onderzoek, kunnen volstaan met het uitbrengen van een verslag, houdende een lijst van vragen.

Ik stel voor, de spreektijden voor de begrotingsbehandeling – eerste en tweede termijn – als volgt vast te stellen: PvdA 550 minuten, VVD 525 minuten, CDA 450 minuten, D66 300 minuten, GroenLinks 280 minuten, SP 160 minuten, RPF 105 minuten, SGP 105 minuten en GPV 95 minuten. Dit is inclusief de spreektijd voor de financiële beschouwingen.

Ik stel voor, de stukken 20389, nr. 34, 22187, nr. 64, 23268, nr. 5, 23645, nr. 39, 24490, nr. 13, 24587, nrs. 29 en 31, 24710, nr. 5, 25240, nr. 9, 25600-V, nrs. 86 en 87, 25600-XI, nrs. 56, 58 en 60, 25600-XVI, nrs. 69 en 70, 26003, nr. 4, en 26067, nr. 4, voor kennisgeving aan te nemen.

Overeenkomstig de voorstellen van de voorzitter wordt besloten.

De **voorzitter**: Het woord is aan mevrouw Vos.

Mevrouw **Vos** (GroenLinks): Voorzitter! Ik zou de regering willen vragen om de Kamer op korte termijn te informeren over de recente ontwikkelingen in Albanië, die toch zeer zorgelijk zijn. Ik wil de regering eveneens vragen om in die brief speciaal in te gaan op het feit dat Montenegro nu de opvang van gevluchte Kosovaren niet wil of niet kan garanderen en deze doorstuurt naar Albanië. Dat lijkt mij tot een onwenselijke situatie te leiden. Bevinden zich hieronder inderdaad ook groepen gevluchte Kosovaren die bewapend zijn? Dat kan tot escalatie van de conflicten leiden. Kan de regering ons daarover informeren en aangeven welke actie zij en de Europese Unie zullen ondernemen om het conflict verder in de hand te houden?

De heer **Koenders** (PvdA): Mevrouw de voorzitter! Ik ondersteun het verzoek van mevrouw Vos. Wij waren juist in het proces om daar vragen over te stellen, maar ik denk dat haar verzoek zeer actueel is. Het is mijns inziens van belang om daar inderdaad heel duidelijk de rol van de Europese Unie bij te betrekken die – naar ik heb begrepen – vanmorgen heeft besloten om op nota bene ambtelijk niveau een envoy daarheen te zenden. Dat lijkt mij een zeer zwakke maatregel en wellicht kan de minister van Buitenlandse Zaken er daarom bij betrekken wat precies is besloten in de Europese Unie en wat de Italiaans-Duitse voorstellen terzake zijn.

De **voorzitter**: Ik begrijp dat mevrouw Vos dit een versterking vindt van haar verzoek.

Ik stel voor, het stenogram van dit deel van de vergadering door te geleiden naar het kabinet, hoewel ik aanneem dat het al iets eerder is aangekomen!

Aldus wordt besloten.

Aan de orde zijn:
- **de algemene politieke beschouwingen naar aanleiding van de Miljoenennota voor het jaar 1999.**

De beraadslaging wordt geopend.

□

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Mevrouw de voorzitter! Lezende in al die honderden pagina's papier die wij gisteren van het kabinet kregen aangeboden, kreeg ik steeds meer het gevoel dat er in Nederland twee werelden bestaan, die van de politiek en de echte daarnaast. Die twee drijven steeds verder uit elkaar. Ik heb prachtige zinnen gelezen en heel veel cijfers gezien. Uiteraard, het kabinet beschikt over genoeg hardwerkende ambtenaren. Maar ik mis zo verschrikkelijk de echo van de vele emoties die zo voelbaar zijn in onze samenleving. Onfatsoen in het verkeer, geweld op straat, vandalisme in stadions: daar storen veel mensen zich aan, of zij hebben er direct last van. Zij voelen zich tegelijk machteloos. Natuurlijk moet iedereen zijn eigen steentje bijdragen, en de regering kan niet alles oplossen. Maar zij mist de gemeenschappelijke verontwaardiging en de gemeenschappelijke zorg. Een gemeenschappelijke sfeer, waarin wij met z'n allen de problemen van vandaag en morgen kunnen aanpakken. Er wordt in Den Haag eindeloos touwgetrokken over wachtlijsten in de zorg, maar je zult nu thuis zitten wachten op een levensbelangrijke operatie, en maar steeds geen oproep krijgen. Je zult vandaag maar tuinder zijn, en je toekomst zien wegdrijven zonder een begin van een oplossing te zien. Natuurlijk kan het kabinet vandaag niet al die problemen oplossen, alhoewel wij bijvoorbeeld wel graag zouden zien dat het kabinet bereid is klip en klaar uit te spreken dat die recente dramatische waterschade valt onder de Wet schadevergoedingsregelingen rampen. Maar hoe vaak horen mensen wel over plannen, maar zien zij geen verbetering? Hoeveel burgers ergeren zich er niet aan dat de overheden in dit land voor bijna elk simpel probleem bijna automatisch dure externe bureaus inhuren? Als al die vergaderuren die in Nederland de afgelopen tijd zijn besteed aan bijvoorbeeld bestuurlijke herindeling eens zouden zijn gebruikt voor het verbeteren van de service aan de burger! Nogmaals, ik verwacht van het kabinet niet direct een oplossing voor elk probleem. Wat ik wel verwacht, is een houding die betrokkenheid toont, in plaats van bestuurlijke afstand. Echte antwoorden! Maar waar is het antwoord op die echte zorg over geweld, over mentaliteit, over fatsoen, over het gebrek aan respect voor de anderen in de samenleving, die steeds meer om geld en steeds minder om mensen draait? Waar is die begripvolle hand naar de weifelende oudere, die niet meer alleen over straat durft en die niet weet of er morgen voldoende zorg voor hem of haar is? Het gaat om het verhaal achter de cijfers. Dat wil de CDA-fractie vanmiddag hier naar voren brengen, ook internationaal.

Mevrouw de voorzitter! Als de Dow Jones, de Nikkei en de AEX graadmeter zijn voor het financiële klimaat waarin wij ons bevinden – dat zijn ze natuurlijk – is dit een tijd waarin het woord ''grillig'' misschien nog het beste past. Onvoorspelbaar, en dus reden voor voorzichtigheid. Niet navelstaren in de Nederlandse polder, onder het roepen van ''kijk eens hoe goed wij het doen'', maar beseffen dat de combinatie van wereldwijde economische onzekerheid samenvalt met de politieke overlevingsstrijd van de leiders van de Verenigde Staten en Rusland. Saddam Hussein kan zijn gevaarlijke gang gaan. Kosovo brandt. Albanië barst uit. India en Pakistan bieden tegen elkaar op. Netanyahu en Arafat komen geen streep nader tot elkaar en de leider van het invloedrijkste land ter wereld roept driemaal per dag: ''het spijt me''. En dit alles in een tijd dat Amerikaans leiderschap

De Tweede Kamer in vergadering bijeen

in de wereld bij het helaas nog altijd ontbrekende Europees alternatief zo dringend noodzakelijk is. Zijn Russische collega leurt met kandidaat-premiers en ziet lege schappen in de winkels. In dat grote Rusland, met veel kernwapens en roestende kerncentrales, stokt de economische activiteit. Achter de Aziëcrisis en de stelling in de MEV dat deze ons hier in Nederland hooguit een groeivertraging van 0,25-0,5% zal opleveren, gaan armoede en ellende van honderden miljoenen mensen schuil, die niet veel hebben aan dat cijfer achter onze komma, maar ook graag willen eten. Het meest recente VN-rapport over rijk en arm in de wereld geeft ons een weinig verhullend inzicht in dat ''graag willen eten''. Hulp blijft dus van levensbelang en als de nieuwe minister voor Ontwikkelingssamenwerking de Nederlandse hulp meer zou willen concentreren op een kleiner aantal landen en thema's, geeft zij gevolg aan een jarenlange CDA-wens. Hoe kijkt overigens de PvdA-fractie, die minister Pronk destijds door dik en dun heeft gesteund, tegen deze koerswijziging aan? De minister voor Ontwikkelingssamenwerking is sinds haar aantreden kennelijk van de ene in de andere verbazing gevallen: een lege kas en niemand had enig idee hoeveel landen nu eigenlijk ontwikkelingsgeld ontvangen. De minister werd in de Volkskrant geciteerd: ''Het zijn er 63 zeggen de ambtenaren. Volgens mij zitten wij boven de 80.'' Ik heb een vraag aan de minister-president. Is hij het met mij eens dat wij bij zo'n constatering in gewoon Nederlands zouden zeggen: het is daar een janboel? Wordt het departement zo slecht beheerd? Op VROM zijn ze gewaarschuwd. Hoe is dit zo gekomen? Wie is hiervoor verantwoordelijk? Bestaat er nog zoiets als consequenties? Ten slotte, komt minister Herfkens binnen afzienbare termijn met een nieuwe beleidsnota? Zo ja, wat zijn daarvan dan de hoofdlijnen?

De Europese Unie is momenteel net een middeleeuws kasteel, aldus de Engelse journalist Lionel Barber: honger, pest en oorlog buiten de muren en een comfortabel leven binnen de muren. Op de lange duur blijven de kasteelbewoners echter niet buiten schot. De EU-landen kunnen zich niet terugtrekken in zelfgenoegzaamheid. Er worden hoge eisen gesteld aan het buitenlands beleid van de Unie en de lidstaten. Het kabinet wekt daarentegen niet de indruk juist op dit beleidsonderdeel een extra inspanning te plegen. Constateren dat wij zo'n constructief lid zijn van een groot aantal internationale organisaties is niet voldoende. Nederland lijkt zich onder dit kabinet veilig terug te trekken achter de dijken, maakt pas op de plaats en elke ambitie in buitenlandspolitiek opzicht lijkt afwezig. Wat een bescheidenheid! Die komt niet alleen voort uit verlegenheid met de huidige situatie, maar laat zich mogelijk ook verklaren door de politieke samenstelling van dit kabinet. De PvdA en de VVD hebben immers uiteenlopende ideeën over het buitenlandbeleid. Dat bleek in de vorige kabinetsperiode telkens uit de hooglopende discussies, aangezwengeld door de voormalige VVD-fractieleider, hier in ons midden.

De begrotingsteksten over het buitenlandbeleid gaan te weinig in op vragen waar wij de komende tijd voor staan. Zo stelt het persbericht van Buitenlandse Zaken dat de uitbreiding van de Europese Unie met kracht moet worden voortgezet. Dat streven onderschrijven wij. Maar door de crisis in Rusland krijgen de toetredingskandidaten grotere haast. Tegelijkertijd is er het dilemma dat deze landen door de sterke verwevenheid van hun economie met Rusland grote moeite zullen hebben om de toetredingscriteria te halen. Wordt Rusland overigens onder het motto ''eerst orde op zaken stellen'' in financiële zin aan zijn lot overgelaten? Bestaan er plannen voor voedselhulp, indien noodzakelijk? Is dit niet bij uitstek een periode waarin de soms helaas zo hol klinkende Europese pretenties zouden moeten worden waargemaakt? Zou de minister-president hierop willen ingaan?

De staat van onze polder wordt voor een groot deel niet hier in Nederland, maar elders bepaald. Aan de mentaliteit binnen onze natie, de manier waarop wij met elkaar omgaan, de wijze waarop wij erin slagen saamhorigheid te versterken in plaats van mensen uit elkaar te drijven, daar kunnen we wel veel aan doen. In mijn bijdrage staat derhalve naast betaalbaarheid, de leefbaarheid centraal. Nogmaals, dat is het verhaal achter de cijfers. Ik begin eerst met de staat van het land. Wij hebben het tenslotte over de begroting 1999.

Tijdens de regeringsverklaring sprak de minister-president een waar woord. Hij zei toen: ''De overheidsfinanciën zijn verregaand op orde gebracht, mede dankzij een gunstige economische ontwikkeling, een gematigde arbeidskostenontwikkeling en een sober uitgavenbeleid.'' Wij zijn nu een paar weken verder.

Zeker, het kabinet kiest voor een behoedzaam scenario. Dat doen wij ook. Diverse intensiveringen op het gebied van zorg, onderwijs en veiligheid zijn noodzakelijk. Dat vindt het CDA ook. Als de economie zich redelijk houdt en de ombuigingen worden gerealiseerd, dan hoeven de resultaten niet eens tegen te vallen.

En toch, mevrouw de voorzitter, knaagt er iets. Toen de premier het had over het op orde brengen van de overheidsfinanciën, begon hij met de gunstige economische ontwikkeling. Maar wie de Meerjarige verkenningen voor 1999 leest, merkt dat alle signalen op negatief staan. Door de internationale onzekerheden en de hogere kosten in eigen land vallen de economische groei, de winstverwachtingen en de winstontwikkelingen, de werkgelegenheidsgroei en de groei van gezinsinkomens tegen. Het financieringstekort, de inflatie en het aantal uitkeringsgerechtigden daarentegen stijgen. Er is het millenniumprobleem. Inderdaad, 1999 is het laatste jaar dat de computers kunnen worden aangepast voor de volgende eeuw. Dat is juist. Wij moeten elkaar geen somberheid aanpraten, maar er is geen reden voor euforie. De economische hoogconjunctuur ebt weg. In dezelfde bijdrage sprak de minister-president over de gematigde arbeidskostenontwikkeling. Wij onderschrijven het belang hiervan, maar het is niet erg realistisch om in het regeerakkoord ervan uit te gaan dat de loonontwikkeling 1,5% per jaar zal zijn. Uit de Miljoenennota blijkt dat het kabinet dit nu ook wel inziet want er worden inmiddels hogere cijfers genoemd. Toch tornt het kabinet hiermee al aan de fundamenten van zijn eigen beleid.

Ten slotte behandel ik het sobere uitgavenbeleid. Het Centraal planbureau merkt terecht op dat het huidige regeerakkoord andere accenten legt dan het vorige. De geplande intensiveringen overtreffen, anders dan vier jaar geleden, de ombuigingen. Terwijl veel economische signalen steeds kritischer worden, kiest de regering voor een aanzienlijke uitgaventoename. De CDA-fractie vindt dat riskant. Trouwens, niet alleen de CDA-fractie vindt dat riskant, maar ook de Raad van State, het Centraal planbureau, als men tenminste goed tussen de regels door leest, en – u raadt het al – ook de heer Van Wijnbergen wijzen allen op een grilliger economisch klimaat. Bij herhaling wordt gesuggereerd er meer werk van te maken om het financieringstekort te reduceren, zeker nu het momenteel nog goed gaat. Hoe houdbaar zal het uitgavenbeleid van het tweede kabinet-Kok zijn? De formule om inkomstentegenvallers deels te laten uitmonden in een oplopend financieringstekort vinden wij geen goed voorbeeld van financiële soliditeit of behoedzaamheid. Een fors toenemend uitgavenbeleid in een tijd waarin de aardgasbaten tegenvallen, de concurrentiepositie van de Nederlandse marktsector minder goed wordt en de lasten worden verzwaard, roepen vragen op over de financiële degelijkheid. Kan de minister-president ons uitleggen waarom in het jaar van de verkiezingen 5 mld. lastenverlichting wordt geboden terwijl in het jaar na de verkiezingen de lasten met 1,5 mld. verzwaard worden en vervolgens in 2001 weer 4 mld. lastenverlichting geboden wordt? Is de premier het met ons eens dat dit jojobeleid een slecht voorbeeld is van een, in de Miljoenennota genoemd, betrouwbaar en voorspelbaar overheidsbeleid? Wordt de Zalmnorm in 1999 niet erg opgerekt? Worden de uitgavenmeevallers nu gebruikt voor andere uitgaven, zoals het regeerakkoord aangeeft? Of worden, zoals de Miljoenennota aangeeft, de meevallers gereserveerd voor hogere loonkosten omdat de 1,5% loonraming niet klopt? Het wordt allemaal erg ingewikkeld.

Onder het eerste kabinet-Kok zijn vorderingen gemaakt om de overheidsfinanciën op orde te brengen. Zal het deze keer ook zo vlot gaan? Is het uitgavenbeleid er niet te veel een van hoop en verwachting? Wij wachten de antwoorden van de minister-president af.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik begrijp dat de heer De Hoop Scheffer zich zorgen maakt over de financiële deugdelijkheid. Hij plaatst dit in het kader van de extra uitgaven die het kabinet meent te moeten doen voor allerlei nobele doelstellingen, de zogenaamde intensiveringen. Dan neem ik aan dat hij ook een notie heeft van welke intensiveringen dan voorlopig even niet moeten worden gedaan, of dat hij andere concrete ideeën heeft over hoe de financiële soliditeit, zoals hij het althans benadert, kan worden versterkt. Kan hij daar iets meer over zeggen?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Jawel. U vraagt mij nu in feite om de gaten in uw paarse sokken te gaan stoppen; als het CDA dat dan heeft gedaan, zegt u vervolgens: lever mij maar een paar nieuwe. Ik leg de beeldspraak uit, maar u zal die zo ook wel begrijpen. Het is niet het CDA dat zich geconfronteerd ziet met een tekort bij de sociale fondsen van 7 mld. Het is niet het CDA dat heeft gekozen voor een onbalans in uitgaven en intensiveringen en bezuinigingen. Het is niet het CDA dat uitgaat van een loonraming van slechts 1,5%. U kunt mij nu wel vragen om de alternatieven te leveren. Wij delen de intensiveringen, zo heb ik gezegd. Dat klopt, maar uw cijfers moeten kloppen. Uw cijfers kloppen niet, omdat u onder andere bezig bent met datgene goed te maken, gaten stoppen, wat is misgegaan en waar dit kabinet-Kok II mee gestart is. Ik ben er niet voor in om nu die gaten te stoppen en er vervolgens nog een bod overheen te doen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik begrijp dat punt. Dat heeft ook iets te maken met de vraag of je wel of geen tegenbegroting hebt. Ik hang echter nog een beetje in uw echo van de emoties. Er zijn volgens mij namelijk nog veel meer echo's van nog veel meer emoties. Als een belangrijke fractie zoals het CDA vindt dat iets te riskant is met het oog op een eventueel tekort, dan mag je die fractie toch vervolgens vragen wat er naar haar mening aan gedaan zou moeten worden en waar het bedrag dan vanaf moet worden gehaald. Dan behoeft zij overigens niet meteen met een complete tegenbegroting of allerlei verstelwerk te komen. Kortom, waar zou het volgens de CDA-fractie een stukje minder mogen op de lijst van intensiveringen om dat andere tot stand te brengen?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is dus een vraag die u niet aan mij moet stellen. Wat heeft u, met de VVD en alle andere partijen, in de campagne gedaan? Wat hebben wij niet voor debatten gevoerd over algemene lastenverlichtingen? Wat doet u nu? U confronteert de Nederlandse burger, die echo van de samenleving, volgend jaar met een

lastenverzwaring en vraagt vervolgens aan het CDA om daar een oplossing voor te geven. Zo zijn wij niet getrouwd en dat doen wij dus ook niet.

De heer **Dijkstal** (VVD): De echo van de campagne loopt ook nog ver door, maar die campagne is al een tijdje voorbij.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Het is inderdaad na 5 mei, zoals uw voorganger Bolkestein ook al zei.

De heer **Dijkstal** (VVD): Er is een regeerakkoord, dat moet u opgevallen zijn. Er is een debat over de regeringsverklaring geweest. U heeft natuurlijk het volste recht als CDA om kritisch te zijn op wat er in die tijd allemaal is gebeurd en op de consequenties daarvan. Vandaag gaan wij echter een nieuwe fase in van ons parlementair werk: er ligt een begroting en een Miljoenennota van de regering voor. Die gaan wij behandelen. Ik neem tenminste aan dat de deelname van het CDA aan het debat over de Miljoenennota en de begrotingen iets verder zal gaan dan wat u nu zegt en dat u vandaag en in de komende maanden volop mee zult doen aan het behandelen van die begroting.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat zullen wij doen, maakt u zich maar geen zorgen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Bij de behandeling van die begroting komt volgens mij aan de orde de vraag hoe wij omgaan met de inkomsten en de uitgaven en hoe solide die zijn. U stelt die vraag zelf aan de orde. Dan mogen wij toch van u verwachten dat u iets zegt over hoe u die soliditeit liever had gezien en ten koste van wat dat zou moeten gaan. Anders is het wel heel vrijblijvend.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is exact de kern van de discussie. De echo uit de samenleving is dat er meer geld naar de zorg moet. Dat vindt u en dat vinden wij ook. Ik heb uitdrukkelijk gezegd dat wij die ambitie delen. Dat geldt ook voor de veiligheid. Het probleem is echter wel dat als je praat over zorg en over de wachtlijsten, datgene wat u aan financieel kader heeft opgesteld het onze niet is. Een tegenbegroting heeft echter alleen zin op het moment dat je, zoals bij de start van Kok I het geval was, uitgaat van dezelfde kaders. Wij gaan dat niet en ik ben daar dan ook niet voor in.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik had al begrepen dat er geen tegenbegroting zou komen en ik vraag daar dan ook niet naar. Die zou je namelijk helemaal uit moeten werken, zoals de VVD dat een aantal keren met succes heeft gedaan. Ik vraag alleen om aan te geven waar u vindt dat die financiële soliditeit tekortschiet, hoeveel dat ongeveer zou bedragen en waar dat vanaf moet. Dat moet u toch kunnen zeggen?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat zeg ik dus niet. Daar pieker ik niet over, want dan doe ik exact wat ik in mijn eerste antwoord in de beeldspraak zei. U ziet zich geconfronteerd met een tekort in de sociale fondsen van 7 mld. U gaat op een bepaald moment het financieringstekort laten oplopen als het zou gaan tegenvallen in de komende periode, welke kans niet onaanzienlijk is. Dan aan mij vragen, als leider van het CDA, om uw problemen op te lossen, gaat te ver. Ik pieker daar niet over. Ik zeg er wel bij dat wij uiteraard realisten zijn. Wij zullen leven en hebben te leven met uw kader en met datgene wat u heeft opgeschreven. U moet echter echt niet aan mij vragen om uw problemen op te gaan lossen, want daar ben ik niet voor in.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik heb ook nog een vraag aan onze vrienden uit de oppositie. De afgelopen vier jaar heeft de CDA-fractie wel via een tegenbegroting de paarse gaten in de sokken gestopt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Geprobeerd te stoppen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik ben er in ieder geval positief over. Dat u deze nuancering aanbrengt, is uw zaak.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De gaten in die sokken betreffen dat waar wij nu over praten. Dat zijn die sokken van Kok I.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik geef toe dat het de afgelopen jaren niet allemaal vlekkeloos ging met die tegenbegroting. Maar omdat u zegt dat u niet bereid bent om die gaten in de paarse sokken te stoppen, vraag ik wat wij daar de komende jaren van kunnen en mogen verwachten. U heeft hier drie weken geleden ook iets over gezegd. Is dit een nieuwe lijn in de oppositie die wij van het CDA kunnen en mogen verwachten? Ik vind dat namelijk buitengewoon kritisch klinken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De lijn is consistent met wat ik drie weken geleden heb gezegd, maar wij kenden toen de begrotingscijfers over 1999 niet en wij waren minder goed geïnformeerd over het financiële kader. Wat is het grote verschil tussen de start van dit kabinet en Kok I? Dat is dat onder Kok I wel degelijk een traject is ingezet, met succes, om tot een zeer aanzienlijke reductie van het financieringstekort te komen. Onder Kok I was de balans tussen intensiveringen en bezuinigingen wel degelijk aanwezig. Dat is nu niet het geval. Dit zijn twee voorbeelden van de vele die ik zou kunnen geven. Dan is het wat al te gemakkelijk om te roepen: CDA gaat u dat maar oplossen. Wij hebben een verkiezingsprogramma en wij hebben opvattingen over lastenverlichting en over intensiveringen in de zorg en in de veiligheid, die overeenkomen met die van het kabinet. Als deze afspraken, die wij riskant en kwetsbaar vinden, zijn gemaakt, kunt u niet van mij vragen om bij de algemene beschouwingen de miljarden op te hoesten die daarvoor nodig zijn. Daar pieker ik niet over.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter! Mag ik daar misschien nog een punt aan toevoegen? In de huidige situatie zijn wij de enigen met een tegenbegroting. Het is inderdaad na 6 mei. Vindt u ook niet, mijnheer De Hoop Scheffer, dat het, nu er een kabinet is, de taak van de oppositie onder andere is om te kijken op welke terreinen concrete, onderbouwde voorstellen te doen zijn? Je begeeft je daarmee inderdaad op het speelveld van het kabinet. Dat zijn de beperkingen die je als oppositie hebt. Ik zou ze graag morgen opheffen, maar ik acht die kans evenals u niet reëel. Is het dan niet de taak van de oppositie om te laten zien dat wat je op een aantal essentiële terreinen wilt, ook kan?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA):

Natuurlijk. Dat spreekt volstrekt voor zich!

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Maar is dat dan niet lastig? Als je wilt dat de bewoner in Drenthe een voldoende aanrijtijd heeft van de politie, dat de 86-jarige die op een wachtlijst staat in de zorg snel geholpen wordt, dat er op het terrein van veiligheid en onderwijs meer intensivering plaatsvindt en er ook nog een financieel deugdelijk beleid wordt gevoerd, dan is mijn vraag: wat wil het CDA en hoe wil het CDA dat financieren? Sommigen zeiden vroeger dat dat de methode van werken van oud-links was: je wilt alleen maar, maar je legt geen boter bij de vis.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De cijfers van deze coalitie moeten kloppen. Mevrouw Borst moet haar belofte gestand doen dat aan het einde van deze kabinetsperiode de wachtlijsten zijn weggewerkt, niet ''tot een aanvaardbare lengte teruggebracht''. Het kabinet – hoewel de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties daar kennelijk nu al jeuk van krijgt – zal moeten aantonen hoeveel agenten er extra op straat zijn aan het einde van deze kabinetsperiode. Die ambities delen wij. Maar deze coalitie moet ook – daar lopen wij uiteen en pieker ik er niet over om verder te denken – al die terechte en gerechtvaardigde ambities die wij delen, waar zien te maken in een financieel kader. Dat kader is voor een groot deel tot stand gekomen door wat er in een vorig kabinet niet is gebeurd, bijvoorbeeld het vaststellen van correcte premies voor de sociale verzekering, met als gevolg een tekort van 7 mld. resulterend in een aanzienlijke lastenverzwaring volgend jaar. Terwijl men om het hardst riep – niet u, mijnheer Rosenmöller, maar die anderen – lastenverlichting, lastenverlichting, is volgend jaar een jaar van lastenverzwaring. Men spreekt een loonraming af, terwijl men daar niet over gaat want daar gaan de sociale partners over. U kunt toch niet van het CDA verwachten dat het CDA hier voor het kabinet gaat opknappen wat Westerlaken en straks Terpstra, Lodewijk de Waal en Hans Blankert moeten doen? Ik peins er niet over.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter! Ik vind het jammer dat de heer De Hoop Scheffer geen poging heeft ondernomen om de oppositie en andere fracties duidelijk te maken hoe op de meest essentiële punten waar het CDA voor staat coalities te smeden zijn. Er ontbreekt op dit moment duidelijkheid over hoe het beleid van het kabinet bij te stellen op punten waar de heer De Hoop Scheffer en ik verschillend over denken en op punten waar wij misschien gelijk over denken. Dat materiaal ontbreekt. Ik vind het daarom jammer dat de conclusie getrokken moet worden dat wij de enigen zijn met een consistent doorgerekend verhaal.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is een erg makkelijke en zelfs wat goedkope. Het is een grote overdrijving om dat nu te beweren. Ik herhaal wat ik bij de regeringsverklaring heb gezegd. Ik noem het terrein van – mag ik het woord noemen, collega Rosenmöller? – arbeid en zorg ''deeltijdzorgverlof'', en het terrein van lastenverlichting met ons plan ''De moeite waard''. Het CDA zal er in deze periode uiteraard alles aan doen om die plannen te trekken. Natuurlijk zullen wij bij begrotingsbehandelingen terugkomen op en met onze eigen ideeën. Wij hebben die ook neergelegd in het verkiezingsprogramma dat wij – dat zal u niet verbazen – nog steeds een goed programma vinden. Ik ga alleen niet – en dat wordt van mij gevraagd – de erfenissen van vorige kabinetten repareren en de miljarden fourneren die daarvoor nodig zijn. Als mij gevraagd wordt of ik als consequentie daarvan met het uitgavenkader van dit kabinet rekening heb gehouden, dan zeg ik: ik ben realist; dat heb ik.

De heer **De Graaf** (D66): Ik hoor met genoegen hoe de oppositie nu met zichzelf in discussie is. Dat is goed. Daar verwachten wij in de komende jaren ook veel van.

De vraag aan de heer De Hoop Scheffer luidt echter als volgt. De algemene beschouwingen vormen toch voor het CDA, de grootste oppositiepartij, het moment om aan te geven hoe het CDA het zou doen als het op de plaats van de regering zou zitten? En wat zegt de heer De Hoop Scheffer? Hij zegt: nee, dat doe ik niet, ik zeg niet wat ik zou gaan doen als ik daar zou zitten, ik zeg alleen maar wat ik tegen het kabinet heb. Dat is een zwaktebod. Het CDA hoeft geen tegenbegroting in te dienen, want daarvoor heeft het niet de menskracht. Dat begrijp ik allemaal. Maar het zou wel de essentie van het budgettaire kader moeten aangeven in de zin van ''wij hebben bezwaar tegen de manier waarop het kabinet het doet en wij geven aan, als wij daar zouden zitten, hoe het anders zou moeten''. Als het dat niet doet, voert het een kale oppositie.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is nou echt onzin. Wat wij belangrijk vinden, vullen wij in met onze eigen ideeën. Het is heel gemakkelijk – de heer De Graaf doet precies hetzelfde als collega Dijkstal – om nu tegen de oppositie te roepen: lossen jullie het maar op als wij straks onze ambities niet halen op het gebied van zorg en veiligheid. Ik doe het niet. Ik doe het niet. Ik doe het niet. En daar laat ik het bij.

De heer **De Graaf** (D66): Wij lossen het op. Het kabinet lost het op. Maar de heer De Hoop Scheffer zegt dat het kabinet het niet oplost en hij weigert aan te geven hoe het dan wel zou moeten.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee.

De heer **De Graaf** (D66): Dat kan niet. Dat is niet de essentie van het voeren van oppositie, althans niet van de oppositie zoals ik die definieer.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De essentie van oppositie voeren is het doen ingang vinden van je eigen ideeën. De essentie van oppositie voeren is beginnen met tegen een kabinet te zeggen: u maakt uzelf buitengewoon kwetsbaar, uw uitgangspunten zijn riskant; als de zon blijft schijnen, ja, maar als de zon niet blijft schijnen, dan wordt het allemaal erg matig en is het de vraag of het beleid op het gebied van de zorg, de veiligheid en het onderwijs gerealiseerd kan worden. Dat D66 afspraken maakt die tot kwetsbaarheid leiden, mag er niet toe leiden dat mij wordt gevraagd hun probleem op te lossen. En ik doe dat dus ook niet. Ik zeg het nu, hoop ik, voor de laatste keer.

De heer **De Graaf** (D66): Dat heb ik begrepen. Dat heeft de heer De Hoop

Scheffer nu ongeveer zestien keer gezegd. Die zeventiende keer geloof ik wel.

De heer De Hoop Scheffer heeft drie weken geleden, naar ik meen in een interview, aangegeven dat het CDA het anders gaat doen: niet meer de oneliners; het CDA gaat heel reëel proberen te steunen wat goed is en het zal tegengas geven als het vindt dat het beter zou moeten. Echte oppositie voeren hoort daar natuurlijk wel bij, zelfs als het CDA wil meeblazen met het kabinet. Het moet aangeven hoe het CDA het anders wil hebben. Het is een beetje makkelijk om te zeggen: wij willen wel meer investeren en wij zijn het eens met investeren in onderwijs, zorg en veiligheid, maar wij hebben bezwaren tegen het financieel beleid van het kabinet. Dan moet je tegelijk zeggen hoe je het een en het ander wilt hebben. Meel in de mond houden en blazen gaat nu eenmaal niet samen. Misschien kan de heer De Hoop Scheffer het, maar ik kan het niet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als je zelf het meel in de mond hebt, mijnheer De Graaf, kun je blazen. Aangezien uw kaders de onze niet zijn, is daar echter geen sprake van. Op het eerste deel van uw interruptie zeg ik: luister naar mijn verhaal.

Want, mevrouw de voorzitter, het verhaal achter de cijfers is datgene wat de mensen raakt. Dat begint met het deelnemen aan die samenleving. De grote onevenwichtigheid in onze economie blijft dan natuurlijk de werkloosheid in brede zin. Zeker, er komen zeer veel mensen extra aan het werk, maar het aantal werkloosheidsuitkeringen is nog steeds niet lager dan in 1992. Kok I deed de belofte van een discussie over een houdbaar stelsel van sociale zekerheid, maar durfde die uiteindelijk niet aan. Durft het kabinet-Kok II dit wel?

Wij hebben vorige week een voorzet gegeven inzake de WAO, en wel onder de vraag wat erop tegen is een langzamerhand uitwerkte maatregel van 1993 – het volume stijgt immers opnieuw – te heroverwegen. Het CDA is niet te porren voor een nieuwe korting op de hoogte van de uitkeringen. Wat is erop tegen tot overdracht van de werknemersverzekeringen over te gaan, te beginnen bij de WAO? Dat geldt zeker als de sociale partners in staat zouden blijken te zijn door reïntegratie het volume te verminderen. Wat is erop tegen als het kostenvoordeel dat kan worden bereikt, wordt verdeeld over een hogere uitkering en een lagere premie? Het is een debat dat, hoe je het ook wendt of keert, op ons afkomt. Dat hebben wij ook geprobeerd aan te geven. Maar je kunt er natuurlijk ook je kop voor in het zand steken. Wanneer kunnen wij in dit kader de evaluatie van de PEMBA en de Ziektewet verwachten? Wij dringen aan op snelheid.

Voorzitter! Een andere grote onevenwichtigheid bestaat erin dat wij, ook in een langere periode van hoogconjunctuur, er niet in slagen het armoedeprobleem fundamenteel aan te pakken. Natuurlijk, werk, een baan, is van wezenlijk belang, maar het is niet genoeg. Gerichte lastenverlichting, heren en dames, blijft bittere noodzaak, met vermijding van de grote nog steeds bestaande armoedevallen. Ik herhaal mijn opmerking van drie weken geleden. Het CDA-plan ''De moeite waard'', opgebouwd rond lastenmaximering, zal door mijn fractie worden uitgewerkt en gepresenteerd.

Sprekend over inkomensbeleid en lasten, het valt op dat een kleinere ''replacement rate'' volop aan de orde is, met excuses voor het jargon, ofwel het op achterstand zetten van de mensen met een uitkering. Dat is ingezet in de Paarse verkiezingsprogramma's en dat van GroenLinks.

Van het CDA mag een werkloze die het warme bed de voorkeur geeft boven de conducteursstoel op lijn 4, met een forse sanctie op duidelijke wijze worden aangezegd dat hij echt moet gaan werken. Geen probleem. Anders wordt het bij degenen die niet kunnen werken. Wij gaan akkoord met een stimulans om te gaan werken, maar wel graag met onderscheid. Hoe gaat de regering in het lastenverzwaringsjaar 1999 de eerste fase van de verhoging van de ecotaks compenseren voor personen of kleinere bedrijven die geen belasting betalen?

Op 1 juli hadden 34.000 MKB-bedrijven 60.000 banen openstaan, waarvoor al langer dan drie maanden naar geschikte kandidaten werd gezocht. Voor bijna de helft waren dat technische functies. Ik heb minister Hermans reeds aangesproken op het belang van verbetering van het beroepsonderwijs en de rol van het bedrijfsleven daarbij.

Onlangs slaakte de voorzitter van de Katholieke Universiteit Brabant, mevrouw Van Rooy, een noodkreet. De komende vier jaar zullen 50.000 academici te weinig afstuderen om aan de vraag te voldoen. Zij bepleit een breed actieprogramma om ook hier onvervulbare vacatures, en daarmee gepaard gaande loonronden, voor te zijn. Deelt de minister-president haar zorgen? Zo ja, wat denkt de regering daaraan te doen?

Wij zouden graag zien dat een breed samengestelde commissie van externe deskundigen, uit onder meer overheid, zoals economische en sociale zaken, hoger onderwijs en bedrijfsleven, zich buigt over de positie van het hoger onderwijs in Nederland, de behoefte aan hogeropgeleiden op de arbeidsmarkt en het onvermijdelijke financiële beeld dat hiermee samenhangt.

Ik noemde zojuist het MKB. Ronduit teleurstellend is de geringe aandacht in de begroting voor deze ''banenmotor'' van de Nederlandse economie. Wij hebben ons al eerder voorstander getoond van een MKB-toets, om relevante regelgeving te bezien. Ik herhaal dat voorstel.

Ik neem alvast een voorschot op de evaluatie van de Vestigingswet. Het CDA vindt dat deze niet moet worden afgeschaft, maar juist beter moet worden nageleefd, in het belang van goed en verantwoord ondernemerschap en in het belang van de consument. Voorts herinner ik het kabinet aan een Kamerbreed gesteund verzoek om de administratievelastendruk voor het bedrijfsleven met 25% te verminderen. Ten slotte herhaal ik graag ons pleidooi om waar nodig het MKB tegemoet te komen in de kosten die samenhangen met de invoering van de euro.

Het ontbreken van een uitgesproken visie op de samenleving in het regeerakkoord doet vermoeden dat voor het tweede kabinet-Kok de 24-uurseconomie in sociaal-economisch opzicht het baken blijft. Dat vermoeden wordt versterkt door de uitwerking die in de EZ-begroting wordt gegeven aan de rol van de overheid. Door te suggereren dat er al jaren begripsverwarring bestaat tussen ''publiek belang'' en ''publieke allocatie'' – met andere woorden: wie voert wat uit – lijkt dit kabinet zich nieuwe ruimte te willen verschaffen om nog meer marktdenken in het overheidsoptreden te legitimeren, alsof het alleen om de vormgeving zou gaan.

De Hoop Scheffer

Onze kritiek op de 24-uurseconomie is veel fundamenteler en grijpt dieper. Overheidsoptreden is er niet alleen om eventuele onvolkomenheden van het marktsysteem weg te nemen, maar ook om te beschermen en te normeren. Zonder meer vertrouwen op de werking van het marktmechanisme is in onze ogen riskant. Het CDA blijft daarom ook in de komende discussies over bevordering van de marktwerking in de vervoerssector en bij het gas-, drink- en afvalwaterbedrijf, niet de marktwerking in deze sectoren, maar de beschikbaarheid en de kwaliteit van de dienstverlening vooropstellen.

Als ik in mijn verhaal achter de cijfers spreek over de wijze waarop wij met elkaar omgaan, roept dat ook de vraag op hoe wij onze besluitvorming inrichten, wie daaraan meedoen en waar de verantwoordelijkheden liggen. Het CDA is noch tegen de overheid noch tegen de markt, maar wij willen wel dat de verantwoordelijkheden daar liggen waar zij het best kunnen worden uitgevoerd: subsidiariteit.

Staatssecretaris Van der Ploeg heeft ons al een verontrustende blik gegeven op zijn gedachtegoed over het mediabestel. Waar zijn voorganger zich nog af en toe trachtte in te zetten voor het publieke bestel, zien wij nu de volledige ''verpaarsing''. Van der Ploeg schaart zich moeiteloos in het koor dat afgeeft op het publieke bestel, zonder dit met feiten te staven, en kiest voor de commerciëlen. Het blijkt bon ton te zijn om te roepen dat het bestel niets voorstelt, maar waar baseert hij dat op? De vraag rijst of zijn visie op het bestel is dat de overheid zendtijd gaat kopen bij de commerciëlen. Deelt de premier de opvattingen van de heer Van der Ploeg? Of ziet hij, met het CDA, wel degelijk een rol voor de omroepverenigingen, de basis van de veelkleurigheid van ons bestel, waarin alle meningen kunnen worden gehoord? Omroepverenigingen die juist nu kunnen laten zien hoe zij de uitdagingen van de toekomst oppakken, daar hebben wij alle vertrouwen in.

Een zeer relevante vraag is bovenal wat voor bestel wij in de toekomst willen. De commercialisering van de media heeft grote invloed op ons dagelijks bestaan. Willen wij dat? Willen wij dat Ajax opgekocht wordt door een mediagigant die vervolgens het voetbal achter de decoder stopt? Zie Engeland. Willen wij dat de kabelexploitant bepaalt welke zenders doorgegeven worden, zodat in een wereldstad als Amsterdam geen CNN meer te ontvangen is? Wat is de rol van de overheid in dezen? De overheid moet in onze ogen invloed blijven houden op het mediabeleid. De kijker mag geen machteloos object worden in de strijd tussen mediagiganten. Daarom herhaal ik een voorstel onzerzijds. Maak drie pakketten: een basispakket met de zenders van de publieke omroep, binnen- en buitenslands; een standaardpakket met de commerciële zenders die geen betaling vragen, RTL4, SBS6, Veronica; en een eventueel pluspakket voor zenders die betaald willen worden, aangeboden via decoder of filter. De consument moet daarbij kunnen kiezen, ook voor alleen het basispakket, tegen kostprijs. Deze indeling doet iedereen recht: de consument, de commerciële zenders en de kabelexploitant, die weet waar hij aan toe is. Gaarne krijg ik een reactie.

In de huidige situatie bepaalt de programmaraad wat op de kabel komt. Wie vertegenwoordigt deze raad? Door wie is deze gekozen? De lokale, provinciale of landelijke politici kun je tenminste nog afstraffen met verkiezingen, zoals wij hebben ervaren. Met de leden van de programmaraad is het een stuk moeilijker. Geen vrijheid, maar een nieuwe macht lijkt geschapen. Wij denken dat je een deel van de genoemde bezwaren kunt wegnemen door iedere vier jaar parallel aan de gemeenteraad ook de programmaraad te kiezen, opdat die in ieder geval democratisch is gelegitimeerd. Het is duidelijk dat wij vragen om een verantwoordelijkheidsverdeling, zeker waar het gaat om publieke nutsvoorzieningen, als wezenlijk te beschouwen.

Het snijvak publiek-privaat is ook aan de orde wanneer wij spreken over infrastructuur. Waarom stokt toch de discussie over dit onderwerp, zeker waar het de uitvoering betreft, terwijl er zoveel is te doen? Bereikbaarheid bepaalt ook de leefbaarheid van een samenleving. Wat is nu de stand van zaken? Wanneer wordt concreet een start gemaakt met het zogenaamde kenniscentrum? Is het niet verstandig om met één concreet project te beginnen, waar wij spreken over publiek-private samenwerking, maar er dan ook vanaf het allereerste begin het bedrijfsleven bij te betrekken. Ik heb begrepen dat bij de A4 al gedachten zijn ontwikkeld in deze richting. Kan de regering een lijst maken van projecten, waardoor duidelijk wordt wat privaat kan en publiek moet, of gaat het Rijk net als bij de Betuwelijn alle gaten zelf dichten? Moet niet eerst worden nagedacht over een financiële opzet die meer aansluit bij de benaderingswijze van het bedrijfsleven? Het lijkt ons overigens verstandig om het ministerie van Economische Zaken de coördinatie van een en ander op te dragen.

Vlak na de totstandkoming van het regeerakkoord sprak collega Melkert de gedenkwaardige woorden: ''Na lange discussie over de infrastructuur gaat de spade eindelijk de grond in.'' Het is maar de vraag of dat het geval is. Drie weken geleden heb ik hier gezegd dat wij dit kabinet op zijn daden zullen beoordelen. Ik heb mij vergist. Wij zullen het ook beoordelen op zijn niet-daden, het nalaten ervan. Zo'n opvallende afwezigheid van daden betreft Schiphol. Nu hebben wij een geluk en dat heet Pronk. Dankzij de nieuwe minister van Milieubeheer komen er plotseling heel verrassende oplossingen voor Schiphol binnen handbereik, zoals een verbod op binnenlandse vluchten. Zo zie je toch maar weer dat functieroulatie binnen een kabinet tot verrassend nieuwe en frisse inzichten kan leiden. Deelt de premier deze inzichten van de heer Pronk? In alle ernst, Schiphol is een belangrijke kwestie. Wij betreuren het zeer dat Kok I een beslissing uit de weg is gegaan en wij betreuren het nog meer dat nu ook dit kabinet bij de formatie een beslissing uit de weg is gegaan. Te midden van de vele detailafspraken had een duidelijke bijdrage over Schiphol wat ons betreft geen kwaad gekund.

In die discussie rondom Schiphol is voor ons duurzaamheid het start- en landingspunt. Geluidshinder moet zo beperkt mogelijk zijn. De veiligheid van mensen mag niet in het gedrang komen en de prikkels om met moderne, milieuvriendelijke vliegtuigen te vliegen moeten zo groot mogelijk zijn. Wij vinden dat aan dergelijke voorwaarden het best wordt voldaan door een nieuwe locatie in de Noordzee, met behoud van een deel van de vliegactiviteiten op Schiphol. Ik heb de minister-

president daar gisteravond ook uitspraken over horen doen.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Ik hoor collega De Hoop Scheffer zeggen dat hij vond dat in de formatie daarover een beslissing had moeten worden genomen. Dat lijkt mij raar. Ik zou zeggen dat de beslissing in het overleg tussen Kamer en kabinet wordt genomen. Dat wil de heer De Hoop Scheffer altijd zo graag. Maar vervolgens zegt hij dat het in de formatie had moeten worden geregeld. Bovendien, en dat is het belangrijkste, waren de rapporten van twee weken geleden die inzicht geven in milieugrenzen, gezondheid en veiligheidsrisico's toen nog niet bekend. Hoe had de heer De Hoop Scheffer dan van de drie coalitiepartijen kunnen vragen om dan toch al een keuze te maken. Dat lijkt mij niet erg reëel.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Waar lag het aan dat die rapporten nog niet bekend waren?

De heer **De Graaf** (D66): Dat is interessant, maar daar heb ik nu niets mee te maken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee, waar lag dat aan?

De heer **De Graaf** (D66): Het gaat erom dat je die beslissing pas neemt als je de informatie hebt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Waar lag dat aan?

De **voorzitter**: Niet door elkaar spreken.

De heer **De Graaf** (D66): Als ik in de formatieperiode tot de conclusie kom dat de gegevens nog niet op tafel liggen, kan ik teleurgesteld zijn en zeggen dat zij er zouden moeten zijn en wijzen op ambtenaren en diensten die elkaar tegenspreken, maar dit laat onverlet dat je pas verantwoord kunt besluiten als die gegevens op tafel liggen. Dus ik vind de kritiek van de heer De Hoop Scheffer een beetje raar.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voor alle duidelijkheid herhaal ik de vraag: waar lag dat aan. De heer De Graaf doet met deze interruptie net of dit het eerste kabinet Kok is, maar dat is het niet: dit is het tweede. Als ik zelf mijn vraag beantwoord, zeg ik dat het onder andere daaraan lag dat het vorige kabinet in de afgelopen jaren ondanks eindeloos gedoe en heen-en-weergeschuif, rapporten en nog meer rapporten niet in staat was met een voorstel naar buiten te komen. Het is de heer De Graaf dus ook niet gelukt in de formatie en nu zien wij weer een enorm gedoe. Dan mag ik toch met recht en rede wel zeggen – en dat zou ik niet doen als dit het eerste kabinet was – dat het ons in negatieve zin is opgevallen dat wij op zo'n manier bezig moeten zijn. Die rapporten hadden er toch al lang kunnen zijn, laten we eerlijk zijn. Dat zal toch ook de heer De Graaf toegeven?

De heer **De Graaf** (D66): Met de heer De Hoop Scheffer zou ik het prettig hebben gevonden als de informatie eerder beschikbaar was, maar zijn kritiek is een beetje ambivalent. Enerzijds zegt hij dat de rapporten eerder op tafel hadden moeten liggen, anderzijds zegt hij met zoveel woorden dat ik en de anderen die bij de formatie waren betrokken, toen een beslissing hadden moeten nemen terwijl de gegevens incompleet waren. Ik kies ervoor heel zorgvuldig te zijn, alle belangen af te wegen en te weten welke risico's er zijn voor milieu, gezondheid en veiligheid, en niet op een achternamiddag in de formatie te zeggen: laten wij maar de Noordzee doen of laten wij maar voor Flevoland kiezen. Dat had de heer De Hoop Scheffer waarschijnlijk wel gedaan tijdens de formatie en daarom is het maar goed dat hij er niet bij aanwezig was.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat zouden wij niet gedaan hebben, maar wij hebben de afgelopen vier jaar ook niet gezeten waar de heer De Graaf of althans zijn geestverwanten zaten. Zij hebben de afgelopen vier jaar ontzettend veel tijd gehad voor een dergelijke keuze, maar hebben die niet gemaakt. Daarom zeg ik dat het de coalitie had gesierd als men in staat zou zijn geweest na afloop van de formatie te zeggen welke kant het op moet gaan met Schiphol. Gisteravond zei de premier het wel. Gisteravond zei hij – overigens niet tot onze teleurstelling – dat hij kiest voor de Noordzee. Hij noemde ook Flevoland nog, maar je moet natuurlijk niet beginnen met overal tussenoplossingen te zoeken voor Nederlandse vliegvelden en vliegveldjes. Ik zal mijn vraag aan hem stellen en niet aan de heer De Graaf, maar – hoewel ik de opmerking van de minister-president inhoudelijk voor een groot deel onderschrijf – het komt mij wat merkwaardig voor dat de minister-president zich nu plotseling wel vrij concreet uitspreekt over een eiland in de Noordzee en dat niet deed tijdens de formatie. Vorige week kon dat nog niet en nu wel.

Voorzitter! Ik heb gezegd wat onze voorkeur heeft. Daarbij wijs ik er nog op dat de keuze voor de lange termijn met de groei op middellange termijn samenhangt. Om deze te kunnen opvangen, is het noodzakelijk dat ook daarover zo spoedig mogelijk een besluit wordt genomen en dat de procedure wordt gestart. De betrokken bewoners kunnen dan weer vertrouwen op de houdbaarheid van genomen beslissingen. Wij roepen de premier en de betrokken bewindslieden op voortvarendheid te betrachten in het bijzonder met het juridisch kader om ook in 1999 20.000 extra vliegbewegingen mogelijk te maken.

Voorzitter! Wij verwachten dat het kabinet-Kok II bij de fileproblematiek als grootste struikelblok van bereikbaarheid, in zwaar weer zal komen. Tegen alle verkiezingsbeloften in blijkt de beschikbaarheid van deze middelen zeer matig; de graat in de keel van een van onze collega's. Het kabinet-Kok II presenteert zich als een investeringskabinet, maar tegelijkertijd geeft de begroting van het ministerie van Verkeer en Waterstaat aan dat de middelen voor bereikbaarheid van 2000 t/m 2002 dalen. Daarbij komt dat de investerings- en exploitatiekosten van rekeningrijden in die periode circa 0,5 mld. zullen bedragen. De CDA-fractie is geen voorstander van rekeningrijden, zeker niet nu blijkt dat de baten niet bestemd zijn voor verbetering van de bereikbaarheid, maar ''voor verlaging van de loon- en inkomstenbelasting in het kader van de herziening van ons belastingstelsel''. Wij blijven bij onze voorkeur voor het maatschappelijk veel breder gesteunde concept van de betaalstroken. Wij zullen daar bij de behandeling van de begroting van het ministerie van Verkeer en Waterstaat op terugkomen.

De combinatie van leefbaarheid en bereikbaarheid vraagt om aandacht voor de regio. Grote projecten als de HSL en de Betuwelijn hebben al een

zware wissel getrokken op de voortgang van projecten elders in het land. Die wordt alleen maar groter nu de private financiering van de Betuwelijn nog steeds niet rond is en kennelijk moet worden voorgefinancierd uit het FES, terwijl alle verplichtingen voor de Betuwelijn wel in 1999 moeten worden aangegaan, om over de noordtak maar niet te spreken. De kloof tussen wat Verkeer en Waterstaat op het programma heeft staan (en waarover bestuurlijke afspraken zijn gemaakt) en het beschikbare budget is dan zeer ook groot. Dan is nog niet eens rekening gehouden met prijsstijgingen en duurdere inpassingswensen. Een aanzienlijk deel van de MIT-projecten is gemiddeld drie jaar vertraagd, zo blijkt uit een EIB-onderzoek. De versnelling van Randstadprojecten en megaprojecten leidt vaak tot vertraging in de regio. De overheid betoont zich hierin verre van betrouwbaar. In de begroting van Verkeer en Waterstaat worden weliswaar mooie woorden gewijd aan betrokkenheid en verantwoordelijkheid van burgers, medeoverheden en bedrijfsleven, maar daar wordt verder weinig invulling aan gegeven. Regiocontracten worden in 1999 in ieder geval niet opgepakt. Vernieuwende OV-projecten als lightrail en Randstadrail komen weer terecht in planstudieprogramma's en verkenningen. Gaarne een reactie.

Voorzitter! Leefbaarheid is toekomstgericht en heeft oog voor komende generaties. Daarom ook sprak ik vorig jaar op deze plaats over de sprong die wij moeten maken van Nederland distributieland naar Nederland kwaliteitsland. Transport blijft voor ons land van enorme betekenis. Die constatering dwingt ons tegelijkertijd mogelijkheden te vinden om het transport kwalitatiever en duurzamer te doen verlopen. Gezocht moet worden naar middelen om de koppeling tussen economische groei en de daarmee samenhangende groei van het transport te doorbreken. Uit een rapport van Bakkenist blijkt dat er veel mogelijkheden zijn op het gebied van transportpreventie. Ik zou het kabinet willen oproepen die uitdaging op te nemen en een actieplan transportpreventie uit te werken in overleg met de betrokken sectoren.

Voorzitter! Economische groei dient de mens en het milieu en niet andersom. Beheerste de tegenstelling arbeid-kapitaal een groot deel van onze eeuw, het einde van dit millennium en het begin van het volgende zullen worden beheerst door de vraag of wij in staat zijn de noodzaak van voortgaande economische groei in harmonie te brengen met datgene wat onze kinderen van ons mogen vragen inzake ons beheer van de schepping. Daar heb je, praktisch politiek vertaald, een opzet voor nodig die betrokkenheid van velen mogelijk maakt – werkgevers en werknemers, het midden- en kleinbedrijf, natuur-, milieu- en landbouworganisaties en de ANWB – gericht op vereniging van economische bedrijvigheid met ecologisch evenwicht. En of je dat nu doet via een ''groene'' Kamer in de SER of ad hoc bij grote infrastructurele projecten, is een kwestie van nader overleg. Je hebt dan wel spoedig een geïntegreerde vijfde nota ruimtelijke ordening nodig (inclusief betrokkenheid van EZ) omwille van het ontwikkelen van een duurzame, en dus houdbare visie waar wij willen wonen, werken en recreëren. Je hebt daar ook de overtuiging voor nodig dat de boer in dit land verweven is met het natuurbeheer en dat dus met het hier en daar wel eens verspreide idee dat landbouw en natuur elkaars tegenpolen zijn, radicaal wordt afgerekend.

Voorzitter! Vraag een burger naar leefbaarheid en het eerste woord dat hij zal noemen is veiligheid. Geweld in de samenleving is een toenemend probleem. Gebeurtenissen die geschaard worden onder de noemer ''zinloos geweld'' hebben ons allemaal geschokt. Veiligheid is echter meer dan de afwezigheid van criminaliteit. Echte veiligheid ontstaat in een samenleving waarin mensen betrokken zijn op elkaar. Het CDA wil dat de straat een echt publiek domein is waar de burger zich veilig voelt en geen niemandsland. Een samenleving is meer dan een optelsom van individuele vrijheden. Twee recente voorbeelden uit Amsterdam wijzen erop dat de veiligheid ernstig wordt bedreigd door kleine groepen die met de huidige middelen moeilijk aan te pakken zijn. Allereerst is er de oproep van hoofdcommissaris Kuiper voor een oplossing van het probleem van ongeveer 300 illegale jongeren in het centrum van de hoofdstad. Het gaat om jongeren die verantwoordelijk zijn voor een groot deel van de gewelddadige overvallen in de Amsterdamse binnenstad. Het probleem speelt al een aantal jaren een rol, maar tot op heden is de overheid het nog niet de baas geworden. Die jongeren worden zo nu en dan opgepakt, belanden in de cel, kunnen niet worden uitgezet en belanden dus weer op straat waarna de vicieuze cirkel zich herhaalt. Het voorstel van de hoofdcommissaris om de gesloten trainingscentra voor jongeren voor deze groep weer in het leven te roepen, kreeg weinig bijval. Heb ik goed begrepen dat de minister-president sinds gisteravond het idee van hoofdcommissaris Kuiper steunt? Wij waren en zijn van mening dat dit moet. Het is alleen niet, zoals de premier gisteravond zei, een langzame dood gestorven. Zijn eerste kabinet heeft bewust gezegd (de premier deed het zelf een jaar geleden bij de algemene beschouwingen): het hoeft niet; wij kunnen het met de normale penitentiaire middelen ook doen. Maar winst als de premier het idee nu onderschrijft.

Voorzitter! Een vergelijkbaar probleem is onlangs door de Amsterdamse wethouder Van der Aa naar voren gebracht.

De heer **De Graaf** (D66): Volgens mij doelt de heer De Hoop Scheffer op het idee van de toenmalige minister-president Lubbers: de Lubbers-kampementen. Daar is niet door het eerste kabinet-Kok met een pennenstreek van afgezien. Er is fatsoenlijk onderzoek gedaan naar de effecten van die Lubberskampementen en die bleken niet positief te zijn. Uiteindelijk was de terugval, de recidive, even groot of groter dan bij andere vormen. Daarom was het geen zinvol experiment. Dat weet de heer De Hoop Scheffer ook. Er is ook uitvoerig over gedebatteerd in de Kamer. Wat de heer De Hoop Scheffer nu doet, is in wezen zeggen: laten we de mislukking nog maar een keer herhalen. Dat is niet erg zinvol.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als ik dat zou vinden, dan doe ik dat in ieder geval in onderlinge verbondenheid met de premier, want die heeft gisteravond ongeveer hetzelfde gezegd.

Op de vraag van de heer De Graaf wil ik antwoorden dat deze centra onder de vorige minister van Justitie nooit een kans hebben gekregen. Zij heeft er nooit aan gewild. Dat mag

en was haar goed recht. Op de vraag van de heer De Graaf waarom ik er nu weer mee kom, terwijl het allemaal niks was, antwoord ik dat ik, dat wij overtuigd zijn, waren en blijven van het nut van dit soort instellingen. Wij delen deze mening met hoofdcommissaris Kuiper en de minister-president.

De heer **De Graaf** (D66): Dat hoofdcommissaris Kuiper niet goed heeft gekeken, kan ik ook niet helpen. Ik zal deze vraag verder ook aan de minister-president stellen.

Er is drie jaar geëxperimenteerd met die Lubberskampen. Het effect was dat de criminele jongeren die in die kampen binnengingen er slechter uitkwamen dan in vergelijkbare normale penitentiaire procedures. Als de heer De Hoop Scheffer dat weet – hij kan de brieven van de toenmalige minister van Justitie erop nalezen – waarom pleit hij dan voor het opnieuw beginnen met deze kampementen? Gezien deze wetenschap is het toch beter om je creativiteit toe te passen op andere vormen?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik vind dit een mooi voorbeeld van de twee werkelijkheden waarover ik sprak in het begin van mijn verhaal. Ik had het precies hierover. Ik had het over het verschil tussen onze Haagse werkelijkheid, zoals die tot uiting komt in dit soort debatten, en hetgeen men ervaart. Want als ik dit idee, dat mijns inziens geen faire kans heeft gekregen, weer oppak, wil ik niet een groep of wie dan ook stigmatiseren. Ik vind echter wel dat we ons ook wel eens mogen verplaatsen in de rol van het slachtoffer. Mag dat ook een keer? Mag ik ook een keer constateren dat al die mensen – en net als de heer De Graaf ben ik er ook geweest en heb ik het ook gezien – die het slachtoffer worden van dit steeds maar weerkerende geweld, de bescherming moeten krijgen die wij hun als overheid proberen te geven?

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! De betrokkenheid van de heer De Hoop Scheffer stel ik op hoge prijs. Die betrokkenheid zult u ook bij mijn fractie aantreffen en overigens ook bij het kabinet. Dat betekent dat je door moet blijven en durven denken wat de beste oplossingen zijn, ook als die soms hard overkomen. Daar heb ik geen bezwaar tegen. Maar teruggrijpen naar het verleden, terwijl het is geprobeerd – dit kabinet heeft geprobeerd wat de toenmalige politiek leider van de heer De Hoop Scheffer heeft voorgesteld – is zinloos, want het is een mislukking geworden. Mijnheer De Hoop Scheffer, probeert u toch met nieuwe ideeën te komen in plaats van alleen maar terug te gaan.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ten eerste heeft het idee nooit een faire kans gekregen. Ten tweede is het geen mislukking geworden. Ten derde, hoe schat u, als het een mislukking zou zijn geweest, dan het gedachtegoed van een man als Kuiper in? Die wordt er toch dagelijks mee geconfronteerd?

De heer **De Graaf** (D66): Volgens mij weet u niet waar u over praat. Het is drie jaar geprobeerd. Dan kunt u niet zeggen dat het geen faire kans heeft gehad.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik weet ontzettend goed waar ik over praat. Ik praat namelijk over de mensen die slachtoffer worden van dit soort criminaliteit en geweld. Die mensen verdienen onze bescherming; van u, van mij en van allemaal. Als dan de hoofdcommissaris uit Amsterdam en de minister-president zeggen dat wij het moeten proberen, dan moeten wij het ook proberen. Wie ben ik dan om niet in alle bescheidenheid een stapje opzij te doen?

Iets anders waarover wij verder moeten discussiëren, is de komst van Antilliaanse jongeren en de voorstellen van wethouder Van der Aa. Het voorstel van de heer Van der Aa is zonder meer door de staatssecretaris van de hand gewezen. Maar ook hier is sprake van een acuut probleem, dat met langetermijnoplossingen die ook noodzakelijk zijn, zoals het bieden van een beter perspectief op de Nederlandse Antillen, niet wordt opgelost. Wij vinden het onjuist dat de registratie meteen wordt afgedaan als stigmatiserend. Hier ligt de bal bij de regering. De discussie kan niet gesloten worden door alleen te zeggen: wij doen het niet. Mijn fractie is al langer voorstander van een gelijke behandeling van Antillianen en Nederlanders. Nederlanders kunnen zich, terecht, niet zomaar vestigen op de Nederlandse Antillen. Mijn fractie bepleit reciprociteit. Gaarne hoor ik van de premier wanneer het reeds lang over tijd zijnde onderzoek naar de mogelijkheid van een wederzijdse toelatings- en vestigingsregeling aan de Kamer kan worden aangeboden.

Veiligheid vraagt om extra blauw, maar nadrukkelijk ook om meer dan dat. Het is op dit terrein dat de CDA-fractie nadrukkelijk de discussie wil aangaan of alles wat kan ook maar moet mogen. Het CDA heeft zich al eerder voorstander betoond van een integraal veiligheidsbeleid dat bij het gezin, de school en in de buurt begint. Gelukkig lezen wij van de zijde van het kabinet nu ook over opvoedingsondersteuning en de aansprakelijkheid van ouders. Wij leggen daar graag onze suggestie bij van de jeugdcoördinator. Zonder dit fysieke knooppunt van kinderbescherming, jeugdhulpverlening en politie kan ook de veelgeprezen brede school geen werkelijkheid worden. Ook willen wij de regering verzoeken concreet invulling te geven aan het verzoek tot heroprichting van de jeugd- en zedenpolitie. Ik zeg daar dan meteen bij dat de afzichtelijke kinderpornoaffaire niet mag verworden tot iets dat alleen in zomermaanden aandacht vraagt. Ik vraag daarom in dit verband ook gaarne aan de premier een reactie op ons voorstel voor een landelijke officier van justitie, die zich met de opsporing van kinderpornografie zou moeten bezighouden en het vervolgingsbeleid zou moeten coördineren.

Voorzitter! Veiligheid mag en moet de samenleving geld kosten, maar dat is niet zonder grens wat de CDA-fractie betreft. Als het aan ons ligt, worden er kengetallen ontwikkeld over wat een redelijke mate van politie-inzet bij een evenement omvat. Ik geef een voorbeeld: tien agenten op 1000 supporters. Waar deze kengetallen noodgedwongen worden overschreden, moet het meerdere aanvullend worden gefinancierd door de organisator. Die kengetallen – wat is er nodig: hoeveel agenten bij welk evenement? – kunnen uiteraard worden ontwikkeld in samenspraak met belanghebbenden. Ik hoor hier graag een reactie op van de regering.

De heer **Marijnissen** (SP): Mevrouw de voorzitter! Ik ben een beetje verbaasd over de vraag van de heer De Hoop Scheffer, omdat het mij toch het CDA op het lijf geschreven

uitgangspunt lijkt te zijn, dat de overheid te allen tijde voor veiligheid heeft te zorgen. Op het moment dat je dit gaat verbinden aan een bijdrage die geleverd wordt – we kennen het voorbeeld uit Arnhem met het Gelredome – krijg je al snel vervolgvragen. Ik denk aan het Spijkerkwartier, waar de raam-exploitanten een dergelijk verzoek hebben gedaan. Met andere woorden: als de heer De Hoop Scheffer zoiets introduceert, begeeft hij zich mijns inziens op een hellend vlak.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee, dat geloof ik niet, voorzitter. Ik ben blij dat deze interruptie mij in de gelegenheid stelt het kort even uit te leggen.

Wat niet moet gebeuren, is wat in Arnhem is gebeurd: Gelredome en later die discussie rond de eigenaren van de rosse buurt. Wat wel moet gebeuren, is dat op een bepaald moment, in overleg tussen iedereen – tussen overheid en de sector – wordt vastgesteld hoeveel politie-agenten er nodig zijn voor bijvoorbeeld een voetbalwedstrijd Utrecht-Ajax of Ajax-Utrecht. Men komt tot de conclusie – burgemeester, korpschef, KNVB en clubs – dat je voor zo'n wedstrijd zeg 250 agenten nodig hebt; ik geef maar een voorbeeld. Nu blijkt in de week voorafgaand aan die wedstrijd dat de burgemeester zegt: uit wat ik nu aan informatie heb over supporters-gedrag, denk ik dat ik het niet haal met die 250. Dan vinden wij dat je de discussie moet openen om voor de 50 of 60 agenten die de burgemeester, in overleg, extra zou willen hebben, aan de organisatoren, in mijn voorbeeld de clubs, een bijdrage te vragen in die politie-kosten. Dan houdt de overheid volledig haar kerntaak intact voor wat betreft het garanderen van de veiligheid bij dit soort evenementen, maar constateer je tevens dat, zoals ik het net heb voorgelezen, daar wel een grens aan zit. Men mag hierbij Utrecht-Ajax wat mij betreft ook vervangen door een groot concert van de Rolling Stones op het Malieveld in Den Haag, waarvoor je kunt afspreken: ik heb daar zoveel agenten voor nodig. Ook voor het binnenkort in Nederland – gelukkig – te houden wereldkampioenschap op de weg heb je agenten nodig voor verkeersbegeleiding. Kortom, als er door omstandigheden veel extra inzet nodig is, willen wij die discussie aangaan en we geven een richting aan hoe je dat verder zou moeten vormgeven.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik heb daar twee problemen mee. Ten eerste is het, zo denk ik, heel moeilijk te kwantificeren. De Rolling Stones waren in 1963-1964 nog niet zo bekend, maar ze kwamen in Scheveningen en achteraf bleken er heel veel politieagenten nodig te zijn. Onlangs kwamen ze op het Malieveld en was er geen één nodig – als je de krantenberichten mag geloven, want ik kon er helaas zelf niet bij zijn.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat valt me nu van u tegen!

De heer **Marijnissen** (SP): Met andere woorden, het is een kwantificeringsprobleem. Een wedstrijd Ajax-Feyenoord is echt van een ander karakter, zo kan ik u verzekeren, als Top Oss tegen Helmond Sport. Hoe gaan wij kwantificeren hoeveel politie wij nodig hebben?

Het tweede bezwaar is dat hellend vlak. Als u begint met dit soort manifestaties te onderwerpen aan dit soort criteria, hoe gaat dat dan met direct daarop volgende andere verzoeken? Ik heb u al gewezen op het verhaal in het Spijkerkwartier in Arnhem.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee, het Spijkerkwartier in Arnhem is een heel ander verhaal. Je zult criteria moeten ontwikkelen rond de schaal van evenementen en je zult risicoanalyses moeten maken, iets wat de burgemeester nu permanent doet al dan niet samen – ik kijk nu toevallig even in de richting van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties: eerst ''al'' en later ''niet'' – met zijn korpschef en met anderen daarbij. Die mensen zijn daar permanent mee bezig en kunnen dus een inschatting maken hoeveel er nodig is. Ik geef toe dat voetbalhooliganism-geweld het meest in het oog springende voorbeeld is en gelukkig niet een Rolling Stonesconcert nu, laat staan het goed spelende en brave Top Oss, want daar gebeurt het niet. Maar op een bepaald moment kun je de discussie niet stoppen met te zeggen dat we het steeds maar verder laten oplopen. Er is wat ons betreft een grens aan.

De heer **Marijnissen** (SP): Tot slot: dat laatste ben ik natuurlijk met u eens en ik vind ook dat we die problemen moeten oplossen. Maar dan het liefst bij de bron. Het lijkt mij echt onverstandig om organisatoren van welke manifestaties dan ook op te zadelen met het moeten bereiken van overeenstemming over het aantal benodigde agenten, om vervolgens vast te stellen dat er toch meer nodig blijken te zijn dan aanvankelijk is gedacht. Dat ''meer'' zou dan apart betaald moeten worden. Dat lijkt mij een onverstandige weg.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Maar de kern van het probleem is natuurlijk dat een overheid heeft te zorgen voor veiligheid en dat een overheid dat ook heeft te betalen. Maar als dat aanleiding zou geven tot exorbitante sommen gelds, komen wij hier met zijn allen in discussie over de vraag of die exorbitante sommen gelds in een wereld waar tientallen, honderden miljoenen omgaan – soms tientallen miljoenen voor één speler – allemaal door de overheid daar moet worden ingezet in de afweging die wij hier met zijn allen hebben te maken, ook als wij spreken over wachtlijsten, kinderbijslag en noem maar op. Daar gaat het namelijk in wezen om. We hebben hier natuurlijk niet de steen der wijzen in handen hoe het allemaal precies moet. Ik vind alleen wel – en ik geef een discussierichting aan – dat wij die discussie hier niet moeten eindigen. Dat is in feite mijn voorstel.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik maak er toch bezwaar tegen als de heer De Hoop Scheffer er ook de salarissen van de voetballers bij haalt. Dan kunnen we alles erbij halen en dat heeft niet zoveel zin. Het gaat wat mij betreft om de wezenlijke vraag of wij in Nederland in een stadium terecht kunnen komen, waarin kort en goed gezegd veiligheid te koop blijkt te zijn. Het CDA wil toch zeker die kant niet uit.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als u goed naar mij geluisterd hebt, mag u onze voorstellen ook helemaal niet samenvatten onder de titel ''veiligheid is te koop''. Wij vinden juist dat veiligheid niet te koop is. Ik vind alleen wel dat dit zijn grenzen kent en die grenzen worden op sommige punten in onze samenle-

ving dicht genaderd ofwel overschreden. Daarom zijn wij van mening dat je de discussie hier niet kunt stoppen. Wij willen deze discussie in ieder geval aanvuren, en ik blij, dat uit deze interruptie in ieder geval al is gebleken dat je erover kunt discussiëren. Dus dank voor de interruptie!

Voorzitter! De regering stelt terecht dat de krijgsmacht in toenemende mate een rol kan krijgen bij openbare orde en bewaking. Waarom zouden militairen niet kunnen worden ingezet bij dit soort evenementen, uiteraard na een adequate opleiding. Waarom laten we deze last alleen bij de politie? Waarom worden de schotten tussen politie en leger niet meer geslecht? We kijken nu alleen al naar de marechaussee, die daar inderdaad zeer goed toe geëquipeerd is, maar wel al overbelast is. Laten we eens verder kijken dan alleen dit nieuwe krijgsmachtdeel. Ik nodig de regering uit hierop in te gaan.

Voorzitter! Het CDA is van mening dat Nederland een veilige haven moet blijven voor mensen die te vrezen hebben voor vervolging. Tolerantie valt of staat met draagvlak. In dat opzicht valt het de Nederlandse burger niet uit te leggen waarom de toestroom naar Nederland van mensen die bescherming zoeken, zoveel groter is dan naar andere landen. De reden waarom ik dit hier en nu aan de orde stel, is dat de opvang dit jaar volkomen vastgelopen is en er op korte termijn geen zicht lijkt te zijn op verbetering. De opvangcentra zitten overvol, de wachttijden lopen weer op en het terugkeerbeleid komt niet van de grond. Mijn fractie maakt zich grote zorgen over deze ontwikkelingen. Kan de minister-president aangeven hoeveel opvangplaatsen er dit jaar nog gevonden moeten worden? Wat is de nadere raming van het aantal te verwachten asielzoekers dit jaar? Is het budget voor 1998 voldoende? Zou hij het initiatief willen nemen om eens te beginnen met in Europees verband te komen tot een instantie, die gemeenschappelijk situaties in landen van herkomst beoordeelt, opdat wordt voorkomen dat het ene land nationaliteit X uitwijst en het andere deze nationaliteit juist bescherming biedt? Moeten we niet in Europa gewoon beginnen met het eens te worden over de situatie in Sri Lanka, in Irak en in Afghanistan? Daar staat of valt toch ieder asielbeleid mee? Wij maken ons over de huidige situatie grote zorgen en we hopen werkelijk dat het kabinet in staat zal zijn om deze winter uit discussies te blijven over tentenkampen. Ik hoop dat werkelijk van ganser harte.

Voorzitter! De tweede prioriteit van de burger, sprekend over leefbaarheid, is de gezondheidszorg. Voor de gezondheidszorg zijn een goed beleid, organisatie en voldoende financiële middelen nodig. Of er voldoende geld is, zal moeten blijken en hangt mede af van het beleid en de organisatie. Beheersing van het medicijnendossier zal ook vragen om het durven maken van keuzen. Visie en richting zijn nodig. Het ontbreekt ons op dit moment aan zicht op de verdeling van de extra middelen. Kan mevrouw Borst, via de premier, een tipje van de sluier oplichten? Mevrouw Borst is een van de weinige bewindslieden die niet heeft hoeven te rouleren. Daar had dus meer van mogen worden verwacht. De overschrijding van 1,7 mld. wordt blijkens de voorjaarsbrief van april jongstleden veroorzaakt door meer dan alleen geneesmiddelen, terwijl datzelfde bedrag in het regeerakkoord alleen op medicijnen betrekking heeft. Wij wachten nog steeds op een serieuze reactie, zoals toegezegd door de minister-president, want wij vinden dat vaagheid hier troef blijft. Wat ook vaag blijft, is de uitkomst van de zorg-CAO. Inmiddels is, ongetwijfeld tot teleurstelling van de minister-president, gebleken dat ook de ambtelijke werkgroep, net als de commissie-Van Voorden, uitkomt op een bedrag van 200 mln. Dit zal toch niet ten koste gaan van de intensiveringen? De CAO zorg had immers op 1 april jl. moeten zijn afgerond. Niet alleen de afspraken, maar ook de financiering daarvan. Graag een reactie op dit punt.

Duidelijkheid blijft ook achterwege over de toekomst van het ziekenfonds. Ook hier blijkt D66 de enige die de tekst uit het regeerakkoord boven water probeert te houden. Voorzitter! Op het zorgdossier zullen deze periode stappen voorwaarts moeten worden gezet. Wel of geen marktwerking in de thuiszorg? Welke keuzen maken we in het pakket? Ook de nieuwste regeringsstukken bieden op dat punt geen volledige helderheid. Ook hierbij gaat het om meer dan geld alleen. Als CDA-fractie willen wij, om over één onderdeel te spreken, een warm pleidooi houden voor het scheiden van wonen en zorg. Voor de gehandicaptenzorg en voor de ouderenzorg biedt dat een goede mogelijkheid voor een betere vraaggerichte zorg. Uitgaan van de mogelijkheden en de wensen van degene die die zorg vraagt. De wachtlijsten in de zorg hebben ons de afgelopen jaren gedwongen vooral met zorg te kijken naar de bewindslieden van VWS. Maar willen we de ouderen zo lang mogelijk gelegenheid geven in hun eigen omgeving te blijven, dan is de taakstelling voor de staatssecretaris van Volkshuisvesting zo mogelijk nog groter. Nieuwbouw alleen is onvoldoende, het ''opplussen'' – vreselijk woord! – van een groot deel van de bestaande woningvoorraad naar seniorenwoningen zal de nodige creativiteit vergen.

Voorzitter! De gezondheidszorg is bij uitstek ook een sector die valt of staat met mantelzorg en vrijwilligerswerk. De vrijetijdsbesteding in het ziekenhuis, de chauffeur op het busje in de avonduren, degene die wandelt met de mensen uit het verzorgingshuis. Vrijwilligerswerk is het cement van onze samenleving. De kern van de leefbaarheid: oog hebben voor elkaar. Wanneer dát verdwijnt, ontstaat een kille samenleving. Vrijwilligerswerk moet worden gewaardeerd, beloond en mogelijk gemaakt. Concreet wenst het CDA een verhoging van de vrijstelling in de bijstand voor inkomsten uit arbeid van *ƒ* 161 naar *ƒ* 200 per maand. Voor werkenden zijn de voorstellen voor het combineren van arbeid en zorg een voorwaarde. Tijd voor kwaliteit. Drie weken geleden spraken wij al uitgebreid over het onderwerp arbeid en zorg. Het CDA-voorstel ''Zorg echt delen'' is gereed voor behandeling en ook wij wachten uiteraard in grote spanning de kabinetsvoorstellen af. Wij verwachten overigens wél dat dit onderwerp door het kabinet in het najaarsoverleg met sociale partners zal worden ingebracht. Draagvlak bij hen is immers essentieel. Wij zullen voorstellen op dit terrein, ook waar het straks gaat om de discussie over het belastingplan, wél toetsen aan de stelling dat de alleenverdiener met een partner die niet voor een baan kiest maar voor zorgtaken, in dit land geen opgejaagd wild mag worden.

Voorzitter! Als partij, van nature op zoek naar evenwicht in verant-

De heer Melkert (PvdA)

woordelijkheid in de samenleving, vragen wij aandacht voor een betrokkenheid die niet vrijblijvend is. Ik kan daarvan het belang niet genoeg benadrukken. Dringend noodzakelijk is een nieuwe geest van burgerschap, van enthousiasme voor de samenleving. Burgers hebben geen speciale voorbereiding, geen hogere opleiding, geen bureaucratische vergunningen nodig om betrokken te raken. Maar wat ze wél nodig hebben, zijn prikkels om die betrokkenheid te blijven voelen en een speler in de samenleving te zijn, in plaats van een toeschouwer. Aan het kabinet om dat mogelijk te maken en te stimuleren. Daarvoor zal het tussen de mensen moeten gaan staan, in hún werkelijkheid. Weg uit de Haagse werkelijkheid van bureaucratie en cijfertjes. Daarom de concrete oplossing waarom wij vragen. Daarom het verhaal achter de cijfers. Ook aan dat verhaal levert het CDA levert volgaarne haar bijdrage.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! De laatste woorden van de heer De Hoop Scheffer spraken mij zeer aan: betrokkenheid van burgers bij de samenleving, niet alleen maar toeschouwer, maar ook speler, als ik hem goed citeer. Ik heb hem ook eerder iets horen zeggen over de democratisering van de programmaraden en over verkiezingen. Ik kan met dat soort gedachten meeleven. Maar is hij dan ook bereid het oude gedachtegoed van het CDA over democratisering en democratische vernieuwing terzijde te schuiven, en actief mee te denken over hoe burgers dichter bij hun bestuur kunnen worden getrokken, dus ook via vormen van rechtstreekse democratie?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De vraag stellen is haar beantwoorden, zegt mijn vader altijd. Wij zijn uiteraard als CDA bereid altijd niet naar onze eigen fundamenten, maar wel naar de daarop gebaseerde politieke keuzen te kijken. De heer De Graaf zal daar de komende periode wel voorbeelden van zien, als hij ze nog niet heeft gezien. Wij blijven echter van mening – dat wil de heer De Graaf horen – dat in het huidige Nederland de positie van burgemeester als boven de partijen staande figuur de voorkeur verdient boven de gekozen variant die reeds lang tot zijn gedachtegoed behoort. Zo langzamerhand poogt hij die in de discussie met het kabinet uit te voeren.

De heer **De Graaf** (D66): Dat stelt mij weer een beetje teleur.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat begrijp ik.

De heer **De Graaf** (D66): De heer De Hoop Scheffer sprak zojuist warme woorden over de betrokkenheid van burgers, maar als het op daden aankomt, wordt het wat mager. Dat is jammer. Ik hoop dat wij de discussie toch kunnen voeren. Het gaat niet alleen over de burgemeester. Het gaat ook over een ander kiesstelsel, waarover ook eerder met de fractie van het CDA is gediscussieerd. Als de heer De Hoop Scheffer echt van mening is dat de betrokkenheid van de burgers moet worden vergroot, dan betreft dat in de eerste plaats de politiek en de overheid. Wij wachten graag creatieve suggesties van zijn kant af.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik voeg hier één wens aan toe. Ik hoop dat die in vervulling gaat. Ik weet niet waarom ik steeds naar minister Peper kijk, maar ik hoop dat er gevolg zal worden gegeven aan onze wens om te participeren in de staatscommissie die zal worden ingesteld. Voor discussie zijn wij namelijk altijd in.

□

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Het is niet grilligheid, maar chaos als je kijkt naar de internationale financiële wereld van vandaag. Ver afstaand van wat ooit de oprichters van het IMF en de Wereldbank voor ogen stond. De wereld van het internationale kapitaal lijkt soms meer op een open inrichting dan op een vrijemarktplaats. Het kuddegedrag van kortetermijnwinstjagers kan het leven van grote groepen hardwerkende mensen in één dag totaal op zijn kop zetten. Voor de haute finance is het slechts turbulentie op weg naar structurele vergroting van rijkdom. Voor honderden miljoenen armen, van wie sommigen net waren toegetreden tot de middenklasse, is het crisis.

Wie zijn hierop aanspreekbaar? Zonder twijfel in de eerste plaats de corrupte, incompetente regimes die Rusland, Indonesië en een aantal landen ertussenin in een bodemloze put hebben gestort. Maar de Europeanen en Amerikanen hebben wel big business gedaan. Sterker, het is nog niet erg lang geleden dat ons de economische ontwikkeling in Zuidoost-Azië als lichtend voorbeeld voor ook de Nederlandse toekomst werd voorgehouden door schrijvers van nieuwjaarsartikelen.

Intussen is deze vraag wel erg klemmend geworden: kunnen wij of willen wij niet ingrijpen? Nederland is op dit toneel uiteraard een speler met beperkte mogelijkheden, maar wel vooraanstaand in zijn economische en monetaire presentie. Ik noem bijvoorbeeld het lidmaatschap van de G10 en de bijdrage aan de Europese Centrale Bank. Het blijft een merkwaardig schouwspel om de minister van Financiën na doorgaans krachtig en onverschrokken optreden in eigen land steeds weer zonder een duidelijke agenda voor het IMF-beleid naar Washington te zien afreizen. Hoe loopt eigenlijk de verantwoording naar de belastingbetaler voor de inzet van publiek geld om het puin te ruimen als Soros en zijn makkers even op bezoek zijn geweest?

Het is de hoogste tijd voor verandering. Vanuit de Economische en Monetaire Unie ligt er een zware verantwoordelijkheid om een actief beleid, gericht op stabilisatie van de financiële markten tot stand te brengen. Nederland moet daarin meer profiel tonen. Ik noem een aantal mogelijkheden:
- een versterking van de rol van het IMF in het uitoefenen van tijdig toezicht op de financiële sector;
- een verbetering en consequente toepassing van het voorwaardenbeleid van het IMF, gericht op corruptiebestrijding, goed bestuur, betere maatvoering en management van crisissituaties door onafhankelijke banken;
- het zeker stellen van een evenwichtige verdeling van de kosten van crisis tussen de instellingen, overheden en commerciële banken, zodat afwezigheid van privaat risico niet kan leiden tot roekeloos leengedrag;
- het vasthouden aan de kerntaak van de Wereldbank, namelijk een economische structuurversterking in armere landen in plaats van een kortetermijnsteunverlening aan de betalingsbalans;
- het ondersteunen van landen bij het zo nodig aanbrengen van beperkingen in het vrije kapitaalverkeer en bij het opvangen van de gevolgen van de crisis voor de allerarmsten;
- het vergroten van de openheid en daarmee de controleerbaarheid van het IMF en de Wereldbank door, om te beginnen, in eigen land de Kamer zonder terughoudendheid te informeren over de Nederlandse standpuntbepaling.

Ik vraag de regering uitdrukkelijk in dit debat en bij de financiële beschouwingen in te gaan op deze suggesties. Wij achten de ministers van Financiën en voor Ontwikkelingssamenwerking, vooral samen, heel wel in staat om aansprekende initiatieven te nemen. Wij moeten onze rol voluit spelen om de chaos terug te dringen. Dat is ook ons belang.

Dat zal niet kunnen zonder een verbinding te leggen met de wijze waarop landen omgaan met mensenrechten en goed bestuur. Het meest verbijsterend is immers niet dat het regime in bijvoorbeeld Indonesië sociale ontwikkeling en mensenrechten zo weinig ruimte gaf, maar dat effectieve internationale druk uitbleef. Vele vertegenwoordigers stonden met de pet in de hand bij de familie Soeharto. Op weg naar de rijsttafel na wel gedane zaken. Vandaag kost voor veel Indonesiërs een kilo rijst een vol dagloon.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik heb het vermoeden dat de heer Melkert het artikel van Helmut Schmidt in de Volkskrant van afgelopen zaterdag heeft gelezen waarin hij schreef over het roofdierkapitalisme. Het woord heeft hij nog net niet in de mond genomen, maar het kwam er wel een beetje op neer. Vanzelfsprekend juich ik dit geluid zeer toe. Ik meende dat de heer Melkert zei dat hij voor een inperking is van het internationale vrije kapitaalverkeer. Heb ik dat goed begrepen?

De heer **Melkert** (PvdA): U vergeet de woorden als het nodig is. In bepaalde landen kan het in een bepaald stadium van de ontwikkeling nodig zijn dat niet alleen naar de bijbel van de vrijmaking van het internationale kapitaalverkeer wordt geluisterd maar dat ook het verstand erbij wordt gehouden. Dat lijkt mij het recept op maat dat meer gevolgd zou moeten worden en dat, naar mijn mening, in Washington onvoldoende tot uitvoering wordt gebracht.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat is een beetje het probleem dat ik met de inbreng van de heer Melkert heb. Hij verwijst met name naar het IMF en de Wereldbank als de centrale instanties die dan regulerend zouden moeten optreden. Het is wel zo dat recentelijk vanuit het IMF dit soort geluiden te horen zijn, maar die geluiden zijn nog heel zwak. Binnen het IMF en andere internationale organisaties zoals de World Trade Organization is juist alles erop gericht om het internationale kapitaalverkeer verder vrij te maken. Wat de heer Melkert nu voorstelt, staat hier haaks op.

De heer **Melkert** (PvdA): U moet geen tegenstelling suggereren met datgene wat in algemene zin van belang is. Dat is volgens mij vrijmaking van internationaal kapitaalverkeer en vrijhandel. Dat betreft ook Nederlandse belangen. Echter, het Nederlandse belang in onze fase van ontwikkeling – dat geldt ook voor andere Europese landen – is niet noodzakelijkerwijs het belang van landen in Zuidoost-Azië of Latijns-Amerika in hun huidige fase van ontwikkeling. Structureel zouden wij die kant op moeten, ook die landen, maar er zou veel meer maatwerk moeten worden geleverd. Wij zouden het zeer belangrijk vinden dat de Nederlandse regering dat geluid ook meer in Washington zou laten doorklinken.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb al eerder in deze zaal bepleit om een transactietaks in te stellen. Ik doel dan op het heffen van belasting op kapitaalverkeer, met name met in het achterhoofd het flitskapitaal dat tegen een waarde van 1500 mld. per dag over de beeldschermen flitst. Een idee naar Tobin, de Nobelprijswinnaar. Mag ik vernemen wat de PvdA-fractie van die suggestie vindt?

De heer **Melkert** (PvdA): Op zichzelf is dat helemaal geen raar idee. De vraag die iedereen zich wel zou moeten stellen, is hoe je dat in de praktijk zou kunnen brengen. Het lijkt mij namelijk bijzonder moeilijk om het te organiseren. Ik verwijs bijvoorbeeld naar de problemen die wij al hebben om in het nog relatief overzichtelijke gebied van de Europese Unie tot een zekere coördinatie van de belastingpolitiek te komen. Als je het met betrekking tot het flitskapitaal op wereldniveau zou willen regelen, is er ten principale niets tegen in te brengen dat er echt over te praten zou moeten zijn, maar hoe je dat organiseert is vers twee. Dat is dus iets geheel anders.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat ben ik het de heer Melkert eens. Iets anders is wat je als inzet kiest. Het inzicht breekt ook in Frankrijk door. Jospin heeft ook uitspraken gedaan in die richting. Allerlei andere vooraanstaande mensen binnen Europa beginnen zo langzamerhand de mankementen van het vrije kapitaalverkeer te zien. Het lijkt mij dan ook dat het onmogelijke mogelijk gemaakt moet kunnen worden, indien daar redelijke argumenten voor zijn. Die zijn er in dit geval. Het is dus niet zozeer een kwestie van of het morgen kan worden gerealiseerd, als wel de keuze voor een bepaalde richting.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik vind in ieder geval dat het Internationaal Monetair Fonds zich voluit bezig moet houden met de vraag hoe het kapitaalverkeer, zoals dat nu is georganiseerd, bijdraagt aan fundamentele economische ontwikkelingen. Het kan nooit andersom zijn. Kapitaalverkeer is geen doel in zich. Het dient een reële ontwikkeling en vergroting van de welvaart voor veel meer mensen te ondersteunen. Alle ideeën die daarin passen, zijn wat mij betreft welkom om te bespreken en te overwegen.

Mevrouw de voorzitter! Vanzelfsprekend hebben de internationale ontwikkelingen effect op de Nederlandse economie. Minder direct echter dan wel eens wordt gesuggereerd. De financiële winst- en verliesrekening van de beleggers gaat immers voor een deel schuil in een luchtbel boven de reële economische ontwikkelingen. De economieën van Europa en Amerika zijn minder afhankelijk van handel buiten de eigen regio dan wel wordt gedacht. De recente relatief gunstige ontwikkeling van de economie in de Europese Unie is vooral gestoeld op de verbetering van in de lidstaten zelf gelegen voorwaarden voor productie en consumptie en op het groeiende vertrouwen in de effecten van de euro. Daar zijn wij dus zelf bij.

Wat vooral roet in het eten kan gooien, is de psychologie van de koude grond, die de investerings- en consumptieplannen op een voortijdig moment in de kiem smoort. Wij hebben nu een groei van 4%. Als je denkt dat als dat wat minder is, zeg zo'n 3%, dat een heel slecht signaal is, heb je een probleem en dan denk je kennelijk dat het altijd 4% zou moeten zijn. Dat lijkt mij niet op de feiten gebaseerd. Wij moeten ons hoofd er dus bij houden. Juist vanuit Nederland, met de relatief goede prestaties van de afgelopen jaren, kan snel een negatieve signaalwerking uitgaan naar de Europese partners. En ook in eigen land gaat het erom het klimaat van vertrouwen in stand te houden. De minister van Economische Zaken heeft dan wel haar topambtenaar tot de orde geroepen, maar intussen nagelaten om het MKB een hart onder de riem te steken. Als de regering het hoofd koel houdt, kan dat ondernemers die piekeren over een uitbreidingsinvestering veel hoofdbrekens schelen.

Naar de mening van mijn fractie is in de afspraken in het regeerakkoord voldoende rekening gehouden met uiteenlopende scenario's van economische groei. Kan de minister-president aangeven van welk trendmatig groeipercentage de CEC – de commissie van topambtenaren – uitging in haar advies aan de kabinetsinformateurs? De ruimte bij het aanwenden van mee- en tegenvallers is in het debat over de regeringsverklaring besproken en verduidelijkt. Nu heeft het kabinet er nog een drietal afspraken aan toegevoegd, aanvullend aan het regeerakkoord.

Ten eerste de bepaling dat bij tegenvallers aan de inkomstenkant deze grotendeels in het tekort weglopen tot aan een niveau van 1,75% en voor een kwart worden opgevangen door lastenverzwaring. Daarboven geldt een 50/50-verdeelsleutel, zolang de EMU-voorwaarden zich hiertegen niet verzetten. Strikt genomen is dit niet logisch in het licht van het trendmatig begrotingsbeleid. Er kan ook een licht procyclisch effect van uitgaan. Daar staat tegenover dat het tijdig afremmen van een oplopend tekort, voordat de 3%-grens in zicht komt, ook van groot belang is. Zo bezien lijkt de afspraak voldoende werkbaar. Meer vragen roepen de nadere ideeën over het omgaan met meevallers bij ons op.

In de regels budgetdiscipline is nu geschreven dat meevallers in principe niet voor uitgavenintensiveringen mogen dienen. Daarover staat in het regeerakkoord echt wat anders. Ook bestaat nu het voornemen eventuele uitgavenmeevallers als gevolg van een gunstige economische ontwikkeling in eerste instantie te reserveren totdat duidelijk is of deze nodig zijn om – in latere jaren – eventuele ruilvoetverliezen in met name de loongevoelige sectoren sociale zekerheid en zorg te compenseren. Dit roept vele vragen op. Waarom werd het maken van deze aanvullende afspraak nodig geacht? Is het denkbaar dat een naar verhouding normale loonontwikkeling in de sectoren sociale zekerheid of zorg het uitgavenkader zo zal belasten dat dit zal moeten leiden tot ombuigingen? Is het denkbaar dat eenzelfde probleem zal kunnen ontstaan als gevolg van de toepassing van de volledige koppeling? Vloeit het nu gesignaleerde probleem niet voort uit de onrealistische CPB-raming? Heeft het kabinet dat trouwens zelf al niet toegegeven door nu van een iets hogere loonraming dan volgens de CPB-uitgangspunten uit te gaan? De antwoorden op deze vragen zullen ons oordeel over de aanvullende voornemens bepalen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Ik kan mij voorstellen dat collega Melkert zich in eerste termijn rond dit vraagstuk mogelijkerwijze beperkt tot het stellen van vragen aan de regering. Ik had dat eerlijk gezegd ook verwacht. Maar is er naar zijn voorlopige mening sprake van een afwijking van het regeerakkoord op dit punt?

De heer **Melkert** (PvdA): Als ik dat nu al zou weten, zou ik die vragen niet behoeven te stellen. Het hangt bovendien af van uw definitie van ''afwijking''. Het is zonder meer een aanvulling in de zin dat het niet was opgeschreven. Het is dus een aanvulling, maar ik vind dat het kabinet te allen tijde een goed recht heeft om waar het nodig is met aanvullingen te komen. Dat is het eigen beleid van het kabinet. Dat moet dan worden toegelicht. Daarna stel ik enkele vragen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Bijna drie weken geleden hadden we ook een thema dat ging over een aanvulling op het regeerakkoord vanuit een hypothetische situatie, overigens door het kabinet zelf opgeroepen toen in de regeringsverklaring het moment van het begrotingsevenwicht geschetst werd. Het was toen een exclusieve zaak waarvan het kabinet vond dat die voorbehouden was aan de coalitiepartijen. Hier hebben we een punt te

pakken waar het gaat om een aanvulling op het regeerakkoord waarover in ieder geval ook in breder overleg tussen Kamer en kabinet gesproken zou kunnen worden. Vindt u dat het debat vandaag en morgen volstrekte helderheid moet geven over de vraag of het kabinet inderdaad voort kan op de lijn waarvan het vindt dat deze moet worden bewandeld, namelijk de meevallers op het terrein van de uitgaven te reserveren? Of dient het kabinet – zoals ik dacht dat uit het regeerakkoord voortvloeit – deze middelen te investeren in milieu, zorg, armoede en veiligheid?

De heer **Melkert** (PvdA): In de eerste plaats voeren we dit debat net als drie weken geleden niet in de achterkamer maar met zijn 150-en. De vorige keer is het debat naar mijn mening goed beëindigd door vast te stellen dat er bepaalde meningen zijn over wat te doen in zo'n hypothetische situatie en dat we te zijner tijd dat debat dan maar moeten voeren. Het is op zich natuurlijk denkbaar dat dat ook in deze situatie aan de orde zal zijn, in die zin dat het kabinet zijn verantwoordelijkheid heeft en mijn fractie en de andere fracties in de Kamer hún eigen verantwoordelijkheid. Als het kabinet kan laten zien dat het logisch voortvloeit uit wat in het regeerakkoord is afgesproken, dan is er natuurlijk sprake van een wat andere situatie. Houd mij ten goede dat ik dat graag wil beoordelen na de beantwoording door het kabinet. Dat is ook het interessante van zo'n debat.

De heer **Dijkstal** (VVD): Mij dunkt dat hier twee gegevens relevant zijn. Het eerste is de koppeling die het kabinet heeft gemaakt met de ''meevallersformule'' aan een hogere economische groei. Ik heb begrepen dat daarachter de verwachting verscholen zit dat, als die groei hoger is dan die waar wij op dit moment kennelijk van uit zijn gegaan, dit een effect zal hebben op de loonontwikkeling en uiteindelijk bij de overheid zal leiden tot een reële hogere loonstijging. Vindt de heer Melkert dit ook een belangrijk element? Het tweede gegeven heeft de heer Melkert genoemd. Hij zegt dat het CPB van een bepaalde raming is uitgegaan. Het kabinet heeft daar ietsje bovenop gedaan. Relevant is natuurlijk de vraag hoe realistisch de heer Melkert die raming vindt, met name die voor het jaar na 1999, die nu op 2% staat, en voor de jaren daarna, de twee keer 1,25%.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik ga eerst in op het laatste punt. Ik dacht dat het de heer Dijkstal bekend was – het kan zijn fractie in ieder geval bekend zijn – dat bij de bespreking van het regeerakkoord door ons nadrukkelijk is aangegeven dat de ramingen van het CPB op het punt van de loonramingen niet als zeer realistisch konden worden ingeschat. Wij hoeven daar op zichzelf niet zenuwachtig van te worden, want het zijn niet de ramingen die de gang van zaken bepalen. Het is gewoon het beleid dat uiteindelijk de gang van zaken bepaalt. Wel problematisch is de verhouding tussen die ramingen en het uitgavenkader dat het kabinet nu in het Miljoenennota heeft uitgewerkt en dat in de komende jaren geldt. In dat verband worden de vragen die ik hier naar voren heb gebracht – ook door de nadere tekst die in de Miljoenennota is opgenomen – snel actueel.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dan blijft nog de vraag over of de heer Melkert vindt dat de uiteindelijk gehanteerde raming – 2% en twee keer 1,25% – realistisch genoeg is. Als hij die realistisch genoeg vindt, hoeven wij geen maatregelen te nemen. Als hij vindt dat die aan de te voorzichtige kant zijn – dat vond hij kennelijk een paar weken geleden – en dat wij meer moeten verwachten, zal hij ook een bijdrage moeten leveren aan een oplossing voor de dekking.

De heer **Melkert** (PvdA): Nu lopen twee dingen door elkaar heen. Het gaat mij niet om de ramingen van de economische groei. Daar heeft de heer Dijkstal het volgens mij over. Het gaat mij puur om de loonramingen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Als ik het goed heb begrepen, gaat het om het volgende. In de stukken van de regering staat een loonraming van 2% in 2000. In de twee jaren daarna bedraagt die 1,25%. Vindt de heer Melkert die realistisch? Als dat zo is, is er in zijn ogen geen probleem. Denkt hij dat die te mager zijn, dan is er een probleem dat opgelost moet worden.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, ik wil van het kabinet horen waarom het nu juist aan die loonraming, alweer in afwijking van hetgeen deze zomer voorlag, een eigen invulling heeft gegeven, terwijl het wist dat wij in de zomer al hebben gezegd dat hetgeen over de loonraming wordt verondersteld, toch raar is. Je kunt er toch moeilijk van uitgaan dat, als de lonen in bijvoorbeeld de zorgsector zich op een normale wijze ontwikkelen – en dat willen wij, want anders kun je het op de arbeidsmarkt wel vergeten bij de zorgsector – dit uiteindelijk ten koste gaat van het uitgavenkader dat wij nu hebben vastgesteld, inclusief de ruimte die daarin is geboden voor intensiveringen en inclusief de afspraak die in het regeerakkoord is gemaakt over uitgavenmeevallers. Op dat laatste punt heb ik in ieder geval moeten constateren dat hetgeen nu in de regels budgetdiscipline staat, op een punt ook al niet spoort met de bedoeling van het regeerakkoord. Dat zijn allemaal ingrediënten voor een interessante voortzetting van het gesprek, lijkt mij.

De heer **De Graaf** (D66): Ik begrijp dat de heer Melkert nog antwoord wil krijgen van het kabinet. Ik vraag daarom niet naar zijn definitief, maar wel naar zijn voorlopig oordeel.

Is hij het met mij eens dat de uitgavenreserve van 1 mld. nu juist is gecreëerd om het hoofd te bieden aan eventuele onvoorziene ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de loonproblematiek?

Is hij het met mijn voorlopige conclusie eens dat de afspraak die in de Miljoenennota staat en die het kabinet heeft gemaakt – deze houdt in feite een tweede reserve in – zich niet verdraagt met de afspraak die eerder is gemaakt, namelijk dat meevallers aan de uitgavenkant kunnen en moeten worden besteed in lijn van de prioriteiten van het regeerakkoord? Die vul ik dan maar even in met: milieu, zorg, gezondheid en veiligheid.

De heer **Melkert** (PvdA): De eerste vraag kan ik echt met ''ja'' beantwoorden. Ik denk dat wij daar hetzelfde naar kijken. Dat geldt misschien ook wel voor de tweede vraag, maar daar komt op z'n minst één element bij. Ik vind het interessant om daarover iets van het kabinet te horen. Als je leest wat in het regeerakkoord staat – en dat lijkt mij een nuttig uitgangspunt – dan

nog zit je met de vraag wat je doet als de loonontwikkeling in de genoemde sectoren wat hoger uitvalt dan nu is geraamd. Dat was in feite de vraag van de heer Dijkstal. Dat hangt natuurlijk wel samen met wat je daarover in het algemeen hebt opgemerkt, maar ik vind dat het nu eerst aan het kabinet is om daarop een toelichting te geven.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Vindt de heer Melkert niet dat in de discussie die de afgelopen vijf minuten is gevoerd, de kar erg voor het huis van de sociale partners wordt neergezet? Ik neem niet aan dat het kabinet tot loonmaatregelen zou willen overgaan. Zij zijn dus degenen die bepalen hoe de loonstijging zich zal ontwikkelen. Er is beleid in de omgevingsfactoren, maar de sociale partners spelen de vitale rol.

De heer **Melkert** (PvdA): Ja, maar dat is toch iets anders. Natuurlijk doen zij dat. In de sectoren wordt autonoom in de CAO's afgesproken wat er gebeurt, maar het kabinet moet in de komende jaren wel een beetje rekening houden met de budgettaire gevolgen van een lagere of hogere loonontwikkeling. Dat moet wel worden ingepast in het geheel van de financiën.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Akkoord, maar doorslaggevend is niet de vraag of collega Dijkstal of u of de minister-president de loonraming realistisch vindt, maar of de sociale partners deze realistisch vinden en hun overleg daarmee kunnen afronden. Dat is doorslaggevend.

De heer **Melkert** (PvdA): Doorslaggevend lijkt mij de beoordeling van mijn fractie van de afspraken die nu zijn gemaakt, na de toelichting die het kabinet daarop zal geven.

Voorzitter! Niet alleen door solide begrotingsbeleid, maar ook door blijvend verantwoordelijkheidsbesef van de organisaties van werkgevers en werknemers zal het ons land kunnen lukken om goed op koers te blijven. Vorige week werd in het SER-gebouw in het kader van 150 jaar Grondwet aandacht gegeven aan de plaats van de overlegeconomie. Dat was terecht met de blik op het verleden en gepast met het oog op de toekomst. Het is een groot goed dat hierover bredere consensus is ontstaan. De PvdA-fractie gaat ervan uit dat in het komende najaarsoverleg de basis kan worden gelegd voor overeenstemming tussen kabinet en sociale partners op hoofdlijnen. Ik nodig de minister-president uit om de inzet van het kabinet hierbij toe te lichten. In het bijzonder is de voortgang van de inschakeling op de arbeidsmarkt van mensen met een handicap cruciaal, zeker nu werkgevers ach en wee roepen over moeilijk vervulbare vacatures. De voorgenomen sluitende aanpak is niet zozeer als een sociaal project te zien, maar eerder als een economische noodzaak. Wanneer mogen wij de uitwerking hiervan tegemoetzien? Van sociale partners mag bij die sluitende aanpak een belangrijke bijdrage worden gevraagd. De opleidingsfondsen bieden hiervoor in menige sector nog ruimte, anders is dit misschien een tip voor de CAO-ronden. Onder het motto ''gelijk oversteken'' moet het kabinet zich echter ook inspannen om het beroepsonderwijs te richten op de vraag uit de markt.

Bij het debat over de regeringsverklaring heeft mijn fractie gevraagd naar een plan van aanpak om de vraag naar extra studenten op de arbeidsmarkt aan te kunnen. Extra instroom, met name in het hoger beroepsonderwijs, is noodzakelijk. Hiervoor zal in meerdere opzichten ruimte moeten worden gemaakt. In de onderwijsbegroting hebben wij geen aanwijzing kunnen vinden dat die urgentie in Zoetermeer al volledig wordt beleefd. Ik wil de regering verzoeken voor de behandeling van de onderwijsbegroting een meerjarenaanpak te presenteren. Een jaar wachten kan schadelijk zijn voor de economie. Goedkoop nu is duurkoop later. Wij weten dat werkgelegenheid de sleutel blijft voor al onze ambities.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ik ben er zelf niet bij aanwezig geweest, maar ik heb begrepen dat deze zomer ook uitgebreid is gesproken over intensiveringen voor onderwijs. Toen is weloverwogen een nogal zwaar accent gelegd op de verkleining van de klassen. Het hoger beroepsonderwijs heeft uiteindelijk geen plek gekregen in het regeerakkoord, tenminste niet zoals nu door de heer Melkert wordt voorgesteld. Als de PvdA een keuze maakt voor een zwaarder financieel accent op het hoger beroepsonderwijs, rijst de vraag waarvan wij dat zouden moeten doen. Stelt hij voor om binnen het pakket van onderwijs elders iets minder te doen of denkt hij aan andere oplossingen?

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! De vraag is of de minister van Onderwijs na de vrij recent gepresenteerde inzichten over de ontwikkeling van de arbeidsmarkt denkt dat het Nederlandse beroepsonderwijs tegemoetkomt aan het economisch belang van de aansluiting van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt. Naar aanleiding van zijn bevindingen kijken wij wel verder, maar ik neem aan dat de heer Dijkstal aan mijn zijde staat als wij zouden concluderen dat de capaciteit in het beroepsonderwijs economische groei in de toekomst in de weg staat. Dan gaan wij samen natuurlijk naar een oplossing zoeken.

Voorzitter! Bij die werkgelegenheidsontwikkeling is de stijging schokkend die zich de afgelopen jaren heeft voorgedaan in de werkloosheid van allochtone jongeren beneden de 25 jaar. De urgentie van een sluitende aanpak wordt hiermee onderstreept. De door het CPB over de afgelopen periode nog eens naar boven bijgestelde cijfers geven aan dat een ongekend gemiddelde van 150.000 nieuwe banen per jaar onder gunstige omstandigheden haalbaar is. Hierin is ook een groot potentieel aan inkomensvooruitgang gelegen. Daardoor is de weg vrijgemaakt voor een koopkrachtvooruitgang die er in 1998, dit jaar, juist voor het sociaal minimum, in het bijzonder de ouderen die alleen op de AOW zijn aangewezen, echt wezen mag. Volgend jaar is het voor iedereen gematigder. De plus voor de lagere inkomens is er gekomen en daarbovenop ondersteuning van ouders met schoolgaande kinderen en van gehandicapten. De wethouders in de steden zullen met wat meer bijzondere bijstand weer iets beter uit de voeten kunnen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Wat bedoelt de heer Melkert precies met de plus die er voor de lage inkomens is gekomen?

De heer **Melkert** (PvdA): Er is de knip in de eerste schijf, om het heel technisch te zeggen. Dat betekent een lager belastingtarief voor de mensen met lagere inkomens. De

heer De Hoop Scheffer heeft kunnen zien tot welke resultaten dat leidt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): En voor de mensen die geen belasting betalen?

De heer **Melkert** (PvdA): Wij hebben gezegd dat wij proberen om iedereen via de eerste schijf te bereiken. Als je geen belasting betaalt, kun je niet via de belastingen bereikt worden. Daar zijn andere methoden voor.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Daar zit dan ook geen plus in deze zin?

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, maar daar zit een andere potentiële plus. Ik noemde al de ondersteuning van ouders met schoolgaande kinderen, de bijzondere bijstand en de individuele huursubsidie. Het is dus niet zo dat de ondersteuning van de mensen met de lagere inkomens alleen loopt langs de loon- en inkomstenbelasting.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik grijp even terug naar drie weken geleden. Dit noemt de heer Melkert in zijn definitie geen koppeling-plus. Dit is meer een compensatie.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik heb vorige keer al gezegd hoe wij die plus gerealiseerd willen zien. Uiteindelijk moet dat gewoon de optelsom zijn van alle maatregelen die je neemt om ervoor te zorgen dat mensen die op het sociaal minimum zitten er toch netto wat meer op vooruitgaan. Dat kan met een combinatie van maatregelen gebeuren.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Wij hebben drie weken geleden een boeiend debat gehad over die koppeling-plus en de effectiviteit ervan. In een onderdeel van het pakket maatregelen dat wij het kabinet en de collega's hebben voorgehouden, staat dat het een positief koopkrachteffect heeft voor mensen aan de onderkant als je het sociaal minimum met 2% verhoogt, via een verhoging van het wettelijk minimumloon die ook doorwerkt naar het sociaal minimum, en dat het ook nog werkgelegenheidswinst kan opleveren als je slim de lasten verlicht voor werknemers en werkgevers. Wat is de reactie van de heer Melkert daarop?

De heer **Melkert** (PvdA): De heer Rosenmöller moet mij ten goede houden dat ik slechts kort heb kunnen kijken naar zijn stuk. Ik dank hem er overigens voor dat hij het van tevoren heeft verspreid. Ik vind op het eerste gezicht dat er toch echt twee problemen in zitten en dat verklaart ook waarom wij niet die weg zijn ingegaan. Wij hebben er ook wel eens eerder over nagedacht, maar wij geven aan een andere weg toch de voorkeur.

Het ene probleem is dat mensen op het sociaal minimum er door de inzet van middelen die de heer Rosenmöller kiest – dan zie ik er nog maar even vanaf dat hij 1 mld. via de vliegtuigstoelen bij elkaar wil collecteren – inderdaad op vooruitgaan, maar dat een groot deel van het voordeel al heel snel wegvalt als zij daarna iets meer gaan verdienen. De heer Rosenmöller kiest voor de zogenoemde ''earned income tax credit'' en dat betekent dat er alleen aan de onderkant een behoorlijke vooruitgang in zit en dat die later weer terugloopt. Wij hebben er uitgebreid over gediscussieerd in de werkgroep die zich heeft beziggehouden met het belastingstelsel voor de volgende eeuw in het kader van de voorbereiding van teksten voor het regeerakkoord. Ook de PvdA-fractie is steeds tot de conclusie gekomen dat je echt een drempel opwerpt als je mensen wilt stimuleren om van kleinere banen naar wat beter betaalde vaste banen te gaan. Dat klemt echt.

Het tweede punt in het voorstel van de heer Rosenmöller is dat er met inzet van heel wat geld extra werkgelegenheid komt. Onze eerste indruk is, maar het is een eerste indruk, dus de heer Rosenmöller moet mij ruimte geven voor meer gedetailleerd commentaar als hij daar belangstelling voor heeft, dat het dure banen zijn die hij schetst. Op het eerste gezicht lijkt het dat de banen die hij in 1990 creëert, ƒ 250.000 per baan kosten. Als ik dat afzet tegen de inzet van het kabinetsbeleid en de opbrengst die het CPB raamt van zo'n 100.000 banen, dan lijkt dat mij een betere ''deal''. Ik vind het op zichzelf echter heel sympathiek dat de heer Rosenmöller met die twee doelstellingen: meer inkomen op het sociaal minimum en meer werkgelegenheid, bezig is, want dat is natuurlijk volkomen in lijn met wat wij denken.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Het gaat niet alleen om het sociaal minimum, maar dat was wel in eerste instantie de invalshoek. De reden daarvoor is dat mensen op het sociaal minimum er in de periode van de economische crisis soms met procenten op achteruit zijn gegaan en dat zij nu, op of net over de top van de conjunctuur, ook eens een forse inhaalslag moeten kunnen maken. Dit voorstel biedt een heel gericht instrument daarvoor. Het levert dus niet alleen maar koopkrachteffect op voor mensen op het sociaal minimum, dat is er zeker en dat was ook de primaire doelstelling, maar ook koopkrachtwinst voor mensen op modaal. Daarna loopt het af. Ik vraag de heer Melkert dit van nader commentaar te voorzien. Het is inderdaad koopkrachtverlies ten opzichte van datgene wat het kabinet doet voor mensen die twee en drie keer modaal hebben, maar daar mag de heer Melkert politiek gezien geen buikpijn van krijgen. In combinatie met gerichte lastenverlichting aan de onderkant – en die banen kosten echt geen kwart miljoen – ontstaat dan een positief koopkrachteffect voor de laagste inkomens, is er ruimte voor nivellering en kan er werkgelegenheidswinst worden geboekt. Dat is in economische zin ook belangrijk, omdat daarmee de zeepbel wordt doorgeprikt die de VVD nog wel eens oplaat, namelijk dat een hoger minimum per definitie werkgelegenheidsverlies oplevert. Deze redenering zou ook de partij van de heer Melkert niet misstaan.

De heer **Melkert** (PvdA): Aan zeepbellen doen wij niet, maar ik wijs erop dat bij de ''earned income tax credit'' altijd het probleem is dat een groot effect op het sociaal minimum dat vrij snel daarna afloopt, ook slechte gevolgen heeft voor de mobiliteit op de arbeidsmarkt. Ik denk dat wij beiden zoeken naar het juiste evenwicht tussen inkomen en werk. Ons uitgangspunt is altijd dat de beweging op de arbeidsmarkt juist voor de lagere inkomens en vaak voor mensen in deeltijd, niet moet worden gefrustreerd, maar beloond. Uit dit oogpunt bezien is de keuze in het regeerakkoord interessant voor een arbeidskorting die zwaarder weegt als je wat minder verdient, maar in zijn effect langer doorloopt. Dit zal per saldo een beter effect hebben op

de werkgelegenheid en toch een ondersteuning bieden, ook in het inkomen van mensen die gaan werken. Wij hebben voor een andere mix gekozen door iets te doen in de inkomstenbelasting en daarnaast nog extra mogelijkheden te bieden voor mensen met schoolgaande kinderen, met huursubsidie of in de bijzondere bijstand. Dit kan voor het individu een behoorlijke verbetering betekenen. Dat is de plus die wij nodig achten, ook in overeenstemming met de welvaart. Het is een andere manier om hetzelfde effect te bereiken; naar onze afweging een iets betere manier.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Het is natuurlijk niet een andere manier om hetzelfde te bereiken; het is een andere manier om iets minder te bereiken. Wij stellen wel degelijk voor via een verhoging van het sociaal minimum te komen tot een betere koopkrachtreparatie of een forsere koopkrachtstijging voor mensen op het sociaal minimum. Dat kan de heer Melkert niet ontkennen, want het is meer dan een verdubbeling in vergelijking met de voorstellen van het kabinet. Als dit via slim vormgegeven lastenverlichting wordt gecombineerd met werkgelegenheidswinst op de korte termijn – 4000 banen – en op de lange termijn – 50.000 mensen – dan wordt de Partij van de Arbeid hiermee toch op een presenteerblaadje een voorstel aangereikt dat recht doet aan datgene waarvoor vaak in algemene termen wordt gepleit, namelijk een keuze voor de onderkant zonder dat de middeninkomens daarbij tekort worden gedaan.

De heer **Melkert** (PvdA): Onder verwijzing naar de gegevens van het CPB en de relativering die daarbij hoort, wijs ik de heer Rosenmöller erop – maar hij is natuurlijk zelf ook met zijn water naar de dokter van het planbureau gegaan – dat dit op de langere termijn toch echt niet tot die effecten leidt die het kabinetsbeleid met zich meebrengt. Wij hebben trouwens ook in uw verkiezingsprogramma gezien dat je door wat meer geld te collecteren en het financieringstekort iets te laten oplopen, een impuls voor de korte termijn tot stand kunt brengen. De vraag is of je er dan op de lange termijn wel beter van wordt. Uit de papierspuwende machines van het CPB blijkt dit niet het geval. Ik ben met u bereid om door te discussiëren over wat de beste vermenging is van de twee doelstellingen, te weten een hoger inkomen voor mensen die echt wel iets kunnen gebruiken en blijven werken aan werkgelegenheid, maar ik ben er nog niet aan toe om te denken dat uw voorstel betere effecten heeft dan wat het kabinet voorstelt, integendeel.

De **voorzitter**: Het is wat lastig dat de heer Rosenmöller heeft gezegd dat het de laatste keer was.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik wil even terug naar de plannen van Paars. In de media is door de vakbonden, de kerken enz. nogal negatief gereageerd over die plannen op het punt van de armoede. Kan de heer Melkert mij en anderen die daar belangstelling voor hebben, eens voorrekenen wat mensen op het minimum er het komend jaar bij krijgen als gevolg van de knip in de eerste schijf, na aftrek van de ecotaks vanzelfsprekend, en als gevolg van die 175 mln. voor bijzondere regelingen?

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! De heer Marijnissen vraagt naar de bekende weg en vergeet trouwens het straatje van dit jaar. Kennelijk hebben wij het er niet meer over dat mensen met AOW er dit jaar 5% op vooruitgaan.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb het niet over het afgelopen jaar. Ik heb u horen zeggen dat het toen ging om een flinke plus, met name voor ouderen, enz. en dat het dit jaar minder plus zou worden. Ik vraag u nu wat in 1999 die plus wordt.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee dat is een misverstand. Dit jaar is het echt een heel forse plus, vooral voor mensen met AOW zonder aanvullend pensioen. Dat is 5%. Ik kan mij de tijd niet heugen dat dit gebeurd is. Als wij het daarover eens zijn, hebben wij in ieder geval een basis om samen naar volgend jaar te kijken. Zijn wij het daarover eens?

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik heb van mijn leven nooit feiten ontkend. Daarover heb ik ook niet gesproken. Wij behandelen hier de Miljoenennota voor het volgende jaar en niet voor dit jaar. Ik vraag u: wat is dan de kleinere plus als het gaat om de knip in de eerste schijf en die 175 mln.?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik meen dat daarover op pagina 85 van de MEV het CPB het antwoord heeft gegeven. Daar kun je zien dat het in de orde van grootte van ƒ 95 ligt.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat geldt dan de knip in de eerste schijf neem ik aan. Daar moet nog de ecotaks af en dat is ongeveer de helft. En dan hebben wij nog 175 mln. voor bijzondere regelingen. Als ik uitga van een miljoen huishoudens op of onder de armoedegrens die op een of andere manier voor die regelingen in aanmerking komen, kom ik uit op een plus van ƒ 3,36 per week.

De heer **Melkert** (PvdA): Dat is een beetje flauw. U weet natuurlijk wat wij in de regeerakkoord hebben afgesproken, namelijk dat er 500 mln. beschikbaar zou zijn om een extra verlaging van de nieuwe eerste schijf in de inkomstenbelasting, dus voor de mensen met lagere inkomens, mogelijk te maken. Vervolgens is daar nog het een en ander bovenop gezet in verband met de energieheffing en de compensatie daarvan. U moet naar de totaalsom kijken. Zoals elk jaar is de koopkracht en wat mensen uiteindelijk ervaren in hun portemonnee het saldo van een heleboel bewegingen die daaronder zitten. Dat is nu niet anders dan in andere jaren.

De heer **Marijnissen** (SP): Tot slot de vraag waar het mij uiteindelijk om gaat. Natuurlijk ging het ook om de cijfers voor het komende jaar, want die hebben een relatie met het feit dat in de loop van zeg maar de laatste twintig jaar een forse achterstand is ontstaan voor de mensen met het wettelijk minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen. Mijn vraag is wanneer de PvdA het moment wil bereiken waarop die achterstand is ingelopen.

De heer **Melkert** (PvdA): In ieder geval zijn wij dit jaar echt vooruitgegaan, doordat met name voor de AOW'ers en andere mensen met een laag inkomen een flink koopkrachtvoordeel resulteert uit de maatregelen die voor dit jaar zijn genomen. Wij hebben daar eerder in een andere samenstelling uitgebreid over gediscussieerd. Verder vind ik het positief dat het kabinet erin is

geslaagd om binnen een overigens beperkte ruimte – u hoort mij die ruimte niet groter maken dan zij is – voor de lagere inkomens naar verhouding een iets groter voordeel tot stand te brengen, naast de extra inkomensondersteuning die ook tot stand komt en die vooral voor de wethouders in de grote steden extra mogelijkheden biedt om in het bijzonder mensen die langdurig moeten rondkomen van het sociaal minimum te ondersteunen. Ik vind dat in totaal positief en wij zullen er in de komende jaren natuurlijk aan trekken om die positieve lijn door te trekken.

De **voorzitter**: Ik houd vandaag iedereen aan zijn woord, mijnheer Marijnissen.

De heer **Marijnissen** (SP): Terecht, maar hij geeft geen antwoord op mijn vraag.

De **voorzitter**: Daar kan ik niets aan doen.

De heer **Melkert** (PvdA): Het is van belang dat het beleid van armoedebestrijding wordt voortgezet. Daartoe behoort ook sociale activering, het scheppen van kansen op deelname aan maatschappelijke activiteiten in plaats van uitsluiting van sociaal leven. Maar in die langdurige situaties zal een inkomen gewaarborgd moeten zijn, dat dan feitelijk hoger is dan het sociaal minimum. Het is dus gewenst dat het kabinet met de gemeenten beoordeelt welk niveau van bijzondere bijstand hiervoor toereikend is. In de jaarrapportage armoedebestrijding achten wij dit van groot belang.

Mevrouw de voorzitter! De begroting steunt op twee pijlers van continuïteit (budgettaire discipline en voorrang voor werkgelegenheid) en op twee pijlers van vernieuwing en verruiming. Dan gaat het om ruimte voor de fysieke infrastructuur; en om ruimte voor de sociale infrastructuur.

Bij dat laatste krijgt, als het aan ons ligt, het ''contract met de burger'' de volle aandacht. Natuurlijk kon in augustus, toen het kabinet de begroting voorbereidde, nog niet alles van wat in het regeerakkoord was afgesproken in beleid worden omgezet. De contractaanpak zal in de loop van het begrotingsjaar zichtbaar moeten worden. Dan zullen voor mijn fractie de eerste toetsmomenten aan de orde zijn. Daarop vooruitlopend wil ik graag wat zeggen over de pijlers van vernieuwing en verruiming, het cruciale belang van de investeringen in de infrastructuur, fysiek en sociaal. Wat ons betreft is dat de hoofdzaak voor de aanpak door het kabinet in de komende tijd.

Fysieke infrastructuur: dat zijn de verbindingen te land, ter zee en in de lucht; en in de virtuele wereld. Het vorige kabinet heeft halverwege de kabinetsperiode een belangrijk initiatief genomen in de zogenoemde ''Catshuisbijeenkomst'', die ministers en vele topambtenaren voor een brainstorm bijeenbracht. Hierop terugkijkend meen ik dat vanuit deze bijeenkomst heel veel ten goede in beweging is gekomen, met enige vertraging weliswaar door de inschakeling van de planbureaus die daar maar ten dele voor zijn toegerust, maar wel met effect, zoals in het regeerakkoord is onderstreept. Nederland investeert in de komende tien jaar toekomstgericht en in een behoorlijk evenwicht. De minister-president is er inderdaad in geslaagd de toen bestaande impasse te doorbreken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Acht de heer Melkert het evenwicht, waar ikzelf eerder over sprak, ook aanwezig in de fysieke infrastructuur van de Randstadregio? Hoe komt het toch dat al die projecten in de regio steeds worden uitgesteld?

De heer **Melkert** (PvdA): Dat vind ik een generalisering, waarover de heer De Hoop Scheffer eerst maar eens vragen moet stellen aan de desbetreffende minister. Ik heb dat zo niet aangetroffen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee, ik stel de vraag aan de heer Melkert. Ik geef de heer Melkert één concreet voorbeeld. Waarom wordt de Hanzelijn wederom een aantal jaren opgeschoven?

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Dat moet de heer De Hoop Scheffer de minister van Verkeer en Waterstaat vragen!

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De heer Melkert spreekt vol lof over doorbraken en bijeenkomsten in het Catshuis. Ik zie echter dat veel geld wordt opgeslorpt door megaprojecten en dat in de regio alles wordt uitgesteld. Daar wonen ook mensen!

De heer **Melkert** (PvdA): Ik verwijs naar de tabel in het regeerakkoord, die duidelijk laat zien dat in het openbaar vervoer, de wegen, de grote stad, het milieu, de natuur en de kennisinfrastructuur wordt geïnvesteerd. Dat noem ik evenwicht.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik wil nogmaals mijn vraag stellen. Durft de heer Melkert ook van evenwicht in de fysieke infrastructuur te spreken als mensen in vele regio's van het land jaren zitten te wachten op wegen of spoorlijnen, waarvan de aanleg nu nog verder vooruit wordt geschoven?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik ben graag bereid om die vraag door te spelen aan de minister van Verkeer en Waterstaat. Het is namelijk ook mijn vraag en het is een goede vraag van de heer De Hoop Scheffer.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat mag de heer Melkert doen, maar ik vind zijn antwoord echt te simpel. Als hij het zo'n goede vraag vindt, waarom probeert hij die dan niet met een nog beter antwoord te overtreffen?

De heer **Melkert** (PvdA): Mevrouw de voorzitter! Als je een vraag gesteld wordt, wat kun je dan eigenlijk meer zeggen dan dat het een goede vraag is?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De heer Melkert zou een goed antwoord kunnen geven!

De **voorzitter**: De heer Melkert gaat mij toch niet vertellen dat hij mijn hulp nodig heeft?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Mevrouw de voorzitter! Na deze opmerking trek ik mij uiteraard ijlings terug!

De heer **Melkert** (PvdA): Het heeft toch geholpen, mevrouw de voorzitter!

De **voorzitter**: Nu ben ik de heer De Hoop Scheffer weer wat schuldig!

De heer **Melkert** (PvdA): Mevrouw de voorzitter! Uiteraard komen in de uitvoeringsfase van alles wat met de infrastructuur te maken heeft de knelpunten aan bod, zoals onder meer de private financiering. Wordt het nu nog wat met de bijdrage van

private investeerders aan de HSL en de Betuwelijn? Wordt het nu wel of niet wat met de rol van het ministerie van Economische Zaken in de koppeling van investeringen aan trajecten? Ik wil er nogmaals de aandacht op vestigen dat het een verkeerde keuze is om het beoogde kenniscentrum inzake de private financiering van publieke infrastructuur – ik zie dat de minister van Financiën nu wel oplet – bij Financiën te plaatsen, want op dit punt staat dat gelijk aan het begieten van een cactus.

Voorts verwijs ik hierbij naar de houtskoolschets, ten aanzien waarvan ik voorstel dat we die voortaan toekomstschets ruimtelijke ordening noemen. Het is een belangrijk stuk voor de toekomst van de steden, maar ook voor de ruimte van de helft van de bevolking in het niet-stedelijke gebied. Wie tussen de regels doorleest, ziet dat de streefdatum van 1 november a.s., waar het in het regeerakkoord nog over ging, niet wordt gehaald. Klopt dat en, zo ja, waarom is dat zo? Wat gaat dit betekenen voor de besluitvorming rondom de eventueel aanvullende luchthavenlocatie? De PvdA-fractie zal alleen in deze samenhang de voorstellen op dit punt willen beoordelen.

Dit brengt me dan op Schiphol. Horendol worden we ervan. Niet van de bereidheid om ''anticiperend te gedogen'', zoals we eerder hebben aangegeven, maar de vraag is wel steeds meer: waarop anticiperen we en wat worden we geacht te gedogen? Ik vraag me af of de Rijksluchtvaartdienst voldoende op zijn taak is berekend. Ik zou willen weten wat er eigenlijk gebeurd is sinds de brief van de minister van Verkeer en Waterstaat van 16 februari jl. We zouden toch een win-winsituatie scheppen: meer vluchten en minder geluidgehinderde woningen? Dat kon toch allemaal, volgens de NLR?

Zo beschouwd, begrijp ik de huidige minister van V en W in haar reactie op het gebruiksplan Schiphol heel goed. Maar wanneer wist het ministerie van de reactie van Schiphol op de voornemens van het kabinet uit het vroege voorjaar? Daar zal toch wel over gecorrespondeerd zijn, onmiddellijk na de bekendmaking? En wat zijn dan de mogelijke gevolgen voor de nabije toekomst? Hoe komt het eigenlijk dat uitstel van de besluitvorming over de vijfde baan kon worden afgedwongen? Dit is, als het ik goed heb bijgehouden, de zoveelste keer dat Verkeer en Waterstaat is teruggefloten.

Hoe kan van de Kamer, en trouwens ook van het kabinet, worden verwacht dat er straks richtinggevende uitspraken worden gedaan over de langetermijnlocatiekeuze, indien we nog niet eens toe zijn aan een overzichtelijke overbrugging van de tussentijd? Ik realiseer me dat we moeilijk minister Netelenbos op het waarom van het probleem kunnen aanspreken, maar we doen dat wel op het hoe van de oplossing. Wij verwachten na dit debat een schoonschipstartnotitie van deze minister, zodat we weten waar we aan toe zijn.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Wie spreekt collega Melkert wél aan op alles wat hij nu gezegd heeft? Zichzelf, als minister in het vorige kabinet? Mevrouw Jorritsma, die hard zit te schrijven? Wie spreekt hij aan?

De heer **Melkert** (PvdA): Nu, vooral mezelf natuurlijk, als minister van het vorige kabinet. Ik ben diep ontevreden over hoe het het afgelopen halfjaar is gegaan.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dus ook over uzelf?

De heer **Melkert** (PvdA): Absoluut.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Maar in alle ernst, want u vraagt nu een schoonschipstartnotitie; dat betekent dat u zegt: ''mevrouw Netelenbos begint weer bij nul, want het was kennelijk allemaal zo waardeloos in het vorige kabinet (waar ik, Melkert, deel van uitmaakte), dat mevrouw Netelenbos nu van het begin af aan de gang gaat''? Ik begrijp dat echt niet.

De heer **Melkert** (PvdA): Mijn punt is heel simpel, want wat ik ook niet begrijp, is dat in het begin van dit jaar er plannen, cijfers, kaarten, contouren en zones voorlagen, waaruit voortvloeide dat het allebei kon: minder geluidgehinderde woningen en die vijf maal 20.000 extra vliegbewegingen. Dat was interessant en het is bediscussieerd, in het kabinet – daar kan ik niet over uitweiden – en in de Kamer; daar weet u alles van. Nu krijgen wij de afgelopen tijd langs allerlei kanalen allerlei berichten. Ik denk dat het ons aller belang is om er nu wel helderheid over te hebben waar we over spreken: in termen van procedure, in termen van wat kan en niet kan, ook in technische zin, en in termen van wat het dan betekent voor de besluitvorming die we moeten nemen. Ik doel hierbij op een besluitvorming die nog ver voorafgaand is aan de besluitvorming over de langere termijn. Immers, mijn zorg op dit moment betreft eerder die tussenliggende termijn van toch nog gauw tien tot vijftien jaar dan de lange termijn, die natuurlijk ook wezenlijk is, maar waarover we later nog wel komen te spreken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Die zorg deelt de CDA-fractie uiteraard; ik heb dat net ook gezegd. Ik vind het woord ''horendol'' in dit verband niet slecht getroffen. Maar wat heeft dat eerste kabinet-Kok dan vier jaar zitten doen, met de heer Melkert in de gelederen? Ik mag toch aannemen dat, ook al kan hij niet uitweiden, hij wel eens een vraag heeft gesteld in de ministerraad in de zin van: hoe zit dit?

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! De heer De Hoop Scheffer vindt het aardig om het in de politieke sfeer te trekken en dat mag hij doen...

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nee, dat doet u! U zegt dat u de minister er niet op kunt aanspreken. Wie dan wel?

De heer **Melkert** (PvdA): U zou het mij moeten verwijten, als ik zeg dat het allemaal schitterend is wat er voorligt omdat wij daar echt ons oordeel over kunnen geven! Maar dat kunnen we niet. En dus vraag ik om alle stukken op tafel te krijgen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Wat u doet, is de huidige minister van Economische Zaken – de voormalige minister van Verkeer en Waterstaat – een brevet van onvermogen aanreiken. En dat verbreedt u tot het gehele vorige kabinet! Dit is niet het eerste kabinet-Kok, dit is het tweede kabinet-Kok met ook bij dit onderwerp een enorm verleden. Dan wordt het wat gemakkelijk om hier als fractievoorzitter te roepen dat het allemaal niet deugt, dat u er horendol van wordt en die passage

te beëindigen met de opmerking dat u de minister van Verkeer en Waterstaat daar niet op kunt aanspreken!

De heer **Melkert** (PvdA): Al zou dit het vierde kabinet-Lubbers zijn geweest, dan nog zou ik die vragen hebben gesteld!

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dan was er geen enkele aanleiding voor dit soort vragen natuurlijk! Dat begrijpt u ook wel! Dan lag dat eiland in zee er al! Ik overdrijf, maar het gaat om de politieke verantwoordelijkheid en die heb ik in voldoende mate vastgesteld. Ik vind het geen sterk nummer.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik ben blij dat de nostalgie u goed geluimd houdt! Voor het overige lijkt het mij echt zaak dat het kabinet nu gewoon de feiten levert op basis waarvan wij kunnen beslissen. Als je terugkijkt naar de afgelopen maanden – ik denk aan de voetbalsupporters die een tijdje moesten beven omdat zij misschien niet op tijd in Amsterdam konden zijn voor de finale van de Champions League – kan niemand toch volhouden dat we ons dat kunnen veroorloven. Eerlijk gezegd, vind ik het veel minder interessant aan wie ik de vraag stel dan dat wij de feiten krijgen die ons in staat stellen om te voorkomen dat zich de komende tijd zoiets herhaalt. Dat vraag ik echt aan deze minister van Verkeer en Waterstaat.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! De feiten waren ook dat een drietal ministers – in staatsrechtelijke zin ook namens de heer Melkert – in een vorige periode gezegd hebben dat die overschrijding van de geluidsgrens in 1997 eens maar nooit weer was. Ik heb vandaag antwoord gekregen van de minister van Verkeer en Waterstaat op vragen daaromtrent, waarin zij deze lijn doorzet en zegt dat zij niet bereid is om dit jaar nog aanvullende maatregelen op de maatregelen door Schiphol te nemen om de groei van het luchtverkeer in 1998 af te wikkelen binnen de geluidsgrenzen, zoals die op dit moment bestaan. Als het kabinet spreekt over een betrouwbare en voorspelbare overheid, is de heer Melkert dan niet met mij van mening dat we er inderdaad voor moeten zorgen dat geen overschrijding van die geluidsgrens in 1998 plaatsvindt?

De heer **Melkert** (PvdA): U komt nu aan de inhoud van wat al dan niet besloten moet worden. Mijn punt was, dat ik graag de beoordeling van dit soort relevante vragen gestoeld zie op samenhangende informatie, die het ons mogelijk maakt om te beoordelen hoe het nu echt zit, ook trouwens in de relatie tussen het departement en Schiphol.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Hoezeer het ook wenselijk en nodig is – ik heb buiten deze zaal de afgelopen dagen die vraag met grote regelmaat gesteld – om deze informatie te krijgen over het overschrijden van die meetpunten, of het niet allemaal door het kabinet voorzichtig is ingeschat en zelfs mevrouw De Boer een geloofwaardigheidsprobleem heeft opgeleverd, laat onverlet dat die voorspelbare en betrouwbare overheid eind vorig jaar en begin dit jaar heel heldere uitspraken heeft gedaan over het slechts eenmalig overschrijden van die grens, met de rug tegen de muur, op een beperkt aantal meetpunten, bij schuren, weilanden, koeien maar nauwelijks bij mensen. Dat was de discussie. Ik vraag mijn collega-fractievoorzitter Melkert van de PvdA, wij allen onderdeel uitmakend van die overheid, het kabinet op een zodanige wijze te controleren, dat in 1998 geen overschrijding van die geluidsgrens plaatsvindt en dat het echt maar één keer en nooit weer was.

De heer **Melkert** (PvdA): Wij maken vanuit de Kamer geen deel uit van de overheid, maar afgezien daarvan geef ik u daar nu geen antwoord op omdat ik eerst die feiten wil zien. Ik weet het gewoon niet als ik afga op alles wat er de afgelopen periode is gebeurd. Ik wil eerst die feiten kennen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter! Een van mijn laatste vragen...

De **voorzitter**: U leert erg snel.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Tien jaar geleden heb ik zo'n klasje gevolgd, en een paar van die dingen zijn toch blijven hangen! Hoewel het aantal meetpunten waar overschrijdingen plaatsvinden relevant is, zijn er natuurlijk politieke uitspraken gedaan, die wij behoren te controleren. Op dit moment zijn er volgens het kabinet nog geen overschrijdingen geweest, wat ik geloof, maar er dreigen wel overschrijdingen. Ik zou u zo graag aan mijn zijde hebben als het gaat om de stelling dat dat dit jaar niet kan en mag gebeuren, en dat zo nodig aanvullende maatregelen moeten worden genomen. Zoals blijkt uit antwoorden die vandaag zijn ontvangen, is de minister van Verkeer en Waterstaat daartoe niet bereid. Dat vind ik onvoldoende.

De heer **Melkert** (PvdA): De heer Rosenmöller kan mij alleen maar aan zijn zijde krijgen, als hij samen met mij bereid is naar de gevolgen te kijken, die ook weer samenhangen met de bevindingen. Aangezien zowel over de feiten die leiden tot de bevindingen als over de daaropvolgende te trekken conclusies nog een heleboel vragen zijn te stellen – ik heb geprobeerd deze in een notendop samen te vatten – geef ik er echt de voorkeur aan dat te beoordelen aan de hand van wat de minister van Verkeer en Waterstaat verder aan ons zal geven.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Mag ik nog even...

De **voorzitter**: Dit wordt uw laatste vraag!

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Precies. Zo sportief ben ik ook nog wel! Op het moment dat deze discussie, hoe relevant ook, doorgaat, voorzie ik dat naarmate de tijd ook dit jaar voortschrijdt, wij straks in precies dezelfde situatie zitten als in 1997, namelijk heel dicht tegen de muur waartegen wij met onze rug staan, zodat we dan niet anders meer kunnen. Of het dan een beperkte of een forse overschrijding van de geluidsgrens is, is niet relevant: dan zal Schiphol moeten sluiten, en zal de luchtvaartlobby met een geweldig offensief komen tegen de consequenties van die maatregelen. Want naarmate de tijd korter is, zullen de effecten van het handhaven van de grenzen omvangrijker zijn. Dan is de vraag of de politiek de verantwoordelijkheid neemt om één of meerdere banen te sluiten. Nee, zegt de grote meerderheid hier. Ik vind dat ook de verantwoordelijkheid van de luchtvaartwereld zelf, omdat men in de loop van dit jaar niet de

maatregelen heeft genomen, waarvan de politiek vindt dat die genomen zouden moeten worden.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik geloof dat dit meer een proloog van uw eerste termijn is dan een vraag aan mij! Ik heb u aangegeven waarom het naar mijn mening niet zinvol is daarop een antwoord te zoeken.

De heer **De Graaf** (D66): Ik weet niet of collega Melkert kennis heeft genomen van de brief die vandaag is binnengekomen, in antwoord op vragen van collega Rosenmöller en mijzelf. Zo ja, dan zal hij snel met mij tot de conclusie zijn gekomen dat op een hele hoop vragen nog steeds geen antwoord is. Hij vindt dat mevrouw Netelenbos daarvoor niet verantwoordelijk kan worden gehouden, omdat zij net is begonnen. Inmiddels zit het kabinet zes weken, en hebben wij zes weken discussie gevoerd over Schiphol. Hij vraagt om een startnotitie, met alle feiten. Maar die had er wat mij betreft allang moeten liggen. Waarom vindt hij dat niet?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik geloof niet dat ik heb gezegd dat ik dat niet vind. Ik vraag nu wat ik wel vind, namelijk dat die startnotitie er moet komen.

De heer **De Graaf** (D66): Ook de tweede vraag gaat over iets wat ik niet begrijp. Ik dacht dat de PvdA-fractie, overigens in afwijking van de opstelling van mijn eigen fractie, in de eerste helft van dit jaar heeft aangegeven te kunnen leven met anticiperend gedogen in dit jaar. Nu hoor ik de heer Melkert zeggen het antwoord van de regering af te wachten, omdat hij daarover nog geen eindoordeel heeft. Betekent dit dat de PvdA-fractie bereid is een ander standpunt in te nemen?

De heer **Melkert** (PvdA): Het standpunt dat wij eerder hebben ingenomen, telt natuurlijk.

De heer **De Graaf** (D66): Dan is dat een beetje in strijd met wat u net zei. U heeft toen gezegd bereid te zijn tot gedogen voor 1998. Ik hoor u nu iets anders zeggen.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee. Ik heb mij afgevraagd waarop wij eigenlijk anticiperen en wat wij geacht worden te gedogen. Daar zijn wij de draad een beetje kwijt, zodat wij daarnaar vragen.

De heer **De Graaf** (D66): Maar zo moeilijk is het ook weer niet: anticiperen, anticiperend gedogen of welk eufemisme ook wordt gebruikt, gaat over het accepteren van de overschrijding van de geluidscontouren in de huidige regelgeving. Dat weet u heel goed. Aan het begin van dit jaar heeft de PvdA-fractie gezegd dat te accepteren. Komt u daarop nu terug, of niet?

De heer **Melkert** (PvdA): Het standpunt staat als een huis. Maar de vraag is hoeveel vliegtuigen er overheen gaan! Dat weten wij op dit moment niet.

De heer **Van Dijke** (RPF): Als in de gedoogsituatie overschrijdingen plaatsvinden, bent u dan bereid om het zo hard te spelen dat die overschrijdingen in het daaropvolgende jaar worden gecompenseerd?

De heer **Melkert** (PvdA): Dat is een variant op de vragen van de heer Rosenmöller. Ik heb uiteengezet waarom het mij op dit moment niet aan de orde lijkt daarop in te gaan.

De heer **Van Dijke** (RPF): Zolang de politiek niet helder maakt wat haar uiterste grens is, zal men die grenzen natuurlijk steeds verder oprekken.

De heer **Melkert** (PvdA): De heer Van Dijke vindt het toch niet erg dat wij de regering vragen om aan te geven welk beleid zij denkt te voeren? Dat zullen wij beoordelen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Voorzitter! Ik vind het wel erg dat de heer Melkert de positie van zijn fractie niet helder markeert. Wanneer hij niet zegt dat datgene wat dit jaar over de grenzen heen gaat, er volgend jaar weer afgaat, dan blijft de PvdA voor de betrokkenen een partij waarmee te marchanderen valt.

De heer **Melkert** (PvdA): Neen, als er echt wezenlijke vragen zijn, lijkt het mij nuttig om te wachten op de antwoorden, voordat je tot een verdere beoordeling komt. Ik ben trouwens zo onbescheiden om te denken dat die vragen niet alleen bij ons leven.

De heer **Van Dijke** (RPF): Betekent dit dat de heer Melkert na de eerste termijn van de kant van de regering wel tot een heldere positiebepaling voor de PvdA komt?

De heer **Melkert** (PvdA): Neen, wij hebben die notitie nodig.

Dan iets over de locatiekeuze voor de langere termijn. Wij vragen de regering om er rekening mee te houden dat de TNLI-rapporten over de locatiekeuze wat ons betreft nog zeer relevante aanvullende informatie behoeven. Dit betreft onder meer de zekerheid of onzekerheid van private financiering en de toets van veronderstellingen die betrekking hebben op nog nooit beproefde onderdelen van het ver-in-zeeproject. Hoe gaat het kabinet deze additionele toetsing tijdig tot stand brengen? Ik vraag ook aandacht voor de doelstelling van het beleid. Met het accommoderen van alle luchtvaart die op ons neerdaalt, zoals steeds weer in de stukken terugkomt, gaat het kabinet verder dan wat daarover in het regeerakkoord staat. Het gaat om ''beheerste'' groei in een op kwaliteit concurrerende economie. Niet ieder vliegtuig is rendabel, maatschappelijk of economisch. De PvdA verwacht dat het kabinet zich dit meer ter harte neemt.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Als je vindt dat er sprake moet zijn van beheerste groei, moet er dan niet eerst een discussie worden gevoerd over wat dit betekent? Dit soort etiketten bergt namelijk het gevaar van een grote mate van vrijblijvendheid in zich. Hoe kijkt de heer Melkert tegen die achtergrond aan tegen de opmerking van de minister-president gisteravond – deze had het eerst over Flevoland en over een overloop van de luchthaven – dat het op langere termijn een luchthaven in zee zou moeten zijn? Ik neem aan dat dit gebeurt onder de randvoorwaarde van de handhaving van Schiphol op de huidige plek, want dat staat in de stukken van het kabinet.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Daarover zijn al eerder vragen gesteld, maar ik neem aan dat de minister-president daar nog wat over zal zeggen. Ik geef aan dat wij, met name als het gaat over dat ver-in-zeeproject – hoe verder in zee, hoe meer onzekerheden er zijn – meer willen weten over de belangstelling voor private financiering en de

technische kanten ervan. Ik kan mij wel voorstellen, kijkend naar de huidige rapporten en proberend om 20, 30 jaar vooruit te denken – dat dit structureel gezien interessant is. Er zitten echter nog heel veel vragen aan vast. Als ons op enig moment, aan het eind van dit jaar of in de loop van volgend jaar, om een oordeel terzake worden gevraagd, een zwaarwegend, verreikend oordeel, dan moeten wij zoveel mogelijk informatie hebben.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat kan ik mij voorstellen. Ik voeg er een vraag aan toe, in relatie tot die beperkte groei. Is de heer Melkert niet met mij van mening dat, als wij die kant opgaan – dat is niet ondenkbaar, want die kans is gisteravond niet kleiner geworden, na het signaal van de minister-president – het woord ''beperkt'' eigenlijk weinig inhoud meer heeft? Een vliegveld in zee, met alle mogelijkheden aldaar – er is minder geluidsoverlast, maar het heeft ook grote nadelen – houdt eigenlijk in dat de beperkte groei van de luchtvaart in zee verdwijnt en dat het een ongelimiteerde groei zal worden.

De heer **Melkert** (PvdA): Naar mijn indruk is de heer Rosenmöller aan het smokkelen met de termijn. Hij heeft het over een beperkte groei, maar ik had het over een beheerste groei. Dat hebben wij ook afgesproken. Dat heeft met realiteitsbesef te maken, want in de wereld van nu en morgen zal het luchtverkeer blijven groeien. Het is wel van belang om in te zien dat het luchtverkeer in menig opzicht niet een soort van monolithisch gegeven is. Er zitten in economische, milieu- en maatschappelijke termen heel veel zaken onder. Het kiezen voor kwaliteit – dat is het motto voor een hoogwaardige economie als de Nederlandse moet zijn – zou ook betrekking moeten hebben op de wijze waarop je de capaciteit voor de toekomstige luchtvaart inricht. Dat hoort ook onderdeel te zijn van de discussie over die langetermijnlocatiekeuze. In die zin vind ik uw vraag reëel, maar dus wel in het kader van de beheerste groei. Beheerste groei is natuurlijk wél groei. Daarover moet tussen ons geen misverstand bestaan.

De heer **Van Dijke** (RPF): Ik wil graag opheldering vragen over het volgende punt. Wij spreken over groei en de randvoorwaarden ervan. Minister Pronk heeft gezegd dat wanneer het gaat over de groei van Schiphol, wij dit met betrekking tot binnenlandse vluchten eigenlijk niet moeten willen. Hoe staat u in die discussie? Als u zegt dat u wilt beperken, wilt u dan ook dit soort randvoorwaarden aangeven of wilt u daaraan niet denken?

De heer **Melkert** (PvdA): Er zijn naar mijn mening verschillende wegen waarlangs de beheersing van de groei van het luchtverkeer kan worden geregeld. Dit is er ongetwijfeld één van.

De heer **Van Dijke** (RPF): Staat u daar positief of negatief tegenover? Vindt u dit een zinnige inbreng in de discussie of vindt u dat aan deze kant helemaal niet gedacht moet worden?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik zou daar een oordeel over willen geven als je dat kunt beoordelen in het licht van een bredere benadering over de vraag hoe wij om moeten gaan met de groei van het luchtverkeer. Ik geloof niet dat het zinvol is om alle aandacht op dat ene aspect te concentreren.

Minder aandachttrekkend dan het onderwerp van zo-even, maar minstens zo cruciaal voor het toekomstig aanzien van de ruimte in ons land, is de ontwikkeling van de volkshuisvesting. Wonen is een essentiële dimensie van het leven, als voorwaarde voor individuele ontplooiing en voor het meedoen in de samenleving, voor samenlevingsverbanden, sociale cohesie en de kwaliteit van buurten en wijken. Daarin voltrekt zich geleidelijk een kanteling langs drie wegen. Nog maar tien jaar geleden was Nederland een van de goedkoopste huurlanden van Europa, nu een van de duurste. Door de sterke huurverhogingen is een scheve concurrentieverhouding tussen kopen en huren ontstaan. Tegelijk klemt de vraag: hoe voorkomen we dat de aantrekkelijke woningen en wijken onbereikbaar worden voor groepen met lagere inkomens en dat voor hen slechts overblijft wat niemand anders wil?

De PvdA zet zich in voor de gedifferentieerde stad. Van het kabinet verwachten wij dat in de nota ''Wonen in de 21ste eeuw'' wordt aangegeven hoe dit doel zo goed mogelijk kan worden bereikt. In dit verband viel het ons op dat het kabinet in het midden laat hoe bevorderd zal worden dat de huurverhoging binnen de kortste keren tot het inflatieniveau beperkt blijft. Dit is urgenter nu het inflatieniveau een structureel neerwaartse daling vertoont. Zolang dit nog niet het geval is, dus dat de huren en de inflatie elkaar naderen, is er alle aanleiding de bevriezing van de grens voor de individuele huursubsidie ongedaan te maken, die vooral ouderen in de komende jaren in onoplosbare problemen kan brengen. De extra middelen die ook in 1999 voor de IHS zijn uitgetrokken, kunnen hier soelaas bieden. Wil de regering dit overwegen?

Een tweede belangrijke verandering is het geleidelijk ontstaan van een meer ontspannen woningmarkt. Met het einde van de woningnood ontstaat nieuwe vrijheid. De vraag is of die vrijheid de woningzoekenden ten goede komt en niet een beperkt aantal grote marktpartijen dat de woningmarkt domineert. Die markt mag niet kunstmatig krap worden gehouden. De PvdA is dan ook van mening dat het kabinet er op moet toezien dat het Vinex-programma in de tijd en in aantallen wordt gehaald.

De derde verschuiving is die naar kwaliteit. Het vroegere volkshuisvestingsbeleid was een beleid voor maar ook namens de mensen die huisvesting nodig hadden. Er is nog veel te winnen bij het vergroten van de mogelijkheden tot zelfbeschikking. Eigen opdrachtgeverschap, nieuwe vormen van collectief beheer en meer ruimte voor eigenwoningbezit zijn hier de sleutelwoorden.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voor alle zekerheid, ik neem aan dat de heer Melkert het met de minister-president eens is dat de aftrek van de hypotheekrente geen nader discussiepunt zal vormen tussen zijn fractie en het kabinet?

De heer **Melkert** (PvdA): Neen, zo is dat. Dat heeft u goed gezien.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De PvdA-fractie houdt nu dus ook op met die discussie? Ik vraag dit omdat het wat anders is dan datgene wat minister Herfkens gisterenavond op televisie zei. Ik vraag het dus nogmaals voor alle zekerheid.

Melkert

De heer **Melkert** (PvdA): Minister Herfkens is gek op een debat. Ik trouwens ook. Dat debat zal altijd doorgaan, in de PvdA, vanuit de PvdA en met iedereen die met de PvdA wil discussiëren. Ons standpunt is echter helder. De hypotheekrenteaftrek ook. Dat hebben wij trouwens in het kader van het belastingplan allang vastgelegd.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat betekent dus dat er een debat wordt gevoerd over een thema waarvan de uitkomst voor uw partij, uw fractie vaststaat?

De heer **Melkert** (PvdA): Het is flauw dat u dat zegt. U heeft donders goed begrepen dat die discussie is opgekomen naar aanleiding van een conferentie waar werd bekeken hoe je over onderwerpen in debat zou kunnen gaan, niet dat je dat zou doen en of je dat zou doen. Er zijn toen verschillende voorbeelden aan de orde geweest, zoals het AOW-fonds en dit punt. Het is volkomen helder dat wij ons voor deze periode hebben vastgelegd op wat ik intrinsiek heel verstandig vind, namelijk het niet aantasten van de hypotheekrenteaftrek en op het wel wegnemen van de hypotheekrenteaftrek voor het tweede huis, want dat is excessief, en op het mogelijk maken dat mensen met lagere inkomens toegang krijgen tot eigenwoningbezit en ook kunnen profiteren van de faciliteiten die via de belasting worden gegeven. Dat hangt mooi samen. Daar is niets mis mee en daar gaan wij mee verder.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Wij hebben deze discussie ook in de verkiezingscampagne en daarvoor met elkaar gevoerd. Nu zie je tal van bewegingen. Zo is er kritiek van de Raad van State.

De **voorzitter**: U merkt zelf dat u gaat beschouwen. Misschien kunt u het bij vragen houden.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dan wil ik aan de heer Melkert vragen of hij kennis heeft genomen van het advies van de Raad van State op het punt van de hypotheekrenteaftrek, waarin wordt gezegd dat die in Europees verband een buitenbeentje is. Heeft hij kennisgenomen van het feit dat er meer – niet alleen in zijn partij, maar ook daarbuiten – organisaties en partijen zijn die die discussie voeren, erop gericht om dat mogelijk in 2001 of op welk moment dan ook, als er een geharmoniseerd belastingstelsel zou moeten zijn, ter discussie te stellen? Waarom dat taboe op de hypotheekrenteaftrek handhaven?

De heer **Melkert** (PvdA): Er lopen altijd twee dingen door elkaar. Alsof je niet ergens over mag discussiëren. Ik ben echt bereid, 24 uur per dag, om met iedereen die dat wil te discussiëren over de hypotheekrenteaftrek zoals die nu bestaat, en de wijsheid van de PvdA om dat zo te willen laten voor de mensen met een eigen woning. Ik heb daar argumenten voor. Voorzitter! Ik denk niet dat u toestaat dat wij daar een halfuurtje over doorpraten, maar ik ben beschikbaar.

De **voorzitter**: Wat ik wel toesta, is dat u vragen beantwoordt.

De heer **Melkert** (PvdA): Dit is het antwoord op de tweede vraag. Discussie: ja. Standpunt: ook ja. Het standpunt is helder. De eerste vraag was of ik kennis had genomen van het advies van de Raad van State. Het antwoord daarop is: ja.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Is het dan ook in de toekomst te verwachten dat vanuit de PvdA discussies geïnitieerd worden over belangrijke maatschappelijke vraagstukken, waarvan het antwoord van tevoren vaststaat, namelijk: wij vinden het als partij heel erg leuk en nodig om te discussiëren, in dit geval over de hypotheekrenteaftrek, maar wij zijn aan het begin van de discussie zo helder dat aan het eind nog steeds vaststaat dat hypotheekrenteaftrek zodanig taboe is dat zelfs de aftopping tot vier of vijf ton voor ons onbespreekbaar is.

De heer **Melkert** (PvdA): De PvdA zal altijd discussiëren over belangrijke maatschappelijke vraagstukken. Dat zal niet ophouden zolang de PvdA bestaat. Wij zullen altijd standpunten innemen en ons standpunt op dit punt is helder.

De heer **Marijnissen** (SP): Of de PvdA-fractie wel of niet een discussie initieert, is één, maar de inhoudelijke kwestie van de hypotheekrenteaftrek is twee. Daar wil ik iets over vragen. U sprak zojuist over scheefgroei, onder andere als het gaat om huren en kopen. Cijfers wijzen uit dat de laatste twintig jaar huurders 2,5 keer zoveel zijn gaan betalen en eigenhuisbezitters 1,5 keer zoveel. Gegevens leren ons dat de helft van wat mensen het afgelopen jaar aan hypotheekrenteaftrek hebben opgegeven aan de fiscus, niet wordt gebruikt om te wonen, maar voor andere doeleinden. Verder is een feit dat hypotheken boven de vijf ton 60% in aantal zijn gestegen. Dit zijn toch zaken waarvan juist de PvdA, sprekende over een scheefgroeiende samenleving, zou moeten zeggen: die discussie had niet alleen allang geopend moeten zijn, maar nu dat niet zo is, moet die onmiddellijk worden geopend om de onrechtvaardigheid uit de wereld te helpen.

De heer **Melkert** (PvdA): Mevrouw de voorzitter! Ik neem aan dat de heer Marijnissen misschien zelfs met een zekere instemming luistert naar onze benadering van de huurontwikkeling van jaar tot jaar. Daar heeft trouwens een zeer interessante neerwaartse ontwikkeling plaatsgevonden. Er ging elk jaar weer een stukje af. Dat mag ook wel eens gezegd worden. Ik constateer tegelijkertijd in de richting van het kabinet dat de reële ruimte, als de inflatie wat aan het dalen is, nog steeds vrij groot blijft, zodat je wat meer huur gaat betalen. Wij willen dat er een versnelling komt in het naar elkaar toegroeien van die twee. Dat zal u toch niet in de weg zitten als het gaat om het verbeteren van de verhouding van de woonlasten tussen kopers en huurders?

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Met alle respect: de heer Melkert had het zojuist zelf over smokkelen, maar hij smokkelt constant in die zin dat hij geen antwoord geeft op vragen. Ik stel aan hem als woordvoerder van de PvdA-fractie, die nota bene in haar eigen verkiezingsprogramma bij de hypotheekrente spreekt over maximering van de aftrekbare som, de volgende vraag. De Partij van de Arbeid zegt nu bij monde van u, mijnheer Melkert – en ook uw politiek leider de minister-president heeft dat al gezegd naar aanleiding van een oprisping van de heer Van Zijl afgelopen weekend – dat u de uitkomst van de maatschappelijke discussie gewenst door de Partij van de Arbeid al kent. U zegt hier, in antwoord op de vragen van de heer Rosenmöller zojuist, dat u erover zult

De heer Dijkstal (VVD)

discussiëren maar dat het politiek voor u niets uit zal maken. Het boeit mij hoe het komt dat u niet bereid bent om die hypotheekrenteaftrek ter discussie te stellen. Noch in uw fractie, noch in mijn fractie, noch in die van GroenLinks gaat het erom mensen met een laag inkomen en een relatief goedkoop huis te nekken. Het gaat echt om de hoge inkomens die naarmate ze meer verdienen meer kunnen aftrekken. U weet dat. Het zou u een lief ding waard moeten zijn om dit ter discussie te stellen en die onrechtvaardigheid te verhelpen.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik herhaal graag dat het voeren van discussie uiteraard altijd doorgaat. Ook in de toekomst zullen wij steeds opnieuw positie moeten bepalen. Maar het is u misschien niet ontgaan dat wij in de partij en met de coalitiepartners in de aanloop naar het regeerakkoord een zeer intensieve discussie hebben gevoerd over de hoofdlijnen van het belastingstelsel voor de volgende eeuw. Wij hebben daar de stelling betrokken dat wij, met betrekking tot de hypotheekrenteaftrek, trouwens ook met betrekking tot het introduceren van een heffingskorting – om maar eens iets anders te noemen – het totale pakket tot uitgangspunt nemen. Daar kun je goed mee aan de slag, maar je blijft er natuurlijk altijd over discussiëren. Ik zeg er alleen bij dat iedereen in en buiten de partij die met mij wil discussiëren, van mij hoort waarom het verstandiger is om de hypotheekrenteaftrek voor het eigen huis in stand te houden zoals die nu bestaat.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Het congres van de Partij van de Arbeid dat het verkiezingsprogramma vaststelde, kwam met een amendement dat werd aangenomen. De lijsttrekker zei vervolgens dat hij dat niet zou overnemen en niet zou uitvoeren. Naar aanleiding van de antwoorden van de heer Melkert kan ik alleen maar concluderen dat hij denkt dat er weer heel snel verkiezingen komen.

De heer **Melkert** (PvdA): Volgens mij solliciteert de heer Marijnissen ernaar ingeschreven te worden als lid van de Partij van de Arbeid, zodat hij op het congres zijn zegje kan doen. Voor de rest maken wij dat natuurlijk zelf uit.

De heer **Marijnissen** (SP): Het is natuurlijk absoluut onnodig om daarvoor lid van de Partij van de Arbeid te worden. Men kan mij te allen tijde uitnodigen. Ik zal het congres met graagte toespreken. Ik ben ervan overtuigd dat een deel mij nog een applaus zal gunnen ook.

De heer **Melkert** (PvdA): U kun het toespreken als u er lid van wordt. U krijgt er dan een theelepeltje bij.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Het standpunt dat de heer Melkert nu inneemt, lijkt mij heel verstandig. Het zou tot veel meer onzekerheid in de samenleving aanleiding geven als de Partij van de Arbeid plotseling die discussie in een heel andere richting zou voeren. Maar het brengt mij wel tot een vraag. Uw collega, nu vice-fractievoorzitter, heeft afgelopen zaterdag ook gezegd dat hij vond dat de woorden van de heer Kok over de renteaftrek voor de verkiezingen wat al te krampachtig waren. Bent u het eens met collega Van Zijl?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik heb geen kramp ontdekt bij wie dan ook. Het zijn allemaal soepele spieren.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ik heb dit stukje debat natuurlijk met interesse gevolgd. Het viel mij op dat de heer Melkert zowel in de beantwoording van de heer Rosenmöller als in die van de heer Marijnissen zei dat er bij de gesprekken die deze zomer hebben plaatsgevonden een aantal sterke argumenten waren om de aftrekbaarheid te handhaven. Het is misschien voor het evenwicht in het debat goed als de heer Melkert die argumenten nog even weergeeft.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Ik ben uitermate blij met deze vraag. De zekerheid die mensen moeten hebben bij het doen van een investering op zeer lange termijn – want dat is het kopen van een huis – is voor iedereen van belang. Waarom zou het dan niet van belang kunnen zijn voor mensen met een laag inkomen? Nu wordt via het initiatiefwetsvoorstel voorgesteld een individuele koopbijdrage te introduceren. Mensen met een laag inkomen laten wij dan ook profiteren van dat voordeel. Wij hebben de vragen die er waren, ook van de fractie van de VVD, beantwoord. De vragen van de heer Hofstra waren trouwens prima. Daarvoor spreek ik echt mijn complimenten uit. Maar de antwoorden mochten er ook zijn. Mijn vraag is nu: leven er bij de fractie van de VVD nog vragen die wij nu kunnen beantwoorden? Dan zullen wij dat nu doen, als de voorzitter dat toestaat. Dan hoeven wij namelijk geen halfjaar te wachten

met het beoordelen van een kabinetsvoorstel en dan kan de heer Remkes zich met andere dingen bezighouden. Hij heeft immers heel veel te doen, zo heeft hij mij verteld. Dan kun je tegen alle mensen in Nederland zeggen: de hypotheekrenteaftrek blijft, ook voor degenen die een laag inkomen hebben. Wat is daarop het antwoord van de heer Dijkstal?

De **voorzitter**: U neemt de regie aardig over.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik ben totaal in verwarring. Kan de heer Melkert de vraag kort herhalen?

Wij praten over een wetsvoorstel. Ik heb de heer Melkert drie weken geleden gevraagd hoe wij daar verder mee omgaan. Het was mij immers opgevallen dat hierover in het regeerakkoord afspraken waren gemaakt. Het leek er even op dat het wetsvoorstel van de heer Duivesteijn in de Kamer zou worden behandeld. Toen werd hier echter verklaard dat de PvdA zo niet was en gewoon aan haar woord gehouden kon worden. Toen ben ik weer gerust achterover gaan zitten. Ik heb zelfs de nota van wijziging niet eens meer gelezen. Ik dacht dat dit geen zin meer had omdat wij wachtten op een wetsvoorstel van het kabinet. Ik heb die nota van wijziging dus niet helemaal paraat, maar ik weet nog wel welke vragen van de zomer een rol speelden toen werd besloten het kabinet de gelegenheid te geven, mede kijkend naar het wetsvoorstel van Duivesteijn, een eigen voorstel te doen.

De heer **Melkert** (PvdA): De heer Dijkstal kan ons aan het regeerakkoord houden. Als zijn fractie, de fractie van D66 of andere fracties willen afwachten wat er straks komt, dan wachten wij af. Ik vind het echter niet getuigen van respect voor leden van deze Kamer die de moeite nemen om een initiatiefwetsvoorstel verder voor te bereiden, om de belangrijke vragen van onder anderen de heer Hofstra met voorrang te beantwoorden en te zeggen: hier ligt het, kijk nou eens wat er inhoudelijk aan de orde is. De heer Dijkstal wil toch niet suggereren dat het alleen voor de vorm belangrijk is dat het kabinet met iets komt? Daar moet een inhoudelijke kant aan zitten. Als iets ontbreekt aan het wetsvoorstel dat nu voorligt – namelijk een gebrekkige beantwoording – en je moet je inderdaad op het kabinet verlaten dat met iets beters moet komen, dan moeten wij ons daarbij neerleggen. Of zegt de VVD-fractie, met een amendementje hier of daar in gedachten, dat zij echt uitziet naar het moment waarop de heren Duivesteijn, Biesheuvel en anderen hier komen zitten om die laatste antwoorden nog te geven, zodat het eigenwoningbezit ook voor mensen met lagere inkomens toegankelijk kan worden gemaakt? Dat zou toch ook voor de VVD van belang moeten zijn. Waarom is dat niet zo?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat is wel zo. Daarom hebben wij die afspraak in het regeerakkoord gemaakt. De heer Melkert raakt bij mij een gevoelige snaar door over respect te spreken. De vorige keer spraken wij over het regeerakkoord. De inkt was nog niet droog of de heer Duivesteijn sprong op zijn fiets en reed naar de heer Biesheuvel. Vier dagen later kregen wij een nota van wijziging. Ik hoor nu dat het andersom was. Biesheuvel reed dus naar Duivesteijn. Dat is het risico: weer een nota van wijziging, en zo gaan wij door. Ik heb heel veel vragen over de financiële basis van het wetsvoorstel. Voorlopig heb ik daar nog weinig over gelezen. Ik heb ook vragen over de toegankelijkheid. Waar leg je de drempel? Wanneer kunnen mensen kopen en hoe verhoudt die drempel zich met risico dat mensen hun betalingen, ook op de lange termijn, niet meer kunnen doen? Ook daar ben ik heel erg in geïnteresseerd. Wordt dit dan afgewenteld op de overheid of is dit risico voor de mensen zelf? Hoe ga je om met de ongelijke behandeling? Ik denk bijvoorbeeld aan de overdrachtsbelasting. Soms zijn koopwoningen voor mensen van de ene groep wel toegankelijk en voor mensen van een andere groep niet. Er zijn veel vragen van financiële, bestuurlijke en juridische aard. Daar is het wetsvoorstel van Duivesteijn in tekortgeschoten. De vraag of het effectief is om in de Kamer aan de hand van dat wetsvoorstel al die vragen te beantwoorden, is dan legitiem. Ik geef de verzekering dat wij op veel van die vragen het antwoord van de regering wensen te horen. Is het dan niet effectiever om de regering te vragen zo snel mogelijk op de vragen die van de zomer een rol hebben gespeeld te antwoorden, opdat wij het wetsvoorstel hier zo snel mogelijk kunnen behandelen?

De **voorzitter**: Om misverstanden te voorkomen, dit was een antwoord van de heer Dijkstal op een vraag van de heer Melkert. Anders word ik er straks aan gehouden dat lange interrupties weer mogen.

De heer **Melkert** (PvdA): Dat waren echt heel goede vragen van de heer Dijkstal. Aan het Centraal planbureau en aan de landsadvocaat is gevraagd om met materiaal te komen om die vragen te beantwoorden. Alle registers zijn opengetrokken, maar die vragen zijn beantwoord. De heer Dijkstal kan dat niet weten, want hij heeft het antwoord niet gelezen. Een interessante tussenweg kan zijn dat hij de regering vraagt om haar licht te laten schijnen over de antwoorden die door de indieners zijn gegeven. Ik blijf mij afvragen waarom wij tot februari moeten wachten om van de regering een voldragen wetsvoorstel te krijgen, terwijl wij allemaal met hetzelfde bezig zijn. Dat is mijn uitnodiging, maar daar kan men nog wel een paar dagen over nadenken.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! De heer Melkert zegt dat allerlei instanties zich hebben gebogen over het wetsvoorstel, waaronder het CPB dat concludeert dat de voorgestelde regeling niet effectief zal zijn. Is dat niet een reden om nog te wachten tot de heer Remkes met een heel creatieve suggestie komt?

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, dat is een incorrecte samenvatting van wat het CPB hierover heeft gezegd. De hoofdzaak was de zorg van de VVD-fractie over de budgettaire kant die eraan zit. Als er één regeling is die budgettaire zorgen met zich brengt, in de ogen van de VVD, dan is het de individuele huursubsidie en niet de individuele koopbijdrage. Dat is ook te begrijpen. Er is een remmend effect door de langetermijnrente, die de basis is voor de financiering van de individuele koopbijdrage. Ik hoop dat wij die discussie zo spoedig mogelijk zullen voortzetten.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Het debatje van de laatste minuten begon met een vraag van de heer Dijkstal aan de heer Melkert. De heer Melkert is wel zo'n handig debater

dat hij daarop antwoordt met een wedervraag, waar het vervolgens weer een aantal minuten over gaat. Toch stel ik vast dat de verdediging van de heer Melkert van de handhaving van de hypotheekrenteaftrek erg kort was. Kan hij de voordelen wat uitvoeriger uitleggen? Waarom heeft hij zich in het regeerakkoord uiteindelijk door de VVD laten overtuigen?

De heer **Melkert** (PvdA): Omdat ik niet wil onderscheiden, ben ik ook blij met deze vraag. Ik heb gezegd dat het bij hypotheken gaat om een langetermijninvestering. Een woning is voor mensen nu eenmaal een investering voor 20 à 30 jaar. Het probleem is altijd: waar ligt de grens. Als je met een huis van 2 mln. begint, zul je mij niet in tranen krijgen, maar waar eindigt het.

Bovendien wordt in deze discussie altijd de huurwaardebijtelling vergeten. Vooral door voorstanders van beperking van aftrek wordt vaak vergeten dat deze een heel belangrijk element vormt in de totale fiscale behandeling van het eigen huis. Ook daarnaar moet worden gekeken. Bij het belastingplan zal een verlaging van aftrekposten leiden tot het terugsluizen van geld naar de inkomens in de verschillende schijven van de inkomstenbelasting. Men kan zich dus afvragen of men er per saldo echt wijzer van wordt. Tegelijkertijd is hiermee onzekerheid geschapen over het eigenwoningbezit. Al deze zaken zijn zeker een verdere discussie waard. De heer Marijnissen mag mij voor zo'n discussie wakker maken, zodat ik hem kan antwoorden: dat moet je niet doen.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Als zekerheden onrechtvaardigheden zijn, vind ik dat die zekerheden onzeker gemaakt moeten worden. Ik kan mij niet voorstellen dat de heer Melkert dat in zijn hart ook niet meent. Echt overtuigend is zijn verhaal niet. Ook hij weet dat de cijfers van het afgelopen jaar leren dat de helft van wat mensen aan hypotheken hebben opgenomen, is gebruikt om te speculeren op de beurs. Aan het begin van zijn betoog hadden wij het daar al over. Er zijn heel veel feiten bij de hypotheekrenteaftrek, waarvan ik mij niet kan voorstellen dat een sociaaldemocraat in hart en nieren, zoals hij is, ze frank en vrij verdedigt.

De heer **Melkert** (PvdA): Hier reiken wij elkaar de hand, al weet ik niet of wij het helemaal redden. U had het over het gebruik van de hypotheek voor andere doeleinden dan de financiering van de eigen woning. Als ik mij niet vergis, zijn in het belastingplan maatregelen aangekondigd die tot een verandering op dit terrein zullen leiden. Dat willen wij ook. De discussie over de hypotheekrenteaftrek gaat echt over de financiering van de eigen woning. Het is mooi dat wij daarmee verder zijn gekomen.

De heer **Marijnissen** (SP): Mijn laatste opmerking is dat de onrechtvaardigheid op het punt van hogere inkomens, die daarom meer kunnen aftrekken, dan natuurlijk in stand blijft. Het aantal hypotheken van boven 1 mln., maar ook van boven de vijf ton, is de laatste jaren juist dramatisch gestegen. Ik kan mij toch niet voorstellen dat de fiscus, dus eigenlijk de belastingbetaler, de gewone man in dit land, die dingen moet faciliëren.

De heer **Melkert** (PvdA): Veel van deze feiten zullen wij ongetwijfeld verder bekijken in de discussie die eraan komt, maar dat mag niet afleiden van de keuze, die naar mijn mening zeer verdedigbaar is, om de hypotheekrenteaftrek voor de eigen woning te laten zoals die is.

Voorzitter! Dan kom ik nu bij het hoofdpunt van mijn bijdrage. Dat is die andere pijler van vernieuwing die kan worden samengevat onder de term sociale infrastructuur. Het is toch meer dan dat. Zij raakt namelijk aan ons beeld van de samenleving, waarin wij inderdaad samen willen leven. De behoefte om hierin meer te investeren, dringt zich des te meer op, nu de verhoging van de individuele welvaart voor meer mensen weer beter bereikbaar is geworden, want wij zien dan dat materiële welvaart niet het enige is dat telt. Uiteindelijk gaat het erom het gevoel te versterken dat onze samenleving zowel ontplooiingskansen als waarborgen voor veiligheid en saamhorigheid biedt. Gemeenschapsvorming in een normgebonden omgeving kan niet van bovenaf worden opgelegd, maar belemmeringen kunnen wel worden weggenomen en stimulansen geboden.

Dan gaat het met name om het grotestedenbeleid en de zorg voor politie en veiligheid. Daar liggen opdrachten en kansen. Geweld op straat, overlast, criminaliteit, verloedering en onveiligheid hollen de geloofwaardigheid van het bestuur, landelijk en lokaal, uit. Steeds zijn kwesties in het geding waarop de burgers in de eerste plaats van de overheid oplossingen verwachten. Alleen als de overheid die verantwoordelijkheid overtuigend behartigt, kan zij anderen vragen om ook een bijdrage te leveren, bijvoorbeeld bij de opvang van dak- en thuislozen of langdurig verslaafden of bij het tegengaan van ongeoorloofd schoolverzuim.

Op de eerste fase van het grotestedenbeleid kijken wij met gemengde gevoelens terug: aandacht voor welzijn en zorg is daar tekortgeschoten. Het grotestedenbeleid van de afgelopen periode was min of meer een vingeroefening. In deze periode moet het de handreiking worden voor de versterking van de sociale structuur in de stad. Wij verwachten dat minister Van Boxtel op korte termijn de Kamer informeert over zijn ambities in het grotestedenbeleid.

Een jaar na de dood van Meindert Tjoelker is het zinvol om de balans op te maken van de initiatieven die zijn genomen om het zinloos geweld te beteugelen en in te dammen. De gemeente Leeuwarden heeft meer dan 40 activiteiten ondernomen die vrijwel allemaal afhankelijk zijn van de medewerking van derden: het onderwijs, de horeca, de politie, taxichauffeurs en het jongerenwerk. Deze aanpak laat zien hoe vindingrijk en voortvarend juist lokaal kan worden gewerkt aan de versterking van veiligheid. De lokale praktijk is de broedplaats van vernieuwing en verbetering, waar mensen merkbaar voordeel van kunnen hebben.

Ook aanscherping van het Wetboek van Strafrecht kan als sluitstuk bijdragen aan het tegengaan van zinloos geweld. Mijn fractieleden Van Heemst en Kalsbeek overwegen een initiatiefvoorstel dat strekt tot zwaardere bestraffing als iemand die een ander op asociaal gedrag heeft aangesproken vervolgens het slachtoffer wordt van een soort represaille.

Wat opvalt, is dat op veel plaatsen in Nederland veel zaken iedere keer opnieuw worden uitgevonden. De commissie-Etty wees in het advies over de sociale infrastructuur al op de noodzaak om de ervaringen en

kennis te bundelen. Ik voeg daaraan toe dat ook voor de ontwikkeling van een vernieuwende aanpak van sociale vraagstukken, die te maken hebben met sociale cohesie, een landelijk kenniscentrum van groot belang zou kunnen zijn, zoals wij het normaal vinden dat vanuit de ICES-gelden kenniscentra worden ingesteld voor bijvoorbeeld ondergronds transport. Het gaat erom niet langer te praten in termen van problemen, maar van oplossingen.

Dan hebben wij het over de honderden initiatieven die direct te maken hebben met de harde kant van het debat over normen en waarden. Dat debat willen wij graag voeren, niet in een romantiserende of nostalgische sfeer, maar wel op basis van concrete voorbeelden hoe weer wordt herontdekt wat wel of niet mag. Pakkende voorbeelden zijn de projecten ''Thuis op straat'' en ''Duimdrop'', uitgevonden in Rotterdam, geëxporteerd naar andere steden en bedoeld om opgroeiende kinderen op straat weer de gedragsregels bij te brengen die een normale gang van zaken in de publieke ruimte waarborgen. ''Duimdrop'' en ''Thuis op straat'' kosten ƒ 10.000 per kind. Een verblijf in een gevangenis kost ƒ 200.000 per gestrafte. Dat illustreert waar het bij preventie – als je het zo wilt bekijken – ook om gaat. De praktische kant van normen en waarden is gelukkig op veel plaatsen ter discussie gesteld. De politie stelt zich terecht de vraag hoe bij het incasseren van beledigingen de omslag wordt gemaakt van: een politieman of -vrouw moet maar tegen een stootje kunnen, tot aan: er zijn grenzen. Kan de regering overigens laten weten wat de regionale bijeenkomsten over de nota ''Geweld op straat'' tot nu toe hebben opgeleverd? Is zij bereid zo nodig een actualisatie van deze nota te maken op basis van de reacties tot nu toe en de nieuwe inzichten daarna?

Integrale veiligheid is het bieden van voldoende zekerheid aan mensen, zodat zij zich kunnen ontplooien en kunnen presteren en ook zelf weer drager zijn van de orde en sociale contacten in de buurt. Voor onze fractie biedt de nota inzake integrale veiligheid die door het kabinet is aangekondigd, een belangrijke kans om overheid en burger dichter bij elkaar te brengen. Als het aan ons ligt, kan het kabinet hier op veel fronten sociaal initiatief tonen, in de eerste plaats bij de politie. Waar kan de burger over twee of vier jaar op rekenen als hij of zij bij het uitgaan in de stad of in de woning op het platteland de politie nodig heeft? Durft minister Peper de strijd aan om de rigide CAO-regeling te veranderen die de politie nu van de straat houdt als zij in de nacht of het weekend het meest nodig is? Gaat hij zich inspannen om de huidige toezichthouders in de Melkertbanen te promoveren tot assistent-agenten? Overigens moet daar tegenover de bereidheid staan de politie de middelen te verstrekken die zij nodig acht, zoals wijziging van de wet die fouilleren op wapenbezit makkelijker maakt. Wil de regering dit doen?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik ben het zeer eens met de laatste opmerking van de heer Melkert, ik ben blij dit ook uit zijn mond te horen. Ik wil er echter voor waarschuwen dat het begrip agent niet mag worden uitgehold. Er zijn agenten, surveillanten, toezichthouders en assistent-agenten. Ik denk niet dat hij de naar hem genoemde banen zo makkelijk zal kunnen omvormen tot echte agenten. Mijn vraag blijft of hij, als hij spreekt over een contract met de burger, het kabinet straks zal afrekenen op het aantal echte agenten dat uiteindelijk op straat is gekomen na deze kabinetsperiode.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik vind die vraag heel begrijpelijk, maar ik zie het andersom. Het echt voldragen en volwassen inschakelen van de mensen die voor additionele taken bij de politie in dienst zijn genomen, kan ook voor de burger van het grootste belang zijn. Ik denk dat de minister van Binnenlandse Zaken ook op grond van zijn Rotterdamse ervaring op verstandige wijze kan proberen de marges hiervan te zoeken met inachtneming van het punt dat het voor de burger altijd helder moet zijn wie, in welk uniform, waarop aanspreekbaar is. Met dat punt moet worden begonnen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Daarover zijn wij het eens. Mijn hoofdvraag blijft echter of het aantal agenten dat straks extra op straat is na alle ellende in het kabinet-Kok I, deel uitmaakt van het contract met de burger waarover de heer Melkert spreekt. Overigens vind ik dit een prima term.

De heer **Melkert** (PvdA): Ja, maar niet alleen het aantal agenten, ook al speelt dat een heel belangrijke rol. Het allerbelangrijkste vind ik dat zij er zijn als ze nodig zijn. Daar kunnen natuurlijk ook kosten aan verbonden zijn. Die afweging moet het kabinet maken. Daar wil ik zo snel mogelijk iets over horen. Daar moet het ons om gaan.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik heb nog steeds geen antwoord gekregen op de vraag of ook het aantal agenten deel uitmaakt van het contract met de burger.

De heer **Melkert** (PvdA): Het aantal agenten is ook genoemd in het regeerakkoord. Wij zullen in het kader van het contract volgen wat het kabinet daarmee gaat doen. Het antwoord is dus: ja.

De heer **Schutte** (GPV): De heer Melkert heeft zojuist een actualisering bepleit van de nota ''Geweld op straat''. Hij heeft erbij gezegd wat er allemaal zou moeten gebeuren. Het is prima dat er een actualisering komt en de rondgang door het land heeft plaatsgehad, maar is niet minstens zo belangrijk dat wat op dit terrein al eerder is toegezegd – ik denk aan vorming van een landelijk platform, door de heer Melkert nu aangeduid als een landelijk kenniscentrum; dat lijkt mij goed te kunnen samengaan – in ieder geval van de grond komt? Dat was al toegezegd voor dit voorjaar.

De heer **Melkert** (PvdA): Daar ben ik het zeer mee eens. Het is dus geen pleidooi om er eerst nog maar eens een rondje discussie overheen te gooien. Het is van groot belang, ook voor onszelf, dat wij terughalen wat het afgelopen jaar is gebeurd en dat wij niet voorbijgaan aan de verschrikkelijke gebeurtenissen in Leeuwarden en andere plaatsen.

De heer **Schutte** (GPV): Ik hoop dat de minister-president in zijn antwoord op dit punt heel concreet is en zegt dat het nu echt gaat gebeuren.

De heer **De Graaf** (D66): Ik ben het er zeer mee eens dat de heer Melkert de minister van Binnenlandse Zaken

aanspoort om door de rigide regelingen rond de politie heen te breken, met name met betrekking tot de CAO, omdat de politiedienst een echt 24-uursdienst wordt. Daarbij behoren niet alleen rechtspositionele onderhandelingen, maar ook het nagaan of een andere regelgeving de politie in die 24-uursdienst zou belemmeren, bijvoorbeeld het Arbeidstijdenbesluit. Wij horen van veel politiemensen daar klachten over. Veel politiechefs zeggen: wij kunnen niet goed inroosteren, omdat wij worden belemmerd door dat soort besluiten. Collega Melkert is iemand die alles weet van de arbeidstijdenwetgeving.

De heer **Melkert** (PvdA): Alles, ja.

De heer **De Graaf** (D66): Is hij bereid ook daarin mee te denken om ervoor te zorgen dat de politie daarin geen obstakels vindt?

De heer **Melkert** (PvdA): Maar wel in de juiste volgorde. Niks is dus uitgesloten, maar het begint met de politie-CAO. Daarin is zoveel dichtgetimmerd en wordt zoveel verhinderd van wat eigenlijk nodig is als je kijkt naar de verhouding tussen politie en burger, dat dit als eerste moet gebeuren. Ik zeg dit trouwens met enige aarzeling, want ik realiseer mij dat daar een kostenkant aan vast kan zitten. Het zal nog niet zo simpel zijn, ook omdat je weet dat je nog die 3000 agenten hebt, maar ik vind wel dat de minister van Binnenlandse Zaken de opgave heeft dit in deze samenhang te benaderen. Daarbij mag wat mij betreft elke vraag aan de orde komen.

De heer **Marijnissen** (SP): Volgens mij gaan de werknemers en de werkgevers over de CAO. De laatste minuten hier leren dat, als een sociaal-democraat gaat morrelen aan CAO's en spreekt over rigide CAO's, onmiddellijk een liberaal opstaat en zegt: kunnen wij dan niet even verdergaan en ook de Arbeidstijdenwet oprekken? Met andere woorden: ik spoor u aan om enige terughoudendheid te betrachten als u het over CAO's hebt. Realiseert u zich overigens dat, als het kabinetsplan doorgaat en er betaald wordt voor politiediensten, dit zich allemaal afspeelt buiten werktijden? Er is dus van alles op dit terrein aan de hand. Ik betwijfel sterk of de eerste prioriteit moet worden gelegd bij het aanpassen van de politie-CAO. Ik denk dat er veel eerder voor gezorgd moet worden dat voldoende mensen beschikbaar zijn.

De heer **Melkert** (PvdA): Maar, mevrouw de voorzitter, de heer Marijnissen kan er niet omheen dat, als er voldoende mensen zijn, de beschikbaarheid op de uren dat het echt nodig is een probleem blijft. Volgens mij is iedereen die er een beetje naar heeft gekeken het daarover wel eens.

Uiteraard worden CAO's vastgesteld tussen werkgevers en werknemers, maar wij mogen hier er wel een mening over hebben en die meegeven aan de minister als hij straks aan het werk gaat. Dat is mijn punt.

De heer **Marijnissen** (SP): Dat mag zo zijn. Ik ga ervan uit dat de heer Melkert erg veel van de politie af weet. Ik weet niet waarom hij aanneemt dat ik dat misschien niet doe. Ik kan hem verzekeren dat ik er het nodige van af weet. Ik zou de oplossing van het probleem dat hij terecht schetst, niet zoeken in het veranderen van de CAO, maar veel meer in het ervoor zorgen dat voldoende mensen beschikbaar zijn.

De heer **Melkert** (PvdA): Met het ventileren van dit standpunt bemoeit u zich ook met de CAO. En dat mag natuurlijk. Ik denk dat een en ander in samenhang moet worden gezien. Wij horen wel hoe het kabinet ermee om denkt te gaan.

Voorzitter! Dat was de politie in het kader van de sociale infrastructuur en integrale veiligheid. Dan kom ik tot de school als tweede thuis, als plaats waar kinderen niet alleen onderwijs krijgen, maar ook kunnen rekenen op hulp en opvang in een veilige omgeving. Is het niet hoog tijd om de behoefte te peilen aan kantinevoorzieningen op basisscholen? Voor, tussen en na schooltijd kan erg veel worden gedaan in en om het schoolgebouw voor en met kinderen die niet voldoende ontbijten of op straat rondhangen, en trouwens ook voor vrouwen en mannen die werk en opvoeding beter kunnen combineren. Hoe gaat het kabinet met de gemeenten de brede buurtschool een reële kans geven? Hoe gaat het offensief tegen de schooluitval eruitzien?

Mijn derde punt betreft de jeugdzorg. Met veel jongeren gaat het prima, maar we mogen niemand uit het oog verliezen: niet de jongeren die problemen hebben en ook niet degenen die problemen maken. Nieuw beleid is aangekondigd. Wij zijn daar zeer voor. Maar wat schieten we ermee op als op dit moment een gezinsvoogd niet voldoende tijd kan besteden aan zijn onder toezicht gestelde pupil, er geen pleeggezinnen zijn om kinderen tijdelijk op te vangen, er bij signalen over kindermishandeling niet tijdig kan worden ingegrepen, er geen plaatsen zijn in de jeugdinternaten en de opvang van zwerfjongeren tekortschiet? Ik geef een voorbeeld ter illustratie. In Noord-Brabant bestond begin dit jaar een wachtlijst van 166 meldingen van kindermishandeling bij een achterstand in afhandeling van ruim 900 gevallen. Wie neemt hier de verantwoordelijkheid? Wil het kabinet zich verplichten de wachttijden in kwetsbare kinderlevens volledig terug te brengen?

Gaat staatssecretaris Van der Ploeg het rapport over de fiscalisering van de omroepbijdragen, dat naar verluidt al een tijdje in zijn la ligt, nu eindelijk publiceren? Het geld dat hierdoor vrijkomt, is namelijk echt nodig voor de langverwachte verbetering van de jeugdzorg. Ik noem hier drie hoofdzaken die nog door vele andere taken aan te vullen zijn.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Begrijp ik de heer Melkert goed dat hij de discussie over de fiscalisering van de omroepbijdragen ingaat met het doel de daaruit voortkomende gelden niet naar de omroepen zelf te laten gaan, maar naar elders?

De heer **Melkert** (PvdA): In een voetnoot van het regeerakkoord is daarover inderdaad een heldere afspraak opgenomen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Denkt de heer Melkert met enig recht en reden dat de positie van de publieke omroepen, zoals ik die zojuist heb verwoord, dan niet in het geding komt?

De heer **Melkert** (PvdA): Ik denk dat de heer De Hoop Scheffer hier een vergissing maakt. Het gaat om het geld dat vrijkomt, omdat je het apparaat van de dienst omroepbij-

dragen niet meer nodig hebt. Ik doel niet op de omroepbijdragen zelf.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is natuurlijk een nageltje op het geheel!

De heer **Melkert** (PvdA): De jeugdzorg zit erom te springen. Ik dacht dat het om 60 mln. ging.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat begrijp ik wel en ik deel de zorg van de heer Melkert over de jeugdzorg. Daar gaat het mij niet om. Als in het regeerakkoord gesteld wordt dat de omroepbijdragen gefiscaliseerd worden en dat de vrijkomende gelden elders gebruikt worden, dan hebben wij echter een probleem.

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, het gaat alleen om de apparaatskosten. Je hebt minder ambtenaren nodig en het geld dat daaruit voortvloeit, zet je in voor de jeugdzorg. Dat is echt heel hard nodig. De heer Van der Ploeg kan een bijdrage leveren door nu met dat rapport te komen, zodat we kunnen beoordelen wat het kabinet daarmee gaat en moet doen.

Voorzitter! Er zijn drie hoofdzaken, die nog door vele andere zijn aan te vullen. Ik noem de wachtlijsten voor taallessen nu de Wet inburgering nieuwkomers eind deze maand van kracht wordt. Is de regering van mening dat hier echt sprake is van een wederzijds contract: de plicht van de nieuwkomer ten opzichte van de gegarandeerde levering door de overheid? Wij vragen ons dat af.

Om een waslijst nu te voorkomen vraag ik nog aandacht voor drie voorwaarden die betrekkelijk gemakkelijk kunnen worden vervuld.

De eerste is de aanwezigheid van mensen – gewoon: mensen – die door hun eigen inzet in staat zijn de boel bij elkaar te houden. Het moet ons allemaal regelmatig overkomen bij een werkbezoek: de klacht dat verloedering en apathie toesloegen toen de opbouwwerker uit de wijk verdween. In club- en buurthuizen, maar in de allereerste plaats bij sportverenigingen is het van het grootste belang mensen beschikbaar te maken voor de sociale opvang van jongeren.

Een tweede voorwaarde is het vervullen van een opdracht aan onszelf. De Wet bescherming persoonsgegevens is momenteel in behandeling. Dat is een wet met belangrijke waarborgen, maar zij is te weinig doortrokken van de noodzaak tot afweging, afweging tussen de waarde van privégegevens en het nut van koppeling van bestanden, waardoor kan worden voorkomen dat mensen tussen wal en schip belanden. De nu voorliggende wet schiet op veel punten door en daardoor tekort. In het overleg met de regering zal dit moeten worden besproken.

Een derde voorwaarde is de versterking van het maatschappelijk normbesef door het handelen van de overheid zelf. Ik geef een tweetal voorbeelden, waarvan het eerste is de geweldpulp op de tv. De minister van Justitie laat weten dat het experiment met een tv-geweldchip niet doorgaat. Misschien heeft hij daar goede redenen voor. Maar wat gaat hij nu als alternatief bieden om de strijd tegen zinledige geweldsbeelden te voeren? Wie wil weten wat ons te wachten staat, moet een avondje zappen op de Amerikaanse tv.

En het andere voorbeeld, helaas wel heel doordringend en afschuwelijk, is de kinderporno. Strafbaarstelling van bezit en verhoging van de leeftijdsgrens naar 18 jaar zijn niet alleen voor de zaak zelf van belang, maar ze geven ook een signaal waar wij staan, waar wij een streep trekken, als gemeenschap.

Veel van wat ik hier heb gezegd, leeft natuurlijk ook bij anderen. Veel wordt ook al langer gezegd en het kabinet heeft een initiatief op de rails of in voorbereiding – maar toch. De effecten van onze gezamenlijke overtuiging zijn veelal te beperkt en de samenleving wacht niet in haar ontwikkeling, ten goede, maar te vaak ook ten kwade. Op het kabinet rust de dure plicht er meer van te maken dan de optelsom der delen; samen met gemeenten en maatschappelijke organisaties, dat spreekt. Maar juist omdat er zoveel deelnemers zijn, is leiding nodig, praktisch leiderschap met moreel gezag. Uit de vorige Catshuis-bijeenkomst is de Agenda 2000+ voor de vervoersinfrastructuur voortgekomen. Ik nodig de minister-president uit dit initiatief te herhalen, nu met het oog op de effectieve samenwerking om de sociale infrastructuur van Nederland ook op een agenda 2000+ te plaatsen. Is hij bereid hierin het voortouw te nemen?

Voorzitter! Ik kom tot een afronding. De begroting bevat heel veel punten waar je graag nog veel over zou willen zeggen, maar er komen meer momenten om daarover te spreken.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Omdat ik ervan uitga dat de heer Melkert in de afronding geen nieuw thema meer aan de orde stelt, meld ik dat ik één thema meen te hebben gemist. Dat is het thema dat sinds de Milieubalans actueler is geworden, het grote probleem van de CO_2-uitstoot. Ik heb in een reactie op die gegevens in de Milieubalans ook van de PvdA-fractie vernomen dat er extra maatregelen zullen moeten worden genomen om, zeker ook in deze periode van toch nog hogere economische groei, de trend van stijging van CO_2-uitstoot te laten dalen. Mijn vraag is of, als ik daar straks in mijn bijdrage een punt van maak, de heer Melkert dat zou willen bijvallen, omdat het, zo dacht ik, een punt is dat hij niet heeft genoemd. Je moet een keuze maken, maar ik vind dit zo'n belangrijk vraagstuk – ik weet dat het ook de belangstelling van de PvdA-fractie heeft; dat moet ook wel – dat ik er hier toch nog even een nadere vraag over wilde stellen.

De heer **Melkert** (PvdA): Dat is altijd het probleem, als je niet een hele waslijst wilt opsommen. Ik zal straks graag naar uw punt luisteren om daar dan een beoordeling van te kunnen geven.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Ik respecteer altijd dat je een keuze moet maken, maar het feit dat je ook kiest om niets over CO_2 te zeggen...

De heer **Melkert** (PvdA): Nee, dat ben ik niet met u eens. U zult de PvdA-fractie er in haar bijdrage aan de begrotingsbehandeling op moeten beoordelen hoe wij in de 550 minuten die ons toegestaan zijn, op allerlei terreinen uiteindelijk ons standpunt zullen bepalen. Je kunt niet over de sociale infrastructuur spreken, maar dan een beetje breder dan dat je het alleen in drie zinnen noemt, en ook nog tijd overhouden voor een aantal andere dingen. Dat gaat gewoonweg niet; dat weet u zelf ook.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks):

Ik hou u eraan dat u in ieder geval, zo mogelijk, reageert op de voorstellen die wij op dat punt zullen doen.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik zal daar goed naar luisteren en ik sluit niet uit dat ik daar nog iets over zal zeggen.

Voorzitter! Afrondend noem ik een enkel punt waar we zeker in het vervolg aandacht aan zullen besteden en waarvan wij willen dat het kabinet dit ook weet.

Dat betreft de consequenties van de uitgavenbegroting voor het Gemeente- en Provinciefonds, maar dat is ook weer zo ingewikkeld dat het goed is om daar bij de financiële beschouwingen verder op door te gaan.

Het betreft het meerjarenbudget voor cultuur; daar zouden wij van de regering willen weten wat nu eigenlijk netto de vooruitzichten zijn voor de besteding van dat budget in de komende jaren, gelet ook op de brede overeenstemming dat we voor cultuur echt wat meer moeten doen.

De verkleining van het geneesmiddelenpakket door de pijnstillers eruit te halen, heeft ons als aankondiging nu toch een beetje onaangenaam getroffen, vooruitlopend op het totale plan van aanpak om de almaar rijzende medicijnkosten een beetje te beheersen en in afwezigheid van een aanpak van de apothekersvergoedingen. Op dat punt willen wij nadrukkelijk onze positie voorbehouden en ook een onderscheid maken tussen pijnstillers voor mensen die het echt nodig hebben omdat ze chronisch ziek zijn, en mensen die het best bij de drogist kunnen kopen.

Wij vragen voorts aan de regering om aan te geven wie op welke wijze het initiatief gaat nemen om de contracten met de regio's te sluiten, waar in het regeerakkoord over is gesproken.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Even terug naar die pijnstillers. Ik zag in het Algemeen Dagblad vanmorgen staan dat de heer Melkert het hier onaanvaardbaar zou gaan noemen, maar dat is inmiddels een beetje afgezwakt. Ik herinner aan het verkiezingsprogramma van de PvdA, waarin staat dat het feit dat de fysiotherapie en de tandzorg voor volwassenen uit het ziekenfonds zijn gehaald, heeft aangetoond dat op dat terrein een verkeerde weg is ingeslagen. De heer Oudkerk heeft zelfs in het blad Tandzorg gepleit voor de terugkeer van de tandzorg in het ziekenfonds. Nu gaat het weer over deze medicijnen. Zegt de heer Melkert nu inderdaad dat deze nieuwe aanslag op het ziekenfondspakket onaanvaardbaar is of maakt hij het onderscheid dat het absoluut noodzakelijk moet zijn, bijvoorbeeld in bepaalde gevallen van kanker, en dat het voor het overige maar in het derde compartiment moet worden ondergebracht?

De heer **Melkert** (PvdA): Een onderscheid is naar mijn mening sowieso zinvol. Het is heel wat anders als een kankerpatiënt heel veel pijnstillers moet slikken of als iemand af en toe moet terugvallen op een aspirientje. Dat blijkt overigens een stuk goedkoper te zijn bij de drogist. Maar voordat je tot een beoordeling hiervan komt, is het echt verstandig om in de volle breedte te zien wat de regering nu gaat doen om de almaar stijgende kosten van de geneesmiddelen te beheersen. Ik neem tenminste aan dat dit voor u ook een zorg is en dat het dus verstandig is om het in die samenhang te beoordelen. Je kunt niet overal ''neen'' tegen zeggen, om vervolgens tot de conclusie te komen dat het budget voor de geneesmiddelen niet meer betaald kan worden. Het is wel allemaal premieverhoging voor ook mensen met lagere inkomens.

De heer **Marijnissen** (SP): Voorzitter! Ik ben het geheel met de heer Melkert eens en ik zou graag eens met hem doorpraten over de mogelijkheden om het medicijngebruik terug te brengen, maar dan wel in de eerste lijn bij de poortwachter, dat wil zeggen de huisarts, die vaak te weinig tijd heeft om voldoende aandacht aan de patiënt te besteden. Maar goed, ik wil daar nu niet verder over uitweiden. Het gaat mij nu om één vraag: zal de PvdA nu wel of niet instemmen met een nieuwe inbreuk op het ziekenfondspakket?

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Ik zal graag het gesprek over de eerste lijn met de heer Marijnissen voeren, want volgens mij is dat heel belangrijk. Naarmate je er namelijk meer in slaagt om mensen goed te helpen, komt er ook minder afhankelijkheid van geneesmiddelen en alles wat daarmee samenhangt. Laten we dat gesprek voeren. Dat neemt niet weg dat je op de korte termijn toch moet proberen om een samenhangend antwoord te formuleren op hoe je met die almaar rijzende kosten van de geneesmiddelen omgaat. Ik hoop dat de heer Marijnissen daarin wil meedenken. Daar heeft hij nog niet echt een aanwijzing voor gegeven, maar die was hem natuurlijk ook niet gevraagd.

De **voorzitter**: Ik begin intussen die truc ook door te krijgen! Dat hoeft niet nu! Dat sloeg niet op u, mijnheer Marijnissen! Dat sloeg op de heer Melkert.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik wil graag van de gelegenheid gebruik maken om te zeggen dat ik wederom geen antwoord op de vraag krijg. Dat stelt mij toch teleur.

De **voorzitter**: Daar gaan we nu niets aan doen. Die vraag had u al twee keer gesteld en de heer Melkert moet nu zijn betoog verder afronden.

De heer **Melkert** (PvdA): Ik dacht overigens wel dat de heer Marijnissen een antwoord had gekregen, maar misschien was het niet helemaal het antwoord dat hij graag wilde horen!

De **voorzitter**: Nee mijnheer Melkert, u rondt nu uw betoog af, anders vrees ik dat het nog heel lang zal duren!

De heer **Melkert** (PvdA): Dat wil ik graag doen, mevrouw de voorzitter.

Kijkend naar de uitvoering van de begroting en zeker ook wetend dat we nog maar drie weken geleden het debat over de regeringsverklaring hadden, is het nog vrij moeilijk om te beoordelen hoe het kabinet tot uitvoering kan komen van de vele belangrijke taken die het heeft aanvaard. Daarin past wel het volgen door de Kamer op een wijze die ook de Kamer zelf als geheel in staat stelt om de voortgang van inzet en uitkomst steeds goed te beoordelen. In dat verband overweeg ik de Kamer een uitspraak voor te leggen over de wijze waarop we toe werken naar de jaarverslagen op de derde woensdag in mei. We zouden kunnen proberen om op grond van de belangrijkste gegevens die we daarvoor van het kabinet nodig hebben, de beleidsprestaties te

beoordelen. In het verlengde daarvan lijkt het mij ook van het grootste belang dat wij ook beter in staat zijn om de samenhang in het beleid ten opzichte van de Europese Unie te beoordelen. Eerder is al eens de suggestie gedaan om de State of the European Union te presenteren, dat wil zeggen een samenhangend beeld van wat er op de departementen gebeurt met betrekking tot Europa. Ik zou de minister-president willen vragen om te bevorderen dat dit door alle departementen zo wordt voorbereid, dat wij dit op de derde woensdag van mei kunnen bespreken. Zonder gouden koets, maar wel met veel aandacht.

De vergadering wordt van 15.52 uur tot 16.10 uur geschorst.

□

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mevrouw de voorzitter! ''De toestand van land en volk is in menig opzicht bevredigend''. Het lijkt een zin van gisteren uit de Ridderzaal. Het is echter de opening van de Troonrede honderd jaar geleden, uitgesproken door de kersverse koningin Wilhelmina. De begroting voor komend jaar, 1999, is opnieuw de laatste van een eeuw. Alle reden om nog een keer achterom te kijken op deze eeuw van uitersten. Ik wil stilstaan bij enkele grote ontwikkelingen die de agenda tot op de dag van vandaag bepalen. Waar die begroting tekortschiet, komt de fractie van GroenLinks met eigen voorstellen in haar tegenbegroting, die sinds gisteren namiddag bij de minister-president en de collega-fractievoorzitters bekend is.

Voorzitter! Nog even terug naar Prinsjesdag 1898. De hele Troonrede bestond toen welgeteld uit 20 zinnen. De tevredenheid uit de aanhef bleek niet te kunnen verbloemen dat het roerige jaren waren: ''Allerwegen treden vraagstukken van groote maatschappelijke beteekenis op den voorgrond, tot welker oplossing de wetgever geroepen wordt bij te dragen. Voorstellen tot verzekering van werklieden tegen de geldelijke gevolgen van ongevallen en voorstellen in het belang van het onderwijs en de bescherming der jeugd hebben u reeds bereikt. Ik hoop u ontwerpen te kunnen aanbieden ter verbetering der woningtoestanden, tot het tegengaan van overmatigen arbeid van volwassen mannen in fabrieken en werkplaatsen en tot herziening der Drankwet.'' Kortom, de politiek gaf zichzelf in het vorige fin de siècle de opdracht om de markt te beteugelen en twijfelde niet aan haar vermogen tot maakbaarheid.

Voorzitter! Hoe anders gaan wij nu de eeuwwisseling tegemoet. Leveren we ons niet te gemakkelijk uit aan de grillen van de wereldmarkt? Zo stond het debat drie weken geleden nog in het teken van het door de minister-president zelf opgeroepen visioen van begrotingsevenwicht. Maar Rusland is nog niet in het ongerede geraakt, of de hoogste economische ambtenaar van het land ontvouwt een doemscenario. Zijn mond is dan wel gesnoerd, maar effect heeft het wel. Is het allemaal wel zo erg? Laat ik mij in dit geval eens aansluiten bij de heren Blankert, Duisenberg en Wellink – toch niet bepaald het meest progressieve deel van de natie – die juist waken voor doemscenario's en elkaar geen crisis aanpraten.

Ik had het over markt en maakbaarheid. Al een eeuw lang houdt deze tegenstelling links en rechts in de politiek verdeeld. Het bijzondere op dit moment is dat er progressieve politici zijn – ik noem een Blair en een Clinton – die pretenderen deze controverse te kunnen beslechten. Zij zouden een derde weg hebben gevonden tussen het vrijemarktgeloof van klassiek-rechts en het etatisme van oud-links. In hun economisch beleid verwelkomen ze globalisering, omdat het tot meer handel leidt. De taak van de overheid is het om met de hand op de knip mensen en bedrijven in staat te stellen om te overleven én te concurreren op de wereldmarkt. Of zoals Blair het bezwerend zegt: ''De derde weg is niet het verzet tegen verandering of het simpel overlaten aan laissez-faire, maar tegen mensen zeggen dat we ze zullen toerusten voor verandering.''

Mevrouw de voorzitter! De derde weg lokt ook kritiek uit. De aanhangers geven vooral aan wat het niet is. Door het voortdurend afzetten tegen zowel traditioneel-links als -rechts, maken zij karikaturen. Wie zichzelf definieert aan de hand van anderen, heeft nog geen eigen koers. Of, in de woorden van de Amerikaanse oud-minister van arbeid Reich: ''De vrees bestaat dat Tony Blair en Bill Clinton, in plaats van de derde weg uit te stippelen, progressief links verscheurd zullen achterlaten en dat zij weinig zullen doen om het maatschappelijk onrecht waarmee het moderne kapitalisme gepaard gaat, ongedaan te maken.'' Ik deel deze kritiek op de derde weg. Deze stroming kan het hart uit de linkse politiek halen.

Het derdewegdenken steekt echter ook in Nederland een beetje de kop op. Het CDA was traditioneel de middelaar tussen markt en maakbaarheid, door wisselend coalities met VVD en PvdA aan te gaan. Met de komst van Paars kwamen markt en maakbaarheid voor het eerst in één coalitie. Voorwaarde voor deze ontwikkeling was wel dat de PvdA de ideologische veren had afgeschud. De Paarse brugpartij D66 heeft altijd al het pragmatisme omarmd. Dat maakt D66 en PvdA als progressieve partijen ontvankelijk voor de verleiding van de derde weg. Dit, samen met de keuze voor een coalitie met de liberale kampioenen van de markt, maakt het bereiken van een nieuw evenwicht tussen markt en maakbaarheid echter vrijwel onmogelijk. Onder Paars komen collectieve uitgaven en voorzieningen er dan ook bekaaid af. De markt krijgt te vaak voorrang zonder oog voor mislukkingen.

De drang om van natiestaten soepel geoliede concurrentiemachines op de wereldmarkt te maken, betekent bovendien dat er nauwelijks ruimte overblijft om actief oplossingen te zoeken voor wat voor GroenLinks sleutelkwesties aan het eind van deze eeuw noemt: de ecologische kwestie en het vraagstuk van de wereldwijde migratie. Het zijn de moderne vernederingen.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Ik vraag de heer Rosenmöller om niet de vergissing te begaan als hij de sociaal-democratie aanspreekt op een bepaalde ontwikkeling, ook in relatie tot het derdewegdenken – dit is overigens een heel relevant thema – om die te verwarren met de meerderheidsvorming in Nederland en de compromissen die daarvoor nodig zijn. Dat zijn echt twee verschillende dingen. De zuiverheid van het denken binnen één beweging – daar moet je inderdaad over praten – is niet hetzelfde als het accepteren van verantwoordelijkheid in het kader van een meerderheid die voor het grootste deel absoluut niet steunt op die beweging, in casu de sociaal-democratie.

Rosenmöller

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik meen dat ik die vergissing niet maak. Als de heer Melkert denkt dat hij mij daarvoor moet waarschuwen, dan is hij aan het goede adres, maar ik heb dit allemaal overwogen alvorens het op te schrijven. Ik realiseer mij heel goed dat er een onderscheid is tussen een land als Nederland, dat altijd coalitiekabinetten heeft, en landen als Engeland en Amerika waar dat niet het geval is. Aan de andere kant is er sprake van partijontwikkelingen – ik heb ze geschetst – die de PvdA en ook D66, vanuit een andere invalshoek, tot de verleiding brengen om dat derdewegdenken in ieder geval aan te hangen. Ik heb wel gelezen dat de heer Melkert daar kritisch over is, maar het lijkt mij goed – ik zal de minister-president er aan het eind van dit blokje een vraag over stellen – om het maatschappelijke, politieke en publieke debat hierover te verheffen tot een debat dat ook kan worden gevoerd tijdens de algemene beschouwingen.

De heer **Melkert** (PvdA): Voorzitter! Dit is een reëel antwoord, maar in wat de heer Rosenmöller zei, maakte hij een zijstapje naar wat er is afgesproken in het kader van de regeringssamenwerking en het regeerakkoord. Toen ging hij net wat verder dan het kernpunt dat hij zojuist maakte. Dat is een interessant punt. De discussie daarover moet zeker worden voortgezet.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik noem een voorbeeld dat in die richting gaat, namelijk het afschudden van de ideologische veren. Dat zal niet zijn gedaan om een coalitie als deze mogelijk te maken, maar het is wel een uitdrukking van de mogelijke ontvankelijkheid voor de gedachte die op dat moment nog niet het derdewegdenken heette.

De heer **Melkert** (PvdA): Neen. Daarvoor moet je echt kijken wat er onder die veren vandaan kwam. Dat is een heel andere discussie.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat heb ik toen heel goed gedaan. Daarom verdedig ik hier de stelling dat de PvdA, ook gelet op de internationale achtergrond, ontvankelijk is voor dat denken. Hoe meer de heer Melkert daar afstand van neemt, hoe liever ik het heb. Dat zal uit mijn betoog blijken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Wat altijd onder de veren van het CDA heeft gezeten – dat deed de heer Rosenmöller zojuist iets te snel in een bijzinnetje af – is niet alleen regeren met de een en dan weer met de ander, maar juist dat gemeenschapsdenken, dat communautarisme. De heer Rosenmöller moet niet doen alsof dit nu plotseling is uitgevonden. Ik geef toe, als ik Tony Blair hoor, dat ik trekken van het communautarisme hoor die mij best aanspreken. Met andere woorden, dit zit nog steeds onder de veren die het CDA nog ten volle draagt. Het bijzinnetje van de heer Rosenmöller vond ik iets te snel.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik zal het woord ''communautarisme'' straks ook nog uitspreken, dan naar ik hoop tot tevredenheid van de heer De Hoop Scheffer. Ik heb het CDA aangehaald in het kader van bemiddelaar tussen de markt en maakbaarheid en als partij die, puur objectief vaststelbaar, in wisselende coalities gezeten heeft.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Akkoord, en dat vanuit een consistente ideologie en filosofie.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Waar het gaat om de historische wortels van het CDA wil ik op geen enkele wijze afbreuk doen aan de gedachte die u al jaren koestert omtrent het middenveld. Sommigen noemen dat corporatisme, sommigen hebben er ook de kritiek op dat het weinig democratisch is, waartoe ik zelf overigens ook behoor. Dus het moet bepaald in een modern jasje gestoken worden, maar in de gedachte van het communautarisme kan ik mij zeer wel vinden. Maar dan wel graag op mijn eigen manier.

De heer **De Graaf** (D66): U neemt ons allemaal een beetje de maat tegen de achtergrond van de derde weg. U zegt dat wij voor de verleiding bezwijken of in de verleiding komen om die derde weg te bewandelen. Het klinkt een beetje alsof de duivel in ons midden is. Wat verstaat u zelf eigenlijk onder de derde weg? Ik hoor u zeggen dat de overheid de hand op de knip moet hebben en dat zij alle ruimte moet laten aan de markt. Mijns inziens is dat meer liberalisme, in het bijzonder conservatief liberalisme. Als het erom gaat een sterke overheid die zich druk maakt om het publiek domein, te combineren met de voordelen van wat een samenleving zelf kan genereren, bijvoorbeeld via de markt, dan praat u terecht over een derde weg. Daar ben ik dan ook absoluut niet vies van. Maar wat is uw kritiek dan eigenlijk?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mijn belangrijkste kritiek is dat de derde weg zich alleen maar afzet tegen iets, maar zelf onvoldoende duidelijk formuleert wat het wel is. Ik heb zo-even letterlijk gezegd: in een economisch beleid verwelkomen ze globalisering omdat het tot meer handel leidt. Vervolgens heb ik gezegd dat het dan de taak van de overheid is om met de hand op de knip mensen en bedrijven in staat te stellen om te overleven en te concurreren op de wereldmarkt. Het gaat mij om dat soort thema's. Voor een deel gaat het om het zich afzetten tegen het etatisme van oud-links of het traditionele marktdenken van de conservatief liberalen. Het is een onderdeel van dat debat dat op dit moment gevoerd wordt, waarbij ik merk dat ook uw partij en de PvdA een bepaalde ontwikkeling doormaken en zij daarvoor ontvankelijk zijn. Het is niet een kwestie van elkaar de maat nemen. Wel kan geconstateerd worden dat in het maatschappelijke publieke debat in Nederland en daarbuiten, dit een thema is dat aan de orde is. Ik vond het aardig om dat bij deze gelegenheid aan de orde te stellen.

De heer **De Graaf** (D66): Het is zeker een aardig intellectueel debat, vooral als wij helder zouden krijgen wat onder die derde weg zou moeten worden verstaan. Ik proef bij u dat u ons een beetje beoordeelt aan de hand van de vraag of wij bereid zijn de verleiding van de derde weg te weerstaan. Als het goede en de verworvenheden van de sociaaldemocratie en van de liberale ideologie samensmelten in een sociaal-liberaal beleid waarin én markt én overheid samen een belangrijke rol spelen, dan is daar niets op tegen. Sterker nog, dat is eigen aan in ieder geval één partij in deze Kamer, namelijk mijn partij.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dan ligt daar misschien de oplossing van het probleem. Die oplossing is

dan dat D66 dit in zich verenigd heeft en dat zij daarmee voor de anderen weinig ruimte laat om nog te komen met alternatieven.

De heer **De Graaf** (D66): U ziet het als een probleem; ik heb geen probleem.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dan behoeft u ook niet naar mij te komen met het stellen van een aantal vragen. Het is het een of het ander. Of wij hebben zo'n discussie over de vraag wat moet worden verstaan onder de derde weg. Er is niemand tegen bepaald vormen van marktwerking; er is niemand tegen bepaalde vormen van maakbaarheid. Nogmaals, ik heb dat enigszins gedefinieerd aan de hand van hoe bijvoorbeeld in dit geval Blair en Clinton erover spreken. Verder heb ik Darendorf enigszins geparafraseerd. Lees zijn kritiek op het denken over de derde weg. Dat is een kritiek die mij aanspreekt. Ik wil mij afzetten tegen de ontideologisering van de politiek die op dit moment plaatsvindt. U bent natuurlijk het schoolvoorbeeld van ontideologisering. U vindt dat prettig; ik vind het een tekortkoming.

De heer **De Graaf** (D66): Mijn allerlaatste vraag – ik begin het ook te leren – is of het niet zo is dat ook in het denken van GroenLinks de markt niet per definitie afwezig is. In de inleiding van het verkiezingsprogramma van verleden jaren – daar zijn boeiende discussies over gevoerd – is het marktdenken geaccepteerd, maar dan in combinatie met een sterke overheid. Bent u dan niet zelf in uw programma een voorbeeld van de derde weg?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Nee. Overigens is het antwoord op de vraag of wij inderdaad voorstander zijn van bepaalde vormen van marktwerking, natuurlijk ''ja''. Als het gaat om elementen uit het milieubeleid, zou de werking van de markt, bijvoorbeeld als het gaat om energieheffing voor grootgebruikers, dienstig kunnen zijn voor het milieubeleid, evenals voor degene die marktwerking hoog in het vaandel hebben staan. Daar kunnen praktische politiek en ideologie heel dicht bij elkaar komen. De heer Dijkstal zou daar ook een voorstander van moeten kunnen zijn.

Voorzitter! Ik sprak over hetgeen voor ons de sleutelkwesties van deze eeuw zijn: de ecologische kwestie en het vraagstuk van de wereldwijde migratie. Het zijn de moderne vernederingen: mensen op de vlucht voor honger en geweld, de natuur die aan uitputting en verwoesting onderhevig is. De verkiezingsuitslag van 6 mei met zijn winst ter linkerzijde, vraagt om een beleid dat recht doet aan solidariteit. Dat is een wens die ook leeft onder een meerderheid van de bevolking. Dat blijkt uit het draagvlak voor het verkleinen van inkomensverschillen, voor publieke investeringen boven lastenverlichting en voor een hoog niveau van ontwikkelingssamenwerking. De tijdgeest lijkt niet vervuld van het liberale gedachtegoed, als wel van een voorkeur voor gemeenschapsdenken, zoals wij dat aantreffen in het communautarisme. Er kan immers alleen evenwicht tussen individualisme en gemeenschapszin ontstaan als de civiele samenleving voluit betrokken wordt bij de politieke besluitvorming, als burgers vanuit hun gedeelde verantwoordelijkheid invloed kunnen uitoefenen. Pas dan kan dit kabinet de kernzin uit de begroting – het beleid van de overheid dient betrouwbaar en zoveel mogelijk voorspelbaar te zijn – hardmaken.

Het is dan ook niet zo verwonderlijk dat Paars inmiddels wordt bejubeld als voorbeeld voor de derde weg. Zo zei Tony Blair: it is what the Dutch government has done. Misschien is dat in het Engels vertaald, de beste definitie van het derdewegdenken, maar dan wel met inachtneming van de coalitiepolitiek. En Wim Kok op zijn beurt zei op 1 mei tegen zijn gast Tony: wij beiden geloven dat het beter is mensen uit te rusten met de mogelijkheden hun talenten ten volle te gebruiken dan hen te dwingen van uitkeringen te leven en te worden uitgesloten van de arbeidsmarkt. Dat heeft ook een hoog derdeweggehalte, want wie is het daar eigenlijk mee oneens? Ik wil de minister-president vragen bij gelegenheid van deze algemene beschouwingen zijn visie en al dan niet zijn kritiek op dat derdewegdenken te formuleren en het stilzwijgen daaromtrent te doorbreken. Het zijn niet de minsten die zich daarover hebben uitgesproken.

Ook in het bejubelde poldermodel loopt niet alles gesmeerd. De begroting voor 1999 is de eerste concrete uitwerking van het regeerakkoord. Toch zijn de eerste amendementen al zichtbaar. Het financieel kader is verder aangescherpt omdat, anders dan drie weken geleden, het kabinet de geraamde loonontwikkeling blijkbaar niet meer verantwoord vindt. De nieuwe afspraak dat de meevallers in de uitgaven eerst gereserveerd worden voor de gevolgen van eventuele hogere loonstijgingen, gaat rechtstreeks ten koste van nieuwe, maatschappelijk noodzakelijke investeringen, zoals milieubeleid, armoedebestrijding, zorg, onderwijs en veiligheid.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het kabinet heeft nu voor de eerste keer – dit was ook de eerst gelegenheid – een eigen waardering gemaakt van hoe die loonruimte zich in de toekomst zal ontwikkelen. Er is een verschil met coalitiepartners die een regeerakkoord maken, waarin die aannames misschien niet voldoende zijn gemaakt. Volgens mij kan het kabinet echter niet eerder dan vandaag, bij het presenteren van de stukken, haar eigen invulling daaraan geven.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Er iets anders aan de hand. Het kabinet heeft bij de doorrekening van het regeerakkoord, zoals wij dat drie weken geleden bespraken, een aanname van het Centraal planbureau met betrekking tot de loonontwikkeling voor de komende jaren opgenomen. Dat was die 1,5% in dat behoedzame scenario. Nu blijkt ook dat de aannames die voor 1999 en latere jaren in de doorrekening van de MEV zijn opgenomen, gemiddeld genomen ook leiden tot een hogere loonstijging dan we drie weken geleden wisten. Er is buiten het debat in de Kamer ook wel eens aan het kabinet gevraagd wat het gaat doen als de loonstijging hoger is. Het antwoord van minister Zalm was dan: ''Dan hebben we ook meer inkomsten''. Dank je de koekoek! Die meerinkomsten mag je niet gebruiken voor de ambtenarensalarissen en de koppeling. Dat moest naar het tekort en de lastenverlichting. Ik denk dat het kabinet hier in het eigen zwaard valt vanwege het zeer strakke financiële keurslijf met betrekking tot de inkomstenmeevallers. Het doet dus geen recht aan de consequentie die hieraan in het regeerakkoord

verbonden is, namelijk dat uitgavenmeevallers, zoals collega De Graaf zonet ook al heeft geciteerd uit het regeerakkoord, naar maatschappelijke doelen gaan volgens de prioriteiten van het kabinet. Zo'n amendement spreekt ons niet aan. Collega Melkert heeft daar vragen over gesteld. Ik ben benieuwd wat de opvatting van collega Dijkstal namens de VVD-fractie op dit punt is. Gisteren zei hij echter al dat hij het verstandig beleid vond.

Voorzitter! Mijn conclusie op dit punt is in ieder geval dat wat drie weken geleden begon als een investeringskabinet, nu dus een reserveringskabinet is geworden. Er zijn nu nog minder middelen om de milieuschade te beperken bij een hogere groei dan 2%. Het probleem voor mijn fractie maar op zijn minst ook voor die van collega De Graaf is dus de afgelopen drie weken groter geworden. En dat met een Milieubalans waaruit blijkt dat de milieuproblemen ook weer groter zijn geworden. Op deze wijze, mevrouw de voorzitter, is de conclusie gerechtvaardigd dat de milieulat van minister Pronk niet hoger maar lager zal komen te liggen, als wij daar niets aan doen.

Wat mijn fractie heeft verbaasd in de Miljoenennota is de enorme vermogensinhaal bij de sociale fondsen. Het gaat om 7 mld. in twee jaar met behoorlijke gevolgen voor de koopkracht. Het ontbreekt mijn fractie aan voldoende gegevens om de omvang en snelheid van deze operatie te kunnen beoordelen, maar wij willen de collega's voorstellen om de Rekenkamer te vragen hier een nader onderzoek naar te laten doen.

Ook het werkgelegenheidsbeleid roept vragen op. In tegenstelling tot het kabinet maakt GroenLinks meer werk van het versterken van het arbeidsaanbod. Slim vormgegeven lastenverlichting en persoonsgebonden budgetten geven betere werkgelegenheidsresultaten. Waarom laat het kabinet die kansen liggen? Versterking van het arbeidsaanbod werkt dempend op de loonontwikkeling. Wij bieden het kabinet hier op een presenteerblaadje een oplossing voor het probleem dat in de Miljoenennota beschreven is. Datzelfde geldt voor het plan om bedrijven over te halen om overwinsten van bedrijfspensioenfondsen in te zetten voor employability. Wat is hierop de reactie van het kabinet?

Mevrouw de voorzitter! De controverse tussen markt en maakbaarheid heeft zich het grootste deel van de eeuw vooral afgespeeld op het spanningsveld tussen kapitaal en arbeid. Alle linkse partijen hebben aan die strijd zelfs hun bestaan te danken. Het is een hink-stapsprongproces geweest waarbij via de eerste arbeidsongevallenverzekering, het verbod op kinderarbeid en de 8-urige werkdag uiteindelijk een complete verzorgingsstaat is ontstaan, een verzorgingsstaat die de afgelopen twintig jaar stevig onder druk is komen te staan.

Het Human development report gaf vorige week aan dat zelfs de relatief welvarende staten de armoede in hun land niet hebben kunnen opheffen. Het rapport noemt het ''schandalig'' dat in alle industriële landen, ondanks de hoge consumptie, armoede en achterstelling worden aangetroffen. In Nederland bevinden zich 1 miljoen mensen rond de armoedegrens en is er bij 1,5 miljoen mensen sprake van functioneel analfabetisme. Het is een veel te grote groep mensen aan wie de welvaart voorbij is gegaan. Dat wordt ook nog eens bevestigd door de CBS-cijfers van vorige week. De huishoudens op het minimum zijn de afgelopen twintig jaar 5% in koopkracht gedaald. Deze feiten zijn voor de fractie van GroenLinks niet nieuw. De vraag is of dit voor de regering aanleiding is ook in dit debat een echte inhaalslag te maken. Als het crisis is, daalt, zoals ik bij interruptie zei, de koopkracht van de minima met procenten per jaar. Maar wat is zo'n Nederlands kabinet dan zuinig, ook op het moment dat de economie nog goed draait! Die wanverhouding brengt ons tot het voorstel van een echte koppelingplus. GroenLinks wil de minimuminkomens en de minimumuitkeringen volgend jaar met 2% extra verhogen. Dan hebben wij het over ƒ 500 per jaar. Het is een vorm van broodnodige nivellering. In combinatie met gerichte lastenverlichting levert het ook nog werk op. Dat is – ik zeg dat ook tegen collega Melkert – modern arbeidsmarktbeleid. Het valt mij tegen dat hij in de interruptiedebatjes die wij daarover net hadden, toch meer kiest voor een vorm van lastenverlichting die gespreid is, die zelfs bij hem en mij terechtkomt. Wij vinden dat onverstandig. Wij kunnen die gulden maar één keer uitgeven en dan is het toch veel beter om dat te doen gericht op de onderkant, met extra koopkrachteffecten voor mensen op het sociaal minimum. Dat het aardig is voor de discussie, vind ik mooi meegenomen, maar dat het bij de heer Melkert in die zin niet op een vruchtbare bodem kan landen, valt mij eerlijk gezegd buitengewoon tegen. Wij willen het socialer en het kan ook socialer. Met het voorstel uit de tegenbegroting hebben wij dat graag willen laten zien. Graag hoor ik hierop een reactie van de minister-president. Ik vraag hem tevens of een wat hogere vermogensbelasting hem niet aanspreekt als bijdrage aan de aanpak van die ''exhibitionistische verrijking''. Bij die stevige taal is dit toch maar een bescheiden voorstel.

Mevrouw de voorzitter! Sociale politiek en zorgpolitiek zullen meer samenhang moeten gaan vertonen. De voortdurende productiviteitsstijging, maar ook de veranderingen in de aard van de arbeid eisen hun tol. De arbeidsmarkt kent te veel outsiders en uitvallers. Het ziekteverzuim stijgt weer. Het aantal WAO'ers stijgt weer. Risicoselectie blijft onverminderd hardnekkig en het reïntegratieproces stokt. Bewijst dit volgens de minister-president niet het failliet van de privatisering van en marktwerking in Ziektewet en WAO?

Schokkend was het om te vernemen dat 80% van de werkgevers er niet aan denkt om WAO'ers in dienst te nemen, terwijl iedereen hier en buiten deze zaal weet of kan weten dat het om buitengewoon gemotiveerde mensen gaat. Mijn fractie is van mening dat, als deze situatie het komend jaar niet ingrijpend wijzigt, het per 1 januari 2000 onvermijdelijk is dat wij het oude artikel 3 van de WAGW, het quoteringsartikel, in werking laten treden. Wij kunnen dat artikel uit de jaren tachtig niet oneindig lang als een dode letter begraven. Daar komt een keer een eind aan. Ik vraag hierop een reactie van de minister-president.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik kom even terug op het interessante begin van het betoog van collega Rosenmöller. Dat is een manier van staatsdenken die ik niet begrijp: meteen wordt het quoteringsartikel gepakt. Er zijn toch ook andere mogelijkheden? Ik heb ze aangegeven.

Rosenmöller

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het staatsdenken is begonnen toen het CDA nog verantwoordelijkheid had voor de WAGW en het CDA met een andere partij – of het de VVD was of de PvdA, dat weet ik niet meer – een wetsvoorstel presenteerde en verdedigde waarbij artikel 3 in de WAGW werd opgenomen. Daar heeft het CDA dus de volle verantwoordelijkheid voor genomen. Vervolgens heeft een discussie plaatsgevonden. Daar hebben wij ons overigens bij aangesloten. Daarin werd gevraagd of dit nu wel moest via de harde weg van quotering. Kan het niet op een andere wijze, via de stimulans of via het overleg? Kunnen de sociale partners daar geen rol in spelen? Dat is allemaal geweest. Sterker nog, via de Wet op de reïntegratie is het door subsidies voor werkgevers op dit moment aantrekkelijk geworden om mensen met een chronische ziekte of een arbeidsongeschiktheidsverleden in dienst te nemen. Als dan nog uit gegevens van het LISV blijkt – dat is toch niet de minste – dat 80% van de werkgevers er niet aan denkt een WAO'er in dienst te nemen die de functie wel kan vervullen, dan raken wij een keer uitgepraat. Ik heb het nu niet over een botte weigering. Dat zeg ik ook tegen de heer De Hoop Scheffer.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is het punt. Ik volg de heer Rosenmöller best. Ik neem geen afstand van verantwoordelijkheden die wij in het verleden hebben gedragen. Dat is niet zinnig en niet fair. Als de heer Rosenmöller dat artikel uit de kast haalt, gaat hij voorbij aan een deel van zijn interessante bijdrage van zojuist, namelijk dat er ook andere mogelijkheden zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik denk daarbij aan al het overleg dat is gevoerd, over CAO's als resultaat van centraal overleg, via de overheid en werkgevers. Wij hebben het aantrekkelijk gemaakt om mensen met een chronische ziekte of een arbeidsongeschiktheidsverleden in dienst te nemen. Al dat instrumentarium heeft ertoe geleid dat deze mensen, waarover wij, naar ik verwacht, dezelfde zorgen hebben, nog niet of nauwelijks perspectief op betaald werk hebben. En dan komt bij ons een keer het moment dat die instrumenten van de markt uitgeput raken en dat de overheid ook eens geloofwaardig moet blijven. 1 januari 2000 is een moment waarop werkgevers en werknemers kunnen anticiperen. Wie dat niet wil, doet er alles aan om die mensen perspectief te geven, omdat over anderhalf jaar inderdaad het zwaard van Damocles boven de markt hangt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Tenzij je dat staat-marktdenken doorbreekt en bereid bent om de discussie te voeren over de belangrijke verantwoordelijkheden van partners die ertussen zitten, zodat wij de inderdaad zorgwekkende stijging in het WAO-volume die wij in de stukken zien, kunnen voorkomen. Mijn vraag is of je daarvoor meteen een dwangmiddel uit de kast moet halen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Misschien kunnen wij elkaar vinden in het volgende. Tussen nu en 1 januari 2000 wordt alles uit de kast gehaald, voor een deel door het kabinet, voor een deel door werkgevers en werknemers, en voor een deel door een geldstroom, om deze mensen nieuw perspectief te geven op werk. Er is her en der al sprake van kraptes. Voor een deel is er dus werk. Wanneer dat onvoldoende resultaat oplevert en het LISV op 1 januari 2000 zegt dat 80% van de werkgevers daar nog steeds niet aan denkt of doet, moeten wij dat artikel in werking laten treden, anders raakt de overheid haar geloofwaardigheid kwijt en moet je dat gewoon uit de wet halen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Wij vinden elkaar in de zorg over de ontwikkelingen. Op dat moment komt voor mij de vraag aan de orde of je bereid bent het debat over de WAO te openen om te kijken of werkgevers en werknemers niet met een directere verantwoordelijkheid in staat moeten worden gesteld om volumebeleid te voeren. Dat is uiteraard onder toezicht, dus niet terug naar vroeger. Wij verschillen erin dat wij vinden dat wij op dat moment een poging moeten doen om de verantwoordelijkheden te leggen waar zij horen. Ik meende daar sporen van in uw redenering aan te treffen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het gaat niet om het heropenen van het debat. Dit debat duurt al tien jaar. Elk jaar wordt alles uit de kast getrokken om er iets aan te doen. Het meningsverschil gaat erover dat u niet bereid bent om dat artikel uit de wet te gebruiken, onder welke omstandigheid dan ook. Quotering is een laatste instrument. Ik weet ook dat het keihard is. Het is een vorm van ingrijpen in de markt, zeker, maar moet je dat achterwege laten, terwijl je weet dat er kansen zijn voor die mensen en werkgevers dat niet doen? Wat zegt u dan tegen die mensen, als u ze tegenkomt?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als je vindt dat er betere alternatieven zijn, laat je ze niet in de steek.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik geloof niet dat je met droge ogen kunt volhouden dat er alternatieven zijn. Omdat wij quotering als hard instrument niet willen, zeggen wij dat er altijd nog een andere weg te bewandelen is, maar als je eerlijk bent, moet je zeggen dat dit artikel uit de wet moet worden geschrapt, omdat het geen enkele werking heeft om het probleem dat wij allebei signaleren, net als de collega's uit de Kamer, tot een oplossing te brengen.

De heer **Schutte** (GPV): Mevrouw de voorzitter! Quotering is een vorm van dwang. Dwang oefen je uit op mensen die niet willen. De heer Rosenmöller citeert uit het LISV-onderzoek, dat 80% van de werkgevers niet eens overweegt om een arbeidsongeschikte in een vacature te benoemen. Zij komen kennelijk niet eens op die gedachte. Ik ben er niet aan toe om te zeggen dat het onwil is. Je zou de vraag kunnen stellen of de instrumenten die wij tot nog toe hebben ingezet, wel adequaat zijn voor de situaties waar het om gaat. Het LISV-onderzoek geeft aan dat mensen die er wel aan gedacht hebben, over het algemeen behoorlijk tevreden zijn over de effecten. Is dat niet een veel duidelijker aanwijzing voor de instrumenten die je moet hanteren, dan om dwang uit te oefenen, terwijl er geen onwil is gebleken?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Uit het LISV-rapport blijkt dat er een bepaalde categorie is die botweg weigert. 80% van de werkgevers denkt er niet aan, na jaren discussie. Thema's als WAO en Ziektewet zijn in Paars I besproken. Zij zijn daarvoor besproken in het derde

kabinet-Lubbers, met verregaande gevolgen voor deze en gene. Als je dan tot de conclusie komt dat zo'n hoog percentage van de werkgevers er niet aan denkt om een WAO'er in dienst te nemen, maak ik de analyse dat het een mentaliteitskwestie is, en dat zelfs geld niet of onvoldoende helpt. Dan ben ik eigenlijk de mening toegedaan dat je de werkgevers nog één kans moet geven, namelijk zeg hier duidelijk: 1 januari 2000 staat u dit te wachten, tenzij u die en die maatregelen neemt. Dan moet je ook heel duidelijk zijn, zodat wat wij willen bereikt wordt, te weten tussen 3% en 7% mensen met een vorm van een handicap in een arbeidsorganisatie. Als je dat perspectief schetst – dreigen met dwang – wat werkgevers niet willen, dan is men zich misschien inderdaad bewust van de noodzaak tot een mentaliteitsverandering.

De heer **Schutte** (GPV): Er zit nog één fase tussen naar mijn mening. Ik zal er in mijn termijn ook op terugkomen. Je moet je afvragen of je dan wel met de goede instrumenten bent bezig geweest.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik ben natuurlijk altijd in voor die discussie. Wij hebben een uitgebreid debat gehad over de Wet op de reïntegratie, waar wij in ieder geval een aantal tekortkomingen zien, maar die per saldo een verbetering was. Dat is de meest actuele stand van zaken. Die wet is overigens heel recentelijk in werking getreden, maar was allang aangekondigd. Die wet is een soort optelsom van alle individuele maatregelen die er op dat terrein, in de sfeer van subsidies en aftrekposten voor werkgevers, bestaan. Ook na inwerkingtreding van die wet zie je dat dit de werkelijkheid van alledag is. Wij binden elkaar waar het gaat om de aard van de zorg en misschien kunnen wij dan ook die ene stap nog maken die wij zouden moeten maken. Ik ben in ieder geval blij met deze discussie daarover, omdat het de belangstelling voor dit vraagstuk in ieder geval opnieuw doet herleven en dat is absoluut nodig.

Mevrouw de voorzitter! Ik zei dat schotten ook geslecht moeten worden als het gaat om hulp aan mensen die de stap naar werk voorlopig niet kunnen zetten. De druk op de geestelijke gezondheidszorg, de verslaafdenzorg en de dak- en thuislozenhulp neemt ondanks onze welvaart alleen maar toe. De instellingen kunnen de toegenomen druk eigenlijk niet meer aan. GroenLinks voelt dan ook veel voor een landelijk fonds voor sociale gezondheidszorg. Zo kan een meer samenhangende aanpak van de grond komen, waar verslavingsinstellingen, psychiatrie en sociale diensten zich dan op kunnen richten. Zij kunnen projecten ontwikkelen en zij kunnen voor een deel ook projecten gefinancierd krijgen uit dat fonds om psychiatrische patiënten, daklozen en zwaar verslaafden weer op het spoor brengen van een zinvolle dagbesteding en voor zaken als woonruimte. Als wij dat zouden kunnen bereiken, is het al flinke winst.

Revolutionaire veranderingen waren er zeker in de gezondheidszorg. Het was de eeuw van de penicilline en de eerste harttransplantatie. De waarde van hightech topzorg is onomstreden, maar wat ook onomstreden is, is de waarde van de handen aan het bed. Patiënten hebben recht op gemotiveerd personeel en dat is er gelukkig ook, maar dat gemotiveerde personeel heeft ook het recht om fatsoenlijke zorg te kunnen verlenen. Daarbij heeft verbetering van de arbeidsvoorwaarden en vermindering van de werkdruk en de wachtlijsten absolute prioriteit. Ondanks het stijgende budget is het eerste conflict daar. Waar, zo vraag ik de minister-president in dit debat, blijven de extra middelen voor de zorg-CAO voor dit jaar, voor 1998? De minister-president is drie weken geleden ten onrechte hard uitgevallen tegen de commissie-Van Voorden. De regering heeft zich eind april materieel gebonden aan de uitspraak van die commissie. Ik heb het overlegd met minister Borst. En dat was 200 mln. Dat kun je vervelend vinden; je kunt er narrig van worden, maar hier is toch ook de betrouwbaarheid, dezelfde betrouwbaarheid als gisteren, van de overheid in het geding. Mag de sector incasseren? Wil de regering toezeggen dat over 1998 niet alle meevallers naar het tekort gaan, of anders gezegd, dat het niet in mindering van het budget gaat? En wil de regering toezeggen dat er volgend jaar wel sprake is van een fatsoenlijke arbeidsvoorwaardenontwikkeling?

De nieuwe Huursubsidiewet, die wij gesteund hebben, vraagt om reparatie. Collega Melkert sprak daar al over. De bevriezing van de huursubsidiegrens op ƒ 1085 betekent voor mensen die net boven die huurgrens uitkomen afschaffing van de gehele huursubsidie, na een afbouwperiode van twee jaar. GroenLinks vraagt de regering de maximale huursubsidiegrens mee te laten stijgen met de inflatie en zeker voor de huidige bewoners de subsidie tot die grens te handhaven. Graag een reactie.

Doet het kabinet overigens nog mee aan het maatschappelijke debat over de hypotheekrenteaftrek, waarvan de uitkomst volgens de PvdA-fractie al vaststaat? Of blijft dit voor de minister-president een taboe?

De 20ste eeuw is ook de eeuw van de internationale samenwerking, vooral als reactie op twee wereldoorlogen. Sterke wereldwijde organisaties die bijdragen aan mondiale veiligheid, welvaart en spreiding van mensenrechten en democratie zijn meer dan ooit nodig. Zo is het zorgelijk dat het IMF tegenwoordig niet meer bij machte is om een afdoend antwoord te geven op de schade die valutaspeculanten aanrichten in met name de economieën van de ontwikkelingslanden. Zou de regering zich hard willen maken voor een regulering van het korte internationale kapitaalverkeer, zeg ik heel kort samengevat en aansluitend bij de uitgebreidere en goede eerste passage van collega Melkert op dit punt. Die was mij uit het hart gegrepen.

Mijn fractie was weinig gelukkig met de recente soloacties van Amerika – buiten de VN om – tegen het terrorisme. Was dit nu wel het goede middel om het doel dichterbij te brengen? Veel meer te spreken zijn wij over de Amerikaanse investeringsboycot tegen het misdadige regime in Birma. Waarom volgt de Nederlandse regering dit voorbeeld niet en zegt het nee tegen de plannen van IHC? In plaats daarvan horen wij minister Herfkens de derdewereldbeweging beschuldigen van het feit dat de investeringen doorgaan. Dat kan toch niet de bedoeling zijn? Ik hoop dat dit een vergissing is. Vorige week gaf C&A nog het goede voorbeeld door niet met Birma in zee te gaan. Een mooi voorbeeld van de opkomende trend om maatschappelijk verantwoord te

ondernemen. Zou de regering om deze trend een zet in de rug te geven, de Sociaal-economische raad niet willen vragen om een advies over het bevorderen van maatschappelijk verantwoord ondernemen? Ik verwacht dat zijn nieuwe voorzitter daar reikhalzend naar zal uitkijken.

De internationale solidariteit staat vooral onder druk door de mondialisering van de economie. Natiestaten voeren steeds meer een keiharde concurrentiestrijd op de wereldmarkt. Nationalisme en etnische bindingen lijken soms wel de enig overgebleven bindmiddelen in deze onideologische tijden. Dat leidt buiten het welvarende Westen tot bloedige etnische conflicten. Op het eigen continent is de Balkan het afschrikwekkende voorbeeld. Er moet echt iets gebeuren voor de tienduizenden gevluchte Kosovo-Albanezen in de bossen en de bergen. De winter staat er voor de deur. Ik vraag de minister-president met kracht of hij nog enige kans ziet om de passieve houding in de Europese Unie te doorbreken zodat een of andere vorm van humanitaire interventie kan plaatsvinden.

De Nederlandse samenleving, gebouwd op tolerantie, lijkt een wereld van rust in een wereld vol etnisch geweld. In Nederland wordt de nationale trots meestal gedempt door nuchterheid. Met de verovering van een klassieker van een Nederlandse schilder uit een New Yorkse slaapkamer is het Oranjegevoel al bevredigd. Vanwaar die cultuur van geslotenheid en die lange tenen bij deze aankoop van 80 mln.? Was dit nu een besluit van dit of van het vorige kabinet? Als er niets te verbergen valt, wil het kabinet ons dan alle relevante stukken doen toekomen?

Het veiligstellen van de nationale welvaart voor de eigen groep wordt steeds meer de dominante reactie op de internationalisering van de economie. De regeringsverklaring spreekt duidelijke taal waar het het buitenlands beleid betreft. Ik citeer: ''Idealistisch als het gaat om onze beginselen en doelstellingen, pragmatisch als het gaat om het bewaken van de Nederlandse positie en belangen.'' Mijn fractie zou graag zien dat het idealisme ook voor de praktijk geldt. Ik vond het dan ook veelzeggend dat de minister-president in dat debat aangaf dat hij die ontwikkelingssamenwerkingsparagraaf eigenlijk niet prettig vond, hij was er niet gelukkig mee. Doe er wat aan, zeg ik tegen hem, maak de vervuiling van de begroting met posten die elders thuishoren ongedaan. Hopelijk, maar niet waarschijnlijk, is dit de laatste oproep aan de minister-president over dit thema.

Voorzitter! Ik beland bij een van de grote veranderingen in de 20ste eeuw. Voor het eerst heeft de mensheid zich de vraag moeten stellen of de omgang met de aarde, haar natuur en grondstoffen wel duurzaam kan blijven. Het rapport van de Club van Rome blijft een historische mijlpaal. Het ecologische vraagstuk staat inmiddels blijvend op de politieke agenda en de kernvraag is of wij ons maximaal willen inspannen om een leefbare aarde na te laten aan volgende generaties. Ook de verdeling van de schaarse hulpbronnen, hier en nu, tussen Noord en Zuid, is daarbij aan de orde. Het Human development report maakt opnieuw duidelijk hoe ongelijk de koek over de wereld is verdeeld. Die verdeling wordt alleen maar schever. De Raad van State is vernietigend over het Paarse milieubeleid. Ook de zojuist verschenen Milieubalans tekent haarscherp de groeiende onbalans tussen milieu en economie in het Paarse beleid. De meeste milieudoelstellingen worden niet gehaald, van klimaatbeleid tot vermesting en verzuring. De milieu-inspanningen verdampen door de forse economische groei. De ontkoppeling lijkt bij de broeikasgassen – daar zijn de broeikasgassen, mijnheer Melkert – verder weg dan ooit. De hopeloze stand is plus 11%. De reductiedoelstelling voor 2000 is min 3%. Dit is een onoverbrugbaar gapend gat waar onze nieuwe ambitieuze milieuminister in verdwijnt als wij hem met z'n allen niet de helpende hand reiken.

In onze tegenbegroting staat een tweetal voorstellen om de schade in 1999 enigszins te herstellen. Het eerste betreft een energieheffing voor de grootste energieslurpers, de grootverbruikers. Wanneer stapt het kabinet eens af van zijn weerstand om de grote energiegebruikers wat extra te belasten? De Raad van State zegt hierover: ''de financiële prikkel wordt niet gehanteerd, waar hij stellig zou werken''. Men moet van mij aannemen dat het daarbij ging om een grootverbruikersheffing. Het tweede voorstel, dat de PvdA-fractie uit het hart gegrepen zou moeten zijn, betreft de, zoals wij die drie weken geleden genoemd hebben, De Boernorm. Hoeveel milieubalansen duurt het nog voordat het kabinet echt prioriteit geeft aan de ecologische schade die het gevolg is van deze forse economische groei? Ik hoor graag reacties.

Voorzitter! Dit is ook de eeuw geweest die ons het grote goed van de mobiliteit heeft gegeven. De eeuw begon stapvoets, maar eindigt plankgas. En daarmee is die mobiliteit tegelijk een geweldig probleem geworden: files, niet alleen op de weg, maar ook in de lucht; Schiphol, met zijn overschrijdingen van de geluidsgrenzen in 1997, zonder maatregelen ook in 1998 en 1999. Eens maar nooit weer, zeiden drie ministers, en wel Kok, Jorritsma en De Boer, vorig jaar in koor. Vervolgens zijn er de alarmerende berichten over de snel toenemende onveiligheid. De beleidsbeloften crashen voortdurend als het om Schiphol gaat. Ook hier is geen sprake van een betrouwbare overheid, is onze stelling. Welke maatregelen neemt het kabinet om Schiphol dit jaar wel aan die geluidsgrens te houden of breekt het kabinet zijn woord? Wil de minister-president precies aangeven waarom de Kamer in februari en april van dit jaar op het verkeerde been is gezet toen het ging om de overschrijding van het aantal meetpunten bij 400.000 vliegbewegingen? Voor mevrouw De Boer ontstond een geloofwaardigheidsprobleem. Zij zag af van een nieuw ministerschap. Hoe zit het met de geloofwaardigheid van premier Kok en minister Jorritsma, die wel hebben bijgetekend? Kunnen wij rekenen op een voorstel om het aantal binnenlandse vluchten drastisch te beperken, vraag ik de minister-president, of moet de Nederlandse gids op milieugebied nog met zijn zendingswerk in de Treveszaal beginnen? Het is toch veelzeggend dat wij qua aantallen vliegtuigen meer naar Eindhoven vliegen dan naar New York? Wij doen nog het voorstel van een stoelbelasting op vliegmobiliteit – zie onze miljoenennotitie – een voorstel dat in Engeland en Noorwegen inmiddels is geëffectueerd.

Voor GroenLinks is sterk en sociaal niet genoeg. Ons motto is duurzaam en sociaal. Want sterk is niet altijd duurzaam, maar duurzaam is wel altijd sterk.

Rosenmöller

De grootste beweging van deze eeuw zal later waarschijnlijk de migratiebeweging blijken te zijn. Zichtbaar is onze postkoloniale samenleving veranderd als gevolg van de wereldwijde migratiestromen. Zo rond 1960 begon de Nederlandse overheid actief gastarbeiders te werven in Zuid-Europa en later in Turkije en Marokko. Met de minderhedennota van wijlen minister Rietkerk in 1984 werd voor het eerst erkend dat veel migranten zouden blijven. Het beleid werd gericht op integratie en participatie. Het bouwen van die weg moeten wij echt samen doen; het vraagt voortdurend onderhoud. Een voorwaardenscheppende overheid is dan van het grootste belang. Ik vraag de regering om een reactie op de volgende vragen.

1. Worden er middelen vrijgemaakt voor taallessen aan mensen die hier tot de eerste generatie moeten worden gerekend?

2. Is de regering bereid de voorschool in grote en middelgrote steden van de grond te laten komen? Kinderen vanaf 2 jaar worden dan spelenderwijs in staat gesteld hun taalkennis en sociale vaardigheden te ontwikkelen. Zo wordt voorkomen dat zij met een achterstand aan de basisschool beginnen.

Er ontstond ook een nieuwe kijk op het vluchtelingenvraagstuk. Het Verdrag van Genève uit 1951 was een reactie op de ontberingen van vluchtelingen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Na een aanvankelijk ruimhartige uitleg van dit verdrag, is er nu sprake van een restrictief toelatingsbeleid. De muren worden steeds hoger en het Europese huis wordt een fort. De recente notitie van EU-voorzitter Oostenrijk is een voorlopig dieptepunt. Dan lees ik liever het herderlijk schrijven van de Nederlandse bisschoppen. Hun kritiek op de asielprocedures snijdt hout. Wij ondersteunen dan ook het kabinet in het voornemen om te komen tot snellere en kwalitatief betere procedures. Punt van zorg is en blijft daarbij het handhaven van goede rechtswaarborgen. Het succes van nieuwe maatregelen is ook afhankelijk van de oplossing die wordt gevonden voor de duizenden mensen die nu al jaren in de centrale opvang wachten.

Terecht hekelden de bisschoppen ook de wijze van opvang. Het ergste daarbij is, naast de onzekerheid, de verveling. Gelukkig komen er nu meer mogelijkheden voor leren en werken. Schrijnend zijn en blijven de armoedige omstandigheden: een sneetje wit 's ochtends, vastgespijkerde televisietoestellen en grote slaapzalen waar vaak getraumatiseerde individuen en gezinnen, die elkaars taal niet spreken en elkaars cultuur niet begrijpen, jarenlang zonder privacy moeten leven. Ik houd het kabinet dan ook voor dat het niet zo kan zijn dat een deel van de opvang nog verder wordt versoberd. Minder dan bed, bad en brood kan toch niet in een beschaafd land?

Door de invoering van de koppelingswet is een harde scheiding ontstaan tussen legalen en illegalen. Maar de regering zou de ogen niet mogen sluiten voor uitgeprocedeerden die niet terug kunnen. Ik doel op de slachtoffers van vrouwenhandel en alle anderen die buiten hun schuld, maar zonder perspectief in dit land verblijven. Ook het kabinet zou zich ervan bewust moeten zijn dat je iedereen die je op straat zet – dit is de discussie van een jaar geleden, maar zij blijft actueel – in de marge van onze samenleving duwt.

Zolang er nog geen fatsoenlijke afspraken in Europees verband zijn gemaakt, kan Nederland zich niet onttrekken aan een eigen humaan vluchtelingenbeleid. Negatieve beleidsconcurrentie is uit den boze. GroenLinks doet daarom vier voorstellen:

1. om de Europese impasse te doorbreken belegt Nederland een conferentie met andere Europese landen die graag een fatsoenlijk, geharmoniseerd vluchtelingenbeleid van de grond willen krijgen. Zo kan de druk op de achterblijvers in Europa worden opgevoerd;
2. mensen die langer dan drie jaar moeten wachten op een beslissing over hun asielverzoek, komen in aanmerking voor een verblijfsstatus;
3. een onafhankelijke instantie die informatie over de mensenrechtensituatie in alle landen verzamelt en selecteert, toetst de ambtsberichten;
4. geef de enkele honderden witte illegalen die hier al jaren zijn en hebben bijgedragen aan onze nationale welvaart een vergunning tot verblijf.

Mevrouw de voorzitter! GroenLinks is er niet alleen van overtuigd dat het groener en socialer moet, wij zijn er ook van overtuigd dat het groener en socialer kan. De tegenbegroting, die wij hebben laten doorrekenen door het Centraal planbureau, laat op tal van onderdelen alternatieven zien. De begroting voor 1999 betekent opnieuw een Paarse opsteker voor mensen die het toch al goed hebben. Maar voor hen die het zelf niet of onvoldoende op eigen kracht redden, geeft deze begroting weinig ruggensteun. Het geldt niet alleen voor de huidige generaties, waarvan 1 miljoen mensen op of rond het sociaal minimum leven; het geldt ook voor de volgende generaties, die wij met een enorme milieuschuld opzadelen.

Ik vraag het kabinet waar de aanval blijft, want dat is ook in de politiek de beste verdediging.

□

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! De eerste begroting van het nieuwe kabinet ligt er, en dat heel kort nadat het regeerakkoord tot stand is gekomen en het debat over de regeringsverklaring heeft plaatsgevonden. Het is nu de plicht van elk van de fracties hier, dus ook van de VVD-fractie, om te beoordelen hoe deugdelijk die begroting is en wat de beleidsvoornemens zijn van het kabinet. Daar hoort op dit bijzondere moment zeker ook bij na te gaan: hoe heeft de vertaling van datgene wat in het regeerakkoord is opgenomen, gestalte gekregen naar 1999 toe? Ik zal die plicht met genoegen vervullen, maar ik heb er wel nadrukkelijk behoefte aan dat te doen in een bredere internationale context en wel in tweeërlei opzicht. Daarbij gaat het er in de eerste plaats om de vraag te proberen te beantwoorden: wat is de positie van Nederland in de wereld? Maar wat waarschijnlijk nog veel belangrijker is, is de vraag: wat is het gevolg van internationale ontwikkelingen op datgene wat wij hier in dit land doen en datgene wat wij ook hier in dit huis beslissen?

Misschien is het goed, ook omdat dit het eerste moment is met het nieuwe kabinet, om wellicht nog een paar dingen te herhalen die ook in een vorige periode aan de orde zijn geweest, betreffende de doelstellingen van de buitenlandse politiek. Dat is voor ons volstrekt helder, te weten het dienen van het Nederlandse, van het nationale belang. Dat zegt op zichzelf echter nog niet zoveel. De vraag is: wat is het nationale belang?

Je zou dat wat ons betreft kunnen rubriceren in twee grove groepen.

De ene is de belangenbehartiging in directe zin: individuele burgers, bedrijven, andere organisaties en instellingen die in het buitenland een beroep moeten kunnen doen op de overheid en dat dan meestal via de ambassades. Het moet niet onderschat worden hoe groot dat belang voor veel burgers en bedrijven is, in een wereld waar veel meer mensen op reis gaan en buiten de deur zaken doen.

Maar naast die belangenbehartiging in directe zin, wil ik ook nadrukkelijk noemen de belangenbehartiging in indirecte zin, bijvoorbeeld daar waar het gaat om het een rol vervullen in het wegnemen van bedreigingen: bedreigingen op het terrein van vrede en veiligheid, bedreigingen op het terrein van internationale criminaliteit, en ook het wegnemen van bedreigingen daar waar het milieu bedreigd wordt; ik kom daar straks nog op terug. Behalve dát, willen wij ook nog een bijdrage leveren aan de internationale rechtsorde, aan de verspreiding van de democratie en het opkomen voor mensenrechten, en dat natuurlijk vooral gebaseerd op de Universele verklaring van de rechten van de mens. Je zou kunnen zeggen: dat zijn de universele waarden die ook hier in onze wet- en regelgeving hun vertaling hebben gevonden en waar wij voor gaan.

Voorzitter! Dat gezegd hebbend, wil ik uitspreken dat ik denk, dat voor een klein land als Nederland er een voorkeur zou moeten bestaan om dat zoveel mogelijk multilateraal te doen: de Europese Unie, de Verenigde Naties, de Benelux, de NAVO, de Raad van Europa, de West-Europese Unie, de OESO, en noem ze maar op. Nederland is daarbij gebaat, mits, zo zeg ik er wel bij, dat een goed geordende internationale structuur is. Daar schort het natuurlijk nog wel eens aan, maar er moet, alles optellend, een prioriteit liggen bij de samenwerking op het multilateraal niveau. Tegelijkertijd spreek ik ook uit dat daarnaast bilaterale samenwerking voor een land als Nederland cruciaal is, met name met de landen direct om ons heen: België, Luxemburg, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk, en met name natuurlijk met de andere Unielanden en met de Verenigde Staten, en dan zijn er nog veel meer landen te noemen waar we op deelterreinen ook bilateraal mee willen en mee moeten samenwerken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Tot mijn vreugde noemt collega Dijkstal de Europese Unie. Is die Unie af volgens hem? Zou die moeten worden uitgebreid op het gebied dat de heer Dijkstal terecht noemde, de internationale criminaliteit, de veiligheid, etc.? Waar staat de heer Dijkstal als hij het woord Europese Unie in de mond neemt?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik vind dat er met name in de afgelopen periode grote vooruitgang geboekt is, maar ik maak mij nog ernstige zorgen over verdieping en verbreding van de Unie, en met name over de relatie tussen die twee. Ik denk dat het goed is, om vele redenen, dat we werken aan een uitbreiding van de Unie, maar ik denk ook dat er heel veel energie nog gestoken zal moeten worden in het handhaven van datgene wat we daar als een acquis beschouwen, maar wat in de praktijk nog niet altijd goed werkt, en dat we nog eens na moeten gaan hoe we verder komen daarin. Ik voorzie vooralsnog wel spanning tussen die twee, tenzij we ons verstand blijven gebruiken.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat laatste is altijd aanbevelenswaardig. Het gaat mij even om het punt verdieping en verbreding. Ik neem aan dat wat collega Dijkstal zei over internationale solidariteit, ook geldt voor de Polen, de Tsjechen en de Hongaren; daar zullen we het over zijn. Hoe moet ik nu de VVD-stellingname zien inzake dat inderdaad moeilijke debat rond verdieping en verbreding? Kan de Unie doorgaan op het traject naar de uitbreiding toe –- ik heb daar zelf wat over gezegd – of zegt de heer Dijkstal: nee, daar zal eerst een verdiepingsproces aan vooraf moeten gaan?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik denk dat wij in ieder geval moeten doen wat wij met elkaar hebben afgesproken. Op weg naar de uitbreiding met die drie landen hebben we geformuleerd hoe dat gestalte moet krijgen. Dat houdt ook in het meedoen van die landen aan wat we het acquis hebben genoemd. Ik heb zelf iets meer kennis van de derde pijler dan van de andere en ik zou u moeiteloos kunnen vertellen wat ik vind dat er op dat terrein moet gebeuren en waar die drie landen aan mee zouden moeten doen om niet het risico te lopen dat we een stap terug doen in de derde pijler vanwege de uitbreiding.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik heb wel eens andere geluiden gehoord! Het doet mij zeer veel deugd dat de fractievoorzitter van de VVD bereid is dat constructieve debat over de toekomst van inderdaad voor Nederland essentiële ontwikkelingen in de Unie mede te voeren. Ik constateer meer dan een nuanceverschil met wat ik in het verleden wel eens gehoord heb. Dat doet mij deugd.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik weet niet of het waar is wat u nu zegt, maar rekent u zich niet te snel rijk! Ik maak mij namelijk grote zorgen – dat geldt overigens niet alleen voor de Unie – over de doelmatigheid en de effectiviteit. U kunt de discussie over de verdieping niet los daarvan zien. Zo ben ik wat betreft de criminaliteit helemaal niet zo tevreden over wat wij in de Unie allemaal tot stand brengen. Er moet nog heel veel gebeuren, willen we werkelijk op die golf van emotie van u die burgers een behoorlijk antwoord geven, en geen antwoord dat we weer zijn afgereisd naar de JBZ-raad waar we weer vergaderd hebben. Op die punten komen wij elkaar dus nog zeker tegen.

Voorzitter! Het is natuurlijk interessant om te kijken hoe dit kabinet die integrale benadering voortzet en hoe de samenwerking tussen Buitenlandse Zaken en Ontwikkelingssamenwerking verder gestalte krijgt. Misschien moet ik daar in het bijzonder ook weer de Unie bij noemen om redenen die iedereen kent, namelijk omdat AZ daar natuurlijk ook een eigen rol in heeft. Ik vind het interessant om daar nadere informatie over te krijgen. Dat is ook van belang in relatie tot andere departementen. Er is bijna geen departement meer dat niet iets in het buitenland doet. Zelfs Binnenlandse Zaken, zo is mij in de afgelopen periode gebleken, heeft nu een afdeling buitenland. Het gaat ongelooflijk snel en het is van belang dat de integraliteit zichtbaar is in het kabinetsbeleid als zodanig.

Misschien mag ik in dit verband nog een andere kleine hobby van mij noemen, en wel de algemene

bestuursdienst. In het regeerakkoord zijn afspraken gemaakt over de uitbreiding daarvan. Er zijn afspraken gemaakt over mobiliteit van topambtenaren. Het zou zeer goed zijn als wij meer uitwisseling zouden krijgen tussen ambtenaren hier, in Brussel en in de Verenigde Naties en waar wij ook verder mensen hebben zitten. Kan het kabinet deze gedachtegang steunen en hierop ingaan?

Voorzitter! Ik wil nog een aantal onderwerpen aansnijden, in de eerste plaats vrede en veiligheid. Helaas reden voor grote zorg en zelfs toenemende zorg, niet alleen vanwege bijvoorbeeld een zo ernstig conflict als in Kosovo. Tienduizenden burgers zijn daar letterlijk de bergen en de bossen in gevlucht. Zij vrezen voor hun leven en eigenlijk is een snelle humanitaire en politieke actie noodzakelijk. Wij weten nog niet hoe die gestalte moet krijgen. Ik kan hier ook niet anders doen dan onze grote zorg daarover uitspreken en aan het kabinet vragen om een mogelijkheid te zoeken om in Unieverband, in NAVO-verband of welk verband dan ook te proberen een oplossing te vinden of aan te dragen.

Maar wie spreekt over Kosovo, kan even gemakkelijk spreken over Congo en zich even gemakkelijk zorgen maken over de relatie tussen India en Pakistan, over het Midden-Oosten en nu ook over Albanië. Zo is de wereld vol met conflicthaarden. Is dat op zichzelf al erg genoeg, het is nog erger als je beseft hoe de proliferatie van wapens in de wereld gestalte krijgt. Daar moet je ook nog eens aan koppelen de capaciteit van een aantal regimes, die helaas instabiel zijn, om zelf ballistische raketten te produceren. Daarmee kunnen ze gemakkelijker doelen ver weg raken. Dat is een ontwikkeling die betrekkelijk nieuw is en grote zorgen baart. Het is een bedreiging voor de wereldvrede als zodanig, het is een bedreiging voor alle landen in de wereld en het is een bedreiging voor West-Europa als zodanig. De vraag is hoe wij daarop dienen te reageren, wij, het kleine Nederland.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Past nu in dit internationalistisch getinte betoog van collega Dijkstal een bezuiniging op Ontwikkelingssamenwerking en een bezuiniging op Defensie? Hoe moet ik dat nu met elkaar rijmen?

De heer **Dijkstal** (VVD): Daar kom ik direct op terug, in het verlengde van het debat dat wij drie weken geleden over Defensie hebben gevoerd.

Hoe moet je daarop reageren? Je moet het altijd primair proberen via de VN en de Veiligheidsraad. Het is het mooiste als de internationale reactie op wat er in de wereld gebeurt, via die organen wordt gegeven. Daar gebeurt het echter niet altijd op de wijze die wij ons voorstellen. Dan komt de NAVO. Het NAVO-bondgenootschap blijft voorlopig waarschijnlijk het belangrijkste ankerpunt voor Nederland als het gaat om defensie- en veiligheidsbeleid, ook wat betreft de nieuwe dreiging van en de verdediging tegen raketten. Ik ga ervan uit dat die nieuwe ontwikkelingen straks bij de formulering van het strategisch concept NAVO nadrukkelijk aan de orde zullen komen. Ik ga ervan uit dat een en ander ook wordt vertaald in de NATO Defence Requirements en vervolgens in de Defensienota. Ik heb kennisgenomen van de mededeling van de minister van Defensie dat er op dat punt eerst een voornotitie komt. Ik weet niet precies welke vorm die krijgt, maar er komt in ieder geval vrij snel een discussie over de Defensienota. Het spreekt vanzelf dat daarin een directe relatie wordt gelegd met datgene wat ik zojuist over de NAVO zei.

In dit verband zijn er nog twee pikante punten, in de eerste plaats de uitbreiding van de NAVO. Daarvan zeg ik dat wij die richting moeten opgaan, maar dit mag niet ten koste gaan van de kracht van de NAVO. Daarover komen wij waarschijnlijk in het kader van het strategisch concept nog met elkaar te praten. Voorts hebben wijzelf een verruiming aangebracht als het gaat om het defensie- en veiligheidsbeleid door de wijziging van artikel 97 van de Grondwet. Binnenkort gaan wij waarschijnlijk de tweede lezing daarvan behandelen. In dat artikel wordt de krijgsmacht ook genoemd ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Ik ga even terug naar de NAVO. Ik heb waardering voor het betoog van de heer Dijkstal, maar begrijp ik goed dat hij de NAVO-uitbreiding wil stoppen, nadat de eerste drie kandidaten zijn toegetreden? Wat zegt hij tegen de Roemenen en anderen die ook graag onder die veiligheidsparaplu willen zitten?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik heb zojuist gezegd dat ik vind dat wij bij die discussie nadrukkelijk moeten stilstaan bij de kracht van de NAVO. De uitbreiding mag niet ten koste gaan van het vermogen van de NAVO om te reageren op de door mij genoemde dreigingen. Ik denk dat wij er een flinke kluif aan zullen hebben om dat te waarborgen en om te waarborgen dat de drie landen die er bijkomen hun rol daarin kunnen spelen.

Wat betreft de vraag of er nog andere landen bijkomen, moet zeer zorgvuldig worden nagegaan wat dit betekent voor de internationale stabiliteit. Dan kijk ik met name naar het Oosten, dus naar Rusland en de andere landen daar. Ik ben nog lang niet aan die stap toe, als er niet meer zekerheid is dat de eerste stap, waartoe wij in principe hebben besloten, weloverwogen is gezet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik neem aan dat de heer Dijkstal ook niet wil dat wij met Rusland terugkeren naar oude tijden door Rusland een soort vetorecht te geven op de toetreding van Roemenië tot de NAVO? Zover gaat de heer Dijkstal niet naar ik hoop.

De heer **Dijkstal** (VVD): Die vraag is betrekkelijk irrelevant op het moment dat er Rusland een totale desintegratie plaatsvindt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik keer terug naar de zaak. De heer Dijkstal zegt dat een en ander afhangt van... Dat is mij te veel een open deur. Ik vraag concreet of de heer Dijkstal van mening is dat de Russen een vetorecht moeten hebben als het gaat om de latere toetreding van Roemenië tot de NAVO. Wij gaan toch niet terug naar oude tijden?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik vind dat niemand buiten Nederland een vetorecht moet hebben over wat wij in Nederland vinden. Dat bepalen wij zelf wel. Ik zeg alleen maar dat de bijdrage die dit levert aan de stabiliteit, dan wel – dat is het spiegelbeeld – de bijdrage aan de instabiliteit zeer relevant is. Ik ben vooralsnog niet toe aan die discussie, als ik niet eerst meer ingevulde zekerheden heb over de

stap die wij nu gaan zetten. Er komt nog een verder debat in de Kamer. Dan komen wij nader terug op deze punten. Dit lijkt mij een vrij helder antwoord.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De heer Dijkstal zal die discussie snel moeten voeren. Ik grijp terug naar zijn eerdere opmerkingen over solidariteit met anderen. Dat zijn dus ook Roemenen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ik heb gesproken over de VN en de NAVO. Dat brengt mij bij de Europese Unie.

Een gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid is wel wenselijk, maar voorlopig weinig realistisch. Bij het Verdrag van Amsterdam zijn er verdere afspraken over gemaakt. Het is teleurstellend dat telkens blijkt, als het gaat om grote vraagstukken, dat de Unie niet als één weet te reageren. Wij moeten het blijven proberen, maar wij moeten wel realistisch zijn op dat terrein. Misschien kunnen wij meer van de Unie verwachten als het gaat om een betere samenwerking bij de controle op wapenexport. Verder vraag ik de regering of het niet de moeite waard zou zijn om te komen tot verscherping van voorwaarden ten aanzien van het aangaan van handels- en politieke relaties met bijvoorbeeld landen die aan de proliferatie van wapens meewerken of landen die handelen in wapens en technologie. In dat verband zijn Rusland en Iran sprekende voorbeelden.

Vervolgens kom ik te spreken over de internationale rechtsorde. In het debat van vandaag wil ik kort zijn waar het gaat om de internationale criminaliteit. Ik wil er twee dingen over zeggen. Voor ons is cruciaal de effectiviteit van wat wij afspreken met andere landen. Verder is het om die reden van belang te proberen multilateraal samen te werken, maar, nog nadrukkelijker dan wat betreft het eerdere punt dat ik noemde, geldt dat bilaterale samenwerking waarschijnlijk doelmatiger is.

Een belangrijk voorbeeld van multilaterale samenwerking is Interpol. Die organisatie is beduidend in betekenis afgenomen, zodanig dat wij binnen de Unie een poging hebben gedaan om met Europol aan de gang te gaan. Maar ook Europol is tot nu toe niet meer en kan waarschijnlijk ook niet meer zijn dan een organisatie waar inlichtingen worden ingebracht, verwerkt en weer ter beschikking worden gesteld aan politiële en justitiële apparaten in de lidstaten. Ik zeg dit met zoveel nadruk omdat het mij opvalt, ook weer de afgelopen zomer, hoe gemakkelijk er wordt gezegd: dit moet Europol doen. Ik noem als voorbeeld de kinderporno, zo ernstig als dat verschijnsel is. Ik dacht dat het minister Kinkel was die toevallig destijds in Zeeland op vakantie was. Europol, ja, zeker als het gaat om informatie-uitwisseling, maar maak niet de fout om te denken dat Europol al in staat is executief politiewerk te doen. Dat kan niet, omdat het dan botst met allerlei nationale systemen van strafrecht, opsporing en vervolging. Het kan niet, omdat er geen behoorlijke parlementaire controle op is in de derde pijler. Het kan ook niet, omdat er geen behoorlijke rechtsgang voor de burger is. Zolang dat daar niet kan, zullen wij, misschien nog meer dan voorheen, de bilaterale weg moeten zoeken. Verder samenwerken met Duitsland. Verder samenwerken met Frankrijk. Dat is een mooi voorbeeld omdat dit in de afgelopen periode ook gestalte heeft gekregen. En zo ook met andere landen.

De heer **De Graaf** (D66): Ik ben onder de indruk van deze beschouwing over Europol, maar het lijkt net alsof ik de heer Dijkstal tegen zichzelf hoor praten in zijn oude hoedanigheid. Punt is namelijk dat dit onderwerp de afgelopen vier jaren voortdurend aan de orde is geweest. Voortdurend is ook vanuit de Kamer gezegd, onder meer door mijn fractie – ik herinner mij nog de boeiende debatten – dat ervoor gezorgd moet worden dat het niet een grote vlekwerking krijgt en dat Europol zich eerst moet gaan concentreren op de eigen taken voordat er nieuwe gebieden aan die organisatie worden toegevoegd. En wat gebeurde er? De Nederlandse regering, ook u en uw toenmalig collega Sorgdrager gingen vervolgens akkoord met de uitbreiding van de taken.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dit moet een misverstand zijn. Er gaat geen dag voorbij of ik heb die prettige herinneringen aan het overleg tussen mevrouw Sorgdrager en mijzelf met de Kamer over de derde pijler en over Europol. Er heeft een uitbreiding van taken plaatsgevonden, in die zin dat er meer beleidsvelden bij Europol zijn gekomen ten aanzien van de informatie-uitwisseling. Er is geen taakuitbreiding gekomen in het overdragen van executieve bevoegdheden naar functionarissen van Europol. Dat kan ook nauwelijks want de groep is er te klein voor. U weet overigens dat er sommige lidstaten zijn die een dergelijke overdracht juist wel willen en daarop aandringen. Tot nu toe heeft het Nederlandse kabinet dat niet gewild, naar ik meen, met steun van de Kamer. En ik ben nu ook nog niet zover.

Een bijzonder onderdeel van de internationale criminaliteit waarover grote zorgen dienen te bestaan, is het internationaal terrorisme. De westerse samenlevingen zijn daarin misschien dubbel kwetsbaar. Het zijn samenlevingen met open grenzen en met open democratische systemen. De risico's worden ernstiger. Het is de combinatie van de ontwikkeling van fundamentalisme en radicalisme, gekoppeld aan moderne technologieën, zoals op het terrein van communicatie en mobiliteit. En daar komen de moderne wapens nog eens bovenop. Er ontstaat ook voor ons een volkenrechtelijk dilemma. Wat doe je als je ziet dat een vorm van criminaliteit zich zo betrekkelijk snel ontwikkelt, gelet ook op de laatste twintig jaar, en als je ziet dat het volkenrecht in meer formele zin er geen gelijke tred mee houdt? Wat moet je dan doen? Hoe moet je dan reageren? Ik meen dat de heer Rosenmöller een korte verwijzing heeft gemaakt naar de reactie van de Verenigde Staten ten aanzien van Afghanistan en Soedan, naar aanleiding van de bomaanslagen op de ambassades aldaar. Dat is een lastige vraag. Een vraag die wij onszelf willen stellen en een vraag die ik nog eens aan de regering wil stellen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): U heeft ook een antwoord op die vraag?

De heer **Dijkstal** (VVD): Een deel van een antwoord. Bij het ontbreken van een formele rechtsgrond als het gaat om het gebruiken van preventief of defensief geweld tegen ernstige dreiging met terrorisme, is de vraag hoe je daarop mag reageren. Bij mijn beste weten zijn daar twee criteria voor die een beetje in elkaars verlengde liggen. De ene is het

zogenaamde noodzakelijkheidsbeginsel en het andere is artikel 51 van het Handvest van de Verenigde Naties. Die twee bij elkaar vormen de grondslag, die overigens geconditioneerd is, naar noodzaak, naar proportionaliteit, naar effectiviteit, naar naleving van het internationale humanitaire recht en altijd met een rapportageverplichting aan de VN-veiligheidsraad. Ik zou het op prijs stellen als ik op dit punt van de kant van de regering een reactie zou kunnen krijgen. Daar kan ik dan een praktische vraag aan koppelen. Begin van dit jaar is de International convention for the suppression of terrorist bombings ondertekend. Bij mijn weten heeft geen van de lidstaten dat al geratificeerd. Wij ook niet. De vraag aan het kabinet is wanneer wij de stukken daarover kunnen ontvangen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik ben diep onder de indruk van dit doorwrochte betoog. Maar wat is het antwoord op de vraag? Dat is de politieke vraag. De heer Rosenmöller beantwoordde die in zijn interventie. U stelt veel vragen, maar heeft de VVD-fractie ook een antwoord op die vragen? Wat vond u van het Amerikaanse optreden in Soedan en Afghanistan?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ervan uitgaande dat de gebruikelijke waarschuwing vooraf aan de desbetreffende regering is gegeven – dat was overigens in Afghanistan lastiger dan in Soedan – meen ik dat de actie van de Amerikanen verantwoord was. Ik stel de vragen nu niet om achteraf te bekijken of ze dat wel of niet hadden mogen doen, maar om te bewerkstelligen dat wij vooraf meer met elkaar nadenken over de vraag hoe in toekomstige situaties moet worden gereageerd. Daar maak ik mij namelijk de grootste zorgen over.

De Nederlandse bijdrage aan de internationale rechtsorde heeft de laatste tijd natuurlijk een bijzondere nieuwe dimensie gekregen. Behalve het Internationaal Gerechtshof, hebben wij het Joegoslaviëtribunaal, het Internationaal Strafhof en is betrekkelijk recent gevraagd hier de berechting van de Lockerbieterroristen te laten plaatsvinden. Dat is eervol. Het zegt waarschijnlijk toch iets over de goede naam die Nederland op dit terrein heeft in de internationale gemeenschap. Dat verplicht ons overigens om zelf voortdurend te zorgen dat ons eigen rechtsstelsel inderdaad die goede naam ook verdient. Ik stel dit hier aan de orde, omdat ik vind dat wij goed na moeten denken over de gevolgen van deze nieuwe rol en over de voorwaarden waarop wij die straks in kunnen vullen.

De eerste voorwaarde zou zijn een brede internationale steun aan zoiets. Ik denk hierbij aan de discussie die is gevoerd over het Strafhof. De tweede moet zijn goede internationale afspraken over hoe dat in de praktijk zijn uitwerking krijgt. De derde zou zijn een eerlijke en volledige veiligheidsanalyse. Die analyse moet dan handelen over hoe wij daar in Nederland mee om moeten gaan. Het gaat dan om de wijze waarop wij mensen in hechtenis hebben, hoe getuigen hier komen en hoe rechters in de Lockerbiezaak hun werk moeten doen. Daar zijn vele vragen over te stellen. Ik vind dat wij onder ogen moeten zien wat de veiligheidsrisico's zijn, zodat wij ook kunnen beoordelen of de veiligheidsmaatregelen, inclusief de financiële middelen, toereikend zijn. Ik zou het op prijs stellen als dat verder uitgewerkt kan worden en als de Kamer daarover geïnformeerd kan worden.

Het volgende punt waar ik iets over wil zeggen, is het internationaal milieubeleid. Ik kies daarbij als start van de discussie de stand van zaken, waarover ik in de hoofdlijnen van het regeringsbeleid lees dat bij bijna alle milieuproblemen het gelukt is om de vervuiling te laten dalen, terwijl productie en consumptie groeien. Dit kan ik zetten naast rapportages die door het RIVM zijn gemaakt. De heer Rosenmöller heeft daar ook naar verwezen, maar dan vanuit de invalshoek dat wij er nog lang niet zijn met de doelstellingen die wij hebben. Wij zien aan de andere kant ontwikkelingen die hoop geven voor de toekomst. Wij zullen in ieder geval op dit terrein met elkaar verder moeten. Ik breng dit punt op, omdat ik het wil plaatsen in de internationale context. Wij zijn ervan overtuigd dat een groot deel van de effectiviteit van maatregelen gevonden kan worden op het internationale niveau. Hier speelt in het bijzonder de broeikasgassenproblematiek. In de stukken van de regering staat hierover dat de trendbreuk die te zien is bij anderen, hier niet te zien is. Dat baart dus zorgen. De vraag is hoe Nederland in het internationale kader meer resultaat kan bereiken op het gebied van het klimaatbeleid, de broeikasgassen. Ik sluit gaarne aan op de passage in de stukken van de regering, waar gezegd wordt dat hiermee – de Kyoto-afspraken en de HGIS-gelden – een Nederlandse bijdrage wordt geleverd aan de beperking van broeikasgassenemissie, gecombineerd met investeringen en technologieoverdracht in die landen. Dat is van belang in verband met bijvoorbeeld de clean-developmentprojecten. Ook wij zijn van mening dat nagegaan moet worden hoe wij daarmee verder kunnen in de relatie die wij hebben met ontwikkelingslanden. Dat zal dan waarschijnlijk vooral gaan om een duurzame energieinfrastructuur. In dat kader behoeft zeker ook de problematiek van de ''groene longen'' in de wereld meer aandacht. De gevolgen van de branden in Indonesië zijn zeer ernstig. Ik heb samen met een delegatie van deze Kamer over dat tropisch regenwoud van Kalimantan gevlogen. In combinatie met de berichten over de branden krijg je dan een beetje een notie van de ongelooflijke ramp die zich daar heeft voltrokken. Ook wat ons betreft moet worden nagegaan of het in het OS-beleid mogelijk is extra inspanningen van die landen te stimuleren met extra steun.

Voorzitter! Over het nakomen van de Kyoto-afspraken internationaal is er in juni van dit jaar een brief gestuurd aan de Kamer. Er zijn heldere afspraken gemaakt. Nederland bindt zich internationaal aan een reductieafspraak. Verder zijn er een aantal voorwaarden op het gebied van de implementatie van het communautair klimaatbeleid, joint implementation, clean development, verhandelbaarheid van de emissierechten en ten slotte de ratificatie van het protocol door de Verenigde Staten en Japan. Wij hechten daar zeer aan. Het gaat om meer dan alleen een handtekening; het is ook de ratificatie van de concrete verplichtingen die daaruit voor beide landen voortvloeien.

Voorzitter! Nog twee andere milieuvraagstukken verdienen onze bijzondere aandacht. Het betreft in de eerste plaats de nucleaire risico's in Rusland. Ik praat dan zowel over de militaire kant als over de civiele kant. Wij maken ons daar grote

zorgen over. Ik wil het kabinet dan ook vragen of het een mogelijkheid ziet om dat snel op de agenda van de Europese Unie te zetten. Dat zou bij uitstek een onderwerp zijn dat we in Unieverband met elkaar moeten proberen aan te pakken. Een tweede punt betreft het watermanagement in de ontwikkelingssamenwerkingslanden. Nederland heeft op dit gebied een grote knowhow. We hebben daar recent weer in eigen land kennis van kunnen nemen. Het is voor een aantal van die landen van zeer grote betekenis. Ik vraag daar dus gaarne aandacht voor.

In dit verband even een opmerking over watermanagement en Nederland. We worden nu natuurlijk bestookt met berichten over de schade die het water in Nederland heeft aangericht, zowel in het bedrijfsleven als bij particulieren. Ik heb uit de pers begrepen dat het kabinet voornemens is daar vrijdag over te vergaderen om te bezien hoe het daarop moet reageren. Ik vraag aan het kabinet om ons zo spoedig mogelijk daarna daarover te informeren.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Heeft de heer Dijkstal namens zijn fractie nu zelf een mening over hoe dat dan zal moeten lopen? Ik heb die mening vanmorgen gegeven. Ik neem aan dat hij een opvatting heeft die hij graag vrijdag als resultaat van het kabinetsberaad zal zien.

De heer **Dijkstal** (VVD): Die opvatting heb ik wel, maar die vertel ik u nog niet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is iets te makkelijk.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat zegt u, maar ik vind dat u het iets te makkelijk maakt. Wij hebben natuurlijk in de afgelopen jaren op het gebied van de waterlastproblematiek twee keer zeer lastige discussies gehad over de vraag waar je de grens moet leggen bij het vergoeden van schade. Dat is een zeer ingewikkelde vraag gebleken. Wij hadden aanvankelijk de hoop dat wij dit risico door een goed overleg met de particuliere verzekeraars behoorlijk bij hen onder zouden kunnen brengen. Wij zijn daarin teleurgesteld. Dat is niet gelukt. Dat heeft het vorige kabinet ertoe gebracht om zichzelf de vraag te stellen of het verstandig zou zijn om hier zelf nader regels voor te ontwerpen. Het wetsvoorstel ligt bij de Kamer. Dat is belangrijk want het luistert nauw. Het luistert zeer nauw hoever wordt gegaan met het vergoeden van schade ten gevolge van overlast door zoet of zout water.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat weet ik allemaal wel.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat kan wel. Maar ik heb geen zin om daar nu op vooruit te lopen, zeker niet als het kabinet eerst nog zelf die vraag gaat beantwoorden. De heer De Hoop Scheffer krijgt daar nu dus geen antwoord op, anders dan het antwoord dat ik zojuist heb gegeven.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is teleurstellend, maar dan moet de heer Dijkstal deze vraag niet opwerpen. Hij vroeg of het kabinet er vrijdag over zal spreken. Dan mag ik hem toch wel vragen wat hij vindt? Als hij niks vindt, is dat aan hem, maar dat vind ik dan wel teleurstellend.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik vroeg alleen maar of de berichten in de krant klopten, dat het kabinet er vrijdag over zou praten, en het antwoord is ''ja''.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): En daar heeft de VVD geen opvatting over op dit moment?

De heer **Dijkstal** (VVD): Op dit moment niet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): En later ook niet? Of alleen als het kabinet heeft besloten?

De heer **Dijkstal** (VVD): Later wel, maar nu niet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat is de moderne vorm van dualisme: eerst het kabinet laten beslissen en later zeggen wat je zelf vindt. Ik begrijp dit echt niet.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dan is de heer De Hoop Scheffer al heel lang in de war over de wijze waarop dit land wordt geregeerd. Eerst doet het kabinet wat en daarna controleert de Kamer. Ik weet dat het voor de heer De Hoop Scheffer verleidelijk is om te proberen om ook op die stoel te zitten, maar zo werkt het niet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik kan best in de war zijn. Ik ben de eerste om toe te geven dat dit af en toe gebeurt. Naar aanleiding van de actuele wateroverlast legt de heer Dijkstal een vraag voor aan het kabinet. Dan is het toch niet zo gek als ik vraag of hij daar zelf een opvatting over heeft. Ik constateer met teleurstelling dat hij die niet heeft.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik leg vele vragen voor aan het kabinet en er komen er nog veel meer.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik val de heer De Hoop Scheffer bij. Het is inderdaad wat magertjes wat de heer Dijkstal hier nu aangeeft. De VVD-fractie heeft voor de wet gestemd en die heeft het Staatsblad bereikt. De wet is nog niet ten uitvoer gelegd in verband met een toets in Brussel. Dat is de stand van zaken. De wet is in elk geval door het parlement aanvaard. De enige vraag is nu of de heer Dijkstal even kan inseinen wat voor engagement de VVD-fractie bij de totstandbrenging van de wet had. Wordt deze wet voor dit geval van toepassing verklaard, of niet? Daar mag hij toch een opvatting over hebben, vooruitlopend op een uitspraak van het kabinet. Het zou daar zelfs mee geholpen kunnen zijn.

De heer **Dijkstal** (VVD): Als de wet in het Staatsblad staat, houden wij ons allemaal aan de wet, maar ik vrees dat de heer De Hoop Scheffer er daarmee niet helemaal is. Het probleem is namelijk dat moet worden nagegaan of en in welke mate de schades voldoen aan de in de wet gestelde criteria. Ik ga daar nu dus niets over zeggen.

De heer **Van der Vlies** (SGP): De conclusie zou dan dus kunnen zijn dat wij, nadat de zaak is geïnventariseerd en goed is bekeken en nadat naar letter en geest aan de criteria van de wet zou zijn voldaan, ook deze medeburgers waar nodig voor een schadevergoeding in aanmerking doen komen?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat lijkt mij juist.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik ben blij dat collega Geluk uit de fractie van de heer Dijkstal vanmorgen heeft gezegd dat de Wet

schadevergoeding bij rampen mogelijkheden biedt om getroffenen te helpen. De ANP-kop luidt dan ook dat ook de VVD, met CDA en D66, wil dat de schade wordt vergoed.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het is dus eigenlijk gewoon een goede wet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): De heer Geluk is de heer Dijkstal misschien iets voor geweest, waarvan akte.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik ga kort verder met ontwikkelingssamenwerking. Ik zal het niet hebben over de afspraken die wij hebben gemaakt over bijvoorbeeld de 0,7%, of over de aanvullende afspraak in het regeerakkoord. Ik geef wel nadrukkelijk aan dat de ontwikkelingssamenwerking gericht moet zijn op de structurele versterking van economie en infrastructuur. Ik zeg voorzichtig dat wij in dit kader denken dat minister Herfkens hier verstandige uitspraken over heeft gedaan. Zij sprak over de vergroting van de effectiviteit en over het beëindigen van een zekere mate van versnippering naar landen of sectoren. Ik neem aan dat dit een verdere uitwerking krijgt. Wij vonden in elk geval dat het geluid in eerste instantie plezierig klonk.

Misschien kan de minister bij de nadere uitwerking een paar gedachten meenemen. Naar mijn mening zou het voor de landen waarover wij spreken goed zijn om vooral na te denken over een versterking van de private sector in die landen en over meer ruimte voor die landen in de internationale handel, waarop ik nog terug zal komen. Het zou voorts interessant zijn als het mogelijk werd om meer particuliere investeringen aan te trekken.

Voorzitter! Ik kom op de internationale economische ontwikkeling en de internationale concurrentiepositie van Nederland. Eerst de ontwikkelingen in de mondiale economie. Al enige tijd zijn wij getuige van een terugval in de groei in belangrijke delen van de wereld: Indonesië, Korea, Japan en Rusland. Daar komt nog de toename bij van de instabiliteit op de financiële markt. Het is niet zo gemakkelijk om daaruit de directe betekenis af te lezen voor bijvoorbeeld de groei in de wereld, maar wij worden er in elk geval niet geruster op. Die instabiliteiten en die terugval vormen op zichzelf een bedreiging voor de Nederlandse economie. In het debat over de regeringsverklaring heb ik namens mijn fractie gezegd dat een stevige duurzame financiële basis een voorwaarde voor overheidsbeleid in Nederland dient te zijn. Dat heb ik als voorwaarde geformuleerd, niet als doelstelling. Ik heb in dat debat gezegd dat naar het oordeel van de VVD het behoedzame groeiscenario, plus de hoge prioriteit die wordt gegeven aan het terugdringen van het tekort en de staatsschuld, plus de zogenaamde Zalmspelregels voor ons in de fase waarin wij nu verkeren een voldoende veiligheidsmarge bieden tegen tegenvallende economische ontwikkelingen. Ik noteer dat het CPB in zijn Macro-economische verkenningen in de eerste plaats de risico's die ik net noemde, bevestigt. In de tweede plaats noemt het de groeivertraging die voor 1999 optreedt, niet verontrustend. In de derde plaats bevestigt het dat het beleid financieel deugdelijk is. Die woorden lopen naar mijn mening parallel aan de zonet door mij genoemde stevige duurzame financiële basis.

Wat te doen met de aanvullende maatregel die het kabinet heeft genomen bij eventuele uitgavenmeevallers als gevolg van een gunstige economische ontwikkeling? Ik meen dat het kabinet daarmee een verstandig besluit heeft genomen. Ik zet daar een paar kanttekeningen bij. Het besluit of het voornemen wordt gedragen door de gedachte dat, als de groei toeneemt, wij te maken hebben met hogere looneisen. Voor de overheid krijgt dat z'n vertaling: als wij de parallelliteit met de markt willen handhaven, hebben wij meer geld nodig. Verder is relevant – ik sprak hierover in een interruptie met Melkert – dat de aannames die zijn gemaakt, misschien bij het tot stand komen van het regeerakkoord of daarna, riskant bleken te zijn. Zo zegt althans het kabinet en wij zijn het eens met het kabinet. Ik begrijp dat, als het inderdaad zo slecht uitpakt als op grond van de cijfers moet worden verondersteld, het dan verstandig is om wat geld achter de hand te houden om ervoor te zorgen dat je een en ander kunt betalen. Ik heb begrepen dat 0,25% loonstijging ongeveer 500 mln. is. Als dat ongeveer klopt, kun je heel snel uitrekenen wanneer de 1 mld. die wij hebben gereserveerd, niet meer toereikend is. Als die 1 mld. niet meer toereikend is, zijn er twee mogelijkheden. De eerste mogelijkheid is dat wij de parallelliteit met de markt loslaten. Dat betekent dat wij die parallelliteit in al die overheidssectoren niet meer handhaven. Ik denk hierbij in het bijzonder aan het onderwijs en de zorgsector. Bij de zorgsector is dat helemaal pikant, gelet op de recente discussie over de CAO. Wil je dat niet, dan zul je het geld ergens anders vandaan moeten halen. Is het dan niet verstandig om meevallers die zich voordoen, nog even te bewaren voor het geval wij ze daarvoor nodig hebben? Dat vraag ik aan de heren Melkert, De Graaf en Rosenmöller, maar niet aan de heer De Hoop Scheffer, want hij was het met mij eens. Hebben wij die meevallers daarvoor niet nodig – en die vraag stel ik dan weer aan het kabinet – dan is er natuurlijk de mogelijkheid deze te besteden aan bijvoorbeeld de prioriteiten die de heer De Graaf noemde in relatie tot de afspraken in het regeerakkoord. Mijn dunkt dat dit een heel verstandige afspraak is.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Is de heer Dijkstal het met mij eens dat in het regeerakkoord expliciet is opgenomen dat uitgavenmeevallers kunnen worden besteed aan intensiveringen volgens de prioriteiten van het kabinet? Ik noem: milieu, veiligheid, zorg en onderwijs. Is hij het ermee eens dat het kabinet volgens de huidige beleidslijn die uitgavenmeevallers wil reserveren voor de eventuele gevolgen van een hogere loonstijging, dat dit iets anders is dan hetgeen waar wij drie weken geleden over spraken en dat deze situatie zich waarschijnlijk volgend jaar voordoet omdat wij dan 3% economische groei hebben? Dat is immers hoger dan het behoedzame scenario aangeeft.

De heer **Dijkstal** (VVD): De eerste vraag die de heer Rosenmöller stelt, luidt impliciet: is wat het kabinet nu voorstelt een afwijking van het regeerakkoord? Dat bedoelen wij natuurlijk in politieke zin. Het kabinet kan dat niet eenzijdig doen. De drie partijen die het regeerakkoord hebben gemaakt, moeten daar met elkaar over praten. Ik heb niet de indruk dat het een afwijking is van het regeerakkoord. Tot nu toe heb ik dat niet zo expliciet van de coalitie-

partners gehoord, maar daarmee is het laatste woord nog niet gezegd.

De vraag is dan of de regering het recht of de plicht heeft om er zelf iets van te vinden, als zij tegen dat probleem aanloopt. Mij dunkt dat zij dat mag en moet. Dat heeft zij dan ook gedaan. Daarna ontstaat de vraag hoe daarop wordt gereageerd, niet alleen door de coalitiepartners, maar ook door anderen. Dat is relevant. Wij hebben er daarnet iets over gehoord. De heer Melkert heeft er een aantal vragen over gesteld. Ik wacht die antwoorden af, maar vooralsnog lijkt het mij een heel gezonde zaak om financieel behoedzaam te zijn. Uiteindelijk hoeft het voor niemand vervelend uit te pakken als de loonontwikkeling laag blijft, want dan is dat geld gespaard voor andere nuttige doelen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Een coalitiepartij heeft er vragen over gesteld, een tweede coalitiepartij zegt nu dat het allemaal wel best is en dat zij het beleid van het kabinet steunt...

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik heb niet gezegd dat het wel best is, maar ik vind het goed en verstandig.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Best of goed, de vraag is wat daarvan de overtreffende trap is. In ieder geval is er sprake van een positieve waardering.

Een derde coalitiepartij staat naast mij en zal het zelf zeggen. Gisteren werd meegedeeld dat D66 wil vasthouden aan de afspraak in het regeerakkoord dat deze meevallers zullen worden besteed aan de prioriteiten van het kabinet. Die formulering zegt indirect dat er met deze voorstellen van het kabinet iets wordt afgeweken van het regeerakkoord. Ik wil wel even weten hoe u daar precies in staat.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorlopig zie ik dat nog niet zo. Ik wacht gespannen af wat de heer De Graaf gaat zeggen, niet alleen over dit onderwerp, maar ook over alle andere. Daarna wacht ik weer gespannen op het kabinet. Los van die politiek relevante vraag vind ik het een verstandige beslissing.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De consequentie van die stellingname is als volgt. De VVD-fractie vindt dat bij een hogere groei dan het behoedzame scenario, waar wij waarschijnlijk volgend jaar op uitkomen, de extra inkomsten die de overheid heeft, te weten meevallers in de uitgaven, moeten worden gereserveerd voor een eventueel hogere loonstijging. Deze worden niet besteed aan zorg, veiligheid, milieu en onderwijs, omdat het kabinet de loonstijging niet juist heeft geraamd.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik hoop dat de heer Rosenmöller begrijpt dat de consequentie kan zijn dat je op de door hem genoemde sectoren moet bezuinigen om dat geld op tafel te leggen, als je er nu niet over nadenkt en een reserve aanhoudt, tenzij het personeel bij de overheid, het onderwijs en de zorgsector ver achter moet blijven op de arbeidsmarkt. Het lijkt mij volstrekt duidelijk dat het geld er linksom of rechtsom moet komen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Wij hebben het linksom gevonden, en dat hebben wij u gisteren doen toekomen. Daarbij spelen twee elementen. Ons pakket betekent een versterking van het arbeidsaanbod. Dat houdt matiging van de loonstijging in, en dat is de oplossing van het kabinet voor het probleem waarover wij nu spreken. Verder zijn er een aantal bezuinigingen in het pakket opgenomen die acceptabel zijn om de intensiveringen die wij noodzakelijk vinden, te kunnen financieren. Het loopt echt allemaal rond.

De heer **Dijkstal** (VVD): Mijn verwijt is niet dat uw verhaal niet rondloopt, maar ik ben het niet eens met een aantal keuzes die u maakt. Als je nu niet even spaart voor het moment waarop je het nodig hebt, en als je straks wel voor die situatie komt te staan, zul je andere pijnlijke maatregelen moeten nemen. Zo simpel is het.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Ik wist niet dat ik nog kon beleven dat de heer Rosenmöller mijn persberichten gaat voorlezen, maar dat doet mij deugd. Het scheelt in mijn tekst. Het antwoord op de vraag of het een afwijking is of niet, kan hij ook krijgen. Ik vind het inderdaad een afwijking, maar wij zullen horen wat het kabinet ervan vindt.

De heer Dijkstal stelt klip en klaar dat het evident is dat je extra geld moet hebben voor hogere loonkosten. Dat lijkt mij een invitatie aan al die mensen die looneisen hebben. Zij worden als het ware door hem ondersteund.

Als dat zo evident is, waarom is door zijn voorganger als fractieleider van de VVD tijdens de formatie dan niet gezegd dat de uitgavenreserve van 1 mld. volstrekt onvoldoende is en dat daar minimaal nog 1 mld. bij moet? Dan hadden wij zaken kunnen doen. Dan hadden wij ook kunnen bekijken wat er nog over is voor andere uitgaven.

Dat is niet gebeurd. Wij hebben juist gezegd dat wij een uitgavenreserve van 1 mld. opzijzetten voor onvoorziene omstandigheden zoals de nominale problematiek. Als er meevallers zijn in de uitgaven, worden zij besteed in de lijn van de prioriteiten van het regeerakkoord. De zorg, waarin loonkostenstijgingen kunnen optreden, is een prioriteit van het regeerakkoord, maar dat geldt ook voor het milieu.

Vindt de heer Dijkstal ook niet dat die twee afspraken onderling tegenstrijdig zijn?

De heer **Dijkstal** (VVD): De vraag wat er aan cijfermateriaal op tafel heeft gelegen, is voor mij niet gemakkelijk te beantwoorden. Ik weet niet hoe realistisch of onrealistisch dat was en hoe het in de gehele mix zat. Ik zat daar niet bij. Ik constateer in ieder geval wel, en daar is nu ook door de regering op geattendeerd, dat de inschattingen over de loonontwikkeling toch wel erg optimistisch zijn. Hoe het dan ook gegaan is, de vraag ligt dan wel op tafel hoe je daarmee omgaat. Dat probleem kunnen wij niet negeren, dus daar moet op de een of andere manier over nagedacht worden. Nu was de eerste vraag of ik niet iets uitlok, door er hier over te spreken. Ik ken de gevoeligheid, maar volgens mij is dat echt niet het geval, want het materiaal waar wij nu over praten, ligt allemaal op tafel. Voor 1999 weten wij het percentage. Wij weten inmiddels van de vakbonden waar zij gaan zitten in de loononderhandelingen. Wij kennen de cijfers die gehanteerd zijn in de begroting, die 2% en die 1,25%. Ik geloof niet dat ik ergens toe uitnodig door er nu naar te verwijzen dat dit waarschijnlijk aan de lage kant is. Ik denk niet dat wij daar zo bang voor hoeven te zijn. Wij moeten wel rekening houden met bepaalde ontwikkelingen

en ik zie nog steeds niet in wat het bezwaar is om daar rekening mee te houden, in de hoop overigens dat het straks niet nodig is, want dan kan het geld voor die andere doelstellingen worden gebruikt.

De heer **De Graaf** (D66): Ik zal zeggen wat het bezwaar is, mijnheer Dijkstal. Ik weet niet hoe lang dat potje moet worden opgepot. Dat kan wel tot het jaar 2002 zijn en dat betekent dat wij die meevallers dan überhaupt niet in deze periode kunnen uitgeven aan die beleidssectoren. Het bezwaar is natuurlijk dat je het nu voor één doel wegzet, blokkeert, zodat het niet aan – het onderwerp milieu heb ik al een paar keer genoemd – het milieu kan worden besteed. De inzet, ook in het regeerakkoord, was dat ook de milieulasten bij een hogere economische groei extra worden gecompenseerd. Dat betekent dan dat dit niet kan, althans niet via de uitgavenkant, omdat al het geld voor latere jaren opzij wordt gezet, met het oog op eventuele problemen rond de loonstijging.

De heer **Dijkstal** (VVD): De heer De Graaf heeft het volste recht om daar een eigen positie in te nemen, maar ik blijf dan toch met een probleem zitten. Als wij er nu geen reservering voor doen, dan is de vraag aan de heer De Graaf of hij vindt dat wij achter moeten blijven bij die loonontwikkeling. Als zijn antwoord daarop ''ja'' is, dan is dat helder en dan hoeven wij er nu inderdaad geen rekening mee te houden.

De heer **De Graaf** (D66): Mijn antwoord is dat het een van de elementen is die in latere jaren een rol kunnen spelen. De vraag die ik de heer Dijkstal heb gesteld over de afspraak die wij van de zomer hebben gemaakt, is nog steeds niet beantwoord. Het stoort mij dat hij zegt dat hij er niet bij was en dat hij al die dingen niet had gezien. Zijn fractie was daarbij en de heer Dijkstal vertegenwoordigt die fractie nu. Ik neem aan dat hij de rechten en plichten overneemt van zijn voorganger. Hij was er in symbolische zin dus wel bij.

De heer **Dijkstal** (VVD): Wat de heer De Graaf nu doet, is een beetje flauw, want dat heb ik gezegd in antwoord op de vraag van de heer Rosenmöller. Hij vroeg in hoeverre ik het cijfermateriaal kende dat daar op tafel lag en dat kende ik niet. Ik ken natuurlijk wel de afspraken in het regeerakkoord.

De heer **De Graaf** (D66): Het is een kwestie van in de eigen archieven kijken. Ik denk dat de heer Dijkstal dan een eind komt. Vindt hij niet dat de afspraak die wij van de zomer hebben gemaakt en de afspraak die het kabinet nu, overigens buiten de fracties om, heeft gemaakt niet één op één zijn en zich dus niet met elkaar verhouden?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik zie natuurlijk de spanning. In juli is er een bepaalde afweging gemaakt, maar er ligt nu cijfermateriaal dat tot meer behoedzaamheid dwingt. Als wij dat toen geweten hadden, dan hadden wij wel andere afspraken gemaakt. Dat kan ook gelden voor andere nieuwe ontwikkelingen. Daar ontstaat zeker een spanning. Ik kan mij niet voorstellen dat het kabinet iets doet dat in strijd is met het regeerakkoord. Ik zie het op dit moment eerlijk gezegd ook niet, maar ik ga de discussie niet uit de weg. Ik ben zeer benieuwd naar de nadere beantwoording van de vragen, ook in de tijd uitgezet. Er wordt gesproken over enkele jaren en de vraag is tot waar dat dan loopt, maar vooralsnog is het wel een goed financieel beheer.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Voorzitter! Er ontspint zich een interessante discussie binnen de coalitie. Daar bemoei ik mij uiteraard helemaal niet mee. Het probleem van de heer Dijkstal is ook een ander, en dat is dat hij nu al, drie weken na het debat over de regeringsverklaring, in het zwaard valt van de ramingen van zijn eigen coalitie. Wat is hier het probleem? Waarom vindt hij dat van die extra reservering? Hij noemt het beleid solide – ik heb hem dat net horen zeggen – als niet alleen wordt uitgegaan van lastenverzwaring volgend jaar, niet alleen meer uitgeven dan bezuinigen, maar ook van tegenvallers die, gedeeltelijk, in het financieringstekort lopen. Ik begrijp het wel dat hij zegt wat hij zegt. De zorg over het financieringstekort deel ik met hem. Het probleem dat hij nu heeft, is dat zijn stellingname, die ik inhoudelijk deel, nu al afwijkt van hetgeen het kabinet heeft geraamd. Het is dus in feite strijdig met zijn eigen verhaal dat het allemaal solide is, want dat is het niet. Omdat hij dat weet, heeft hij dit debat nodig om een appeltje voor de dorst voor later te bewaren.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik ben misschien niet duidelijk geweest, voorzitter. Mijn excuses daarvoor. Het was denkbaar dat de tegenvallende economische ontwikkeling in Rusland en/of Azië de VVD gedwongen had te zeggen dat het standpunt, dat wij anderhalve maand geleden innamen en dat is vermeld in het regeerakkoord, niet meer houdbaar was. Ik heb in het vorige debat gezegd en ik herhaal het nu: wij vinden dat daarin geen aanleiding ligt om de veiligheidsafspraken op dit punt aan te scherpen. Daar zit het probleem niet. Het probleem zit in de aannames inzake de ontwikkeling van de lonen in de jaren 2000, 2001 en 2002. Het kabinet zegt: dat zien wij somberder in dan ten tijde van de onderhandelingen over het regeerakkoord en wij vinden het verstandiger ons behoedzaam op te stellen en een marge in te bouwen. Daar ben ik het mee eens en dus steun ik dat.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als u zo overtuigd zou zijn van de soliditeit, ook op langere termijn, van hetgeen dit kabinet zich voorneemt, had u toch nu al niet die extra reserve nodig? Ik weet een ding van de vakbeweging. Ik zie geen enkele aanvoerder van een vakcentrale in 2001 of 2002 een looneis formuleren die ligt rond 1%. Daar zullen wij het snel over eens zijn. Uw probleem is dat u hiermee aangeeft, hoewel u iets anders zegt: het is inderdaad niet solide, want ik weet niet hoe het allemaal op langere termijn zal lopen en ik heb een extraatje nodig.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Ik kan niet precies beoordelen hoe het in juli is gegaan, maar ik kan de heer De Hoop Scheffer nu al voorspellen dat wij in de loop van deze kabinetsperiode telkens nieuw cijfermateriaal krijgen dat niet helemaal meer correspondeert met wat staat in het regeerakkoord. Telkens zal daarbij de vraag moeten worden beantwoord: wat doen wij nu? Voorzover er in het regeerakkoord meer processuele afspraken over zijn gemaakt, kom je ermee weg en voorzover dat niet het geval is, zul je er telkens op moeten reageren. Dat lijkt mij een heel normale zaak.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Als het in dit land zo zou zijn dat wij als parlementariërs en leden van de regering de loonontwikkeling in de hand hadden, zou ik u een eind kunnen volgen, maar dat hebben wij niet. Dat wordt niet in deze zaal uitgemaakt. U vraagt van sociale partners loonmatiging. Dat is op zichzelf goed. Tegelijkertijd zit er een kabinet dat al voor volgend jaar zegt: wij geven uit, geven uit en geven uit. Daar zit een spanning tussen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Zeker. Daar wil ik graag nog een opmerking over maken, voorzitter, ook in de richting van de heer De Hoop Scheffer. Dan kom je op het belangrijke thema hoe je kunt proberen om de loonmatiging die wij van de afgelopen jaren kennen, ook in de komende jaren te realiseren. Daarbij speelt het onderwerp lastenverlichting natuurlijk een belangrijke rol. Dan kom ik tot het punt dat de heer De Hoop Scheffer ook in eerste termijn heeft aangeduid, namelijk de lastenverzwaring voor 1999. Ik mag eraan herinneren dat ik dit punt in het debat over de regeringsverklaring zelf aan de orde heb gesteld, omdat toen duidelijk was, om de redenen die wij allemaal kennen, dat wij in 1999 te maken zouden krijgen met een lastenverzwaring van 1,5 mld. Ik wist toen overigens nog niet dat het 1,5 mld. was. Er circuleerden toen bedragen tussen 1,5 mld. en 2 mld. Ik heb het kabinet de vraag gesteld: hoe moet ik, gezien de afspraken in het regeerakkoord over lastenverlichting, de verzwaring in 1999 zien? Mag ik ervan uitgaan dat het betekent dat het kabinet in de jaren erna een lastenverlichting van 6,5 mld. tot stand brengt, bestaande uit 5 mld. uit het regeerakkoord plus 1,5 mld. aan het ongedaan maken van de lastenverzwaring? Daarbij deed zich nog een probleem voor inzake het tempo van premies en belastingen. Dat is een techniek waar ik niet helemaal in thuis ben. Ik wacht wat dat betreft nog op mooie antwoorden van de kant van de regering. Politiek is van belang dat het kabinet zich houdt aan de afspraken over de lastenverlichting, dus inclusief de correctie inzake 1999. Al dat goed wordt ingezet, put ik daar de hoop uit van een loonmatigende werking.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Iemand die een beetje thuis is in de premies – verder durf ik ook niet te gaan – weet dat een van de problemen is dat 1999 een lastenverzwaringsjaar wordt en dat er door Jan en alleman voor gewaarschuwd is dat er dan een tekort van 7 mld. in de sociale fondsen zit. U heeft gedurende de campagne – ik heb dit eerder vandaag in een interruptiedebatje met u al gezegd – steeds gezegd: lastenverlichting, lastenverlichting en nog eens lastenverlichting. En nu zien wij dat 1999 begint met lastenverzwaring en is het maar de vraag of in de jaren erna, los van het belastingplan, die lastenverlichting er zal komen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat is voor mij niet de vraag. Dat is de opdracht die wij onszelf in het regeerakkoord hebben gegeven en waaromtrent ik drie weken geleden een bevestiging van de regering heb gekregen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): U noemt dat allemaal solide. Waarvan akte, zeg ik nogmaals.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Dat is waar. Alles wat we nu nog niet voor de komende vier jaar om hebben gezet in wet- en regelgeving, is dus, in de definitie van de heer De Hoop Scheffer, niet solide. Dat zij zo. Volgens de heer De Hoop Scheffer zouden, bijvoorbeeld, de afspraken over de integrale invoering van het belastingstelsel voor de 21ste eeuw pas solide te noemen zijn als zij in het geheel hier op tafel liggen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Natuurlijk is dat zo. Maar wat ook solide en volstrekt helder is, is dat er volgend jaar een lastenverzwaring plaatsvindt. Als de heer Dijkstal het beleid solide vond, zou hij de discussie over die reserve helemaal niet nodig hebben.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het was voor mij in ieder geval een punt van zorg, want anders was ik er in het vorige debat niet zelf over begonnen.

Voorzitter! Ik wil verder gaan met de internationale concurrentieverhoudingen en de positie van Nederland binnen de internationale vehoudingen. Kort samengevat zijn de uitgangspunten van de VVD: steun aan de vrijhandel en strijd tegen het protectionisme. De VVD is voorstander van vrije mededinging en dus tegen monopolies en kartels. Dat zou ook de hoofdlijn moeten zijn van het Nederlandse beleid.

Deze uitgangspunten leiden al snel tot een discussie over het toezicht. Hoe ga je daarmee om in een wereld die liberaliseert, globaliseert en internationaliseert? Hoe kun je dat toezicht vormgeven? Hoe kun je controleren wat er op het terrein van wereldwijde monopolie- of kartelvorming door internationale fusies en overnames tot stand komt? We kennen de sectoren waarin zich dat aftekent. Het regeerakkoord spreekt over versterking van de positie van de Bretton-Woods-instellingen en de WTO. Ik vraag het kabinet hoe zij zich dat verder concreet voorstelt. Ik kan mij indenken dat de voorstellen van de commissie-Jenny relevant zijn. Deze voorstellen behelzen samenwerking in het kader van de WTO in de vorm van wederzijdse informatie-uitwisseling en misschien ook bijstand bij het optreden tegen notoire overtreders op dit terrein. Ik kan mij voorstellen dat je daar verder mee zou kunnen komen. Het gaat dan om samenwerking tussen de EU, de WTO en met name van de kant van de Verenigde Staten de Federal trade commission en de Anti-trust division van het Department of Justice.

Het is in dit verband dat de rol van het IMF besproken zal moeten worden. Het lijkt mij overigens een van de impliciete afspraken van het regeerakkoord om daar naar te kijken. Ook voor de VVD is het van belang dat het IMF recht in de leer blijft. Bijvoorbeeld als het gaat om een reactie op een situatie in een aantal Aziatische landen – wij hebben de discussie met Indonesië gezien – of in Rusland, zal, naar wij hopen, het uitgangspunt van het IMF blijven: versterkt toezicht, versterking van het financiële stelsel in die landen en vasthouden aan de voorwaarden van te nemen monetaire, economische en misschien soms zelfs sociale maatregelen. Het is volstrekt duidelijk dat als het IMF hier de teugels laat vieren, heel veel geld in bodemloze putten terechtkomt. Bodemloze putten zijn in dit geval particuliere rekeningen. Ik vraag daarom de inzet van de regering op dit punt. Ik zeg dit overigens in het besef dat er binnenkort in de Kamer een algemeen overleg is hoe het verder moet met het IMF. Ik loop daar nu niet te veel op vooruit.

Dijkstal

Voor de internationale concurrentie is ook de integrale invoering van ons nieuwe belastingstelsel van groot belang. Dat was een van de redenen waarom wij dat nieuwe belastingstelsel zouden willen invoeren. Voorts zou ik in dit kader iets willen zeggen over de exportbevordering. Voor Nederland is die van uitzonderlijk grote betekenis. Van 1997 naar 1998 is het percentage van ons bruto binnenlands product dat wordt geëxporteerd, weer verder toegenomen, van 54 naar 56. Het is dus meer dan de helft. In geld uitgedrukt, is de toename 45 mld. Dat rechtvaardigt dat wij nog eens met elkaar nagaan of het denkbaar is de export- en investeringsfaciliteiten te verbeteren. In het bedrijfsleven blijkt bijvoorbeeld de behoefte om meer met één loket te kunnen werken. Er kan bijvoorbeeld een betere aansluiting worden gezocht tussen de exportkredietverzekeringskant en de gebonden hulpprogramma's bij de OS-landen. Is het, juist op dit terrein, mogelijk de rol van de ambassades te versterken bij de exploratie van mogelijkheden en de dienstverlening aan bedrijven die in andere landen werken of willen gaan werken? Ik ben heel benieuwd hoe de reis van de minister-president naar Zuid-Amerika de volgende maand gaat verlopen.

Behalve dat verdient ook de exportpromotie nog nadere aandacht. Ik zou graag een lans breken voor de positie van de cultuur en de topsport daarin. Bij de cultuur is ook een vraag of die in een aantal gevallen niet als zelfstandig exportproduct al interessant is. Daar bovenop zou het goed zijn als wij meer combinaties zochten met cultuur en sport bij de bevordering van handelsrelaties en export. Ik zou het op prijs stellen als het kabinet daarover in overleg zou willen treden, enerzijds met de kunstinstellingen die daarvoor in aanmerking komen, en anderzijds, wat de sport betreft, met NOC-NSF.

Voorzitter! Tot slot nog twee korte opmerkingen op het terrein van de export. Ik denk dat het goed is dat wij er voortdurend over blijven nadenken of de actualiteit ons mogelijkheden biedt om bijzondere exportpromotieactiviteiten tot stand te brengen. De reis onder het vorige kabinet naar Indonesië is volgens mij in een aantal opzichten zeer interessant geweest. Ik doel op de handelsdelegaties en het bezoek van de Koningin. Nu realiseer ik mij goed dat er in Indonesië geweldige ontwikkelingen aan de gang zijn; ik bedoel dan niet alleen en niet zozeer de presidentswisseling, maar ook andere ontwikkelingen. Het lijkt me evenwel bij uitstek interessant om te kijken of er daar al aanleiding is voor nadere activiteiten.

Ten slotte vraag ik, op het terrein van de export, aandacht voor de harmonisatie van de kredietverzekeringen binnen de Europese Unie.

Voorzitter! Hiermede wilde ik het onderdeel internationale context afsluiten om aanvullend nog een paar opmerkingen te maken over binnenlandse onderwerpen, die overigens ook een relatie hebben met wat ik al eerder heb gezegd.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Nog even, voorzitter, omdat collega Dijkstal anders misschien mijn vraag zou vergeten. Ik heb met belangstelling en voor een groot deel ook met instemming kennisgenomen van de uitgebreide manier waarop hij op de internationale omgeving is ingegaan. Dat doet mij deugd. Mijn vraag is evenwel waarom deze beschouwing van de heer Dijkstal – alles wat hij gezegd heeft – leidt tot de merkwaardige positie van de VVD rond het budget van Ontwikkelingssamenwerking, want dat begrijp ik dan niet. Als je nu spreekt van die internationale verplichtingen en je betoog lardeert met een aantal enorme problemen, waarom dan die bezuiniging? Ik kan overigens hetzelfde toevoegen ten aanzien van Defensie.

De heer **Dijkstal** (VVD): Voorzitter! Die vraag is gemakkelijk te beantwoorden, zoals hij al eerder altijd gemakkelijk te beantwoorden is geweest. Nederland wil graag zijn bijdrage leveren in die hele internationale gemeenschap. Er zijn internationale afspraken over gemaakt: de 0,7% ODA is een internationale afspraak, maar er zijn niet erg veel landen die zich daaraan houden. Er zijn trouwens meerdere landen die zich niet houden aan afspraken die zij internationaal maken. Ik denk ook aan contributiebetalingen en al dat soort dingen meer. Het siert Nederland dat het dit wel doet. Wij vinden dat ook en wij houden ons aan de internationale afspraken. Dan is het legitiem en ook wel begrijpelijk – ik ontken het niet – dat je zegt: kunnen we daar niet verder in gaan? Dat is gebeurd; er is een discussie over geweest. We hebben daar een afspraak over gemaakt en die afspraak staat. Ik geloof niet dat er aanleiding is om nu van die ingeslagen weg verder af te buigen. Ik doel op de 0,7% waar Nederland zich aan houdt; daar mogen we best in internationaal kader een beetje trots op zijn.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Het is 0,8%.

De heer **Dijkstal** (VVD): U vraagt naar ons standpunt. Nu, wij hebben gezegd: wij tekenen voor die internationale afspraak. Wij tekenen ook voor de vervolgafspraak die we in de coalitie hebben gemaakt, maar het ging u met name om de internationale dimensie.

Voorzitter! Pratend over de positie van Nederland in de wereld, hoort daar ook de vraag bij: hoe staan we er zelf voor? Wat is bijvoorbeeld de staat van ons openbaar bestuur om onze rol in de wereld te kunnen vervullen en om trouwens ook de rol in Nederland te kunnen vervullen? Ik wilde daar kort een paar opmerkingen over maken, die uitgaan van het volgende. Ik denk dat het op het moment dat wij in het buitenland moeten handelen, soms niet gemakkelijk uit te leggen is dat een coalitieregering in Nederland soms overleg betekent en dat wij een parlementair stelsel hebben, waardoor er, voordat beslissingen definitief worden genomen – ik denk met name even aan de Unie –, overleg met het parlement nodig is. Dat wensen wij in Nederland zo en wíj wensen dat ook. Daar moeten we ook heldere afspraken over hebben, maar op zichzelf bevordert dat niet de slagvaardigheid van ons openbaar bestuur. Dat doen we overigens om andere goede redenen en zo hebben we deze afspraken. Maar daar waar het wel mogelijk is om de slagvaardigheid van het openbaar bestuur te versterken, zou ik wensen dat we dat met een hoger tempo zouden doen. Het valt, zo denk ik, uiteen in drie groepen van onderwerpen. Over de eerste groep zal ik nu zeer kort zijn, te weten heel de discussie over versterking van het primaat van de politiek. Het ligt in het verlengde van de discussie over het advies- en overlegstelsel, zoals we die in meerdere kabinetten hebben gevoerd; het betreft ook het niet vluchten in externe onderzoeken en de wijze waarop we ons eigen

besluitvormingsproces regelen, terwijl ik hier ook kan noemen de Kaderwet ZBO's.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Collega Dijkstal is er beroemd om dat hij de punt in zijn zin heel lang kan uitstellen, maar daar was hij dan toch en dus ik kan even iets vragen.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dit viel mee.

De heer **De Graaf** (D66): Ik hoorde u net zeggen dat het overleg met het parlement de slagkracht niet echt bevordert, of woorden van soortgelijke strekking. Kunt u dat eens in voorbeelden aangeven op het terrein waar u het over had, de internationale afspraken? U maakt internationale afspraken, althans dat deed u in uw vorige rol, maar het wordt belemmerd door de rol van het parlement?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat is niet zo moeilijk. Dat hebben wij uitgebreid meegemaakt, maar wat mij betreft om een goede reden. Ik heb dat met u zo vaak meegemaakt. Wij waren weer eens in Brussel geweest en iedereen vroeg wat wij deden. Wij zeiden dat wij dat niet wisten. Wij wilden wel iets doen, maar wij moesten een parlementair voorbehoud maken. Wij reisden spoorslags terug naar Nederland, bespraken dat met het Nederlandse parlement en pas als u het goed vond, gingen we weer naar Brussel en vertelden we dat het goed was.

De heer **De Graaf** (D66): Sterker nog, voordat u naar Brussel ging, sprak u met ons en zeiden wij dat we het goed vonden.

De heer **Dijkstal** (VVD): Nee, nee!

De heer **De Graaf** (D66): Jawel, we hebben de agenda altijd van tevoren besproken. Dat is niet het punt.

De heer **Dijkstal** (VVD): Nee, het was beide, en dat is het punt!

De heer **De Graaf** (D66): Het is een beetje een rare suggestie als zou een parlementaire behandeling de slagkracht van het Nederlandse bestuur verminderen! Ik neem ook wel wat afstand daarvan!

De heer **Dijkstal** (VVD): Nou, met respect daarvoor, maar ik niet! Ik vind het begrijpelijk, omdat ik hecht aan de parlementaire controle. Dat is in ieder geval een punt dat ons dan wel bindt.

Voorzitter! De juridiseringsdiscussie is zeer belangrijk en zeer interessant. Ik ga er nu niet in detail op in. Ik ben zeer benieuwd naar waar het kabinet op dit punt mee zal komen en vooral hoe snel dat zal kunnen. Er ligt zeer veel interessant materiaal waarover wij graag met het kabinet verder praten. Dat geldt ook voor de vereenvoudiging van de bezwaar- en beroepsprocedures, zoals dat ook in het regeerakkoord is afgesproken, inclusief de beperking van de zogenaamde actio popularis tot belanghebbende. Wat ons betreft, hopen we dat het kabinet daar tempo in kan maken.

Voorzitter! Ik stap over naar opmerkingen die te maken hebben met een ander belangrijk element voor onze positie in de internationale concurrentieverhoudingen, namelijk het Nederlandse bedrijfsleven. Dat gaat in een aantal opzichten goed, maar het verdient op een andere punten nadere aandacht. Deze punten zijn trouwens ook in de Miljoenennota gesignaleerd, zoals de krappe arbeidsmarkt, de knelpunten op het terrein van infrastructuur en milieu en de toenemende internationale concurrentie binnen de landen van de EMU. Op dat laatste ga ik verder niet in, want dat is wel duidelijk.

Wel wil ik een opmerking maken over de arbeidsmarkt. Daar zitten we met twee lastige problemen. Ondanks het feit dat goede en zelfs spectaculaire resultaten zijn geboekt als het gaat om werkgelegenheid en terugdringen van werkloosheid, zitten we met twee hardnekkige problemen. Op het ene probleem ben ik een aantal weken geleden uitvoerig ingegaan, namelijk de behoefte bij meer dan een miljoen mensen om te werken maar voor wie geen banen beschikbaar zijn. Het gaat om mensen uit de reïntegratie van de WAO, om ouderen, vrouwen die willen werken of om allochtonen. Het is een grote groep waarvoor we veel moeten doen om hen op die arbeidsmarkt te krijgen. Ik ga er nu niet dieper op in, omdat ik nu even de andere kant aan de orde wil stellen. Dat is de vraag aan de kant van het bedrijfsleven naar gekwalificeerde arbeidskrachten, die men niet kan krijgen. Het is interessant dat dit zich op twee niveaus afspeelt. Het speelt zich af op het onderste niveau. We weten natuurlijk dat de harde kern van de langdurig werklozen vaak ook de slechtst geschoolde is en dat het moeilijk is om daar iets van scholing in aan te brengen, die weer nodig is om zich te laten kwalificeren voor datgene wat gevraagd wordt. De andere kant is meer in de midden- en hogere regionen. Ik praat dan over technische MBO'ers en HBO'ers, over HBO economie en over technici, economen en juristen op universitair niveau. Dat speelt zich af in specifieke sectoren van de arbeidsmarkt, zoals bouw, industrie, gezondheidszorg, financiële instellingen en zakelijke dienstverlening. Het is mijns inziens van belang, ook vanwege de projecties op de langere termijn, dat wij proberen meer inzicht te krijgen in waar nu precies die knelpunten zitten. Is het niet verstandig om hier een initiatief te nemen om sociale partners, het onderwijsveld en de overheid – het kabinet zelf – bij elkaar aan tafel te krijgen om een gezamenlijke structurele aanpak van deze krapteproblematiek te bewerkstelligen? Dat zal moeten beginnen met een behoorlijke analyse, opdat wij weten wat er precies aan de hand is en daarna kunnen we kijken hoe we precies omgaan met in- en uitstromen van het onderwijs, kwaliteit en kwantiteit. Ik overweeg op dit punt in tweede termijn een motie in te dienen.

Ik vraag bijzondere aandacht voor de kwaliteit van het Nederlandse beroepsonderwijs, afgezet tegen de ontwikkelingen in de andere EU-landen. Dat is zeer relevant, omdat wij meer en meer concurreren op een internationale arbeidsmarkt. Voorts vraag ik mij af of wij op de een of andere manier ook niet meer aandacht moeten besteden aan de assistentenopleiding en het leerlingwezen. Dit kan misschien door een verruiming in de fiscale faciliteit, maar ik kan dat niet helemaal overzien. Wat mij betreft is dit een punt waarover wij later bij de behandeling van de begroting van Financiën of die van de begroting van Onderwijs nog een keer moeten spreken.

Ik ben in het debat over de regeringsverklaring al uitvoerig ingegaan op de infrastructuur. Ik zal dat niet herhalen. Voor mij blijft het sleutelwoord vooralsnog de bereikbaarheid. Dan heb ik het over wegen, water, lucht en openbaar

vervoer. Ik accentueer wel dat als je praat over de positie van Nederland op de internationale markt, de betekenis van Schiphol en Rotterdam niet kan worden overschat. Deze is cruciaal voor ons economisch beleid en dus ook voor het sociale beleid in Nederland. Ik ben zeer benieuwd hoe de discussie over met name Schiphol zich verder ontwikkelt als het gaat om de middellange en de lange termijn. Het lijkt mij niet correct dat ik daar een voorschot op neem; excuses daarvoor, mijnheer De Hoop Scheffer. Eerst moet het kabinet zijn afspraak nakomen dat wij daar aan het eind van het jaar nader over worden geïnformeerd. Dan gaan wij de discussie gaarne aan. Behalve deze twee uitermate belangrijke mainports zitten wij overigens ook nog met een aantal andere interessante havens en luchthavens. Ik noem onder andere Vlissingen, Delfzijl, Amsterdam, Maastricht Aachen Airport, Eelde en Eindhoven.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Kan het zogenaamde anticiperend gedogen, namelijk het gedogen dat de geluidsgrens ook dit jaar wordt overschreden, op de steun rekenen van de fractie van de VVD?

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat was mijn volgende passage. Ik hoop echt dat wij erin zullen slagen om ons in de internationale wereld niet helemaal belachelijk te maken. Ik vraag het kabinet om dit te voorkomen. Wij hebben in het begin van dit jaar afspraken gemaakt over een groei met 20.000 passagiers per jaar over een periode van vijf jaar. Die afspraken zijn gemaakt op basis van twee condities. De ene had betrekking op het effect op het milieu en de woningen. Daar kom ik dadelijk apart op terug. De andere had betrekking op de gedoogsituatie. Hoe aanvaardbaar is het om iets te gedogen? Met andere woorden, iets wat niet in de wet- en regelgeving is verankerd, mag je dat toestaan in het kader van behoorlijk bestuur of niet? Over dat gedogen zijn twee afspraken gemaakt. De ene is dat dit toelaatbaar is, in afwachting van de op te stellen aanwijzing. Ik zou het plezierig vinden als daar met meer energie aan wordt gewerkt. Ik heb het dan niet over het kabinet, maar meer over degenen die dit lopen te frustreren. Voorts is in de nota Gedoogbeleid aangegeven – deze is besproken – dat dit een vorm van gedogen is die bestuurlijk aanvaardbaar is. Ik zie op beide punten nog geen reden om er anders over te denken. Dan blijft over het punt waarover al eerder discussie is ontstaan.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! De heer Dijkstal heeft het over degenen die het proces lopen te frustreren. Over wie heeft hij het dan? Dat zijn grote woorden, dus ik wil dat precies weten.

De heer **Dijkstal** (VVD): Mij is gemeld dat de snelheid waarmee wij de aanwijzing tot stand willen brengen, telkens wordt vertraagd door procedures. Als dat niet waar is, dan trek ik deze woorden onmiddellijk in. Als het wel waar is, dan betreur ik dit zeer.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Is dit een oproep om maatschappelijke organisaties niet meer naar de Raad van State te laten gaan om daar te laten toetsen in hoeverre de aanwijzing van het kabinet al of niet rechtmatig is? Valt dat in het kader van de juridisering ook al onder de beperkingen die de heer Dijkstal wil opleggen aan maatschappelijke organisaties? Hoe moet ik dat zien?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik heb gezegd wat ik wilde zeggen. Ik heb er geen behoefte aan om verder te treden in een punt dat ik drie minuten geleden al heb besproken. Toen hoorde ik de heer Rosenmöller niet. Ik heb mij toen afgevraagd of wij niet met grote spoed moeten gaan werken aan een wijziging van de bezwaar- en beroepsprocedures en een afschaffing van de actio popularis. Als de heer Rosenmöller daaraan meedoet, dan kunnen wij snel aan het werk.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat is flauwekul. Ik stelde die vraag, omdat ik enige irritatie bespeurde. De heer Dijkstal sprak over degenen die de procedure frustreren. Ik wil gewoon weten wie dat zijn, wat ze frustreren en wat de heer Dijkstal van die organisaties of partijen verwacht.

De heer **Dijkstal** (VVD): Het is niet zozeer irritatie als wel grote zorg over datgene waarmee wij bezig zijn en de belangen die op het spel staan.

Dat brengt mij op de discussie die is ontstaan over het aantal woningen. Wat dat betreft behoor ik tot dezelfde club als de heer Melkert. Dat zijn de ministers uit het vorige kabinet die van de zomer niet zijn gebeld. Wij beiden staan nu hier en moeten de vraag beantwoorden hoe het nu zat met die woningen. Welnu, ik heb daar zeer levendige beelden van, overigens niet altijd samen met de heer Melkert. In sommige omstandigheden zat ik wel met hem aan de tafel, naar ik meen, in een of andere onderraad. Dan waren er weer overleggen met een aantal ministers waar ik bij zat en hij niet en wellicht zelfs andersom, hoewel dat laatste mij onwaarschijnlijk lijkt. Ik herinner mij van die vele gesprekken twee vingers. De ene vinger was de vinger van mevrouw De Boer. Dan hingen wij inderdaad over de tafel met kaarten, geluidslijnen en zones. Dan gingen wij alles precies na. Gebiologeerd volgden wij dan de vinger van mevrouw De Boer. Even later gingen wij dan naar de andere kant van de tafel en daar was de vinger van mevrouw Jorritsma. En met dezelfde gebiologeerdheid volgden wij die. En wat hebben wij toen niet een boeiende gesprekken gehad over woningen, zones en al dat soort dingen meer.

Bij mijn beste weten heeft dat geresulteerd in een brief aan de Kamer in maart. Op dit punt bevatte die brief voor mij twee relevante passages. De meest relevante voor ons was het vasthouden aan de PKB die als grens hanteert 15.000 woningen. De VVD vond en vindt dat zolang die PKB geldt, wij die grens als maatstaf moeten houden. De andere passage heeft betrekking op vooralsnog 12.000 woningen. Er zat kennelijk een zekere marge in ten aanzien van de vraag of het wel om precies 12.000 woningen zou moeten gaan. Volgens mij is die discussie relevant voor zowel dit jaar als voor volgend jaar. Uit de krant heb ik vernomen dat de minister van Verkeer en Waterstaat het gebruiksplan van Schiphol voor volgend jaar vooralsnog niet goedkeurt, omdat zij vindt dat dit onvoldoende voldoet aan de te stellen eisen. Ik treed daar nu verder niet in. Het is haar taak en plicht om er een standpunt over in te nemen. Die bal is teruggespeeld en wij wachten keurig het antwoord daarover af.

Blijft over het lopende jaar. Tegen de achtergrond van wat ik zo-even

allemaal gezegd heb, vind ik dat voor het lopende jaar geaccommodeerd moet worden datgene wat wij afgesproken hebben. Om precies de reden die de heer Melkert aangaf toen hij het voorbeeld noemde van de supporters die naar de voetbalwedstrijd wilden: ik wil niet dat Nederland zich belachelijk maakt in de internationale gemeenschap.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ontstaan dat soort belachelijke situaties niet op het moment waarop je onvoldoende maatregelen neemt dan wel dat je de luchtvaartsector zelf niet opdraagt om voldoende maatregelen te nemen om de groei van de luchtvaart zich binnen de lijnen van mevrouw De Boer, die ook voor de omwonenden van belang zijn, te laten afspelen? Ook daarin behoort de overheid namelijk betrouwbaar te zijn.

De heer **Dijkstal** (VVD): Natuurlijk. Ik erken ten volle dat een discussie over accommoderen van meer luchtvaart om al die belangrijke sociale en economische redenen die erbij horen, ook moet passen in andere wet- en regelgeving die wij hier in Nederland relevant vinden. Dat kan zijn wettelijke regelgeving op het terrein van bijvoorbeeld milieu en geluidshinder of Binnenlandse Zaken. Natuurlijk moet dat gebeuren. Daar gaat ook de discussie die wij met elkaar voeren om. Wij hopen natuurlijk met de discussie over de vijfde baan, wat mij betreft zo snel mogelijk, minder van dat soort lastige spanningspunten te krijgen. Dus ik ga die discussie niet uit de weg, maar ik zie het op dit moment wel verder los van de discussie over 1998. Ik vind echt dat wij ons in dezen aan de gemaakte afspraak moeten houden. Dan krijg je vervolgens onmiddellijk de periode van vier jaar daarna. Dan komt ook het punt van de aanwijzing weer aan de orde. Dan gaan wij weer verder vrolijk met elkaar praten, maar ik vind wel dat de lijn helder moet zijn.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De gemaakte afspraak in de richting van burgers en omwonenden is dat er een geluidszone is die al een aantal jaren een wettelijke status heeft. Vervolgens is die dus in 1997 overschreden en dreigt die ook in 1998 overschreven te worden. Vindt de heer Dijkstal niet dat de overheid ook bescherming hoort te bieden op een niveau, zoals wij dat afgesproken hebben met die burgers? Is dat ook niet een contract met burgers? Moet niet tegen de luchtvaartsector worden gezegd: vrienden, wij hebben een contour en gij zult het inderdaad binnen die contour afwikkelen dit jaar? Als je dat blijft uitstellen, kom je op een gegeven moment op het punt dat voor het eind van het jaar er banen moeten worden gesloten of dat Schiphol helemaal dicht moet. Dan moeten wij zwichten voor machtspolitiek. Maar als je anticipeert op goed beleid, heb je dat soort dingen in een latere fase niet nodig.

De heer **Dijkstal** (VVD): Natuurlijk is dat zo. Zo heeft het vorige kabinet op het moment dat het voor die vraag stond, die extra vluchten moeten en willen accommoderen. Die afweging heeft het moeten maken. Kunnen wij dat, kijkend naar de wet- en regelgeving? Willen wij dat, politiek-bestuurlijk gesproken? Hoe doen wij dat? Al die vragen zijn zeer uitgebreid aan de orde geweest en zijn zeer weloverwogen. Dat heeft geleid tot een op zichzelf helder standpunt. U mag het daar natuurlijk mee oneens zijn, maar er kan geen twijfel over zijn dat wij dat zeer weloverwogen hebben gedaan, ook gezien de belangen die daarbij in het geding waren.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik wil de heer Dijkstal dankzeggen voor zijn inkijkje in hoe het in het kabinet toe kan gaan. Wij horen daar doorgaans niet echt veel over.

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik kom wel eens een lezing bij u geven.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Dit was zeer smaakvol en het doet verlangen naar meer, maar dit terzijde. De heer Dijkstal had nog een andere duiding, namelijk dat wij ons niet belachelijk moeten maken. Is er in de positie van de VVD-fractie een besluit denkbaar dat de marktbehoefte aan vliegbewegingen, met alles erop en eraan, toch plafonneert, dat niet belachelijk zou zijn?

De heer **Dijkstal** (VVD): Natuurlijk is dat denkbaar. Daar praten wij met elkaar over en daar gaat de discussie voor de middellange en lange termijn ook over. Ik heb met Schengen in die paar dagen dat dat speelde, gedacht: het is toch niet mogelijk dat wij het in ons land zo hebben georganiseerd, zeker met die overvloedige wet- en regelgeving en al die procedures, dat wij voor zo'n krankzinnige vraag komen te staan. Dat was absurd en dat moeten wij niet nog een keer hebben. Ik hoop dat u dat met mij eens bent.

De heer **Van der Vlies** (SGP): Ik herinner mij die discussie, zij het dat ik die niet zelf namens mijn fractie heb gevoerd. De VVD-fractie had bij die discussie een heldere positie ingenomen. Heeft u zich nu op voorhand gecommitteerd aan maximering of valt dat ook onder de stelling ''laten wij ons niet belachelijk maken''?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ik committeer mij op voorhand nergens aan, maar wij voelen ons verantwoordelijk om daar met elkaar over te praten. Het kan nooit onbeperkt zijn, omdat je het altijd afzet tegen andere belangen die je ook wilt dienen, zoals milieu en veiligheid. Dus wat dat betreft is er altijd genoeg stof voor discussie over de vraag hoe je dat organiseert, kwantificeert en kwalificeert.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Net zoals de heer Geluk bij de tuinders, heb ik van collega Te Veldhuis het standpunt over Schiphol gehoord. Los daarvan, wil ik vragen wat de heer Dijkstal vond van de opmerking van collega Melkert, die zei: laat de nieuwe minister van Verkeer en Waterstaat maar met een soort nulnotitie komen, want de minister van Verkeer in het vorige kabinet was niet zo geweldig. Ik citeer collega Melkert vrij. Wat vindt de heer Dijkstal daarvan?

De heer **Dijkstal** (VVD): U citeert wel heel vrij. Wat de heer Melkert siert, is dat hij zei: ik zat daar bij en ik heb het dus over mijzelf. Daarom heb ik mij bij die club van hem aangesloten, want ik zat er ook bij en ik heb het ook over mijzelf. Ik probeer te bedenken waar die discussie eigenlijk door ontstaan is. Ik ga dat van die twee vingers en die tafel niet herhalen, maar veel verder dan dat ben ik ook niet gekomen. Ik praat nu over 1998. Als daar interessante mededelingen over te doen zijn, of dat nu in Buitenhof is of ergens anders, neem ik daar graag kennis van. Het kabinet zou echter, als daar verwarring over is, moeten proberen

daar helderheid over te verschaffen. Ik vind het dus onjuist dat de heer Melkert dat aan mevrouw Netelenbos, minister van Verkeer en Waterstaat, vraagt. Hij zou dat aan het kabinet moeten vragen.

De heer **Schutte** (GPV): Mevrouw de voorzitter! De heer Melkert heeft gezegd dat het debat over de toekomst van Schiphol gevoerd moet worden in samenhang met het debat over de ruimtelijke indeling. Ik doel op die houtskoolschets en de nadere vijfde nota. Deelt de heer Dijkstal dat standpunt?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ja. Er zijn twee discussies. De ene gaat over de mogelijkheden op Schiphol naar aanleiding van een vijfde baan. Ik ga ervan uit dat wij daar snel helderheid over krijgen en dat wij de besluitvorming daarover kunnen afronden. Hoe eerder wij dat doen, hoe minder wij discussies moeten voeren zoals wij zojuist voerden. De andere gaat erover dat het kabinet zal proberen aan het eind van het jaar een nadere aanduiding te geven over hoe het daarna verder moet. Dat is op dit moment nogal vaag. Het is de vraag hoe specifiek dat zal zijn, hoe concreet de onderliggende gegevens zijn. Ik heb genoteerd dat de heer Melkert er nog niet gerust op is dat het feitenmateriaal er dan zal zijn. Daarvoor moeten wij natuurlijk de situatie later dit jaar afwachten. Op de vraag naar de samenhang met wat sinds vandaag niet meer de houtskoolschets heet, kan ik geen antwoord geven. Dat wil ik ook graag weten, omdat het belangrijk is om hiermee tempo te maken. Het hoort natuurlijk wel een beetje bij elkaar.

De heer **Schutte** (GPV): Dat laatste wil ik graag onderstreept hebben. Omdat het bij elkaar hoort, zult u het met mij eens zijn en ook met de heer Melkert dat het één niet van het ander losgekoppeld moet worden op basis van het argument dat wij snel duidelijkheid moeten krijgen over de verre toekomst van Schiphol.

De heer **Dijkstal** (VVD): Nee, de aanleg van die vijfde baan vind ik het dringendst en bij de andere kwesties moet zorgvuldig gehandeld worden vanwege het verstrekkende karakter van het besluit. De minister-president was gisteren niet te houden over het idee van een vliegveld in zee. Ik vind dat op zichzelf interessant, maar het geeft wel aan hoe graag wij al willen weten hoe het straks moet gaan, terwijl wij dat nog niet weloverwogen kunnen vaststellen.

Voorzitter! Over het bedrijfsleven heb ik nog een enkele korte opmerking. Ik denk dat voor een verdere versterking van de positie van het bedrijfsleven een aantal onderwerpen nadere aandacht behoeven. Daarbij denk ik aan de administratievelastendruk, aan de invoering van de euro, aan de marktwerking- en dereguleringsoperaties die verder doorgezet moeten worden op dit terrein. Ik denk ook aan de integrale invoering van het nieuwe belastingstelsel. Dat is ook van groot belang voor het bedrijfsleven. Daarnaast zullen wij moeten bezien of er nog bijzondere kansen zijn waar wij ook nog op in zouden moeten spelen, gewoon omdat het goed is voor ons allemaal. Te denken valt hier aan een verdere ontwikkeling van de toeristische sector, de recreatieve sector, waar goede kansen liggen, ook kansen op werkgelegenheid met name aan de onderkant waar de banen zo hard nodig zijn. Ik denk ook aan het stimuleren van wat heet de ''electronic commerce'' en in het bijzonder denk ik aan de land- en tuinbouwsector. Onze land- en tuinbouwsector speelt namelijk een prominente rol als wij praten over de Nederlandse economische groei of over export. Het is noodzakelijk om door te gaan met reconstructie en herstructurering ter wille van meer dynamiek en meer vernieuwing in die sector. Wij moeten werken aan harmonisatie op het Europese niveau. Ik denk met name aan harmonisatie als het gaat om milieu en dierenwelzijn. Wij zullen ons nog meer moeten concentreren op producten waar wij echt sterk in zijn, producten met toegevoegde waarde.

Voorzitter! Ik wil in het kader van de begroting nog wat opmerkingen maken over een aantal zeer belangrijke onderwerpen voordat ik kan afronden. Sommige sprekers voor mij zijn daar uitgebreid op ingegaan. Ik zou dat ook graag willen doen, maar het is de vraag hoe zinvol dat op dit moment is. Een belangrijk onderwerp is de situatie bij de politie. Er zijn onder andere afspraken gemaakt over de aansturing. Hoe gaat het verder met de verdeling van het extra geld dat uitgetrokken is voor politie en justitie? Hoe gaat het verder met de aanpak van integraal jeugdbeleid? Ik denk dat de coördinatie onder VWS moet vallen en dat de integraliteit verzekerd moet zijn. Hoe gaat het verder met de plannen ten aanzien van de sociale infrastructuur, een punt dat met name de heer Melkert noemde? Hoe moet ik dat zien in relatie tot de vormgeving van integraal veiligheidsbeleid? Dit zijn woorden die ik uit het regeerakkoord heb gehaald, die in de stukken staan, maar waarvan ik de vertaling nog niet heb gezien. Misschien heb ik die vertaling nog niet kunnen zien in verband met de korte tijd die het kabinet tot nu toe had. Ik voeg aan deze opsomming nog één punt toe, namelijk het grotestedenbeleid. Ik denk dat ik een slagje positiever ben over de vorige kabinetsperiode dan de heer Melkert, maar hoe het ook zij, bij de verdere ontwikkeling van het grotestedenbeleid moet de koppeling niet alleen gelegd worden met de sociale infrastructuur, maar ook met de veiligheidsproblematiek die zeer pregnant in die stadswijken speelt. Ik vraag aan het kabinet wanneer wij over deze onderwerpen, liefst zo snel mogelijk, nadere voornemens kunnen vernemen. Ik ga er daarbij van uit dat dit op een dusdanig tijdstip is, dat wij daar bij de begrotingsbehandeling dieper op in kunnen gaan. Het onderwerp is er belangrijk genoeg voor.

Het belang van het millenniumvraagstuk is breeduit geëtaleerd. Ik zal dat niet herhalen. Ik heb begrepen dat er een cyclus was van een driemaandelijkse rapportage aan de Kamer. Dit was van belang, omdat de Kamer dan haar controlerend werk kon doen. Bij mijn beste weten is daar een beetje de klad in gekomen, maar dat kan te maken hebben met kabinetswisselingen. Het lijkt mij goed dat de Kamer zo snel mogelijk nader wordt geïnformeerd over de huidige stand van zaken, opdat zij van daaruit verder kan opereren.

Wij hebben op het vlak van de informatie- en communicatietechnologie met instemming kennisgenomen van de mededelingen van de minister van Onderwijs. Hij wil over datgene wat op het terrein van het onderwijs speelt nog eens nadenken, communiceren en misschien met aangepaste plannen komen. Mijn wens is dat die informatie- en communicatietechnologie nadrukkelijker in het hele kabinetsbeleid aandacht krijgt. Dat

geldt voor het ministerie van Economische Zaken en voor dat van Binnenlandse Zaken, maar wellicht ook voor andere ministeries.

Op het punt van het inkomensbeleid zit ik met een kleine puzzel. Ik wil graag aan het kabinet vragen hoe ik die moet oplossen. Op bladzijde 17 van de hoofdpunten van het regeringsbeleid staat een passage waarin de regering de invloed op inkomensontwikkeling en inkomensverdeling relativeert. Ze doet dit onder verwijzing naar een aantal andere omstandigheden. Ze wijst erop dat bij inkomensontwikkeling en inkomensverdeling vraag en aanbod een factor van invloed zijn. Ze verwijst naar individuele initiatieven die burgers kunnen nemen en die daar een afwijking in veroorzaken. Ze verwijst naar de sectorspecifieke afspraken. Ik kan me daar ook wel iets bij voorstellen. En ze verwijst naar het optreden van maatschappelijke organisaties. Ik begrijp dat allemaal. Het is mij echter niet helemaal duidelijk wat we ons bij die relativering verder moeten voorstellen. Misschien wil de minister-president daar wat nadrukkelijker op ingaan.

Ook de zorgsector met alle vraagstukken die daar spelen, is zeer belangrijk. Ik word hier een beetje gehandicapt door dezelfde handicap die ik net al noemde bij het veiligheidsbeleid en de andere onderwerpen, namelijk dat de plannen van de regering nog niet voldoende bekend zijn. Ik heb er nota van genomen dat de 1,4 mld. intensiveringen voor een deel wel, maar voor een deel nog niet belegd zijn met concrete plannen. Als motief daarvoor geldt ook dat er soms meerjarenafspraken moeten worden gemaakt. Ik kan me daar wel iets bij voorstellen. Ik denk echter dat het wenselijk is dat wij meer zicht krijgen op wat het kabinet precies in 1999 voor ogen heeft, bij voorkeur voor het moment waarop de begroting van Volksgezondheid hier aan de orde komt.

De **voorzitter**: Mijnheer Dijkstal, voorzover ik klok, gaat u nu wel heel erg over uw spreektijd heen. Zoudt u daar zo meteen een beetje aan kunnen denken, als u verder gaat?

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik wil aan collega Dijkstal vragen wat de interpretatie van de VVD-fractie is van de passage in het regeerakkoord over de aanpassing van de ziekenfondsgrens aan lonen c.q. prijzen. Dat wordt veranderd. Het is nu aanpassing aan de lonen en dat wordt aanpassing aan de prijzen. Wanneer gaat dat wat u betreft in? Hoe moeten we dat interpreteren? Wat is uw opvatting daarover?

De heer **Dijkstal** (VVD): Wat mij betreft moet het zo snel mogelijk ingaan als het gaat om de aanpassing van de grens. Er zit echter een koppeling met de instroom van het aantal zelfstandigen. Bij de gesprekken daarover en in de tekst in het regeerakkoord is gezocht naar een zekere parallelliteit tussen de instroom en de uitstroom. Het dossier bevindt zich nu vooral in de fase van de techniek. Hoe bereik je dat je de beide dossiers van de instroom en de uitstroom met elkaar kortsluit? Er moet volgens mij een oplossing voor te vinden zijn. Je zou bijvoorbeeld de inwerkingtreding zodanig kunnen inrichten, dat je de wetgeving voor de zelfstandigen op tafel hebt liggen en dat je voor de andere categorie, eventueel met terugwerkende kracht voor 1999, een jaar later kijkt naar de grenzen. Volgens mij komen we daar wel uit. We horen de specifieke details nog wel.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Maar politiek is uw signaal dat de wijze van indexering van de ziekenfondsgrens – die dus leidt tot uitstroom uit het ziekenfonds omdat indexering plaatsvindt aan de prijzen en niet aan de lonen – op een gelijktijdig moment plaatsvindt met de instroom als gevolg van zelfstandigen die kunnen toetreden tot het fonds.

De heer **Dijkstal** (VVD): Dat is de politieke koppeling. Nu moet de techniek ons daar verder uit helpen en dat schijnt te kunnen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): En dat allebei zo snel mogelijk?

De heer **Dijkstal** (VVD): Ja.

Voorzitter! Ik stel nog één vraag over het onderwijs. Ik heb kennisgenomen van een actuele zorg over een tekort aan leerkrachten dat zich op korte termijn zal voordoen, maar zeker in de verdere toekomst. Kan het kabinet ons hiervan een nadere analyse geven, zo mogelijk in relatie tot de mogelijkheden die de technologie ons biedt? In het blad van de Algemene onderwijsbond staat hierover een aantal interessante ideeën. Het zou interessant zijn om te bekijken hoe wij hiermee konden omgaan.

Het laatste punt waarover ik iets wil zeggen, betreft de asielzoekers. De heer De Hoop Scheffer heeft hier vanmorgen al naar verwezen. Naar mijn beste weten is de laatste raming voor het lopende jaar 40.000 en ik heb indicaties dat dit aantal voor 1999 wel eens naar 48.000 zou kunnen oplopen. Dit roept al de vraag op hoe dit financieel wordt aangepakt in het lopende jaar. Wat nog belangrijker is, is de vraag wat daarvan, in aantallen, de werking wordt in het volgende jaar. Ik ben erg geschrokken van signalen die erop wijzen dat wij rekening moeten houden met een oploop naar 60.000. Wij lopen dan volop aan tegen de opvangproblematiek waarover de heer De Hoop Scheffer sprak. Ik maak mij zorgen over de ontwikkeling van deze aantallen. Ik maak mij daar dubbel zorgen over omdat mij is gebleken dat Duitsland die ontwikkeling niet meemaakt en dat de aantallen daar inmiddels wel gestabiliseerd zijn. Ik vraag het kabinet of dit klopt. Als dat zo is, zou dit betekenen dat het in één van de twee landen die op dezelfde manier met dit onderwerp te kampen hadden, beter loopt dan in het andere.

Kunnen wij hierover meer duidelijkheid krijgen, inclusief de financiële consequenties, die wij in de begroting verder onder ogen zullen moeten zien? Ik koppel daar het volgende aan. Op dit moment ben ik teleurgesteld over de wijze waarop in de beschikbare stukken de vertaling heeft plaatsgevonden van de operationalisering van alle afspraken terzake in het regeerakkoord. Ik begrijp dat daar een excuus voor kan zijn, zeker gezien de korte tijd die hiervoor beschikbaar was, maar het gaat wel om een aantal onderwerpen waarmee wij direct aan de gang zouden moeten kunnen. De zaak van de ongedocumenteerden ligt bij de Tweede Kamer, want het desbetreffende wetsvoorstel zou hier afgehandeld kunnen worden. Maar wanneer krijgen wij nader bericht over bijvoorbeeld de aanpassing van de opvang? En wanneer worden de cruciale afspraken over de ambtsberichten uitgevoerd? Hier hebben wij dringend behoefte aan, zeker met

het oog op een aantal landen. Is de monitoring al stopgezet? Voorts is in de stukken niets vermeld over de passage uit het regeerakkoord over beheer en gezag. Graag ontvang ik terzake van de Europese harmonisatie te zijner tijd mededelingen over de wijze waarop de gewijzigde Oostenrijkse voorstellen verder zijn behandeld in het K4-comité. Hoe worden de terug- en overnameclausules operationeel gemaakt? Naar de trek van asielzoekers naar Nederland is een onderzoek aangekondigd. Ik ben daar zeer in geïnteresseerd, zeker tegen de achtergrond van hetgeen ik zojuist over Duitsland heb gezegd. Wanneer kunnen wij de resultaten van dat onderzoek verwachten?

Ik voeg hier twee punten aan toe die niet in het regeerakkoord staan. Zullen wij niet actiever moeten worden met de terugzending van Bosniërs en zullen wij ook niet de VVTV's moeten intrekken, gezien hetgeen Duitsland op dit terrein doet? Is het voorts denkbaar dat er meer prioriteit wordt gegeven aan de aanpak van de mensensmokkelorganisaties?

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Alle vragen die collega Dijkstal stelt, stelt hij terecht. Ik meen ook dat je niet moet doen wat in het regeerakkoord ergens staat: een studie verrichten naar het antwoord op de vraag hoe het toch komt dat er zoveel mensen naar Nederland komen. Als ik collega Dijkstal dit lijstje hoor opsommen, vraag ik mij wel af wat er in de afgelopen jaar allemaal is gebeurd. Waarom steunde de VVD in april van dit jaar een CDA-motie niet die precies om dit soort dingen vroeg? De heer Dijkstal mag de vragen stellen, want zij zijn relevant. Als het juist is dat er 60.000 mensen komen, is dat een immens probleem. Dat is geen probleem waar je politiek over gaat zitten hakketakken, dat zeg ik er meteen bij. Ik vraag mij in gemoede af wat er de afgelopen vier jaar is gebeurd dat dit ons zo over de schoenen loopt.

De heer **Dijkstal** (VVD): Onvoldoende, dat is in ieder geval zeker. Dat is precies de reden waarom daarover in het regeerakkoord zo uitgebreid en zoveel afspraken zijn gemaakt. Ik weet niet waarom wij de motie van het CDA niet hebben gesteund. Ik was daar niet bij.

Het gaat erom dat wij kennelijk telkens een beetje te naïef zijn over de ontwikkelingen. In de landen om ons heen gaat het toch op een andere manier dan bij ons. Daar moeten wij toch eens dieper over na denken. Naar mijn mening gaat het vooral om een betere operationalisering van hetgeen wij beleidsmatig met elkaar hebben afgesproken.

Voorzitter! De staat waarin Nederland zich bevindt, is in dit jaar in vele opzichten ronduit goed te noemen. Zoals het ernaar uitziet – ik wijs op de begroting voor 1999, het laatste jaar voor de eeuwwisseling – gaat het ook het volgend jaar goed met Nederland. Wij hebben een lange weg afgelegd. Ik noem het uit de hand lopen van de overheidsuitgaven, een te hoge lastendruk, de grootschalige werkloosheid en de internationale concurrentiepositie van Nederland. Al deze onderwerpen lijken zo technisch, zo hard en zo financieel, maar zij hebben allemaal een heel grote sociale component. Ik hoop dat dit kabinet de richting die het vorige kabinet op deze punten volgde – het regeerakkoord geeft het aan – kan aanhouden. Ik zeg dat overigens in het besef dat dit alleen maar zal lukken als wederom vertrouwen kan worden gewekt, zowel bij burgers als bij sociale partners. Daaraan voeg ik toe dat je dat vertrouwen alleen maar krijgt als je zelf politiek en bestuurlijk betrouwbaar bent.

De vergadering wordt van 18.49 uur tot 20.20 uur geschorst.

□

De heer **Marijnissen** (SP): Mevrouw de voorzitter! De laatste weken wordt weer eens pijnlijk duidelijk wat de gevolgen zijn van het neoliberale denken en het marktfundamentalisme dat ermee gepaard gaat. Er is alom onzekerheid over de economische ontwikkeling. Beursindexen gaan dan eens omhoog en dan eens omlaag. Dat leidt tot grote zenuwachtigheid op die beurzen. Het vrije en ongecontroleerde kapitaalverkeer doet nog eens een extra duit in het ongewisse zakje. De euforie over het financiële marktmechanisme dat rozengeur en maneschijn beloofde, verstomt.

Inmiddels heeft Maleisië een eind gemaakt aan het vrije kapitaalverkeer. Er gaan steeds meer stemmen op om regulerend op te treden tegenover de financiële speculanten, nu ook in Hongkong. In Frankrijk hebben Jospin en Chirac opgeroepen tot restricties voor het hijgerige kapitaalverkeer. De ernst van de crisis in Azië biedt ons de kans om de liberale clichés te slopen die al zo lang doctrine zijn, zegt de sociaal-democratische minister van financiën in Frankrijk, Dominique Strauss-Kahn. De bekende Duitse sociaal-democraat en ex-bondskanselier Helmut Schmidt hield in de Volkskrant van afgelopen zaterdag een pleidooi om het roofdierkapitalisme te temmen. Zelfs in de boezem van het IMF en de Wereldbank zijn tegenwoordig geluiden te horen die pleiten voor het beperken van de vrijheid van de wereldwijde geldstromen. Ik heb niet voor niets sociaal-democraten uit Frankrijk en Duitsland aangehaald. Graag verneem ik van de minister-president wat zijn standpunt is in dezen en of hij van plan is het Franse standpunt te steunen.

Geïnspireerd door het idee van oud-Nobelprijswinnaar Tobin heb ik al eens een pleidooi gehouden voor een belasting op kapitaaltransacties, als rem op de speculaties met wat tegenwoordig flitskapitaal heet. Zelfs een minimale taks van om en nabij 0,5% zou op wereldschaal jaarlijks een bedrag van 1000 mld. dollar kunnen opbrengen, waarmee de strijd tegen de noden op de wereld een echte impuls gegeven zou kunnen worden. Dat pleidooi wil ik vandaag graag herhalen. Om met Helmut Schmidt te spreken, 6 miljard mensen zijn belangrijker dan de buitensporige vrijheid van enkele tienduizenden handelaren en managers die zich uitleven op de geldmarkt.

Terug naar huis, hoewel de wereld ons thuis is. Vorige week waarschuwde de secretaris-generaal van EZ, Sweder van Wijnbergen, dat wij hier niet veilig zijn voor het crisisspook dat rondwaart door de wereld. Wij hoeven geen paniek te maken om dat toch serieus onder ogen te zien. De logica van het kapitalisme is altijd geweest dat er na een aantal vette topjaren ook een aantal mindere jaren komen. De zorgeloze zelfgenoegzaamheid die de houding van velen buiten deze Kamer ook nu nog kenmerkt, doet mij daarom denken aan die ene kalkoen die aan de vooravond van Kerstmis tegen de andere zegt: wij

hebben het nog nooit zo goed gehad.

Denkend aan die arme jaren komt onmiddellijk de spijt over de vele weggegooide miljarden, in de vorm van algemene lastenverlichting voor de bedrijven, terwijl zij dat geld absoluut niet nodig hadden. Zij hadden immers winstcijfers als nooit tevoren? Het geld voor die lastenverlichting werd onder andere gehaald bij de sociale zekerheid, die de mensen bij een nieuwe recessie onmiddellijk zullen missen.

Vorig jaar beloofde het kabinet dat vrijwel alle inkomensgroepen er in 1998 en dit jaar op vooruit zouden gaan. Dit jaar doet het kabinet zo'n belofte niet. Het kabinet spreekt in de Miljoenennota voor het komend jaar alleen over een rechtvaardige en evenwichtige inkomensverdeling. Dat klinkt heel mooi, dat geef ik toe, maar wat betekent dat nu? Opnieuw moeten de werknemers volgens het kabinet de lonen matigen, en het minimumloon en de daaraan gekoppelde uitkeringen worden niet extra verhoogd.

Wat te denken van de achterstand van de sociale uitkeringen ten opzichte van het netto modale inkomen? Volgens het rapport van het Sociaal en cultureel planbureau over 1996 beloopt die achterstand inmiddels 20%. Mijn vraag aan de minister-president is dan ook wat het kabinet aan die achterstand gaat doen. Wil het kabinet die achterstand wegwerken? Zo ja, wanneer kunnen wij dat dan bereiken? Wat gaat dit kabinet sowieso doen aan de armoede?

Naar de mening van de SP-fractie is er nog steeds geen sprake van een structurele aanpak. Er komt een nieuwe belastingschijf via een knip in de eerste schijf, maar die geldt voor iedereen, behalve nu net weer voor die 1,2 miljoen mensen die geen belasting betalen. De heer De Hoop Scheffer zei het al eerder vandaag. Als ik goed ben geïnformeerd, gaat de helft van wat de mensen daarvoor netto in het zakje krijgen ook weer verloren aan compensatie voor de verhoogde ecotaks. Ook de 175 mln. – overigens, mag ik erop wijzen, goed voor twee Mondriaans en niet meer – die uitgetrokken wordt voor de bijzondere bijstand, de huursubsidie, voor de tegemoetkoming in de studiekosten en voor de chronisch zieken is geen echte armoedemaatregel. Het hangt er immers maar van af of je er recht op hebt en of je er een beroep op wilt doen. Bovendien is 175 mln. op 1 miljoen huishoudens die op of onder het sociaal minimum leven, gemiddeld, zegge en schrijven, ƒ 175 per jaar per huishouden. Dat kan ik nog wel uitrekenen. Met mijn zakjapannertje heb ik uitgerekend dat dit ƒ 3,36 per week is.

Armoede in de steden kennen wij al langer, maar nu krijgen wij ook steeds meer te maken met schrijnende armoede op het platteland, mede als gevolg van het kabinetsbeleid. Wat denkt de regering daaraan te gaan doen? Voor de SP-fractie is armoede in ieder geval een rechtstreeks gevolg van een structureel te laag inkomen. Daar zal dus op de eerste plaats iets aan gedaan moeten worden. Het wettelijk minimumloon moet daarom fors worden verhoogd, om te beginnen met 5%. Dat pleidooi is niet nieuw; dat houd ik hier al jaren. Mijn vraag is nog steeds waarom het geld niet gehaald wordt waar het zit. Als 5% van de huishoudens een vermogen van 500 mld. bezit, dan moet daar toch wel wat te vinden zijn, zou je zeggen. Ons motto is dan ook: laten wij het halen bij de zalmeters en het geven aan de aardappeleters. Nog steeds wordt er niets gedaan – ook niet als het aan de PvdA-fractie ligt, hebben wij vandaag kunnen horen – aan de onbeperkte hypotheekrenteaftrek. Elke oprisping vanuit die partij wordt kordaat door de premier de kop ingedrukt, zoals wij de afgelopen week weer hebben kunnen horen. Maar wat is dan de reactie van de minister-president op het advies van de Raad van State? Daar zitten toch niet bepaald linkse rakkers, dacht ik. De Raad van State pleit ook voor een, zij het geleidelijke, aanpak van de volledige aftrekbaarheid.

Een groot deel van de voorgenomen bezuinigingen moet uit ingrepen in de sociale zekerheid komen. Het kabinet heeft onder andere het oog laten vallen op de ouderen. Met een fraai eufemisme zegt het kabinet dat ''de voorwaarden gecreëerd zullen worden, waardoor het voor ouderen aantrekkelijk en mogelijk wordt te blijven werken''. Dat klinkt mooi, maar het kabinet verschaft zich tegelijkertijd de middelen om op dezelfde ouderen de nodige druk uit te oefenen. Zo zal in het kader van de WW het fictieve arbeidsverleden, dat kon teruggaan tot 18 jaar of daaromtrent, worden vervangen door het feitelijke arbeidsverleden en zullen er aanpassingen komen, zodat ''wanneer ouderen in de WW komen, zij te maken krijgen met een financiële terugval''. Ik vraag de minister-president wat hier precies mee bedoeld wordt. Het is terug te vinden op pagina 32 in de Miljoenennota. Verder wil het kabinet weer een sollicitatieplicht invoeren voor mensen ouder dan 57,5 jaar. Graag wil ik van de minister-president weten hoe hij in dit verband aankijkt tegen het door met name de heer Bolkestein bepleite fenomeen van de demotie.

Verder moeten de WAO'ers het weer ontgelden. Er komen weer meer herkeuringen. Dat zal opnieuw grote onrust veroorzaken. Kan de minister-president eens uitleggen waarom de frequentie van die keuringen moet worden opgevoerd? Hangt dat misschien samen met de ingeboekte besparing van 500 mln. op de WAO en de Ziektewet? En dan de Ziektewet zelf. Het ziekteverzuim neemt weer toe. Wij hebben selectie op gezondheid en leeftijd aan de poort. De Wet op de medische keuringen wordt omzeild. Er wordt druk uitgeoefend op werknemers om ondanks ziekte te blijven doorwerken of eerder het werk te hervatten. Er wordt gedreigd met ontslag bij veelvuldig ziekteverzuim. De speciale klachtenlijn van de FNV legde bloot dat de Arbo-diensten hun oren vooral laten hangen naar de werkgevers en dat zij zich ook door die werkgevers onder druk gezet voelen. Uit het rapport van MKB Nederland van vorige week blijkt dat 80% van de ondernemers in het midden- en kleinbedrijf herinvoering wil van een collectieve verzekering. Mijn vraag aan de minister-president is dan ook of het geen tijd wordt om die privatisering weer eens ongedaan te maken.

Sprekend over de Ziektewet, ik kreeg zojuist een artikel uit het Financieel Dagblad van vandaag onder ogen, waarin de staatssecretaris, nota bene van emancipatiezaken, een opmerking maakt over zwangere vrouwen en de Ziektewet, en ik wil toch graag een reactie van de minister-president daarop horen. Ik lees voor wat in dat artikel staat: ''Staatssecretaris Verstand van Sociale Zaken haalt het bevallings- en zwangerschapsverlof uit de Ziektewet. Het is geen ziekte'' – dat wisten wij allemaal natuurlijk; men

zegt meestal dat het een gezonde ziekte is – ''zegt de bewindsvrouw in een toelichting op haar begrotingsbrief emancipatiebeleid 1999. Verstand weet nog niet precies hoe zij haar plan gaat uitwerken''. Ik wil graag van de minister-president weten of hij deze opvatting deelt en of het niet raar is dat een bewindspersoon zo'n schot voor de boeg plaatst zonder dat precies duidelijk is hoe zij zulks denkt te realiseren.

Mevrouw de voorzitter! De SP-fractie ziet helemaal niets in de plannen van het kabinet tot privatisering van de uitvoering van de sociale wetten. Wij praten hier over wetten die gebaseerd zijn op solidariteit. Uitvoering van die wetten door bedrijven die meer oog hebben voor hun commerciële belangen dan voor de kwaliteit van de uitvoering, is voor ons onaanvaardbaar. Er dreigt op die manier een tweedeling te ontstaan tussen de ''goede'' risico's die de commercie gaat verzekeren en de ''slechte'' die de markt niet wenst te verzekeren en waar de overheid dan mogelijkerwijs weer haar verantwoordelijkheid voor mag nemen. De SP-fractie is het overigens wel eens met het kabinet in die zin dat het verstandig is de beoordeling niet uit handen te geven. Ik vraag de minister-president of de argumentatie die daaraan ten grondslag ligt, niet ook zou moeten gelden als wij het hebben over de uitvoering van de sociale wetten. De SP-fractie is het anderzijds eens met de vakbonden dat de huidige voorstellen zullen leiden tot meer bureaucratie en onduidelijkheid en daarom moeten worden afgewezen. De conclusie van de SP-fractie: beoordeling en uitvoering behoren niet te worden overgeleverd aan de marktwerking.

De door Paars I geraamde groei voor de zorg van 1,3% bleek veel te laag. De problemen zijn immers toegenomen. Ik wijs op groeiende werkdruk, groeiende wachtlijsten en verschraling van de zorg. De voorstellen in de Miljoenennota zijn gelukkig realistischer, al is de SP-fractie ervan overtuigd dat het weer niet genoeg is. Met name uit de hoek van de geestelijke gezondheidszorg en de ouderenzorg komen berichten dat de budgetten nog steeds te laag zijn. Kan de minister-president garanderen, net als gisteren de minister bij NOVA deed, dat met het voorgestelde budget de problemen in de zorg opgelost worden? Ik denk daarbij met name aan de wachtlijsten. Kan hij vertellen wanneer dat punt precies bereikt zal worden? Wat gebeurt er indien er tegenvallers blijken te zijn? Er zijn allerlei theorieën over. Moeten die tegenvallers worden opgevangen binnen het budget of zijn er andere mogelijkheden?

Mevrouw de voorzitter! De regering wil investeren in ''een kwalitatief goed en toereikend aanbod van zorg'', staat in de Miljoenennota. Bij het lezen van die zin moest ik – en met mij waarschijnlijk meer leden van deze Kamer – onwillekeurig denken aan de recente berichten over de problemen bij de opvang van verstandelijk gehandicapten. Hoezo kwalitatief goede zorg, als wij nog steeds mensen niet de zorg kunnen geven die zij nodig hebben en waar zij eigenlijk gewoon recht op hebben? Hoezo een toereikend aanbod, als zelfs moet worden overgegaan tot het nemen van vrijheidsbeperkende maatregelen – wat een eufemisme – terwijl dit op medische gronden strikt genomen niet nodig is? Ik citeer een directeur uit de gehandicaptenzorg: ''Het feit dat je mensen vastbindt en opsluit terwijl het niet hoeft, simpelweg omdat je niet in staat bent goed personeel in te zetten, is te beschamend voor woorden.'' Ik vraag de minister-president hoe hij denkt een einde te kunnen maken aan deze naar mijn mening mensonwaardige toestanden.

Dat het niet altijd mogelijk is menswaardige zorg te bieden, heeft zijn weerslag – ik heb dit jaren in de Kamer gezegd – op het personeel en de werving van nieuw personeel. Veel werkers zijn alleen in staat tot het hoogst noodzakelijke en dat is voor betrokkenen buitengewoon frustrerend. Dit was een van de belangrijkste drijfveren achter de massale acties dit voorjaar. Ook de problemen bij werving van mensen voor de zorg hebben hier alles mee te maken. Als het kabinet deze analyse deelt, moet het zich houden aan de toezeggingen die zijn gedaan aan de vooravond van de verkiezingen in een extra algemeen overleg. Ik sluit mij aan bij de heer De Hoop Scheffer, de heer Rosenmöller en anderen die gezegd hebben: die 200 mln. moet er gewoon komen. Ik ga ervan uit dat het kabinet daar aanstaande vrijdag toe besluit. Toch wil ik van de minister-president horen, als het kan morgen, of het gaat gebeuren, of als dat zo is, het mogelijk wordt een marktconforme CAO voor 1999 te realiseren en of die gelden ten koste gaan van het realiseren van de andere plannen in de zorg.

Mevrouw de voorzitter! Handhaving van de openbare orde en veiligheid is een kerntaak van de overheid. Dat is niet een zin die ik bedacht heb. Volgens mij heeft de heer Dijkstal, als voormalig minister van Binnenlandse Zaken, deze zin meer dan eens uitgesproken. het kabinet wil nu bezien of bij evenementen de kosten van de politie kunnen worden doorberekend. Volgens de SP-fractie begeven wij ons hiermee op een hellend vlak. Het feit dat seksbazen in het Spijkerkwartier van Arnhem, onder verwijzing naar zo'n regeling van de gemeente Arnhem met het Gelredome, nu ook aanspraak denken te kunnen maken op betaalde surveillance in het Spijkerkwartier, maakt dat wel duidelijk. De politie is niet te koop; niet figuurlijk en niet letterlijk.

In de Miljoenennota wekt de regering de indruk dat het met het onderwijs de goede kant opgaat. Paars II probeert ons ervan te overtuigen dat het net op tijd wakker is geworden. Maar met 450 mln. voor 1999 en de 1,8 mld. extra over vier jaar is het achterstallig onderhoud, waar in het hele onderwijs sprake van is, niet weg te werken. Mag ik de minister-president er nogmaals aan herinneren dat volgens het laatste OESO-rapport Nederland met 5,4% van het BBP aan onderwijsuitgaven nog steeds achterblijft bij het OESO-gemiddelde dat immers op 6% ligt? Minstens het dubbele van de intensiveringen, maar waarschijnlijk meer, is nodig. Niet alleen om de vernieuwingen waartoe in de vorige periode is besloten, uit te voeren, maar ook om de kwaliteit van het bestaande onderwijsaanbod te garanderen. Zonder extra middelen duurt de roofbouw op het onderwijs voort. Waarom is het kabinet het oneens met de voormalige bewindslieden, de minister en staatssecretaris van Onderwijs, die voor de verkiezingen beiden benadrukten dat Nederland moet streven naar een niveau van onderwijsuitgaven dat minimaal gelijk is aan het OESO-gemiddelde? Moest of wilde mevrouw Netelenbos daarom weg bij Onderwijs? Was zij bang voor haar geloofwaardigheid,

net als mijnheer Pronk en mevrouw De Boer?

Mevrouw de voorzitter! In dit verband wil ik de minister-president, net als anderen, nog eens wijzen op de cijfers die ons ter ore zijn gekomen van de AOB. Deze vakorganisatie meldt dat wij in het jaar 2002 mogelijk te maken krijgen met een tekort van maar liefst 40.000 leerkrachten voor basis- en voortgezet onderwijs. Dit lijkt mij alarmerend en schreeuwen om een reactie van de minister-president.

De ernst van de problemen in het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie wordt onvoldoende onderkend. De 96 mln. die wordt uitgetrokken voor het wegwerken van de achterstanden in de apparatuursituatie – ik heb het woord niet zelf bedacht – steekt schril af tegen de 510 mln. die volgens de BVE-raad minimaal nodig is. Ik denk aan het dreigend tekort aan personeel, de noodzaak van her- en bijscholing van het personeel, te weinig geld voor de verdere invoering van ICT en voor het verhogen van het aantal contacturen. Zo blijft het beroepsonderwijs het zorgenkindje van Paars, en dat terwijl in deze sector vaak zwakke of praktisch ingestelde leerlingen de kans moeten krijgen een beroepskwalificatie te verwerven. In een spotje van de Partij van de Arbeid op de tv hoorde ik de minister-president zeggen, dat ouders zich niet moeten schamen wanneer hun kind naar het beroepsonderwijs gaat. Ik ben dat hartgrondig met de minister-president eens. Maar ik vraag mij af of de minister-president en het kabinet zich dan niet moeten schamen als het met het beroepsonderwijs zo ontzettend slecht gaat in het land.

Het hoger onderwijs ziet zich door tekortschietende financiering door de overheid genoodzaakt allianties aan te gaan met het bedrijfsleven. Volgens mevrouw Van Rooy, bestuursvoorzitter van de Katholieke Universiteit Brabant, komt inmiddels 20% van de financiering van die kant. En ook de voorzitter van de VSNU, Meijerink, noemt het onvermijdelijk dat universiteiten hun heil zoeken in sponsoring en contractonderzoek. Volgens de VSNU is er door de toegenomen behoefte aan hogeropgeleiden verruiming van het budget met maar liefst 600 mln. nodig en is er zeker geen ruimte om, zoals het kabinet wil, 300 mln. te besparen. Een overheid die universiteiten aan hun lot overlaat, geeft geen richting meer aan onderwijs en onderzoek en vormt eigenlijk een bedreiging voor de onafhankelijke wetenschap. Hoezo moest de Rijksuniversiteit Leiden Universiteit Leiden worden? Wat vindt de minister-president van de vercommercialisering van het hoger onderwijs?

De belangrijkste pijler onder het milieubeleid in het komend jaar is de gefaseerde uitbreiding van de ecotaks. Die moet 1,1 mld. opbrengen, waarvan tweederde door de huishoudens en eenderde door het midden- en kleinbedrijf moeten worden opgebracht. Maar het grootbedrijf blijft bij de ecotaks volledig buiten schot. Dat is onbegrijpelijk en ongeloofwaardig, als de naaste adviseurs van het kabinet constateren: ''Vanuit het oogpunt van effectiviteit zouden heffingen juist toegepast moeten worden bij grote verbruikers, die (op termijn) sterker reageren op hogere prijzen.'' U kunt het allemaal nalezen in de Nationale energieverkenningen. Ook de Raad van State wijst in zijn advies op deze rare tegenstelling.

De energieprijzen voor grootverbruikers zijn, in tegenstelling tot eerdere mededelingen van het kabinet, in Nederland lager dan in onze buurlanden. Ook de partij van de minister-president weet dit, want in het verkiezingsprogramma staat: ''Ook is het wenselijk, en naar de mening van de PvdA redelijk, de energieprijzen (inclusief ecotax) voor grootverbruikers te verhogen naar een internationaal concurrerend niveau.'' Ik stel op persoonlijke titel vast dat dit nu in ieder geval niet aan de orde is. Ik vraag de minister-president dan ook of hij bereid is een eind te maken aan de uitverkoopprijzen ten opzichte van onze buurlanden.

Mevrouw de voorzitter! Natuurlijk heeft milieuminister Pronk gelijk dat het beter is als er niet binnenlands wordt gevlogen. Maar veel beter is het nog als er échte maatregelen worden genomen. Als Nederland gidsland wil zijn, zoals de minister zegt, dan moet er accijns op kerosine komen en BTW op vliegtickets. Komt er, zo vraag ik de minister-president, in deze regeerperiode een einde aan de uitzonderingspositie voor Schiphol of blijven we extra vluchten, extra geluidsoverlast en blijkens het RIVM-rapport ook grote onveiligheid van Schiphol gedogen? Voor mijn fractie is dat onaanvaardbaar; vanzelfsprekend onaanvaardbaar uit milieuoogpunt, maar zeker ook, sprekend over deze concrete kwestie, uit een oogpunt van fatsoenlijk bestuur, gezien alle toezeggingen in het verleden gedaan.

Onaanvaardbaar is naar de mening van mijn fractie ook de struisvogelpolitiek met betrekking tot de Betuwelijn. Van verschillende kanten, onder meer van de toekomstige gebruikers, de verladers, georganiseerd in de EVO, wordt aangegeven dat die lijn niet rendabel zal worden. Ook wordt niet voldaan aan de voorwaarden die de commissie-Hermans stelde aan een succesvolle Betuwelijn. In tegenstelling tot de voorwaarden die hij formuleerde, is er geen private financiering en wordt het wegvervoer niet extra belast. Daar komt nog bij dat de binnenvaart, door de ontwikkelingen in die sector, een steeds beter alternatief wordt. Ons devies was en is dan ook nog steeds: ''laat de Betuwelijn varen''. Ik zou de minister-president daarom willen vragen of hij bereid is de Betuwelijn te heroverwegen onder het motto: beter ten halve gekeerd dan ten hele gedwaald.

Mevrouw de voorzitter! Dan de huursector. De gemiddelde huurverhoging is in de afgelopen acht jaar gedaald en bedroeg dit jaar ''slechts'' 3,3%. Maar is dit reden tot tevredenheid, zo vraag ik, instemmend met wat de heer Melkert hierover heeft gezegd. Met andere woorden: accepteren wij een huurverhoging die 70% hoger is dan de inflatie of vinden wij dat ongewenst? Wel, de SP-fractie vindt dat ongewenst.

Overigens, mevrouw de voorzitter, had in 1990 nog 85% van de huurwoningen een huur onder de *f* 600. Zes jaar later was dit percentage gedaald tot slechts 47. De categorie boven de *f* 700 is in diezelfde periode gestegen van 6% naar maar liefst 32%. Echter, de groep mensen die aangewezen zijn op de sociale huursector, is de laatste jaren met 60.000 gestegen. Dit komt doordat het gemiddeld besteedbaar huishoudensinkomen, na correctie voor de inflatie, hoegenaamd niet is toegenomen. Waarom doet het kabinet in de Miljoenennota geen enkel voorstel om de kloof tussen de groeiende doelgroep aan de ene kant en de

krimpende hoeveelheid betaalbare woningen aan de andere kant te dichten?

Met betrekking tot de bevriezing van de maximale huurgrens op ƒ 1085 wil ik er nog op wijzen dat er terecht door velen binnen en buiten deze Kamer gepleit wordt voor differentiatie in wat dan heet: armere wijken en rijkere wijken. Maar deze differentiatie wordt onmogelijk gemaakt wanneer de bevriezing van die grens op ƒ 1085 niet ongedaan gemaakt wordt. Immers, binnen vijf jaar zullen dan 30.000 huurders zich genoodzaakt zien te verhuizen en in tien jaar tijd zal nog slechts een kwart van de sociale huursector aanspraak kunnen maken op huursubsidie.

Mevrouw de voorzitter! Ik kom tot mijn slot, naar ik meen binnen de tijd...

De **voorzitter**: Ik zou daar de aandacht maar niet op vestigen, als ik u was.

De heer **Marijnissen** (SP): Pardon, ik dacht dat ik om half negen begonnen was.

Mevrouw de voorzitter! Paars II gaat verder waar Paars I gestopt is. Een visie op mens en samenleving, op de gewenste toekomst voor Nederland, een Paars wenkend perspectief misschien, ontbreekt. En daarom lijkt mij het volgende citaat van Jürgen Habermas op zijn plaats: ''Als de utopische oasen uitdrogen, ontstaat een woestijn van banaliteit en radeloosheid.'' We deinen roerloos op de golven van internationale ontwikkelingen, terwijl het kabinet probeert er het beste van te maken. Voor de SP-fractie is dat echter onvoldoende. Wrijven helpt niet meer, de problemen zijn te groot. Op de winkel passen is echt iets anders dan besturen en dus vooruitzien. De problemen op tal van terreinen worden inmiddels wel onderkend omdat ontkennen geen zin meer heeft, maar aanpakken van die problemen is een ander hoofdstuk, een hoofdstuk dat Paars waarschijnlijk wel nooit meer zal schrijven. Het neoliberale denken is inmiddels zo verankerd in de Paarse coalitie, dat er ook komend jaar geen trendbreuk is met het verleden. De premier heeft ons gevraagd hem en zijn kabinet te beoordelen op zijn daden. Welaan, wat mijn fractie betreft is dat prima en zij zal het kabinet blijven achtervolgen met de gevolgen van het Paarse beleid, terwijl we tegelijkertijd hopen de mensen in het land duidelijk te kunnen maken dat het echt anders en beter kan.

□

De heer **De Graaf** (D66): Mevrouw de voorzitter! Zes weken geleden trad het tweede Paarse kabinet aan. Een nieuwe ploeg die kan steunen op een stevig regeerakkoord en met eigen frisse ideeën. De regeringsverklaring was niet direct een document met heel veel pathos, maar dat lag wellicht aan de bescheidenheid van de minister-president, die wilde wachten op de eerste begroting. ''Wacht op onze daden'' was de pragmatische leuze, die Thorbecke in de 19de eeuw paste, dus waarom niet Wim Kok aan het einde van de 20ste eeuw?

Een beetje meer elan had een paar weken geleden wellicht gemogen, maar de toon was toch vol verwachting. Het kabinet durfde het zelfs aan om voorzichtig te preluderen op een begrotingsevenwicht, ja zelfs een overschot. En nu, drie weken later. Ik geef toe dat het weer buiten inmiddels is omgeslagen, maar ik wist niet dat het kabinet zelf ook seizoengevoelig is. Uit de Troonrede doemt een beetje het beeld op van onzekere tijden, waartegen wij ons moeten wapenen. En de minister-president geeft het kabinet nu alsnog een motto mee: weerbaar en stabiel. Dat klinkt als een loods met de zuidwester op en de jas dicht, die ons veilig in de haven wil brengen. We mogen nu, drie weken na de regeringsverklaring, vooral niet optimistisch zijn en geen kansen zien voor de toekomst. De hoogconjunctuur is voorbij, zei de minister-president, we moeten nu alert zijn. Waart de geest van Van Wijnbergen door het kabinet?

Is die plotseling zorgelijke toonzetting wel helemaal gerechtvaardigd? Misschien, maar we moeten in ieder geval niet overdrijven. De crisis in Azië is niet nieuw. De situatie in Rusland is voor de Russen zelf rampzalig, maar de Nederlandse economie staat daar toch betrekkelijk los van. Onze buitenlandse handel is er niet van afhankelijk. En de Amerikaanse beurzen lijken zich de afgelopen dagen weer te herstellen van alle escapades van de president. Kortom, vanwaar die herfstige toon? Een economische groei van 3% is niet bepaald treurig te noemen. Integendeel, er lijkt een wereld te winnen en niet alleen maar een wereld te verdedigen.

Ondanks de lichte herfstdip is het kabinet toch voortvarend van start gegaan, op sommige punten misschien wel iets te voortvarend. Het is bijvoorbeeld mooi om de laatste Mondriaan in Nederland te hebben hangen, maar moest het ook op deze manier, via een particulier fonds en met de geur van ''heren onder elkaar''? Het laatste woord in de Kamer over deze werkwijze is nog niet gezegd, maar één ding is zeker – en ik kijk in het bijzonder naar de minister van Financiën – dergelijke grootse gebaren verplichten het kabinet en in het bijzonder de minister van Financiën om het eigen kunstaankoopfonds nu zo snel mogelijk en fors te vullen.

Voortvarend is ook de omarming van de SER. In twee jaar tijd is het aantal adviesaanvragen verdubbeld. Wat Ad ''Rijnlander'' Melkert kan, kan ik ook – zo moet minister Klaas de Vries hebben gedacht – en als het kan nog even meer. En dus stuurde minister De Vries dezer dagen namens het kabinet liefst 20 adviesaanvragen naar de SER, tegen 10 in 1996 en 16 vorig jaar. Paars poldert volop verder. Maar is het ook allemaal nodig? Misschien kan de minister-president dat morgen toelichten.

Voortvarend is in ieder geval de wijze waarop het kabinet in zijn eerste begroting het regeerakkoord omzet in beleid. Voortbouwend op de erfenis van Paars I wordt al in 1999 flink geïnvesteerd. Ruim 2,5 mld. extra voor onderwijs, kinderopvang, zorg, infrastructuur en milieu, veiligheid, sport en cultuur, werkgelegenheids- en inkomensbeleid. Het kabinet smeedt het ijzer als het heet is en dat is ook de bedoeling. Ook in veel andere opzichten heeft de fractie van D66 kunnen constateren dat wat wij in de zomer inbrachten in het regeerakkoord, nu daadwerkelijk de inzet is van het kabinetsbeleid voor volgend jaar.

Het kabinet kan met het behoedzame scenario in betrekkelijke rust reageren op de internationale ontwikkelingen. Vier jaar Paars I heeft de kwetsbaarheid van de overheidsfinanciën in beslissende zin verminderd. Economische behoedzaamheid is absoluut een deugd. Dat

is wel gebleken. Daarom steunt D66 de inzet van het kabinet. Maar dit kan ook te ver voeren. Volgens de Miljoenennota maakt het kabinet zich op om tegenvallers in de inkomsten op te vangen via een oploop van het financieringstekort en door een lastenverzwaring in de verhouding 3:1. Is dat niet een beetje voorbarig? Bovendien: is dat wel erg verstandig? Als het economisch tegen zou zitten – dan ligt het voor de hand dat er tegenvallers aan de inkomstenkant ontstaan – dan zou lastenverzwaring toch het laatste zijn wat wij zouden kunnen gebruiken? Lopen wij niet het risico dat deze nieuwe norm zichzelf in de staart bijt?

Dit is niet de enige nieuwe norm. Er dreigt zelfs een school Zalmnormen te worden gekweekt. Zo lezen wij dat het kabinet heeft besloten dat uitgavenmeevallers bij hogere economische groei voorlopig worden opgepot, om mogelijke extra loonkosten in de collectieve sector in latere jaren op te vangen. Een appeltje voor de dorst dus. Maar dat was er al, in de vorm van de in het regeerakkoord afgesproken uitgavenreserve van 1 mld., juist voor dat doel. Mijn fractie ziet vooralsnog niet in dat in een paar weken tijd de noodzaak is ontstaan om een tweede reserve aan te leggen en dus af te wijken van de afspraken die in de zomer zijn gemaakt. Dat wil zeggen dat meevallers in de uitgaven worden besteed in de lijn van de prioriteiten van het regeerakkoord. Dan hebben wij het dus over milieu, zorg, onderwijs en veiligheid. Kortom, aan een Zalm-plus heeft de D66-fractie geen behoefte, een gewone Zalm is al goed genoeg. En twee voor de prijs van één hoeft ook niet. Misschien wil de minister-president toelichten waarom het kabinet hier niettemin toch voor heeft gekozen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Voorzitter! Is het nog steeds zo dat een regeerakkoord alleen maar kan worden gewijzigd als je dat met zijn drieën doet?

De heer **De Graaf** (D66): Dat lijkt mij vragen naar de bekende weg.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het antwoord is dus ''ja''.

De heer **De Graaf** (D66): Voor de Handelingen: hij knikt instemmend.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): De heer De Graaf heeft het over een wijziging van het regeerakkoord. Betekent dit dat datgene wat het kabinet voornemens is – dat ligt vandaag en morgen ter bespreking voor – alleen dan kan worden doorgevoerd als de fractie van de heer De Graaf het daarmee eens is?

De heer **De Graaf** (D66): Als er sprake is van een daadwerkelijke afwijking van de letter en geest van het regeerakkoord, dan vind ik dat dit alleen kan in overleg en overeenstemming met de drie betrokken fracties, want zij hebben dat akkoord in de zomer getekend. Zij hebben elkaar toen de hand gegeven. Ik heb al aangegeven dat ik weinig behoefte heb aan deze afwijking, aan deze aanvulling. Er komt nog iets bij, los van het feit dat ik ook vind dat het kabinet per keer moet kunnen afwegen wat er met uitgavenmeevallers gebeurt. Voor mijn fractie, maar ook voor de fractie van de heer Rosenmöller geldt dat milieu daarbij een heel belangrijk onderwerp is. Ik vind het ook niet verstandig, want dit is een soort open invitatie – ik zei dat zojuist per interruptie al – naar iedereen die zich met de ontwikkeling van de loonkosten bemoeit om daar flink op te preluderen. Het gaat nu niet om het opzijzetten van één reserve, maar er komt ook alvast een tweede bij. Dat vind ik ook geen goed signaal.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het antwoord op de tweede vraag was aanmerkelijk langer dan het antwoord op de eerste vraag. Dan heb ik er nog een. In feite vindt u dat er sprake is van een wijziging van het regeerakkoord en bent u van mening dat dit alleen door de drie partijen overeengekomen kan worden. Aangezien u er de reden niet van inziet, bent u geen voorstander van die wijziging. Mijn vraag is dan of u dwars voor dat besluit van het kabinet blijft liggen om dat op die manier te realiseren. Gezien het feit dat uw fractie een regeringsfractie is en gelet op het feit dat het in uw optiek om een wijziging van het regeerakkoord gaat, is uw positie veel sterker dan die van ons of die van anderen.

De heer **De Graaf** (D66): Nou, u onderschat uzelf, hoor. Ondertussen vraagt u overigens weer naar de bekende weg. Ik heb gisteren in een eerste reactie en vandaag in mijn bijdrage aangegeven wat ik ervan vind en dat ik het ook een afwijking van het regeerakkoord vind. Natuurlijk geef ik het kabinet c.q. de minister-president graag de ruimte – daar is het debat ook voor – om uit te leggen waarom het kabinet daartoe is gekomen en wat het kabinet ervan vindt. Dan raken wij vervolgens in gesprek. Maar u heeft mijn oordeel en zeker mijn voorlopig oordeel vrij helder begrepen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dan kan na dit interruptiedebatje de conclusie niet anders zijn dan dat wanneer er een situatie zou kunnen optreden waarin het kabinet u niet zou kunnen overtuigen, dit betekent dat het ook niet door kan gaan. In uw optiek is het dan namelijk een wijziging van het regeerakkoord die alleen met z'n drieën kan worden overeengekomen. Als u één van de drie bent die dat niet wilt, dan kan dat dus niet en kan dus ook het beleidsvoornemen van het kabinet niet worden uitgevoerd. Dat is wel de logische conclusie.

De heer **De Graaf** (D66): In ieder geval geldt wat mij betreft de tekst van het regeerakkoord als overeenkomst tussen de drie betrokken fracties. Daaraan is mijn fractie gecommitteerd en niet aan andere afspraken.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat is mij duidelijk, maar omdat u net zelf twee keer zei dat het vragen naar de bekende weg is, is de conclusie die ik trek eigenlijk ook de conclusie die aansluit bij datgene wat u in laatste instantie zei. Wij zijn het volgens mij eens.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Ik vervolg mijn betoog.

Uit de Miljoenennota leiden wij af dat de uitgavenraming voor de sociale zekerheid in opwaartse richting is bijgesteld, vergeleken met de eerdere ramingen van het CPB waar het regeerakkoord van uitging. We wisten al dat er tussen het CPB en het ministerie van Sociale Zaken een verschil van mening bestond en kennelijk heeft minister De Vries gewonnen. Het moet hier over enkele honderden miljoenen gaan, maar hoeveel precies is mij uit de Miljoenennota en de bijlagen in ieder geval niet duidelijk geworden en ook niet hoe dat wordt betaald. Er is dus

een opwaartse bijstelling van de ramingen. Dan moet het om geld gaan dat op de een of andere manier moet zijn gevonden. Het zal niet over dubbeltjes gaan. Ik vraag de minister-president dan ook om morgen duidelijkheid te geven over die ramingsverschillen en de keuze van het kabinet.

Sociaal gaat het gelukkig in Nederland iets beter, met alle gebreken en mankementen, maar toch. De werkloosheid zakt onder de 5%, de langdurige werkloosheid loopt eindelijk terug, net als het percentage mensen dat inactief is en dus niet mee kan doen. Hoewel niet spectaculair stijgt de koopkracht weer, ook en met name van de minimuminkomens. Het beeld voor 1999 acht mijn fractie evenwichtig en rechtvaardig. De koopkracht van ouderen zullen wij nauwlettend in de gaten houden, vooral in verband met de indexatie van de pensioenen voor volgende jaren.

Ruim 2 miljoen mensen onder de 65 jaar staan op een of andere manier langs de kant en zijn van uitkeringen afhankelijk. Tegelijkertijd is er op een aantal delen van de arbeidsmarkt sprake van duidelijke krapte. In het aanbod komen vrouwen, ouderen, gehandicapten en allochtonen veel te weinig aan de bak. Wij verwachten van het kabinet de inzet om alles uit de kast te halen om die mensen waar dat kan mee te laten doen, om mensen weer betrokken te laten zijn. Het is nu of nooit, zo lijkt het wel. Dat vergt grote krachtsinspanningen, niet alleen van het kabinet, maar ook van de sociale partners. Bijvoorbeeld door actief gebruik te maken van de pas ingevoerde reïntegratiewet. Die wordt nog nauwelijks benut door ondernemers. Daarmee doen ze niet alleen de samenleving maar ook zichzelf tekort. In plaats daarvan pleit MKB Nederland voor herleving van de oude Ziektewet. In de PvdA hoor je her en der dat geluid ook. Het CDA wil zelfs een volledige restauratie van de oude verhoudingen en de sociale partners weer aan het roer van de sociale zekerheid.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik heb het voorstel gedaan om, daar waar het deze problematiek betreft, tot 1 januari 2000 alles uit de kast te halen op het punt van reïntegratie. Wij weten over welke groepen mensen wij het hebben. Als dat onverhoopt onvoldoende effect zou sorteren, zou toch de quotering in het kader van de Wet arbeid gehandicapte werknemers, tegenwoordig de reïntegratiewet, moeten kunnen worden geactiveerd. Ik ken de historie van het standpunt van de fractie van D66 op dit punt. Dat geeft hoop voor steun, mag ik misschien concluderen, zonder een vraag te stellen.

De heer **De Graaf** (D66): Ik begrijp de daaronder liggende vraag van u, collega Rosenmöller. Ik bind mij niet aan de datum van 1 januari 2000. Ik weet niet eens of dan wel het licht aangaat in Nederland en of de telefoon en de computers het doen, gezien het millenniumvraagstuk. Ik vind wel dat alles uit de kast moet worden gehaald en ik pleit ook voor een actieplan reïntegratie, maar daarbij hoort wel enig zicht op de toekomst. Als het niet zou lukken, als in die gezamenlijke inspanningen het niet van de grond zou komen, vind ik dat het ook niet uitgesloten moet worden dat over zo'n quotum wordt gesproken. Ik zeg dat ronduit. Bovendien heeft u van mijn fractie dat soort geluiden al eerder gehoord. Het zal u dus niet verbazen. Dat is niet oud-etatisme, collega De Hoop Scheffer. Het is niet het eerste waar je aan denkt, maar het is wel het laatste wat eventueel zou kunnen optreden.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik wilde iets heel anders zeggen, maar ik had dit ook kunnen zeggen. Ik wil even terugkomen op de Ziektewet en het MKB. Ik wil de heer De Graaf aanraden om eens met wat ondernemers in het MKB te gaan praten over de problemen die zij met de Ziektewet hebben. Het CDA is verder niet voor restauratie, maar wel voor de mogelijkheid van overdracht aan de sociale partners. Dat is iets heel anders dan restauratie. Maar ga eens met wat ondernemers in het MKB praten over de consequenties van de Ziektewet. Dat is zeer onthullend.

De heer **De Graaf** (D66): Ik kan u verzekeren dat u in deze Kamer niet de enige bent die wel eens een ondernemer spreekt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Maar als u zo over het MKB en de Ziektewet praat als u zojuist deed, geeft dat mij de indruk dat u nooit met die mensen praat.

De heer **De Graaf** (D66): Uit de onderzoeken, waar al eerder in dit debat sprake van was, blijkt dat 80% van de ondernemers er geen gebruik van maakt en zich nauwelijks bewust is van de mogelijkheden die de reïntegratiewet biedt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Ik heb het over de Ziektewet.

De heer **De Graaf** (D66): Ik had het over de reïntegratie.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): U bracht zojuist in een zinnetje de Ziektewet in verband met het MKB. Daarom herhaal ik: praat eens goed met de mensen en realiseert u zich wat voor grote problemen zij hebben met de Ziektewet.

De heer **De Graaf** (D66): Ik sta er toch achter dat wij doorgaan op de weg die wij zijn ingeslagen. Dat vraagt van ieder grote inspanningen, ook van het MKB. Het is dan iets te gemakkelijk om terug te verlangen naar de oude zekerheden van de Ziektewet, van het ene telefoontje naar de bedrijfsvereniging. Het vraagt grote inspanningen van eenieder. Dat is de reden waarom ik zojuist heb gepleit voor een concreet actieplan reïntegratie. Het kabinet zou dat punt ook met voorrang op de agenda van het najaarsoverleg met de sociale partners moeten zetten. In dat actieplan zou het beleid moeten worden samengebald met concrete doelstellingen, zoals een halvering van de instroom en een verdubbeling van de uitstroom uit de WAO, inclusief flankerende maatregelen, zoals een wettelijk verbod van discriminatie van gehandicapten op de arbeidsmarkt.

De heer **Marijnissen** (SP): Ik heb met belangstelling geluisterd naar de interruptie van de kant van de heer De Hoop Scheffer en het antwoord van de heer De Graaf. Ik heb echter de indruk dat zij langs elkaar heenpraten. De heer De Graaf geeft in ieder geval geen antwoord op de vraag. Ik ben daar echter wel in geïnteresseerd. Het gaat over de Ziektewet. Ik vind dat hij wel erg gemakkelijk loopt over alle nadelen die ons inmiddels ter ore zijn gekomen rond die geprivatiseerde Ziektewet. Die 80% waar terecht aan gerefereerd wordt, geldt de ondernemers binnen het MKB. Die willen liever de oude regeling terug,

want dit geeft veel administratieve rompslomp en ellende. Dat is een nieuw element. Daar komt ook nog bij de premiestijging van 25% waar men mee geconfronteerd is, de selectie aan de poort op leeftijd en gezondheid en werknemers die onder druk worden gezet. Kan de heer De Graaf daar zijn licht over laten schijnen?

De heer **De Graaf** (D66): Ik heb al gezegd dat ik niet terug wil naar herleving van de oude Ziektewet. Natuurlijk is de nieuwe situatie lastig voor de ondernemers. Natuurlijk is het lastig om zelf de verantwoordelijkheid te dragen, maar dat wil niet zeggen dat wij terug moeten naar een situatie die niet goed was en waarin de verantwoordelijkheden snel verschoven en er geen sprake was van een eigen verantwoordelijkheid.

De heer **Marijnissen** (SP): Een van de redenen om die Ziektewet af te schaffen was het verder laten dalen van het ziekteverzuim. Dat ziekteverzuim is recentelijk weer gestegen. De MKB-bedrijven zijn niet tegen een gedeeltelijk eigen risico gedurende de eerste twee tot zes weken van het ziekteverzuim, geformuleerd in de TZ-Arbo. Men heeft echter problemen met die periode van 52 weken. Nogmaals, u gaat niet in op alle andere nadelen die afschaffing van de Ziektewet tot gevolg heeft gehad.

De heer **De Graaf** (D66): Wat is nu uw vraag?

De heer **Marijnissen** (SP): Ik krijg daarop graag uw reactie. U wilt niet terug naar de oude situatie. Oké, dat mag, maar wat gaat u dan doen aan alle nadelen die ons inmiddels ter ore zijn gekomen?

De heer **De Graaf** (D66): Het verder terugdringen van het ziekteverzuim zal voortdurend onderwerp van gesprek zijn, ook tussen overheid en sociale partners. Niemand vindt het leuk dat het langdurig ziekteverzuim langzaam oploopt. Natuurlijk zal daar met krachtsinspanning aan moeten worden gewerkt, maar dat wil niet zeggen dat wij, als dat ziekteverzuim niet verder daalt, terug moeten naar een situatie die wij ook niet goed vonden. Dan zeg ik: wij moeten proberen het beter te doen, met gebruikmaking van het huidige instrumentarium. Ik vind de eigen verantwoordelijkheid van de werkgevers buitengewoon belangrijk en ik zie dan ook geen reden maatregelen terug te draaien, bijvoorbeeld door die periode van 52 weken tot een halfjaar te beperken.

De heer **Marijnissen** (SP): Gebleken is dat zelfs de Wet op de medische keuringen omzeild wordt; een wet van de heer Van Boxtel, uw partijgenoot. Misschien is dat voor u reden om die Ziektewet eens wat kritischer te bekijken en ook mee te denken met al diegenen – velen uit de oppositie, maar ook velen buiten de Kamer – die destijds bij de behandeling van deze wet sterk geprotesteerd hebben en toen al gewaarschuwd hebben voor alle gevolgen waar wij nu dagelijks mee geconfronteerd worden.

De heer **De Graaf** (D66): Zoals u weet, ben ik een warm voorstander van de Wet op de medische keuringen. Ontduiking van die wet is een kwalijke zaak, mijnheer Marijnissen, maar dat is ook geen reden om te zeggen: dan moeten wij die wet maar afschaffen. Natuurlijk niet. Wij zullen moeten kijken welke maatregelen er genomen kunnen worden tegen het ontduiken van die wet. Maar ook dat argument zal u niet overtuigen, want u wilt gewoon terug naar de oude Ziektewet.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Die Wet op de medische keuringen was het noodverband dat nodig was omdat de Ziektewet werd afgeschaft. Dus die wet-Van Boxtel was er nooit gekomen, als om te beginnen het stichtings- en SER-advies was gevolgd om te komen tot een periode van een halfjaar. Wij hebben indertijd ingezet op 13 weken. En wij zeggen, gezien de grote problemen die zijn ontstaan: laten wij alsjeblieft dat debat oppakken. U weet ook dat de TZ die onder het kabinet-Lubbers tot stand was gekomen ten aanzien van het terugdringen van het ziekteverzuim al een behoorlijk goede werking had en voldoende was.

De heer **De Graaf** (D66): Ondertussen zullen wij er alles aan moeten doen om ervoor te zorgen dat de Wet op de medische keuringen, die inderdaad samenhing met de afschaffing van de Ziektewet, fatsoenlijk wordt nageleefd en dat de risicoselectie bijvoorbeeld zoveel mogelijk wordt beperkt.

Voorzitter! Tijdens het najaarsoverleg moet wat ons betreft ook worden gesproken over de werkgelegenheid voor kwetsbare groepen, de werkgelegenheid voor allochtonen. Voor laatstgenoemde groep geldt een werkloosheidspercentage dat vier keer zo groot is als het werkloosheidspercentage onder autochtonen. Een andere kwetsbare groep wordt gevormd door de ouderen. Eén op de drie ouderen boven de 55 jaar werkt nog en als je je baan verliest boven de 55 jaar heb je niet of nauwelijks kans om ooit nog terug te keren in het arbeidsproces. Ik noem in dit verband ook de werkgelegenheid voor mensen in oude wijken in de grote steden. Zij profiteren nu vaak het minst van het economische tij dat gekeerd is. Die nieuwe banen komen nog onvoldoende terecht waar dat het hardst nodig is. Wil het kabinet in het najaarsoverleg die inzet tonen? Een gezamenlijke en niet vrijblijvende aanpak van deze sociale knelpunten, dat zou pas echt winst zijn voor het poldermodel. De legitimatie van de rol van de sociale partners in het sociaal-economisch beleid ligt immers in de eerste plaats in het algemeen belang, in het oplossen van sociale problemen. Samenwerken met behoud van ieders verantwoordelijkheid, met een sterke overheid die verantwoordelijkheden van anderen stimuleert, maar zelf het primaat houdt voor wat binnen het publieke domein hoort, die niet betuttelt, niet belemmert, maar wel vernieuwing mogelijk maakt. In het buitenland noemt men dat soms – dit aan het adres van collega Rosenmöller – ''de derde weg''; ik noem dat ''sociaal-liberaal''.

Voorzitter! Het kabinet neemt van zijn voorganger de internationale ambities en idealen over, ook ten aanzien van Europa en met een VVD-minister aan het roer van Buitenlandse Zaken. De inzet moet ook nu gericht zijn op vredesoperaties, versterking van de internationale rechtsorde, verdieping en verbreding van Europa en een hoog niveau van uitgaven ter ondersteuning van de armste landen. Met de afspraak om het ontwikkelingssamenwerkingsbudget 0,8% van het BNP te laten omvatten, komen er ook de komende jaren bedragen bij. De suggestie die ik minister Herfkens een paar keer heb horen doen dat

ontwikkelingssamenwerking zou moeten inkrimpen, is mijns inziens feitelijk onjuist. Overigens heeft deze minister een verfrissende start gemaakt door direct effectiviteit en resultaat als richtsnoeren te nemen. Kennelijk was er, zoals de minister zelf heeft gezegd, een beheersprobleem ontstaan. Zij gaat dat nu oplossen. Ik vraag de minister-president overigens of hij het met de analyse van minister Herfkens over het voorafgaande beleid eens is.

Over het buitenlands beleid wil ik vier opmerkingen maken.

In de eerste plaats de crisis in Rusland. Het lijkt wel of de Russen van de regen in de drup terechtkomen. Na jaren van onderdrukking van hun vrijheid is er nu economische armoede en chaos en bestuursanarchie, waarin de maffia floreert, zo niet regeert. Terug naar af, een centraal geleide economie en streng protectionisme lijkt geen oplossing. Rusland zal verder moeten worden ondersteund in de noodzakelijke hervormingen door de G7, maar ook door de Europese Unie. Wat is de rol van de Europese Unie tot dusverre, vraag ik de minister-president? En vooral, wat zou deze naar het oordeel van het kabinet nu moeten zijn?

In de tweede plaats de interne versterking van de Europese Unie. Europa is nog steeds te weinig transparant, te weinig democratisch en te weinig van de burger. De fractie van D66 vindt dat daarin een nieuwe slag moet worden gemaakt. Wij willen graag een ambitieuze inzet van het kabinet. Wij vragen het kabinet de eerdere verklaring van België, Frankrijk en Italië over de versterking van de Europese instellingen als essentiële voorwaarde voor verdere uitbreiding van de Unie te ondersteunen en zich sterk te maken voor een spoedige, nieuwe intergouvernementele conferentie. De democratie in Europa kan overigens ook versterkt worden als Europese politieke bewegingen in de campagnes voor de Europese verkiezingen volgend jaar kandidaten voor het voorzitterschap van de Europese Commissie presenteren. Dat kan formeel niet, maar materieel zou dat wel degelijk schelen. Dit voorstel van een aantal vooraanstaande Europeanen onder leiding van Jacques Delors zou ook in Nederland, ook bij dit kabinet, ook bij onze politieke partijen serieuze overweging verdienen.

In de derde plaats is Europa voor D66 meer dan een markt en meer dan een munt: Europa is ook een cultuur en een ideaal. De komst van de euroambtenaar zal meer diepte geven aan de Europese identiteit. Het zou goed zijn om meer Europese symbolen te introduceren die in culturele zin de staten overstijgen. Zou de regering zich bijvoorbeeld willen inzetten voor een Europese film- of literatuurprijs, voor kleine dingen die bijdragen aan die Europese identiteit? Europa is meer dan het nationale belang in enge zin, meer dan ''we want our money back'', hoe gerechtvaardigd de inzet rond de nettopositie ook is. Ook D66 heeft zich gecommitteerd aan een ombuiging van 1,3 mld. in de Europese uitgaven. Dat is een moeilijke maar daarom nog geen onmogelijke opgave. De regering zal het mogelijke moeten doen om die ombuiging te realiseren, maar zal daarbij vanzelfsprekend ook de Europese verhoudingen in het oog moeten houden. Hier zijn overleg en overeenstemming van groot belang. Ik vertrouw erop dat de buitenlandspolitieke en de financiële afwegingen hier hand in hand gaan.

Ten vierde wijs ik op de grote betekenis van Nederland en met name Den Haag als de zetel van internationaal recht en gerechtigheid. Die status van oase in woestijnen van onrecht verplicht ons land, zeker als we ook zouden toetreden tot de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties. D66 meent dat Nederland bij uitstek geschikt zou kunnen zijn als vrijhaven voor internationale bemiddeling ter voorkoming van conflicten. Heel concreet zou Nederland een centrum voor internationale geschillenbeslechting kunnen instellen, waar partijen oplossingen kunnen zoeken in geschillen die anders gewelddadig worden beslecht. Een soort permanente Haagse vredesconferentie. Is het kabinet bereid een dergelijke mogelijkheid, ook in VN-verband, te onderzoeken?

Voorzitter! Het kabinet is, zoals gezegd, voortvarend uit de startblokken gegaan, in ieder geval op veel terreinen. In het onderwijsbeleid wordt gedeeltelijk een nieuwe start gemaakt en die lijkt ook nodig. D66 steunt een nieuwe aanpak van het computerproject op de scholen, waarbij voor ons de prioriteiten liggen bij het voortgezet onderwijs, het MBO en de lerarenopleidingen. Ik nodig het kabinet verder uit om de grote zee aan bureaucratie en regels in onderwijsland in te dammen met een dereguleringsoperatie. Ik huiver als ik hoor dat de onderwijssector wordt omschreven als een ''Sovjetzone''. En die klacht komt niet alleen van columnisten, maar ook van schoolleiders. Een toetsing van alle bestaande regels en circulaires in het funderend onderwijs op doelmatigheid, hanteerbaarheid en onderling verband is noodzakelijk. Ik hoor graag de reactie van het kabinet.

Politie en veiligheid worden in de begroting voor 1999 redelijk bediend. Mijn fractie legt de nadruk op snelle wetgeving over de sturing van de politie, zodat aan de onduidelijkheid snel een einde komt. Wij zijn blij met het standpunt dat collega Melkert namens de PvdA-fractie gaf over de flexibele inzet van de politie. Dat sluit aan bij pleidooien die ook mijn fractie eerder heeft gehouden. En wij wensen minister Peper veel politiesterkte in de komende jaren en ook een goede rekenmachine. Anders heeft collega Dijkstal er misschien wel een te leen.

D66 meent overigens dat brandweer en rampenbestrijding echt onderbelicht zijn gebleven in de begroting. Voor 1999 zijn de noodzakelijke middelen met kunst- en vliegwerk bijeengesprokkeld, maar daarin moet ook structureel worden voorzien. Het kabinet zal daarvoor zorg moeten dragen. Wij kunnen het ons in Nederland niet veroorloven om over het belang van rampenbestrijding te licht te oordelen.

Voorzitter! Ik kom te spreken over de milieu-inzet van het kabinet. Die inzet moet stevig zijn, maar vooralsnog mis ik op veel terreinen nog concrete maatregelen. Welke maatregelen worden nu uit het zogenaamde ICES-pakket ingezet rond natuurontwikkeling, milieutechnologie en openbaar vervoer? Wanneer komen die voorstellen? Het milieubeleid van het kabinet speelt zich niet alleen af op het ministerie van VROM, maar evenzeer op heel veel andere ministeries. Het is daarom goed dat de minister van VROM met zijn bekende heilige vuur zich intensief bemoeit met al die andere terreinen, ik zou zeggen tot en met de besteding van de gelden voor ontwikkelingssamenwerking, althans voorzover het de milieuuitgaven betreft.

De Graaf

Het pleidooi van minister Pronk voor minder binnenlandse vluchten wordt door D66 onderschreven. Wat D66 betreft moet binnenlands vliegen worden tegengegaan en dat kan onder meer door differentiatie in de luchthavenbelasting, met andere woorden: hoe korter de afstand, des te hoger de belasting. Dit sluit enigszins aan bij voorstellen die collega Rosenmöller vorig jaar al heeft gedaan, maar daarbij ging het om een iets andere invalshoek. Voor de binnenlandse vluchten zou het echter op hetzelfde kunnen neerkomen. Binnenlandse vluchten die absoluut verboden zouden moeten worden, zijn reclamevluchten. De Kamer heeft zich daar eerder nadrukkelijk over uitgesproken, maar het vorige kabinet wilde daar niet aan. Wij verwachten van dit kabinet een andere opstelling. Het gaat om onnodige vluchten en die kunnen wij in het binnenland als eerste missen.

De nieuwste Milieubalans toont een dubbel beeld. Wij zijn op de goede weg, maar die weg lijkt soms alleen maar langer te worden. Milieubeleid moet geen Sisyfusarbeid worden en dus zijn nieuwe strategieën, bijvoorbeeld in het consumptiepatroon, wenselijk. Dat is buitengewoon moeilijk, maar het denken mag niet stilstaan. Het kabinet heeft nieuwe milieuplannen aangekondigd en wat D66 betreft mogen die er snel komen. Ik herhaal hier de opvatting van mijn fractie dat hogere economische groei vanzelfsprekend moet leiden tot intensivering, ook in financiële zin, van het milieubeleid. Het is dan ook wenselijk dat de Milieubalans voortaan ruim voor de begroting verschijnt, zodat met de uitkomsten heel concreet rekening kan worden gehouden bij de opstelling van de begroting. Mijns inziens verplichten de cijfers van dit jaar het kabinet tot forse inspanningen, vooral voor de reductie van de CO_2-uitstoot en de kwaliteit van het grondwater. Ook zien wij graag dat meer gelden beschikbaar komen voor nieuwe natuurgebieden. Als het kabinet daarvoor op de lopende, nu te bespreken begroting geen ruimte ziet, zullen wij daarvoor zelf voorstellen doen voor het volgende jaar.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Een vraag houdt mij echt bezig. De richting waarin de heer De Graaf wil gaan of waartoe hij het kabinet wil aansporen, steun ik natuurlijk. Dat zal hij ook van mij verwachten.

De heer **De Graaf** (D66): Ja.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Wij hebben natuurlijk net als D66 de milieubegroting en de begrotingen die daarmee samenhangen, doorgenomen. Daarin komen wij die maatregelen niet tegen. Een aantal daarvan zal wel geld kosten. De reserveringen daarvoor komen wij ook niet tegen. Ik heb het nu over de natuur, maar zeker ook over het CO_2-pakket. De reactie van de heer De Graaf op de milieubalans was ook dat dit om een extra inzet vraagt. Het is de vraag of dit niet het debat is waarin die middelen moeten worden vrijgemaakt, opdat het kabinet in staat wordt gesteld die maatregelen te nemen.

De heer **De Graaf** (D66): Het is niet waar dat er op de begroting helemaal geen ruimte is voor het CO_2-beleid. Het is overigens ook helemaal niet juist dat er geen geld is voor natuurbeheer. Ook dat is terug te vinden op de begroting. Er komen nog plannen in het kader van de ICES. Er wordt wel degelijk het een en ander gedaan aan energiebesparing, duurzame energie en dergelijke. De eerste stappen op weg naar een clean development mechanism, zoals een milieuondersteuning van de armste landen, een joint implementation, worden ook gezet. Er gebeurt dus wel het nodige. Net als de heer Rosenmöller ben ik van mening dat, gelet op de cijfers, een extra inzet nodig is als dat even kan. En die vraag ik ook van het kabinet. Ik ga nu niet zeggen dat er dus honderden miljoenen uit het niets moeten komen. Ik wil wel nadrukkelijk kijken – dat zullen wij ook bij de afzonderlijke begrotingshoofdstukken doen, van VROM en andere ministeries – of wij daarvoor nog meer ruimte kunnen vrijmaken. Ik vraag ook om een reactie van het kabinet. Wat gaat er gebeuren in het komende jaar? Ik weet bijvoorbeeld dat minister Pronk nog een uitvoeringsnota klimaatbeleid zal voorleggen. Dat weet de heer Rosenmöller ook. Daarin verwacht ik nog heel concrete extra maatregelen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Deze reactie verbaast mij eerlijk gezegd. Ik reageer immers op hetgeen de heer De Graaf aanvankelijk heeft gezegd: er zullen een aantal dingen extra moeten gebeuren. Daarop heb ik gezegd dat ik dat steun, maar dat ik die extra dingen niet ben tegengekomen. Vervolgens haalt de heer De Graaf aan wat allemaal wel in de Miljoenennota en op de specifieke begrotingen staat. Natuurlijk gebeurt er iets tegen CO_2 en iets voor de natuur. Wij vinden dat beiden te weinig. Dat betekent dat er meer moet gebeuren. Dat zal voor een deel ook geld kosten. Mijn vraag aan de heer De Graaf is: is dit niet het eerste debat waarin je voorstellen zult moeten doen? Wij hebben die gedaan, ook in de tegenbegroting. Ik zie dat de heer De Graaf nu lacht, maar het zou nog mooier zijn als hij die zou omhelzen.

De heer **De Graaf** (D66): Ik glimlach de heer Rosenmöller vriendelijk toe, maar dat vindt hij ook al niet goed.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Ik zeg dat dat mooi is, maar het zou nog mooier zijn als hij die voorstellen zou omhelzen...

De heer **De Graaf** (D66): U omhelzen.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): ...zodat het kabinet in staat wordt gesteld de extra dingen die D66 en wij willen, te realiseren. Daar gaat het om. Daarvoor hebben wij concrete voorstellen gedaan.

De heer **De Graaf** (D66): De heer Rosenmöller en ik kunnen elkaar uitstekend vinden in de stelling dat extra economische groei ook gevolgen moet hebben in de zin van een extra financiële inspanning op het gebied van het milieubeleid. Doet zich het komende jaar ook een hoge economische groei voor – dat heb ik drie weken geleden gezegd en dat heb ik hier herhaald – en ontstaan er meevallers aan de uitgavenkant, dan vind ik dat milieu als eerste aan de deur mag kloppen voor een extra pot met geld. De heer Rosenmöller en ik zijn het daar waarschijnlijk over eens. Dat is niet nieuw.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Mag ik het een slag concreter maken? Is de fractie van D66 voorstander van een energieheffing voor grootverbruikers? De Raad van State noemt het een effectief instrument. Wij zijn er al jaren

voorstander van. Is de heer De Graaf daarvoor?

De heer **De Graaf** (D66): Dat is niet zozeer een slag concreter. Dat is een andere vraag.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Doe niet zo flauw. Dat is een concrete invulling van een maatregel waarmee iets kan worden gedaan aan de extra CO_2-uitstoot.

De heer **De Graaf** (D66): Ik zou heel graag – maar dat weet de heer Rosenmöller – een heffing voor grootverbruikers hebben, maar ik meen dat dit alleen in Europees verband kan. Ik denk dat het heel gevaarlijk is voor de positie van het Nederlandse bedrijfsleven om de grootverbruikersheffing alleen in Nederland te introduceren. Het effect is dat de concurrentiepositie slechter wordt. Dat helpt vervolgens mee aan het realiseren van een lagere economische groei. Dat is dus een terugval. Vervolgens heb ik geen ruimte meer om uit meevallers extra milieugelden vrij te maken. Dat lijkt mij dus geen goed idee. Om die reden zit de grootverbruikersheffing niet in de plannen van het kabinet.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Met permissie, het is net of ik een ondernemer uit het grootbedrijf hoor, omdat zij altijd met dat argument schermen. Het punt is dat een grootverbruikersheffing ook in Nederland zo vormgegeven kan worden dat zij de concurrentiepositie niet schaadt. Elke ondernemer zal zeggen dat zij hem wel schaadt, omdat hij wat meer moet betalen voor energie. Laten wij helder en zuiver zijn, de prijs die grote ondernemers en energieverbruikers betalen voor energie, is laag in vergelijking met de ons omringende landen. Je kunt een beperkte heffing introduceren, die werkt op de uitstoot van CO_2, die de concurrentiepositie niet nadelig beïnvloedt en die de prijs niet opdrijft ten opzichte van de ons omringende landen. Het gaat om die slimme manier van opereren. Daar vraag ik uw steun voor.

De heer **De Graaf** (D66): Ik heb zojuist gezegd wat mijn eerste overweging is. Wij zullen uw plannen nalezen in de notitie die wij nog niet tot de laatste letter hebben kunnen lezen. Wij horen graag een reactie van het kabinet. Mijn eerste gevoel is dat wij er niet aan moeten beginnen, maar dat wij wel met kracht moeten streven naar een Europese regeling op dit punt.

Voorzitter! Iedereen raakt inmiddels het zicht volledig kwijt wat Schiphol betreft, en dat is voor een luchthaven betrekkelijk rampzalig. Voor de langetermijnoplossing wachten wij de voorstellen van de regering af, in combinatie met de schets voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling van Nederland, hoe deze ook zal heten in de toekomst. Welke oplossing wij ook kiezen, voor de korte en de middellange termijn blijft het probleem op Schiphol levensgroot. Voor mijn fractie staat voorop dat aan de huidige grenswaarden voor geluidshinder, gezondheid en veiligheid niet getornd kan en mag worden.

Voor de echt korte termijn moet er met spoed duidelijkheid komen van minister Netelenbos. Eerder dit jaar heeft D66 ingestemd met een beheerste groei van het aantal vliegbewegingen op Schiphol, onder de voorwaarde dat het aantal ernstig gehinderde woningen daadwerkelijk zou dalen. Dat was een halfjaar geleden nog de reële verwachting van het kabinet. Zoals vandaag al eerder is gezegd, moeten wij nu begrijpen dat er binnen het kabinet al in juni cijfers bekend werden dat het aantal gehinderde woningen niet zou zakken, maar zou stijgen, zelfs boven 14.000. Hoe zit dat precies? Gaat het kabinet inderdaad het nieuwe gebruiksplan Schiphol afwijzen, zoals de minister van Verkeer en Waterstaat gisteren op de televisie aankondigde?

D66 wil verder weten welke maatregelen minister Netelenbos denkt te nemen, als de rechter een tweede keer gedogen afwijst. Die kans bestaat. Wij hebben vandaag een brief gekregen van de minister, in antwoord op vragen van collega Rosenmöller en van mij, waarin zij zegt dat zij een anticipatiebesluit voorbereidt dat er mag worden afgeweken. Als de rechter dat, voor de minister onverhoopt, anders zou beslissen, zullen er toch echt maatregelen moeten worden genomen. Deze kunnen niet half december tot paniek leiden, omdat de tent daar dicht moet. Nu het september is, moet je andere maatregelen in voorbereiding hebben voor het geval dat gebeurt.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Begrijp ik goed dat collega De Graaf bepaalde bronnen heeft voor informatie dat er in juni iets met die cijfers was?

De heer **De Graaf** (D66): Nee hoor, ik heb geen vertrouwelijke bronnen, anders zou ik ze direct aan u prijsgeven. Ik heb begrepen dat mevrouw De Boer naar buiten heeft gebracht dat er in juni al gegevens waren dat het aantal geluid-gehinderde woningen omhoogging, maar het kan zijn dat ik fout geïnformeerd ben.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): In deze fase van de discussie neemt u dus aan dat mevrouw De Boer gelijk heeft op dit punt?

De heer **De Graaf** (D66): Als zij dat heeft gezegd, heb ik geen reden om daaraan te twijfelen, maar ik wil graag absolute duidelijkheid. In dit debat blijft te vaak onduidelijkheid bestaan. Ik ondersteun collega Melkert, die zei dat hij graag een nul- of startnotitie wil, om alle relevante informatie zo snel mogelijk op tafel te krijgen. Dat geldt ook voor mij. Die duidelijkheid is dringend geboden voor onze eigen afwegingen.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Daar zijn wij het allemaal over eens. Ik constateer dat u denkt dat er iets mis was met die cijfers. Wij zullen morgen naar het kabinet luisteren. Duidelijkheid willen wij allemaal. Ik herhaal de vraag die ik vanmorgen aan collega Melkert heb gesteld, want ik vraag mij af wat er in de afgelopen vier jaar allemaal is gebeurd, of liever gezegd: niet is gebeurd.

De heer **De Graaf** (D66): Voorzitter! Ik was geen minister van Verkeer en Waterstaat en ook niet betrokken bij Schiphol. Ik heb wel mijn opvatting gegeven en ik heb ook namens de fractie – mijn fractie heeft dat in het begin van het jaar uitdrukkelijk gesteld – gezegd dat wij niets voelen voor bijvoorbeeld gedogen en dat weet de heer De Hoop Scheffer.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Dat weet ik, maar ik neem aan dat, zij het dat het niet tot een besluit heeft geleid, dit soort discussies ook gevoerd zijn in de binnenkamer van de informateurs met de heer De

Graaf als onderhandelaar. Dat kan ik mij zo voorstellen.

De heer **De Graaf** (D66): Ik kan verklappen dat wij vooral hebben gesproken over de vraag wanneer een besluit zou moeten worden genomen en welk besluit zou moeten worden genomen ten aanzien van de toekomst van de Nederlandse luchtvaart op de lange termijn. Zoals de heer De Hoop Scheffer weet, maar ook die discussie hebben wij al eerder gehad vandaag, heb ik onder meer in dat overleg tijdens de zomer gezegd dat ik vind dat er pas wat over te besluiten valt als alle informatie op tafel ligt over alle risico's op alle fronten.

De heer **De Hoop Scheffer** (CDA): Hetgeen mevrouw De Boer afgelopen zondag voor de televisie zei, was dus nieuw voor u.

De heer **De Graaf** (D66): Dat was voor mij volkomen nieuw. Het kan aan mij liggen, maar het was voor mij volkomen nieuw.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Het klopt toch dat de fractie van D66 inderdaad vindt dat gedogen in 1998 niet zou moeten plaatsvinden.

De heer **De Graaf** (D66): Ik vind het vreemd dat de heer Rosenmöller dat zegt, want ook dat is vragen naar de bekende weg. Wij hebben in het voorjaar gezegd dat één keer gedogen wat ons betreft genoeg was. Wij zijn dus tegen gedogen voor 1998. De Kamermeerderheid dacht daar anders over en denkt daar waarschijnlijk weer anders over. Het zij zo, daar zal ik mij bij moeten neerleggen. Ik zeg wel dat ik het onbestaanbaar vind als wij het in 1999 weer een keer zouden gaan gedogen. Ook die kans bestaat nog steeds, want wie zegt mij dat het aanwijzingsbesluit op dat moment, inclusief de MER-procedure, dan helemaal goed geregeld is.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dat is een lang antwoord.

De heer **De Graaf** (D66): Uw vragen zijn vaak ook lang.

De heer **Rosenmöller** (GroenLinks): Dit was een heel korte vraag. De conclusie is dat D66 de enige coalitiepartij is die dat gedogen voor 1998 niet acceptabel vindt. Dan heb ik een vervolgvraag. Wij hebben samen vorige week die brief gevraagd aan het kabinet. Minister Netelenbos heeft die brief vandaag ook geschreven aan de Kamer. Daarin schrijft zij dat zij niet van plan is om nadere maatregelen te nemen voor 1998. Nu stelt de heer De Graaf het kabinet de vraag of er geen maatregelen in portefeuille zijn op het moment dat de rechter zou vinden dat je ze zou moeten nemen. Vindt hij dat verstandig? Vindt hij niet dat wij hier in dit debat moeten proberen om het kabinet zover te krijgen dat er maatregelen genomen worden? Anders laten wij dat allemaal eventueel weer aan de rechter over. Ik weet niet precies wanneer hij die uitspraak zal doen, als hij hem doet, maar wij moeten toch proberen te voorkomen dat de rechter dat soort uitspraken doet. Vindt de heer De Graaf niet dat wij hier als inzet moeten kiezen dat het kabinet maatregelen neemt, opdat die overschrijding in 1998 niet plaatsvindt?

De heer **De Graaf** (D66): Ik wil er best opnieuw over praten. Daar heb ik ook helemaal geen bezwaar tegen, omdat de heer Rosenmöller en ik op dit punt niet van mening verschillen. Ik zeg wel dat dit debat dit jaar al is gevoerd in de Kamer en toen heeft mijn fractie dat niet kunnen winnen. Er is geen meerderheid voor. Een meerderheid vindt dat anticiperen, of welk eufemisme wordt gebruikt, dit jaar acceptabel is. Daar heb ik mij bij neer te leggen. Overigens kan de rechter daar nog zijn eigenstandige afweging bij maken. Als de heer Rosenmöller een meerderheid in de Kamer ziet die vindt dat er niet mag worden gedoogd, dan hoor ik dat graag van hem. Ik vraag nu heel concreet aan het kabinet, in het bijzonder aan minister Netelenbos, wat er gebeurt als de rechter zou zeggen wat de rechter vorig jaar heeft gezegd, namelijk dat één keer gedogen genoeg is.

De heer **Van Dijke** (RPF): Voorzitter! De heer De Graaf zegt: ''Gedogen moest niet mogen.'' Ik denk dat ik die conclusie wel mag trekken. Een vervolgconclusie zou dan moeten zijn dat het op z'n minst in het volgende jaar gecompenseerd zou moeten worden, wanneer er nu wel gedoogd wordt. Deelt de heer De Graaf die conclusie?

De heer **De Graaf** (D66): Nee. Waarom zou er wat mij betreft niet gedoogd moeten worden? Dat is niet omdat ik vind dat die beheerste groei van 20.000 vliegbewegingen per jaar niet zou mogen, maar omdat de regelgeving, waarvan nu wordt afgeweken, er niet alleen maar vanwege formele redenen is. Die regelgeving kan alleen worden gewijzigd inclusief een milieueffect-rapportage. Dat is dus een milieu-belang dat wordt gediend met een zorgvuldige procedure. Om die reden zeg ik dat je niet zomaar van die normen kunt afwijken. Het vorige kabinet wilde dat wel en misschien dit kabinet ook; dat lees ik uit de brief van de minister van Verkeer en Waterstaat. Als dat gebeurt en als de Kamermeerderheid dat accepteert, dan vind ik dat dus jammer. Ik heb daar alleen een andere opvatting over. Volgend jaar moet het absoluut niet meer gebeuren, maar ik kan dus niet zeggen dat wij er volgend jaar om die reden eerst 20.000 gaan aftrekken. Dat is dan kennelijk de conclusie die de heer Van Dijke trekt.

De heer **Van Dijke** (RPF): U zegt: dit jaar mag het niet, volgend jaar mag het absoluut niet meer.

De heer **De Graaf** (D66): Volgend jaar moet de regelgeving gewijzigd zijn. Dat moet zo snel mogelijk gebeuren. De minister schrijft in haar brief dat zij denkt dat het medio 1999 geregeld is. Dat is maar goed ook. Dan hebben wij een gewijzigde regelgeving en hoeven wij niet meer te gedogen.

De heer **Van Dijke** (RPF): Dat was eerder al voor dit jaar toegezegd.

De heer **De Graaf** (D66): Ik weet niet of het voor dit jaar eerder is toegezegd. Door deze minister in ieder geval niet. Dat moet dan door haar voorgangster zijn gedaan.

De heer **Van Dijke** (RPF): Door het kabinet.

De heer **De Graaf** (D66): Wij hebben vorig jaar gezegd: wat ons betreft, is het eens gedogen en niet meer. Dat was in 1997. U kent mijn standpunt over 1998 en zeker over 1999.

Voorzitter! Ik rond af. Vanuit een sociaal-liberaal gedachtegoed kijkt mijn fractie naar de eerste begroting van het tweede Paarse kabinet. Veel zal op andere momenten in deze

Kamer worden besproken. Ik denk aan onderwerpen waar ik nu niet aan toe ben gekomen, onderwerpen ook die bij de hoofdstuksgewijze behandeling zeer nadrukkelijk aan de orde komen. Wat D66 betreft mogen de ambities van dit kabinet groot zijn, moeten zij dat zijn op weg naar de volgende eeuw. De lat mag altijd hoger dan was afgesproken, of het nu gaat om democratische vernieuwing, extra milieu-inspanningen, meer kwaliteit in onderwijs en zorg of een betere en betrouwbare overheid. D66 staat voor betrokkenheid, voor investeren in mensen en milieu en voor kansen in de toekomst. Wij zullen het kabinet op deze punten aanvuren en niet nalaten zelf voorstellen te doen als het beter kan. En het kan altijd beter. Dat moet onze gezamenlijke drijfveer zijn.

□

De heer **Van Dijke** (RPF): Voorzitter! Onlangs blikte John Kenneth Galbraith 40 jaar na dato terug op zijn eigen standaardwerk, ''The affluent society''. Nu hij met wat afstand naar zijn teksten van weleer kijkt, komt zelfs deze eminente econoom tot de conclusie dat hij nu allerlei dingen anders zou opschrijven. Ik nodig de minister-president uit om in de geest van Galbraith met wat afstand naar de begroting 1999 te kijken en het beleid langs de meetlat te leggen.

Om beleid te kunnen beoordelen moeten de voornemens toetsbaar zijn. Op dit punt belooft het kabinet heel wat. Ik lees in de begrotingsstukken over een nieuwe impuls voor het financieel management, over transparantie en samenwerking, alsmede over een slagvaardige, doeltreffende en betrouwbare overheid. Dat spreekt mij aan! Maar biedt het kabinet ook concrete, te toetsen doelen, waarop het af te rekenen is? Vanuit die vraag bekijk ik drie belangrijke evenwichten uit het regeerakkoord. Ik doel op de evenwichten tussen economische kracht en behoud van het leefmilieu, tussen economische dynamiek en sociale rechtvaardigheid en tussen individuele ontplooiing en wederzijdse verantwoordelijkheid. Wij hadden verwacht dat deze evenwichten bij de begroting concreet zouden worden ingevuld. Wij mochten immers aannemen dat deze evenwichten beleidsbepalend zijn.

Maar dat valt tegen. Natuurlijk wordt er over het evenwicht tussen economische kracht en behoud van het leefmilieu bij Schiphol wel wat gezegd. Ook daar gaat het om een balans tussen milieu en economie en een ruimtebeslag dat binnen aanvaardbare grenzen blijft, zo lezen wij. Maar als je van een afstandje naar deze tekst kijkt, komt de vraag op: ja en? Is de boel nu in balans of uit balans? Zeker, er zijn milieugrenzen. Toch worden keer op keer – gelet op economische belangen – overschrijdingen toegestaan. Kan het ook andersom? Wij hebben het nog niet meegemaakt. Gaat het er nu van komen?

Het aantal vluchten op Schiphol overschrijdt voor de zoveelste keer de door minister Jorritsma gepresenteerde prognoses en dus de milieugrenzen. Wij weten nu dat voormalig minister De Boer inzag dat langzamerhand haar geloofwaardigheid in het geding was. Ik nodig de premier opnieuw uit een stapje achteruit te doen en de volgende tekst uit de hoofdpunten van het regeringsbeleid hier eens naast te leggen: ''het beleid van de overheid dient betrouwbaar en zoveel mogelijk voorspelbaar te zijn''. Snapt u, zo vraag ik de minister-president, dat het gezin dat niet zo heel ver weg woont van de Buitenveldertbaan, zich afvraagt wat het van Kok II mag verwachten? Het hoort de woorden ''anticiperend gedogen''. In 1997 hoorde het de premier, toen de overschrijdingen werden gedoogd, zeggen: ''Eens maar nooit weer''. Wat betekenen die woorden nu? Geloofwaardige milieugrenzen betekenen toch op z'n minst dat overschrijdingen in enig jaar in het daaropvolgende jaar worden gecompenseerd? Is het kabinet het daarmee eens?

Voorzitter! Ook het mobiliteitsbeleid is behoorlijk uit evenwicht. De doelstelling uit het SVV-2, de groei van de automobiliteit in 2010 ten opzichte van 1996 met 35% te beperken, wordt bij lange na niet gehaald. Dat is logisch, want het kabinet beperkt zich tot filebestrijding en bereikbaarheid. Het zou moeten gaan om terugdringing van de automobiliteit. De RPF-fractie heeft daarover uitgesproken ideeën. Ik wil daar onze suggestie uitlichten te komen tot een mobiliteitsbelasting die afhankelijk is van het aantal gereden autokilometers. Wie weinig rijdt betaalt weinig, wie veel rijdt betaalt ook veel. Dat is de optimale vorm van variabilisering van autokosten. Het RIVM heeft berekend dat dit plan zorgt voor een reductie van de automobiliteit met zo'n 10%. Het is nu niet het moment om dit nader uit te werken. Daarom wil ik de minister-president een notitie geven waarin een en ander verder is uitgewerkt. Ik vraag het kabinet dit plan te betrekken bij het Nationaal verkeers- en vervoersplan.

Voorzitter! Het is dienstig ook het evenwicht tussen economische dynamiek en sociale rechtvaardigheid eens van een afstandje te bekijken. Dat kan, bijvoorbeeld, door je eens af te vragen hoe dat evenwicht er bij benadering uit moet zien. Zijn er bijvoorbeeld nu, anno 1998, wel of geen evenwichtige inkomensverhoudingen? Is het sociaal minimum wel of niet voldoende? Nog niet zo heel lang geleden hoorde daar een bloemetje op tafel bij. Nu weet iedereen dat een bijstandsgerechtigde de bloemetjes niet meer binnen kan zetten. Kortom, is er slechts evenwicht omdat we gewoon de definitie van het sociaal minimum wijzigen? Als ik de problemen van gezinnen met kinderen die moeten rondkomen van het sociaal minimum naast onze krachtige economie leg, kan ik niet van evenwicht spreken. De recente CBS-cijfers over de inkomensontwikkeling spreken voor zich. En ook het sterk gestegen beroep op de bijzondere bijstand, de onontkoombaarheid de huursubsidie te verruimen en de noodzaak nog eens 250 mln. aan de tegemoetkoming in de studiekosten toe te voegen, spreken voor zich. Er is eerder sprake van onbalans dan van evenwichtig beleid. Evenwichtig inkomensbeleid komt wel dichterbij door een structurele toeslag op de kinderbijslag voor lagere inkomens. Dat is positieverbetering, zonder loketafhankelijkheid. Graag krijg ik hierop een reactie.

Voorzitter! Vervolgens zou je verwachten dat deze begroting in het licht van evenwicht tussen economische dynamiek en sociale rechtvaardigheid concrete betekenis heeft voor groepen die nu al zo lang aan de kant staan. In het rapport ''Een sociaal en ongedeeld Nederland'' van de commissie-Peper lezen we: ''het gaat niet overal goed in Nederland, grote groepen Nederlanders staan langs de kant. (...) De ernst én de urgentie daarvan

dwingen tot een robuuste en doelgerichte inspanning. Want de hardnekkigheid verontrust''.

Die verontrusting mis ik in de stukken. Commissievoorzitter Peper vindt dat 1 mld. per jaar extra nodig is. Hoe reageert de minister-president daarop?

Wij hebben het dan onder meer over de dak- en thuislozen; vijftien jaar geleden een vrijwel onbekend fenomeen in Nederland, maar inmiddels haast niet meer weg te denken. Hier heb ik een daklozenkrant. ''Help mij een handje, koop eens een krantje'', zegt de verkoper bij het centraal station. Cynisch zou je kunnen zeggen dat deze krant zowel bijdraagt aan de economische dynamiek als aan de sociale cohesie.

De – om dit akelige woord maar te gebruiken – ''schoonveegactie'' op Amsterdam Centraal toont aan dat wij met het probleem geen raad weten. Natuurlijk behoort overlast doortastend bestreden te worden. Zero tolerance, dat klinkt goed. Maar waarom tolereren wij wel dat er situaties zijn, bijvoorbeeld in de psychiatrische zorg, die ertoe leiden dat mensen er de voorkeur aan geven op straat te gaan leven? Welk perspectief biedt de begroting voor 1999? Hoe staat het kabinet tegenover de aanbevelingen van de commissie-Etty en het rapport-Peper? Wordt er werk gemaakt van de onderlinge afstemming van sociale dienst, maatschappelijk werk, psychiatrische zorg en verslavingszorg? Komt er meer geld voor opvang en begeleiding en worden geldstromen ook gebundeld, bijvoorbeeld in een fonds voor de sociale gezondheidszorg? Kortom, komt er een vervolg op de teleurstellende nota ''Dak- en thuislozen'' van het vorige kabinet? Ook de huidige verantwoordelijke bewindsvrouw uitte daar destijds kritiek op. Wil het kabinet in zo'n vervolgnota eens duidelijk aangeven hoeveel daklozen er nu zijn en hoeveel hun aantal per jaar moet afnemen, wil het beleid succesvol heten?

Voorzitter! Economische dynamiek of noodzakelijk milieubeleid is geen alibi voor sociale onrechtvaardigheid. In dat licht verontrust ons de situatie in de agrarische sector. De werkgroep Landbouw en armoede heeft, op basis van LEI-cijfers, geconstateerd dat 40% van de Nederlandse boerengezinnen zelfs nog niet een minimuminkomen uit de bedrijfsresultaten kan halen. Nu zullen er ongetwijfeld soms neveninkomsten zijn, maar het geeft wel aan hoe kwetsbaar grote delen van de landbouw zijn. Hoe komt op die basis een krachtig plattelandsbeleid van de grond? Op hoeveel levensvatbare bedrijven mikt het kabinet in 2002?

Bij verdergaande liberalisering van de wereldhandel stelt het Europese landbouwbeleid inkomensondersteuning in het vooruitzicht. Een onbetaalbare optie, voorzitter. Een landbouwbeleid op basis van productiebeheersing ligt veel meer voor de hand. Hiervoor is steun binnen de sector. Hogere marktprijzen en een vitaler sector liggen dan binnen bereik. Ik roep het kabinet op zijn invloed aan te wenden om het gemeenschappelijk landbouwbeleid op die wijze vorm te geven.

Voorzitter! Hoe beleidsbepalend is het derde evenwicht, het evenwicht tussen individuele ontplooiing en wederzijdse verantwoordelijkheid? Collega Melkert, die nu niet in de zaal is...

De heer **Melkert** (PvdA): Jawel!

De heer **Van Dijke** (RPF): Ja toch. Ze houden me in de gaten, terecht!

Collega Melkert verblijdde ons een paar weken geleden met zijn uitspraak, aangesproken te zijn door het gemeenschapsdenken. Ik ben daar blij mee. Prima, zou ik zeggen. Het is goed dat er verder wordt gesproken over de taak van de overheid op dit punt. De regeringsverklaring zegt daarover dat de overheid moet staan voor bepaalde waarden en normen, en een kader moet scheppen waarbinnen deze kunnen worden overgedragen van de ene generatie op de andere. Deze overdracht vindt uit de aard der zaak plaats binnen een door levensovertuiging bepaald kader. Zonder nu de niet-levensbeschouwelijk georganiseerde instellingen of onderwijsgevenden tekort te willen doen, wijs ik erop dat dit betekent dat identiteitsgebonden instellingen in de zorg of in het onderwijs hieraan een wezenlijke bijdrage leveren. Het belang van levensbeschouwelijke organisaties lijkt mij daarom nauwelijks op waarde te schatten.

Bij het debat over de regeringsverklaring heb ik dit ook onder woorden willen brengen, maar het was alsof de premier mij niet verstond. Hoe komt het toch, zo vraag ik de minister-president, dat wij hiervoor kennelijk geen goede woorden kunnen vinden om het debat te kunnen voeren? Zijn identiteit en geloofsbeleving en de betekenis daarvan voor de samenleving voor Paars begrippen waarin men zich niet kan inleven en die daardoor wellicht een blinde vlek vormen? Ik vraag de premier eens een paar stappen naar achteren te doen en te bekijken wat de effecten van het Paarse beleid op het identiteitsgebonden initiatief zijn en zijn geweest.

Het kabinet wil de onderlinge verbondenheid bevorderen. Mogen wij het dan ook hebben over de gronden van die verbondenheid? Mag dat zijn verbondenheid op grond van levensbeschouwing en religie? Een misschien wel wezenlijker verbondenheid dan die op grond van sport, welke met het oog op dat evenwicht tussen individuele ontplooiing en onderlinge verbondenheid door het kabinet wordt gepromoot. Mag behalve doelmatigheid, regiovorming of wat dies meer zij, ook identiteit een ordeningsprincipe zijn? En als dat zo is, dan kan het toch niet zo zijn dat als uitkomst van allerlei rationele afwegingen het werk van open identiteitsgebonden instellingen gaandeweg moeilijker zo niet onmogelijk wordt? Misschien niet als doel, maar wel als feitelijke uitkomst. Ik krijg hierop graag een reactie van de minister-president.

Voorzitter! Normen en waarden hebben uiteraard ook alles te maken met veiligheid en rechtshandhaving. Het is mij opgevallen dat in de actuele discussies over decadentie, geweld en kinderporno de vraag wordt opgeroepen of er een verband is tussen deze verschijnselen en het algemeen maatschappelijk klimaat. Minder respect in onderlinge omgang, op de televisie, op straat, werkt in de hand dat grenzen daadwerkelijk worden overschreden, waarvan de Meindert Tjoelkers het slachtoffer worden. Ik ben blij met de aandacht hiervoor in het beleid en gisteren ook in de Troonrede. Maar ook hier de vraag waar het kabinet op afgerekend kan en wil worden. Dan bedoel ik niet of de inspanningsverplichting van het aantal agenten wordt gehaald, maar dan heb ik het over de resultaten van het beleid: veiligheid op straat, het veiligheidsgevoel van de burgers maar ook het aantal geweldsdelicten. Voorzover ik nog enige schroom zou voelen om

op dit vlak naar kwantitatieve en dus toetsbare doelstellingen te vragen, is die weggenomen door minister Peper. Hij brak twee weken geleden nog een lans voor ''kwetsbare politiek''. Hij doelde heel concreet op het meten van de veiligheidssituatie, zowel in objectieve gegevens – de cijfertjes en de tabelletjes – als in de beleving van burgers. Hoe veilig moet Nederland onder dit kabinet worden en wat gaan we eraan doen?

Voorzitter! Bij het debat over de regeringsverklaring uitten we onze twijfels over de financiële degelijkheid van het kabinetsbeleid. De begrotingscijfers stellen ons ook niet gerust. Er liggen nogal wat valkuilen. Zo blijkt dat een belangrijk deel van de groei is gebaseerd op de sterk gestegen consumptie, mogelijk gemaakt door gestegen beurskoersen en huizenprijzen. Dat heeft verdacht veel weg van een economische zeepbel. Voorbeelden uit Engeland en Japan leren wat er kan gebeuren als die zeepbel klapt, al dan niet onder invloed van de Aziëcrisis. Een ander kwetsbaar punt is dat het tekort te weinig afneemt. Bij een behoedzaam scenario zitten we in 2002 op het niveau van 1997 en dan moeten alle bezuinigingen wel zijn gerealiseerd. Dat schiet niet echt op. De ambitie moet hoger liggen. Is het dan niet verstandiger om die meevallers uit economische groei tot 2,5% in hun geheel in tekortreductie te steken?

Onbegrijpelijk is dat het kabinet in 1999 en 2000 de werkgelegenheidsgroei in gevaar brengt. De regering wordt niet moe het belang van de loonmatiging te benadrukken – we zijn het daarmee eens – maar wel zien we volgend jaar een vrij forse verhoging van de sociale premies. Het is toch veel beter het tekort bij de sociale fondsen te dekken door de geplande BTW-verhoging deels al in 1999 te laten ingaan? Dat is dan ook ons voorstel en ik krijg hierop graag een reactie van de minister-president.

Voorzitter! Een ketting is zo sterk als de zwakste schakel. De zwakke schakels van het kabinet bestaan eruit door evenwicht na te streven op belangrijke maatschappelijke terreinen, zonder dit herkenbaar en vooral meetbaar in te vullen. Op die manier laat het belangrijke verantwoordelijkheden liggen: ten aanzien van de zorg voor de schepping, ten aanzien van de sociale cohesie en op het terrein van gezonde overheidsfinanciën.

Voorzitter! Galbraith keek na 40 jaar naar zijn eigen werk en nam er afstand van. Dat zal ik van de minister-president nu niet vragen; misschien komt hij over 40 jaar ook zover. In ieder geval willen we nu van hem vragen of hij nog eens van een afstandje naar de stukken wil kijken en of hij zich de vraag wil stellen of gedaan wordt wat gedaan zou kunnen en zou moeten worden.

Van harte wens ik de regering toe dat zij als dienares van God de vele zegeningen die we uit Zijn hand ontvangen, zo gebruikt dat het goede voor de mensen wordt gediend en de zorg voor zijn schepping vorm krijgt. Graag wens ik u toe dat God u daarvoor de wijsheid geeft en dat Zijn zegen, Zijn onmisbare zegen op uw werk mag rusten.

□

De heer **Van der Vlies** (SGP): Voorzitter! Het komt eigenlijk een beetje ongelukkig uit. Algemene beschouwingen zo kort na een debat over de regeringsverklaring. Hoewel, er is sindsdien wel weer wat gebeurd. Ik denk aan de zichtbaar geworden gevolgen van de politieke en economische crises in Rusland en Azië. De beursreacties zijn ernaar: grote wispelturigheid. VNO-NCW en de bankwereld constateren een dalend verloop in de investeringsontwikkeling. Het consumentenvertrouwen in de economie wordt minder. Die tendens beïnvloedt de economische groei. Tal van CAO's kennen voor de eerstkomende jaren inkomensstijgingen, die doorwerken in de overheidssfeer. Het Centraal planbureau constateert dan ook in de Macro-economische verkenningen dat Nederland afstevent op een vertraging van de economische groei. Nu is de regering uitgegaan van een behoedzaam scenario. Enige reserve zit dus ingebouwd, maar toch! Wat is de beleidsreactie van de regering op de kern van de MEV-boodschap? Moet de broekriem toch weer wat worden aangetrokken, ter wille van het financieringstekort dat echt terug moet en ter wille van de collectievelastendruk? Wij vonden het in elk geval nogal voorbarig en eigenlijk onwijs dat het debat over de regeringsverklaring publicitair een heel eind leek te worden gedomineerd door het gekrakeel tussen de coalitiepartners over wat te doen met een begrotingsoverschot. De huid werd verkocht voordat de beer geschoten was. Wat dat betreft zat de heer Van Wijnbergen er niet ver naast.

De voorliggende stukken maken opnieuw scherp duidelijk hoe afhankelijk wij in wezen zijn van mondiale, economische ontwikkelingen. De maatstaf voor het succes van Paars is de bewerkstelligde rangorde van de nationale economie in de wereldeconomie. Grote fundamentele keuzes worden niet aan de orde gesteld. Waarden en normen zouden het product van evolutie zijn. Culturele pluraliteit, pragmatisme, redelijkheid, globalisering en informatisering. De overheid heeft hierbij meer een coördinerende dan een initiërende rol. De tijd dat vernieuwing uit kringen van de politiek of uit kringen van de wetenschap kwam, is voorbij. De vernieuwing komt uit bedrijven en organisaties die maatschappelijk ondernemen, zoals dat heet. Je zou kunnen zeggen dat de trend is: van overheid als rechtshandhaver en zwaarddrager naar intermediair, raadgever en medewerker.

Met gedogen en tolerantie liep onze rechtsstaat oude stijl vast. Zelfs de politiek als maatschappelijke vuilnisophaaldienst werkt niet meer. Het wordt meer en meer teruggelegd bij de burger. Zelfbeheer per locatie of buurt. Wie iets wil, moet daarvoor of zelf zorgen of extra betalen. Anderen worden voor het ondergaan van overlast wel gecompenseerd. Hier en daar lees je dan ook dat de Paarse conclusie zou zijn dat iedereen vooral goed voor zichzelf moet zorgen. De minister-president zal dat wel een te boude bewering vinden, maar het is een feit dat een sterk en sociaal beleid wordt voorgestaan en gepresenteerd – let wel, in die volgorde –: sterk en ook sociaal. De hamvraag is dan of in concreto concessies zullen worden gedaan aan de economische groei en de concurrentiekracht, waar nodig. De regering kan om deze vraag niet heen. Wij zien een helder antwoord graag tegemoet.

Onze tijd wordt wel aangeduid als de tijd van het postmodernisme. Grote verhalen van samenhangende levens- en wereldbeschouwingen zouden niet meer passen. Dat geldt gelijkelijk het christendom, het socialisme en het liberalisme als systeem. Postmodernisme als crisis der waarheid. Geen vast idee meer,

op basis waarvan je je leven kunt inrichten. Daarom maar een vlucht in alles wat er te genieten is. Kenmerken van postmoderne individualiteit zijn economische globalisering, de levensbeschouwelijke individualiteit en de intensivering van het verlangen. Deze duiding ontleen ik aan een boek van Kunneman.

Die intensivering van verlangen vertaalt zich in de hedendaagse grote aandacht voor seks, sport en lichaamsgerichte consumptie. Het gaat om een verlangen, onvervuld en ongestild, om erkenning van diepste gevoelens. Wij stellen daar een vruchtbaarder verlangen tegenover. Daarover straks meer.

De regering wil een beleid voeren in lijn met onze nationale tradities. Om deze te duiden valt het kernwoord tolerantie. Dat begrip heeft in ons land een eigen geschiedenis. Was het vroeger zo dat er volstrekte overeenstemming bestond over de universaliteit van de christelijke zedenwet, nu is dat geheel anders. Toen was het zo dat ieder die zich zichtbaar zedelijk afwijkend gedroeg, echt buiten de tolerantie viel. Nu is het, wat scherp gezegd, zo dat hoe gek of dol men zich ook gedraagt, men op tolerantie rekenen kan. De grenzen van de moderne tolerantie ten aanzien van het lichamelijke liggen ver weg en worden daarenboven niet consequent gehanteerd. Het rookverbod in publieke ruimten wordt terecht gemotiveerd met schade aan derden die verplicht zijn tot meeroken, maar we doen natuurlijk wel meer dingen die schadelijk zijn voor anderen, zoals autorijden. Naar de regels van de democratie, het zijn maar voorbeelden, verbieden wij het roken en breiden we het wegennet gewoon weer uit. Dat kunnen wij ons, dunkt men, veroorloven, omdat de publieke moraal haar metafysische grondslag verloren heeft. De wil van de meerderheid is zo wet en daarmee moreel goed. Een andere rechtvaardiging van een morele grondregel acht men niet langer noodzakelijk

Maar het is toch volstrekt duidelijk dat, waar een herstel van normen en waarden breed wordt voorgestaan, een referentie alléén aan wat er onder de bevolking leeft en wat die in meerderheid wil, een fundamenteel tekort kent. Is dat niet de moeite van dit ogenblik? Dat een samenleving zonder geloof langdurig kan bestaan, is immers nog nergens ter wereld ondubbelzinnig gebleken. Ongeloof is slechts een specifiek en afwijkend kenmerk van onze geseculariseerde westerse cultuur. Cultuur zonder religie is ten diepste leegte. Daarom blijft de SGP-fractie met overtuiging en in ernst oproepen zich te bekennen tot de christelijke waarden en normen, oproepen tot een overheidshandelen dat in overeenstemming is met wat God ons in Zijn woord als zegenrijk voorhoudt en met wat Hij in Zijn wet van ons vraagt. Wij zijn daartoe allen gehouden. Deze vereiste is niet vrijblijvend, er is geen uitzicht op wezenlijk geluk en vrede buiten het geloof in de Zoon van God, de Heere Jezus Christus. Buiten Hem lijdt uiteindelijk alles en iedereen schipbreuk!

Mevrouw de voorzitter! Dr. Martin Luther King was niet de laatste met een droom. Ook wij hebben die. Jongstleden zondag ging het Jaar met de Bijbel officieel van start, een actie met een op zichzelf goed doel. Men wil alle Nederlanders laten zien en horen dat de bijbel van groot belang is, niet alleen voor de godsdienst en godsdienstigen, maar voor iedereen, voor de samenleving en onze cultuur. Onze droom, ons diep verlangen is dat het daarvan wezenlijk komt. Dat onze overheid dat gaat beseffen en daarnaar handelen. Dat zou een keer ten goede geven, wij zouden er allen goed mee zijn. Wat zou het een zegen zijn als de bijbel ook in het Catshuis en de Treveszaal regelmatiger dan nu opengeslagen zou worden. Er wordt dan een wenkend perspectief geopend: de beschermwaardigheid van alle leven staat centraal; recht en gerechtigheid worden betracht; de overheid is het schild der zwakken; er wordt inhoud gegeven aan een bijbels genormeerd rentmeesterschap; Gods dag en naam worden publiek geheiligd, waardoor ''een haven van rust'' – een citaat van de minister-president – en geborgenheid ontstaat. Iemand die zich bij deze thema's geen actuele politieke onderwerpen kan bedenken, is een hals.

Nu de politieke realiteit. Er wordt ons een hele stapel beleidsnota's, plannen van aanpak en dergelijke aangekondigd. Natuurlijk, een nieuw kabinet, een nieuwe start. Laat het geen valse start zijn, maar een overtuigende, een daadkrachtige. Een jaar na Meindert Tjoelker is een gedenksteen voor hem opgericht. Maar wat is er nadien eigenlijk veranderd? Burgers schreeuwen om herstel van veiligheid op straat. De inzet op dit punt verdient hoge prioriteit, op alle overheidsniveaus: politie, justitie, buurtpreventie. Een ander punt: ouderen, gehandicapten, chronisch zieken, langdurig werklozen, kleine zelfstandigen enzovoort, moet op vertrouwenwekkende wijze de helpende hand van de overheid worden gereikt en blijven worden gereikt.

De arme kant van Nederland moet zoveel mogelijk worden weggewerkt. De verslaving moet krachtig worden bestreden: drugs, alcohol, tabak, gokken. Rechten en plichten moeten weer in balans worden gebracht, ook in het leven van jong en oud dat rechten vanzelfsprekende condities vindt en er met de haren moet worden bijgesleept als het om plichten gaat. Een helder gezinsbeleid, een doeltreffend jeugdbeleid, opvoedingsondersteuning waar nodig en mogelijk. Kortom, er is veel werk aan de winkel. Kool en geit kunnen niet altijd beide worden gespaard; de putten moeten nu eens worden gedempt voordat de kalveren verdrinken. Terecht bepleit het kabinet herstel van gemeenschapszin, nu allerlei sociale en culturele verbanden zijn weggevallen. Maar wil de minister-president nu eindelijk eens uitleggen hoe die doelstelling zich verdraagt met de tegelijk volgehouden keuze voor individualisme of individualiteit zoals hij dat noemde. Evenwicht, over dat woord struikelen wij in de voorliggende stukken, zo vaak wordt het gebruikt, maar voor de behendigste evenwichtskunstenaars, tot welke ik vele kabinetsleden reken, kan een koord toch echt te smal zijn.

De VN heeft dezer dagen aan de bel getrokken wat betreft de consumptie wereldwijd. Eenvijfde van de wereldbevolking is verantwoordelijk voor 86% van de consumptie. Vervuiling, milieuoverlast, uitputting, armoede. In rijke landen, waaronder Nederland, kan de inkomensstijging de hebzucht niet bijhouden, waardoor gezinnen, de grotere vooral, in een sociaal isolement dreigen te komen. De consumptie ontspoort, de koopzucht veroorzaakt steeds meer armoede. Een dergelijk gezaghebbend signaal maakt het christelijk-ecologisch appèl, dat verleden week in navolging van het christelijk-sociaal appèl van eind vorige eeuw, aan het einde van deze eeuw werd gedaan

door christelijke organisaties en personen op overheid, samenleving en burgers individueel, uiterst actueel. Een geïntegreerd christelijk-sociaal-ecologisch denken en beleid worden bepleit, met als een van de scharnieren de bereidheid om af te gaan zien van verdere algemene uitloop van inkomen en consumptie. Er zou een breed maatschappelijk beraad op gang moeten komen met een doorschakeling naar de belangrijke organen in ons poldermodel, als daar zijn diverse adviesraden, de SER enzovoort. Is de regering bereid een inhoudelijke reactie te geven op dit appèl?

Er zijn nogal wat problemen uit het vorige kabinet meegekomen naar het huidige. Ik noem Schiphol, waarover ook door ons in dit debat opheldering wordt gevraagd. Ik sluit mij aan bij diverse vragen die door collega's zijn gesteld. Ik denk ook aan de financiële problemen op OCW, geld dat tekort wordt gekomen in de arbeidsvoorwaardelijke sfeer en terzake van ICT; ik denk ook aan de ziekenhuis-CAO. Cruciaal lijkt mij, niet in het minst bij het laatste voorbeeld dat additioneel wordt gefinancierd – aanstaande vrijdag wordt in het kabinet gesproken over die 180 à 200 mln. – de door ons bijgevallen Zalmnorm ten spijt. Kan dat klip en klaar worden toegezegd? Hoe zit het eigenlijk met de naar buiten gekomen onenigheid over de interpretatie van het regeerakkoord over de reikwijdte van het ziekenfonds? Kleine zelfstandigen erin, maar wie wanneer eruit? Uit wat hiervoor is gezegd, zal duidelijk zijn dat wij prioriteit geven aan versterking van inspanningen ten behoeve van ouderen, gehandicapten, chronisch zieken en langdurig werklozen, boven de intensiveringen op de terreinen van sport en de kinderopvang. Daarvan kan immers worden gezegd dat betrokkenen eigen verantwoordelijkheid hebben die ook in eigen kracht kan worden opgepakt, hetgeen niet geldt voor de doelgroepen die ik aangaf. Voor die is er derhalve duidelijk sprake van een overheidsverantwoordelijkheid. Bij de behandeling van de desbetreffende begrotingshoofdstukken zullen wij daar in voorkomende gevallen consequenties aan verbinden.

Mevrouw de voorzitter! Bij gelegenheid van het debat over de regeringsverklaring hebben wij er al uitdrukkelijk uiting aan gegeven dat wij het ernstig betreuren dat de regering zal overgaan tot verdere liberalisering van de euthanasiepraktijk en tot het openstellen van het wettig huwelijk voor paren van hetzelfde geslacht. Wij vinden dat heilloos. Wij blijven ook hameren op levensbeschouwing als ordenend principe in zorg en onderwijs als voorbeelden. Als dat wordt losgelaten, gaat er iets essentieels verloren.

Het stelt ons ook teleur dat terzake van de gemeentelijke herindeling geen pas op de plaats wordt gemaakt. Leidt het huidige beleid eigenlijk wel tot versterking van het lokale bestuur? Is het niet veel meer verlengd centraal bestuur, waarvoor met het oog op efficiency zo nodig de schaal moet worden vergroot? Gemeenten, die vanouds lokale samenhangende gemeenschappen waren, vergroeien tot regiobesturen. Waar blijft zo de lokale democratie precies? Waar blijft de lokale gemeenschap, met een eigen identiteit? Minister Peper heeft vorige week in de Eerste Kamer een evaluatienotitie en een beleidsnotitie over de nadelen van de herindeling toegezegd. Is hij bereid om in het kader daarvan ook in te gaan op het begrip identiteit van de lokale gemeenschap en ook eens wat alternatieven voor grootschalige herindeling te verkennen, bijvoorbeeld differentiatie tussen gemeenten, onderscheiding tussen politiekinhoudelijke en meer administratief uitvoerende taken en eventuele herverdeling daarvan? Ik denk ook aan onderscheid tussen verstedelijkte en landelijke gebieden.

Mevrouw de voorzitter! De schade en overlast door de overvloedige regenval in de achterliggende dagen hebben ons weer eens krachtig bij onze afhankelijkheid van de Heere God bepaald. Tegelijkertijd is het een les dat op waterhuishoudkundig terrein in onze lage landen de aandacht voor onze veiligheid in dezen niet mag verslappen. De huidige situatie is ook een extra klap voor de land- en tuinbouwsector. Er moet snel een overbruggingsregeling worden aangeboden aan bedrijven die in de sfeer van faillissement komen en naar aanleiding van een deugdelijke inventarisatie moet een schaderegeling mogelijk zijn in het kader van de Wet tegemoetkoming schade bij rampen en zware ongevallen, die inmiddels het Staatsblad heeft bereikt. De wet ligt dus als een stuk gereedschap in de koffer van deze regering klaar. Ik neem aan dat aanstaande vrijdag op heldere wijze duidelijkheid wordt gecreëerd over het in aanmerking komen voor een schadevergoeding via dit instrument als er schade is die de proporties van het gewone ondernemersrisico te buiten gaat. Dat is nu het geval; dat hebben wij vanmorgen ter plekke nog eens mogen zien.

Reeds ook in dit debat doe ik het dringende verzoek om met behoud van de normstelling tot temporisering te komen van de herstructurering in de varkenssector. De inkomenspositie laat nationaal en internationaal geen andere keus. De Betuwelijn drukt andere nuttige investeringen weg, zoals de Hanzelijn en het doortrekken van de A50. Voor de noordtak heeft de minister intussen enige manoeuvres aangekondigd. Wij zouden de minister willen zeggen: doe het dan gelijk goed en neem de hele zaak eens in heroverweging; kijk naar wat uit de kring van de verladers komt, wat de binnenvaart mogelijk maakt, enz.

Mevrouw de voorzitter! Ik rond af. Wij hebben vandaag onze droom verwoord. Laat deze nu eens geen bedrog zijn. Wij spreken daar de regering op aan. De SGP-fractie wenst de regering veel wijsheid bij de verantwoordelijke taak toe en bidt u allen Gods zegen toe.

□

De heer **Schutte** (GPV): Mevrouw de voorzitter! De Troonrede bepaalt ons bij de grote onderlinge afhankelijkheid van landen en volkeren. Dan denk je automatisch aan wat er gaande is in Rusland, dichtbij huis en in Azië, wat verder van huis. De belangrijkste vraag lijkt dan te zijn wat dit allemaal betekent voor de economische groei bij ons. Het verwijt van overdreven pessimisme is al gehoord als de regering niet verdergaat dan enige behoedzaamheid te betrachten. Wij waren immers juist zo leuk bezig met ons te profileren op wat allemaal extra zou kunnen als het nog beter ging met onze economie.

Er is nog een andere onderlinge afhankelijkheid waarvan de gevolgen veel omvangrijker en ernstiger zijn, maar waar we vaak nauwelijks bij stilstaan. Op die afhankelijkheid wees vorige week het ontwikkelingsbureau van de Verenigde Naties. We leven in

een internationale samenleving van consumptiedrift én honger; 86% van de wereldconsumptie komt ten goede aan slechts 20% van de wereldbevolking. Deze scheve verhouding verbetert niet, integendeel. In de rijke landen waar de consumptie al zo hoog is, stijgt zij nog sneller dan de inkomens. In Europa en Amerika geven we met zijn allen meer uit aan onze honden en katten dan nodig zou zijn om alle mensen op de wereld te voorzien van genoeg voedsel en gezondheidszorg om te overleven. En het ergste is dat de gevolgen van onze leefwijze op het bordje van de armen terechtkomen. De milieulast van onze consumptie drukt op hen. Als wij een crisis doormaken, zien de arme landen dit in de prijs van hun producten. Deze onderlinge afhankelijkheid bepaalt ons dus ook bij onze verantwoordelijkheid. We horen over een enorme watersnood in Bangladesh, maar het VN-rapport wijst ons aan als medeschuldige. Ons energieverbruik stuwt daar de zeespiegel op.

Nu doen we hier wel wat aan. Er worden internationale conferenties gehouden, er worden afspraken gemaakt, we doen aan energiebesparing en we verlenen ontwikkelingshulp. Maar we consumeren door. De groei van onze consumptie is nodig voor de zo gewenste economische groei. Wordt het niet hoog tijd dat we ons wat systematischer gaan afvragen wat wij nationaal en internationaal kunnen doen om in onze consumptie meer rekening te houden met de wereldwijde effecten? Is de regering bereid om aan de hand van het VN-rapport eens op een rij te zetten wat hieraan al wordt gedaan en wat wij zouden kunnen en ook moeten doen? Daarbij mogen best allerlei heilige huisjes in onze consumptiemaatschappij eens worden doorgelicht. Het zou wel eens kunnen zijn dat discussies over zaken als marktwerking, reclamepraktijken en aftrekbaarheid van hypotheekrente dan in een wat andere context komen te staan.

Voorzitter! In reactie op de onzekerheden die voortvloeien uit de internationale ontwikkelingen voert de regering een pleidooi voor een evenwichtige, weerbare samenleving. Toen ik hoorde wat volgens de Troonrede de kenmerken van zo'n samenleving zijn, waande ik mij even in de onlangs door het dagblad Trouw geïnitieerde discussie over de betekenis van menselijke deugden en ondeugden. De liberale rechtsfilosoof Kinneging hield daarin een pleidooi voor wat hij noemde ''de zeven deugden uit de christelijk-humanistische traditie''. De regering houdt het bij drie deugden. Gemeenschapszin, verdraagzaamheid en verantwoordelijkheid zouden de kenmerken zijn van een evenwichtige, weerbare samenleving.

Ik heb niet zo'n behoefte te kiezen tussen de deugden van Kinneging en die van de regering. Ze hebben in ieder geval gemeen dat zij zonder een duidelijke invulling, zonder een goed fundament ook, niet veel zeggen. Dat besefte Kinneging in ieder geval, getuige zijn uitgangspunt dat de mens van nature geneigd is tot alle kwaad. Ik wil eraan toevoegen dat de mens juist daarom een houvast nodig heeft dat niet tijd- of cultuurgebonden is maar van universele betekenis is, waardoor hij kan doen wat goed is voor anderen. Dat houvast biedt het Woord van God. Dat Woord is geen knellende band, maar biedt perspectief, een uitweg voor onoplosbaar lijkende tegenstellingen.

De regering heeft het vaak over sociale cohesie. Kennelijk signaleert zij in dit opzicht problemen in onze samenleving. Kan de minister-president deze eens benoemen? En vervolgens ingaan op de vraag hoe je die cohesie bereikt? Wat kan nu samenbindend werken tussen jong en oud, tussen allochtoon en autochtoon, tussen rijk en arm, in eigen land en wereldwijd? Bij uitstek toch het besef dat voor God die tegenstellingen niet bestaan, maar dat Hij ieder mens wil inschakelen bij de ontwikkeling van de samenleving en dat ieders capaciteiten daarbij van belang zijn? Hieraan kan de overheid niet zonder schade voorbijgaan. Neem nu het vraagstuk van de ongelijke verdeling van de welvaart. Het grootste deel van onze samenleving bestaat uit mensen die armoede niet uit eigen waarneming kennen. Zelfs een vakantiereis naar een derdewereldland biedt hiervan hooguit een oppervlakkig beeld. Zo'n samenleving ervaart een overmatige consumptie als gewoon en staat uit zichzelf niet stil bij de gevolgen voor onze verre naasten. Daar moeten anderen – kerken, maatschappelijke organisaties en de overheid – haar bij bepalen.

Daarom is het helemaal niet zo vreemd om in een tijd van stijgende welvaart meer dan evenredig te investeren in milieubeleid en ontwikkelingssamenwerking. En het is, om een voorbeeld te noemen, eigenlijk onverteerbaar als de middelen ontbreken voor de opvang van ontheemden in Kosovo, omdat wij het door onszelf gestelde plafond voor noodhulp al hebben bereikt.

Voorzitter! Wij hebben in de heer Pronk een minister die nog gelooft in de maakbaarheid van de samenleving, zo zei hij onlangs. Ik denk dat daarin nog iets te veel doorklinkt van het ideologische gedachtegoed van een vroegere generatie. En door al te zeer te politiseren kan hij zijn eigen daadkracht ook in de weg staan. Maar ik proef er ook een appèl in op onze verantwoordelijkheid nu, met het oog op de verdere toekomst. Hieraan dacht ik toen ik tijdens het debat over de regeringsverklaring vroeg aandacht te schenken aan het langetermijnperspectief van het beleid. Het is een goede zaak dat hieraan in de Miljoenennota een aparte paragraaf is gewijd. Met instemming las ik daarin dat vereist is dat besluiten worden genomen met een blik op 2002, maar ook met het oog op een verder liggende horizon. Die verder liggende horizon behoeft geen dreigend toekomstbeeld te zijn, maar wij moeten er ook geen idyllisch perspectief van maken.

Onmisbaar is de wetenschap dat wij met al onze plannen altijd afhankelijk blijven van Gods werken aan de toekomst. Maar wij mogen en moeten wel streven naar een toekomst waarin de samenleving meer dan nu beantwoordt aan het doel dat God met Zijn schepping heeft. Als wij dat voor ogen houden, zullen wij niet snel berusten in situaties die onvermijdelijk lijken, of niet snel tevreden zijn met onze prestaties tot nu toe. Ik denk daarbij aan de werkgelegenheid. Op dat terrein is ongetwijfeld het nodige bereikt, maar laten wij eens kijken naar het bestand van werklozen en arbeidsongeschikten. In de afgelopen jaren is nog geen kwart van de nieuwe banen terechtgekomen bij mensen met een werkloosheidsuitkering. En het aantal arbeidsongeschikten dat weer aan het werk komt, is uiterst gering: zo'n 2% per jaar. Dat is toch een schokkende ervaring na alles wat al is gedaan en wordt gedaan aan reïntegratie. Als dat niet fundamenteel verandert, zullen over tien jaar de 1 miljoen arbeidsongeschikten er zijn waaraan een vorige

minister-president zijn lot verbond. Durft deze minister-president het aan om zijn lot te verbinden aan het achterwege blijven van een structurele daling van het aantal arbeidsongeschikten? Is zo'n groot aantal mensen aan de kant wel een aanvaardbaar perspectief? Neen, want ook deze mensen hebben van hun Schepper talenten gekregen waar de samenleving veelal aan voorbij is gegaan.

Illustratief zijn de ook al door anderen genoemde resultaten van een onderzoek van het LISV waaruit blijkt dat 80% van de werkgevers die een vacature hebben, zelfs niet overwoog om een gedeeltelijk arbeidsongeschikte in dienst te nemen. Dat moet veranderen en dat kan ook veranderen. Voorbeelden van geslaagde reïntegratie bewijzen dat. Hier ligt een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van overheid en sociale partners. Werkgevers moeten beseffen dat het hun taak is en dat het in hun belang is arbeidsongeschikten de gelegenheid te bieden om te laten zien dat zij wel wat kunnen. Laat werkgevers maar uitgedaagd worden om op dit terrein te presteren, met als onderdeel daarvan een beloning in de vorm van een sociaal label. Zo'n keurmerk van sociaal beleid lijkt mij passender dan een quoteringsstelsel.

Voorzitter! Armoede is niet alleen een probleem in ontwikkelingslanden. Ook het rijke Nederland kent armen, minder dan in de meeste andere landen, maar toch. Naar internationale maatstaven leeft 8,2% van de bevolking in relatieve armoede. Zo'n 240.000 huishoudens moeten al ten minste vier jaar achter elkaar van een inkomen op bijstandsniveau leven. In die situatie is de kans groot dat een wezenlijke verbetering voorgoed zal uitblijven. Is dat verantwoord? Neen, want ook armen hebben recht op een menswaardig bestaan. De regering wil de gemeenten meer mogelijkheden bieden om gerichte inkomensondersteuning te geven. Maar doen wij niet meer recht aan het recht van de armen door te garanderen dat ieder die vijf jaar of langer is aangewezen op een inkomen op bijstandsniveau, een verhoging van zijn uitkering met 5% krijgt? Wil de regering die gedachte eens nader uitwerken?

Het vorige kabinet heeft, niet erg spontaan maar toch, het gezin weer op de politieke agenda geplaatst. Nu lees ik er weinig meer over. Wel veel over arbeidsmarktparticipatie van man en vrouw en over kinderopvang. Daar hoeft niets mis mee te zijn, maar het is duidelijk dat belangen hier snel kunnen botsen. Dat blijkt al als ik de verschillende doelstellingen van het kinderopvangbeleid in herinnering roep. Het eerste doel is de bevordering van deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt. Het tweede is vergroting van de financieringsgrondslag van het belasting- en socialezekerheidsstelsel. Als derde worden daar doelen aan toegevoegd op het gebied van het jeugdbeleid. Uit een oogpunt van jeugdbeleid is het van groot belang dat ten minste een van de ouders zelf zorgt voor de opvoeding en verzorging van de kinderen: dus geen twee volle of nagenoeg volle banen voor beide ouders. Maar dat is weer strijdig met het doel de financieringsgrondslag te vergroten. Waar koerst de regering met haar beleid op af? Wil zij naar een toekomst waarin kinderen een groot deel van de opvoeding en verzorging buitenshuis ontvangen?

Die vraag kan de regering niet ontlopen met verwijzing naar de eigen keuze van de ouders. Zij stuurt met haar beleid die keuze nu ook al. Met de voorgestelde maatregelen zal dit nog meer gebeuren. Als de doelstellingen van het beleid worden gerealiseerd, zal opvoeding van kinderen steeds meer een zaak van opgeleide externe beroepskrachten worden en steeds minder een zaak van de ouders. Die ontwikkeling wijzen wij af. Ouders moeten in staat gesteld worden hun kinderen zelf op te voeden en te verzorgen. Als zij mogelijkheden zien de taken te verdelen, is dat prima. Ruime mogelijkheden voor werken in deeltijd kunnen daarbij behulpzaam zijn. Maar verbreding van de belastinggrondslag mag niet ten koste gaan van een goed gezinsbeleid.

Hiermee wordt overigens niet alleen een goed gezinsbeleid gediend. Als alles gaat draaien om het vervullen van beroepsarbeid, heeft dat gevolgen voor veel vrijwilligerswerk. Vrijwilligers vervullen een onmisbare rol in de zorg voor medemensen en in tal van andere noodzakelijke en nuttige activiteiten. In de samenleving van de toekomst mag dit niet verloren gaan. Mensen zullen tijd en geld moeten hebben om te kiezen voor vrijwilligerswerk. Als beroepsarbeid voor man en vrouw steeds meer de normale situatie wordt, zal dit het vrijwilligerswerk en daarmee de kwaliteit van onze samenleving onder druk zetten. Ik neem aan dat de regering dat niet wil. Maar hoe wil zij dat dan voorkomen?

Voorzitter! De regering wil het initiatiefvoorstel van de Paarse fracties inzake euthanasie overnemen. Daarmee krijgt euthanasie naast levensbescherming een plaats in ons wettelijk recht. Wat zal hiervan het gevolg zijn over pakweg tien jaar? Zal euthanasie dan nog worden gezien als een uiterste maatregel als hulpverlening niet meer kan? Of zal euthanasie dan als een alternatief voor hulpverlening worden beschouwd, ter keuze van de patiënt? Wie dat laatste niet wil, moet daar nu niet de weg voor effenen, maar alles investeren in een betere zorg, ook palliatieve zorg.

De Raad voor verkeer en waterstaat heeft ons onlangs gediend met een waardevol advies over een langetermijnbeleid voor verkeer en vervoer. In heldere bewoordingen zegt de raad dat zo'n langetermijnbeleid alleen zin heeft als heldere keuzen worden gemaakt op basis van een eenduidige en integrale visie op welvaart, mobiliteit, economie en milieu. In een reactie knikte de minister van Verkeer en Waterstaat instemmend. Dat geeft hoop. Maar het gaat hier wel om zaken met een heel verschillende dynamiek. Welvaart moet meer zijn dan de zoveelste impuls voor de consumptiemaatschappij. Economische ontwikkeling veroorzaakt mobiliteit, die, als zij niet tijdig en consequent wordt gestuurd, op haar beurt het ruimtelijk beleid zal dicteren. Het milieu kan zelf geen vuist maken en behoort daarom een prominente plaats in te nemen bij het ontwikkelen en uitwerken van een integrale visie. Wil de regering duidelijk toezeggen dat de discussie over Schiphol niet los gevoerd zal worden van die over de vijfde nota ruimtelijke ordening?

Als eenmaal keuzen zijn gemaakt voor relatief milieuvriendelijke vormen van mobiliteit, dient alles te worden gedaan om te komen tot effectuering daarvan. Stilstaan bij elk zuchtje tegenwind geeft dan slechts nieuwe impulsen aan vormen van mobiliteit die we hadden willen inperken. Dat heeft ook te maken

met de dynamiek die de mobiliteit eigen is.

De regering streeft naar een evenwichtige, weerbare samenleving. Daar is meer voor nodig dan een pleidooi voor een aantal maatschappelijke deugden. Mensen, jong en oud, arm en rijk, zijn ertoe bestemd hun bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van de samenleving tot eer van God die ieder van hen het leven gaf. Als het regeringsbeleid mensen daartoe stimuleert, draagt het metterdaad bij aan een evenwichtige weerbare samenleving. Ik hoop dat ik op dat punt na het antwoord van de minister-president wat optimistischer kan zijn dan ik nu ben op grond van Troonrede en Miljoenennota.

De beraadslaging wordt geschorst.

Sluiting 22.31 uur

□

Lijst van ingekomen stukken, met de door de voorzitter terzake gedane voorstellen:

1. drie koninklijk boodschappen, ten geleide van de volgende voorstellen van (rijks)wet:

Regels inzake de verstrekking van subsidies door de Minister van Buitenlandse Zaken en de Minister voor Ontwikkelingssamenwerking (Kaderwet subsidies Ministerie van Buitenlandse Zaken) (26135);

Wijziging van de Wet voor het reserve-personeel der krijgsmacht 1985 alsmede wijziging van de Algemene militaire pensioenwet in verband met de overgang naar een geheel uit vrijwilligers bestaande krijgsmacht (26139);

Wijziging van de wet van 14 februari 1994, Stb. 132, houdende wijziging van de Huurprijzenwet woonruimte in verband met de decentralisatie van de subsidiëring van de volkshuisvesting en de liberalisatie van huurprijzen van duurdere woningen (omzetting van de tijdelijke toepasselijkheid op geliberaliseerde huurovereenkomsten van enkele beschermende bepalingen uit de Huurprijzenwet woonruimte in een permanente toepasselijkheid) (26144).

Deze koninklijke boodschappen, met de erbij behorende stukken, zijn al gedrukt en rondgedeeld;

2. negen brieven van de voorzitter van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, met de mededeling, dat zij in haar vergadering van 8 september 1998 de haar door de Tweede Kamer toegezonden voorstellen van wet, gedrukt onder de nummers 25683, 25977, 25985, 26038, 26039, 26041, 26042, 26067 en 25655, heeft aangenomen.

De voorzitter stelt voor, deze brieven voor kennisgeving aan te nemen;

3. de volgende brieven:

vijf, van de minister van Buitenlandse Zaken, te weten:
een, ten geleide van het halfjaarverslag van het Comité van Ministers, Raad van Europa (25668, nr. 7);
een, ten geleide van een kopie van resolutie 1192 (1998), zoals aangenomen door de Veiligheidsraad op 27 augustus 1998 en gepubliceerd op 31 augustus als document S/RES/1192 (1998) (26127, nr. 3);
een, ten geleide van de richtlijnen voor de koninkrijksdelegatie naar de 53ste zitting van de Algemene Vergadering der Verenigde Naties die op 8 september a.s. te New York zal aanvangen (26150);
een, over de situatie in de Democratische Republiek Congo (DRC) (26151);
een, ten geleide van de nota Homogene Groep Internationale Samenwerking 1999 (26203);

een, van de ministers van Buitenlandse Zaken, van Defensie en voor Ontwikkelingssamenwerking, over de actuele situatie in Kosovo (22181, nr. 207);

twee, van de staatssecretaris van Buitenlandse Zaken, te weten:
een, inzake het akkoord tussen de Regeringen van de Benelux, de Bondsrepubliek Duitsland en Frankrijk betreffende geleidelijke afschaffing van grenscontroles (19326, nr. 205);
een, ten geleide van de agenda van de Interne Marktraad van 24 september 1998 (21501-01, nr. 113);

twee, van de minister van Justitie, te weten:
een, over beveiliging door particuliere beveiligingsorganisaties en de inzet van politie (25600-VI, nr. 73);
een, ten geleide van een kopie van het proces-verbaal dossier ''Dutchbat'' (26122, nr. 3);

een, van de staatssecretaris van Justitie, over uitspraken van de Rechtseenheidskamer van 27 augustus 1998 (19637, nr. 362);

twee, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, te weten:
een, over de Nationale ombudsman (25920, nr. 5);
een, ten geleide van het Periodiek Onderhoudsrapport Gemeentefonds 1999 (26208);

een, van de minister van Financiën, over de gronden op basis waarvan het ministerie van Financiën het voortouw van de rapportage over publiek-private samenwerking heeft (25017, nr. 10);

een, van de staatssecretaris van Financiën, over mogelijke wijziging Douanewet (25600-IXB, nr. 31);

een, van de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, inzake klimaatverandering (21501-08, nr. 82);

een, van de minister van Economische Zaken, inzake het voornemen om Twinning Holding B.V. op te richten (26143);

een, van de staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, over de constatering van Bovine Spongiforme Encephalopathie (BSE) bij een rund in de provincie Groningen (24668, nr. 20);

een, van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, ten geleide van de Sociale Nota 1999 (26202).

Deze brieven zijn al gedrukt en rondgedeeld;

4. de volgende brieven:

vier, van de minister van Buitenlandse Zaken, te weten:
een, inzake het informele overleg van de EU-ministers van buitenlandse zaken en de Europese Unie in Salzburg;
een, ten geleide van de tekst van de stukken die aan de orde zijn geweest tijdens het informeel overleg 5 en 6 september jl. te Salzburg, van de ministers van buitenlandse zaken van de Europese Unie;
een, ten geleide van het verslag waarnemingsmissie Cambodjaanse verkiezingen;
een, ten geleide van het rapport van het Comité ter voorkoming van foltering en onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing (CPT);

twee, van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, te weten:
een, inzake artikel 12-aanvraag van